

Seija
Tuulentie
(toim.)

Turisti tulee kylään

MATKAILUKESKUKSET JA LAPPILAINEN ARKI

[SoPhi] • Minerva

Turisti tulee kylään

Matkailukeskukset ja lappilainen arki

Turisti tulee kylään

Matkailukeskukset ja lappilainen arki

Seija Tuulentie (toim.)

minerva
MINERVA KUSTANNUS OY
Helsinki | Jyväskylä

SoPhi 112

SoPhi 112

Toimitus:
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
PL 35 (MaB)
40014 Jyväskylän yliopisto

<http://www.minervakustannus.fi/sophi>

Kustantaja ja myynti:
Minerva Kustannus Oy
Lastenodinkuja 1 A, 4. krs, 00180 Helsinki
Viitaniementie 13, 40720 Jyväskylä
kustannus@minervakustannus.fi

© Kirjoittajat

Kannen kuva: Marja Uusitalo
Kansi: Kalevi Nurmela
Taitto: Sirkka-Liisa Niiranen

ISBN 978-952-492-230-2

Painopaikka
Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2009

Sisällys

Lukijalle 7

Johdanto:

Kun kylästä tulee keskus 9
Seija Tuulentie ja Simo Sarkki

Lappi ja Suomi maailman matkailumarkkinoilla..... 29
Liisa Tyrväinen ja Jari Järviluoma

I

KYLÄSTÄ MATKAILUKESKUKSEKSI 53

Paikallinen silmäpari matkailua tarkastelemassa..... 54
Noora Palosaari

Sosiaalinen kestävyys muuttuvissa matkailukylissä:

Paikallisia näkemyksiä kehityksestä 60
Mikko Jokinen, Ilona Mettiäinen, Salla Sippola ja Seija Tuulentie

Matkailukylät maailmalla:

Ylläs ja Levi brittiläisissä matkaesitteissä 86
Seija Tuulentie

Lomalla luonnossa:

Tunturikeskus matkailijan paikkana 108
Outi Rantala

II

MATKAILUELINKEINON JA MUIDEN LUONTOON

PERUSTUVIEN ELINKEINOJEN SUHDE..... 131

Matkailu maaseudun uutena työnä..... 132
Maria Hakkarainen

Matkailijoita laitumilla:

Matkailun maankäyttö poronhoidon näkökulmasta 160
Simo Sarkki

Metsätalouden ja matkailun suhde Lapissa

Tapaustutkimus Ylläksen ja Levin matkailualueilta 183
Leena Suopajärvi

III

SUUNNITTELUN JA VUOROVAIKUTUKSEN KAUTTA

KOHTI KESTÄVÄÄ KEHITYSTÄ 205

Osallisuus matkailukeskusten suunnittelussa 206
Ilona Mettäinen, Marja Uusitalo ja Outi Rantala

Eri maankäyttömuotojen yhteensovittaminen

matkailualueiden suunnittelussa 243
Tarja Outila

Ilmastonmuutos kestävä

matkailun haasteena pohjoisessa 259
Kaarina Tervo

Tekijät..... 274

Lukijalle

Matkailun merkityksen kasvu sekä Suomessa että muualla maailmassa on lisännyt myös eri alojen tutkijoiden kiinnostusta aihepiiriin. Lappi on monien alueellisten erityispiirteidensä vuoksi matkailullisesti Suomen merkittävimpiä alueita. Niinpä matkailu on kiinnostanut erityisesti Lapissa toimivia tutkimuslaitoksia ja tutkijoita. Tämä kirja on yksi osoitus siitä.

Kirjan keskeinen aineisto on kerätty laadullisen haastattelututkimuksen menetelmin ja aineistoa on täydennetty muun muassa kyselytutkimuksella ja media-aineistoilla. Etenkin haastatteluaineiston kerääminen vaatii paljon muiltakin kuin tutkijoilta. Lapin suurten matkailukeskusten, Levin ja Ylläksen alueen, ihmiset ovat antaneet arvokasta aikaansa auttaakseen meitä ymmärtämään, millaisia paikkoja matkailukeskukset ovat. Haastatteluihin on osallistunut kylätoimikuntien jäseniä, poronhoitajia, matkailutyöntekijöitä, virkamiehiä, metsätaloudessa toimivia, matkailijoita ja lukuisia muita alueen toimijoita.

Tutkijat eli tämän kirjan tekijät ovat puolestaan pyrkineet välittämään näitä eri osapuolten kokemuksia, mutta myös asettamaan matkailuilmiötä laajempiin yhteiskunnallisiin yhteyksiin.

Kirja on osa EU Life Ympäristö -hankkeen *Matkailualueet maisemalaboratorioina – Työvälineitä kestävään matkailuun (LANDSCAPE LAB)* tuloksia. Hanke toteutettiin Lapin yliopiston Arktisen keskuksen tutkijan Jukka Jokimäen johdolla vuosina 2004-2007. Hankkeen lähtökohtana oli lisääntynyt tarve saada tietoa matkailun vaikutuksista luontoon, kulttuuriin ja paikallisiin yhteisöihin. Tämä kirja on syntynyt Metsäntutkimuslaitoksen Rovaniemen yksikön koordinoiman sosio-kulttuurisen osahankkeen pohjalta. Kirjan kirjoittajista Maria Hakkarainen, Outi Rantala ja Seija Tuulentie ovat osallistuneet kirjan työstämisen aikana myös Suomen Akatemian rahoittamaan Turismi työnä – hankkeeseen, jonka vetäjä on matkailun kulttuurintutkimuksen

professori Soile Veijola Lapin yliopistossa. Metsäntutkimuslaitoksen Rovaniemen yksikössä Eija Virtanen ja Raimo Pikkupeura ovat avustaneet artikkelien teknisessä muotoilussa.

Kiitän toimittajana Kordelinin säätiötä, jolta olen saanut henkilökohtaisen apurahan pohjoisia paikallisyhteisöjä käsittelevän kirjan tuottamiseen. Kiitos myös erikoistutkija Tapio Litmaselle sekä niille kahdelle refereelle, jotka tekivät suuren työn etenkin käsikirjoituksen ensimmäisen version kanssa.

Suurin kiitos kuuluu kaikille kirjaan kirjoittaneille, joista useimmat kirjoittivat artikkelinsa varsinaisen työnsä ohella. Koko kirjoittajakunnan puolesta kiitokset kaikille artikkelien tuottamiseen tavalla tai toisella osallistuneille.

Rovaniemellä 26.1.2009

Seija Tuulentie

Johdanto:

Kun kylästä tulee keskus

Seija Tuulentie ja Simo Sarkki

Suomen Lappi on monella tavalla tyypillinen matkailualue nykymaailmassa. Se on luonnonkaunis alue syrjässä talouden keskuksista. Syrjäisyyden ansiosta monet eksoottisina pidetyt piirteet, kuten erämaisuus, luontaiselinkeinot ja saamelaisen alkuperäiskansan kulttuuri, ovat säilyneet Lapissa paremmin kuin tiiviimmin asutetuissa paikoissa. Myös pohjoisen erityiset luonnonilmiöt kuten keskiyön aurinko sekä talven lumisuus, pakkanen, kaamos ja revontulet tekevät siitä useimpien matkailijoiden arkisesta ympäristöstä erottuvan paikan.

Matkailun kehittämisen nimiin vannotaan erityisesti sellaisilla alueilla, jotka sijaitsevat kaukana talouden keskuksista. Luonto on näillä alueilla säilynyt paremmin kuin suurissa asutuskeskuksissa. Niinpä matkailun nimiin vannotaan yhtä hyvin Portugalin maaseudulla (Edwards & Fernandes 1999), Tyynenmeren saarilla (Kullberg 2007) kuin Venäjän kansallispuistoissa (Belova 2007). Suomi ei ole poikkeus: Suomessakin matkailu on etenkin ”alueellisesti merkittävä elinkeino” ja ”joillain alueilla lähes ainoa vaihtoehto säilyttää alueen elinvoimaisuus” (Suomen matkailustrategia 2006). Vaikka absoluuttisina tulo- ja työllisyyslukuina suurin osa matkailusta sijoittuu kansallisesti merkittäviin keskuksiin, matkailun suhteellinen merkitys on suurin sellaisilla alueilla kuin Suomen Lappi. Lapissa majoitus- ja ravitsemisala työllisti vuonna 2004 lähes kahdeksan prosenttia kokonaistyövoimasta, kun samaan aikaan koko maassa ala työllisti keskimäärin 4,2 prosenttia työvoimasta (Lapin liitto 2008a). Maaseudulla on rajallinen määrä edistettävissä elinkeinoja ja matkailu paikkasidonnaisena elinkeinona tekee siitä usein ensisijaisen aluekehityksen välineen (Kauppila 2004, 81).

Talousmaantieteilijä Walter Christaller (1963) totesi jo vuosikymmeniä sitten, että matkailu antaa taloudellisesti alikehittyneille alueille mahdollisuuden kehittyä, koska nämä alueet houkuttelevat turisteja. Turisti kaipaa Christallerin mukaan ”ihania maisemia”, mutta se, mikä on ihana maisema, vaihtelee eri aikakausina ja kansallisuudesta riippuen. Joka tapauksessa tietyt luonnonkauniit ja eksoottisina pidetyt alueet houkuttelevat matkailijoita. Nämä perifeeriset matkailukeskukset osaltaan hämmentävät talousmaantieteilijöiden ja aiemmin sosiologienkin suosimaa keskus-periferiaajakoa, sillä matkailukeskuksista muodostuu keskusmaisia saarekkeitä periferian sisään (Kauppila 2004; Papatheodorou 2004). Saarekkeiden keskusluonne on sidoksissa matkailusesonkiin niin, että osan vuodesta ne ovat todella kaupunkimaisia keskuksia. Tämä on helppo huomata vaikkapa suomalaisesta aikakauslehdistöstä: kevättalvella Levin matkailukeskuksen kaduilla ja ravintoloissa poseeraavat ahkerasti kansalliset ja joskus kansainvälisetkin kuuluisuudet. Antropologi Tom Selwyn (1996) toteaa matkailun sekä muovaavan että ilmentävän keskusten ja periferioiden suhdetta niin talouden, politiikan kuin kulttuurin alalla.

Vaikka esimerkiksi Välimeren alueen ilmasto on houkutteluvampi verrattuna pohjoiseen, matkailukysynnän muutokset ovat vieneet kehitystä siihen suuntaan, että tarjonnan pitää olla yhä monipuolisempaa ja asiakkaat hakevat uudenlaisia kokemuksia. Auringonoton tilalle haetaan erilaisia aktiviteetteja, henkistä ja fyysistä harjoitusta ja emotionaalista kehitystä (Poon 1998; Hudson 2008, 430–431; ks. myös Tyrväinen & Järviluoma, tämä teos).

Matkailijoiden lähtöalueet ovat kuitenkin usein kaupungeissa ja suuremmissa keskuksissa, joista lähdetään kohdealueelle etsimään arjelle vastakohtaa, vaikkapa rauhaa, hiljaisuutta ja luonnonkauniita paikkoja. Matkailun kansainvälisessä määritelmässä matkailijalla tarkoitetaan nimenomaan ihmistä, joka viettää aikaa ”tavanomaisen ympäristönsä” ulkopuolella (UNWTO 2001; Govers ym. 2008). Matkailukeskukset ovat siis tavallaan osa-aikaisia vapaa-ajan keskuksia periferian sisällä, mutta niiden kasvu ja hyvinvointi ovat kytköksissä matkailijoiden lähtöalueiden arvoihin ja ajattelutapoihin.

Matkailukeskusten kohdalla keskus-periferiajako on näin ollen mielenkiintoinen kahdesta syystä: matkailukeskukset ovat alueensa keskuksia ja jännitteisessä suhteessa omaan ympäristöön, mutta toisaalta kokonaisuutena ne sijoittuvat talouden periferiaan, joka on monella tavalla sidoksissa kaukaisempiin keskuksiin, matkailijavirtojen, sijoittajien investointiperusteiden ja yleisten arvostusten kautta. Matkailukeskusten haasteena onkin säilyttää omaleimaisuutensa ja perinteensä monenlaisten odotusten keskellä.

Matkailu ei kehity eristyksissä muusta yhteiskunnasta. Se taistelee muiden mahdollisten käyttäjien kanssa sellaisista niukoista resursseista kuin maa, työvoima ja energia. Luontoresurssin kohdalla käydään keskustelua myös sen jättämisestä käytön ulkopuolelle eli eriaisteisesta suojelusta. Monesti matkailun tutkimuksessa ja kehittämisessä nämä yhteydet jätetään huomioimatta ja annetaan väistämättä osittainen kuva matkailuelinkeinosta (Tao & Wall 2008).

Käsitlemme tässä kirjassa matkailun muutosta ja sen myötä esiin nousseita sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden kysymyksiä etenkin paikallisyhteisön ja muiden matkailun toimijoiden näkökulmasta. Tarkastelemme paikallisyhteisöä moninaisena kokonaisuutena, joka koostuu erilaisista intressiryhmistä ja erilaisin sitein paikkaan kiinnittyneistä ihmisistä (ks. Tuulentie & Meriruoho 2008). Matkailun toimijoiksi ymmärrämme matkailuyrittäjien lisäksi myös sekä vakinaiset työntekijät, että sesonkityöntekijät sekä itse matkailijat ja heidän roolinsa matkailukeskuksen muovaajina. Tarkastelemme matkailua ennen kaikkea osana pohjoisen ihmisten arkea ja arkiympäristöä sekä muuta ympäröivää yhteiskuntaa ja sen odotuksia.

Kirjan empiirisenä tutkimuskohteena on Lapin matkailu ja etenkin suuret matkailukeskukset, Levi ja Ylläs, jotka ovat viime vuosina kasvaneet nopeammin kuin matkailu keskimäärin. Kirjan kirjoittajat ovat sosiologian, antropologian, maantieteen ja alue-suunnittelun tutkijoita. Paikallisen väestön ääni tulee kuuluviin sekä yhdessä artikkelissa suoraan että useissa muissa artikkeleissa haastattelujen kautta.

Matkailu on siirtynyt keskuksiin

Lapin matkailulla on pitkät perinteet. Eurooppalaiset kirjailijat ja tiedemiehet kiinnostuivat alueesta jo 1500-luvulta alkaen (Vah-tola 1983). Matkailu nykymerkityksessään käynnistyi 1900-luvun alkupuolella ja 1930-luku oli tunturihiihdon tuleamisen aikaa (Mäkinen 1983). Matkailu alkoi kasvaa yhdeksi Lapin peruselinkeinoksi 1960-luvulta alkaen (Kinnunen 1983) ja Lapin kehittämisen painopistealana se on ollut 1980-luvulta lähtien (Lapin liitto 2003). Lapin matkailun olennainen osa on pitkään ollut erähenkinen retkeily, jonka suosio on yhä suurta etenkin kotimaisten matkailijoiden keskuudessa. Kansallispuistot ja erämaa-alueet palvelevat etenkin tätä käyttäjäryhmää.

Lapin matkailun suurin muutos näkyy kuitenkin kaupunkimaisiksi kasvaneissa matkailukeskuksissa. Matkailukeskusten kasvu liittyy kiinteästi myös Lapin matkailun kansainvälistymiseen. Ulkomaisten matkailijoiden osuus rekisteröidyistä yöpymisistä on kasvanut 1990-luvun alun vajaan kolmanneksestä noin 40 prosenttiin ja charter-lentojen määrä on samassa ajassa yli kymmenkertaistunut (Lapin liitto 2008b). Ilman henkilöautoa liikkuvat kansainväliset asiakkaat tarvitsevat lähekkäin sijaitsevia palveluja. Keskusten viimeaikainen suunnittelu onkin lähtenyt tiivistämisen ajatuksesta (Kauppila 2004).

Monet matkailukeskukset ovat syntyneet olemassaolevien kylien tuntumaan ja muodostavat nyt kolmen elementin – kaupunkimaisen keskuksen, maaseutukylän ja erämaisen luonnon – yhdistelmän (Mettiäinen 2007, 18–21). Kokijasta ja kylästä riippuen usein jokin näistä elementeistä painottuu enemmän, jokin vähemmän. Matkailukeskukset muistuttavat matkailijoiden lähtöalueita kaupunkimaisine rakenteineen, mutta niistä puuttuu kaupungeille ominainen ympärivuotinen laaja väestöpohja. Sesonkeina keskukset täyttyvät. Vieraat viettävät niissä vapaa-aikaansa ja kausityöntekijät tulevat töihin, mutta pitkiä aikoja vuodesta ne ovat yksinomaan pienen paikallisen asujaimiston arkisia elinympäristöjä.

Matkailukeskusten erityistä paikkaluonnetta ja roolia syrjäisen ja usein erämaisenkin maaseudun sosiaalisen elämän muuttaji-

na on Suomessa pohdittu vähän ja vielä vähemmän siitä on kirjoitettu. Matkailukeskusten maantieteestä on kyllä tehty tutkimusta Suomessakin: etenkin Jarkko Saarinen (2001), Pekka Kauppila (2004) ja Jari Järviluoma (2006) ovat tutkineet matkailukeskusten maantiedettä väitöskirjoissaan. Tässä kirjassa pohdimme sosiologisemmasta näkökulmasta, millaisina matkailukeskukset näytettyvät paikallisille asukkaille ja sesonkityöntekijöille ja millaisia paikkoja ne ovat matkailijan kannalta. Tarkastelemme myös näiden erityisten paikkojen suunnitteluun liittyviä haasteita.

Matkailukeskukselle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää. Matkailukeskus voi olla hyvin erikokoinen. Suppeimmillaan se on jonkin nähtävyyden ympärille perustettu yksittäinen matkailuyritys ja laajimmillaan useita attraktioita sisältävä (pää)kaupunkikeskus. Olennaista tästä näkökulmasta ovat attraktiot ja palvelut (Kauppila 2004, 13; Bohlin & Elbe 2007). Wolfgang Framke (2002) korostaa lisäksi, että matkailukeskuksella tai kohteella on staattisen paikka-ulottuvuuden lisäksi myös dynaaminen ulottuvuus, joka koostuu toimijoiden, tuotteiden ja palveluiden sekoituksesta. Tämä ulottuvuus vaihtelee kunkinhetkisen matkailukysynnän mukaan. Juuri Framken määritelmä korostaa matkailukeskusten sosiaalista luonnetta sillä tavoin, miten se tässä kirjassa ymmärretään.

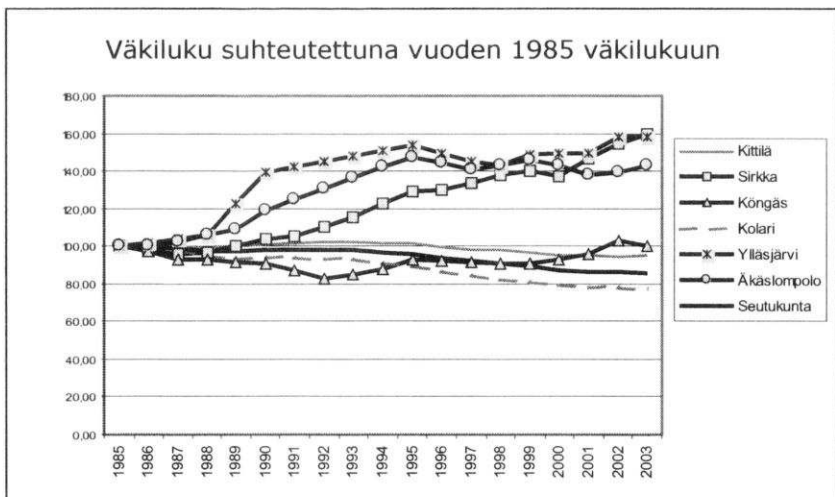
Matkailukeskusten sosiaalinen ulottuvuus syntyy ihmisten välisistä kohtaamisista. Matkailun kohtaamisissa toinen osapuoli on usein asiakkaana ja toinen palvelutyöntekijänä. Kohtaamiset eivät kuitenkaan jää siihen, vaan matkailun sosiaaliset suhteet ovat moninaisia ja matkailulla on vaikutusta niin turistien näkemyksiin uusista paikoista kuin matkailun piirissä asuvien ihmisten arkielämään ja elämäntapaan. Outi Rantala (tämä teos) pohtii sitä, miten matkailijat muodostavat kuvaa matkakohteesta arkisten keskustelupätkien kautta. Rantalan haastatteluissa eräs saksalainen matkailija ihasteli, miten ihmiset Muoniossa kunnioittavat luontoa ja näyttävät olevan vähempään tyytyväisiä kuin ihmiset Saksassa. Haastateltava oli päätenyt tähän johtopäätökseen keskusteltuaan paikallisen pilkkijän kanssa järven jäällä. Noora Palosaari (tämä teos) puolestaan valottaa paikallisen asukkaan näkökulmaa tote-

amalla, että paikalliset omaksuvat tietynlaisen roolin ja asenteen turisteja kohtaan sekä usein myös erilaisia sesonkiaikaan liittyviä toimintatapoja, joilla voi vältellä turistien kohtaamista.

Matkailun kohtaamiset eivät ole vain ihmisten välisiä, vaan erilaiset toimijat vaikuttavat ihmisten askareisiin. Näin kertoo poromies Simo Sarkin (tämä teos) haastattelussa: ”Porot on hankala saada pois sieltä kylältä, kun on miljoona mökkiä ja hajua ja autoa ja ihmisiä kävelemässä koirien kanssa.”

Kylät keskusten kupeessa

Lapin matkailukeskusten tuntumassa olevilla kylillä menee hyvin, sillä väestö on niissä lisääntynyt (kuvio 1). Sama koskee syrjäisiä matkailukyläiä muuallakin maailmassa (ks. esim. Macleod 2004, 47; Bodén 2007). Äkäslompolon ja Ylläsjärven kylät Kolarin kunnassa sekä Sirkan kylä Kittilän kunnassa ovat kasvattaneet väestöään toisin kuin useimmat muut Kolarin ja Kittilän kylät. Myös Sirkan kylää lähellä oleva Könkään kylä on hyötynyt matkailusta (Hakkarainen 2005). Matkailukeskusten väestö on lisäksi keskimääräistä nuorempaa ja naisten määrä on suurempi kuin ympäröivällä maaseudulla (Kauppila 2004, 142–147).

Kuvio 1. Äkäslompolon, Ylläsjärven, Sirkkan ja Kõngään (n.10 km Leviltä) kylien sekä Kittilän ja Kolarin kuntien ja koko Tunturi-Lapin seutukunnan väkiluvut vuonna 2003 suhteutettuna vuoden 1985 väkilukuun. (Hakkarainen 2005)

Äkäslompolosta, Ylläsjärvestä ja Sirkasta on tullut kuntiensa kehityksen painopistealueita. Kuntakeskukset eivät kuitenkaan ole vielä menettäneet asemaansa paikallisten palvelukeskuksina, mutta paikalliset hyödyntävät matkailukeskusten palvelutarjontaa yhä enemmän. Toisaalta matkailu on nostanut joidenkin palveluiden ja tuotteiden hintaa matkailukeskuksissa niin, että paikalliset haaveutuvat kuntakeskuksiin halvempien hintojen perässä (Hakkarainen 2005, 5).

Levin ja Ylläksen alueiden elinkeinorakenteet poikkeavat myös kotikuntiansa Kittilän ja Kolarin rakenteesta sekä valtakunnan elinkeinorakenteesta. Levin ja Ylläksen kylien elinkeinorakente ne noudatti 2000-luvun alussa alkutuotannon osalta valtakunnan keskiarvoja: alkutuotannon osuus oli kaikista elinkeinoista viisi prosenttia koko maassa, kun Levillä se oli kaksi prosenttia ja Ylläksellä viisi prosenttia. Sen sijaan Kittilän ja Kolarin kunnissa kokonaisuudessaan alkutuotannon osuus, 21 prosenttia, on ollut huomattavasti muun maan keskiarvoa korkeampi. Muutoin koko maahan suhteutettuna keskusten sekä keskusten kotikuntien elin-

keinorakenteet olivat koko maata palveluvaltaisempia. Kun palveluiden osuus oli 69 % koko maan elinkeinorakenteesta vuonna 1999, Ylläksellä se oli 86 % ja Levillä 89 %. (Kauppila 2004, 170, 173; Hakkarainen 2005). Matkailun kehitys on aiheuttanut muutoksen elinkeinorakenteessa, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että vielä vuonna 1970 Ylläksen alueen väestöstä 56 % sai elantonsa alkutuotannosta (Kauppila 2004, 173).

Sekä Lapin että Suomen matkailustrategioissa painotetaan matkailukeskusten kehittämistä. Matkailukeskuksille ominaista on, että niissä on monia toimijoita ja paljon erilaisia intressiryhmiä. Niiden kehittämisessä ei ole kyse yhdestä, selvärajaisesta hankkeesta, jota voitaisiin helposti hallinnoida.

Pohjoisessa Suomessa on seitsemän suurta keskusta, joihin matkailu on pääasiassa keskittynyt. Tunturikeskusten – Rukan, Levin, Ylläksen, Saariselän ja Pyhä-Luoston – lisäksi matkailukeskuksiksi lasketaan Rovaniemen kaupunki ja Meri-Lappi (Lapin liitto 2008a). Ruka oli rekisteröidyillä yöpymisillä mitattuna Suomen suurin matkailukeskus vuoden 2008 alkupuolella. Tässä tilastossa Levi oli toisena, Sotkamon Vuokatti kolmantena ja Ylläs neljäntenä (Tilastokeskus 2008). Pienempiä tunturikeskuksia ovat muun muassa Suomutunturi, Sallatunturi, Olos, Kilpisjärvi ja Hetta.

Levi ja Ylläs kuuluvat Tunturi-Lapin seutukuntaan, missä matkailu kasvaa kaikkein vauhdikkaimmin. Alueella sijaitsevat kaikki Suomen suurtunturit ja suuri osa muista tuntureista. Sekä Levillä että Ylläksellä oli vuonna 2008 noin 20 000 vuodepaikkaa matkailijoille ja molemmissa kapasiteetti aiotaan nostaa noin 35 000:een vuoteen 2020 mennessä (Lapin liitto 2008a). Suunnitelmat ovat samansuuntaisia kaikissa Lapin matkailukeskuksissa. Tosin esimerkiksi Pyhä-Luosto alueen virallinen tavoite on noin 20 000 majoituspaikkaa vuoteen 2020 mennessä ja Pyhätunturin tuntumaan, Noitatunturin alueelle, suunnitellaan 50 000 vuodepaikan matkailukeskusta.

Laajentamissuunnitelmat ovat vuonna 2008 herättäneet eniten keskustelua ja kritiikkiä pienen keskuksen, Pallastunturin, hotellin uusimisen osalta (ks. Pelasta Pallas 2008), koska se sijait-

see kansallispuistossa. Muiden keskusten laajeneminen on lähinnä todettu julkisessa keskustelussa. Kaavoituksessa ja muussa maankäytön suunnittelussa suunnitelmia on puitu sitäkin tarkemmin: vaatimus eri osapuolten huomioonottamisesta kaavoituksessa on lisännyt vuorovaikutusta paikallisten asukkaiden ja suunnittelijoiden välillä (ks. Outila sekä Mettiäinen, Uusitalo & Rantala, tämä teos).

Matkailukeskuksen sesonkielämä erottaa selvimmin matkailukeskuksen sen tuntumassa olevan maaseutukylän arkielämästä ja -toiminnoista. Kyläläiset elävät seudulla ympäri vuoden, mutta turistit ja osa keskuksen työntekijöistäkin liikkuu sesonkien mukaan, pääasiassa etelästä pohjoiseen ja takaisin. Levin ja Ylläksen keskuksissa, kuten Lapin matkailussa yleensäkin, kaikkein hiljaisin aika on toukokuu ja vilkkain aika maaliskuuhuhtikuuhun (Lapin liitto 2008b). Myös joulun tienoon sesonki on jo merkittävä ja koko ajan kasvava. Nämä muutokset näkyvät matkailukaupunkien katukuvassa ja niillä on vaikutuksensa kyläläisten toimintoihin: osan aikaa vuodesta työtä on kaikille yllin kyllin ja ympäri vuorokauden, osan aikaa taas työtä ei ole lainkaan.

Kohti sosiaalisesti kestäväää matkailua?

Kestävä kehitys on ollut viime vuosikymmeninä tärkeä käsite, jonka avulla pyritään hallitsemaan taloudellista kehittymistä, sosiaalista hyvinvointia ja luonnon resurssien käyttöä (esim. Schlossberg & Zimmerman 2003, 641). Kestävä kehitys nähdään usein uusien suuntien etsimisenä, ei kehityksen hylkäämisenä (Camilleri 2004, 60). Kestävä kehitys käsitteenä ja tavoitteena ei ole yksioikoinen, vaan sille on monenlaisia eri määrittelyjä. Sen monitulkintaisuus ja siten moniin asioihin soveltuvuus onkin tehnyt kestävyuden käsitteestä yhden aikamme tunnuksista. Poliittisesti se sai alkunsa Brundtlandin komission mietinnöstä vuonna 1987, jossa esitettiin, että ekologinen kestävyys ja taloudellinen kehitys pystytään yhdistämään saman käsitteen alle. Lisäksi vuoden 1992 Rio de Janeirossa pidetyssä YK:n kokouksessa käsiteltiin laajasti kestävyys-

den käsitettä. Nämä tapahtumat toivat käsitteelle huomiota ja hyväksyntää ympäri maailmaa (esim. Jacobs 1999, 21–24).

Myös kestäväää matkailua on pyritty määrittelemään, mutta yhtä, laajasti jaettua määritelmää siitä ei ole (Swarbrooke 2002, 13). Maailman matkailujärjestö (WTO 2004) toteaa, että ”kestävyyden periaatteet viittaavat matkailukehityksen ympäristöllisiin, taloudellisiin ja sosiokulttuurisiin ulottuvuuksiin” ja että ”pitkäaikaisen kestäväyyden takaamiseksi täytyy löytää tasapaino näiden kolmen ulottuvuuden välille.” Lisäksi WTO painottaa, että ympäristöllisiä resursseja pitäisi käyttää optimaalisesti niin, että turhaa tuhlausta vältettäisiin. Matkailun kohteena olevien yhteisöjen sosiokulttuurisia arvoja ja tapoja pitäisi kunnioittaa, taloudellissosiiaalisten etujen tulisi jakautua tasapuolisesti eri intressiryhmien välillä, paikallisten pitäisi voida osallistua määrittelemään matkailun muotoja sekä käytäntöjä ja matkailun kehitystä tulisi valvoa. Lisäksi määritelmässä kestävyys ymmärretään prosessina, ei muuttumattomana päämääränä (WTO 2004). John Swarbrooke (2002, 13–14) pitää määritelmien ongelmana muun muassa sitä, että ne eivät ole tarpeeksi konkreettisia käytännön toimijoiden kannalta, eikä kaikissa kielissä ole sopivia käsitteitä ”kestävyydelle”.

Matkailua koskevassa tutkimuksessa on usein keskitytty taloudellisiin tai ympäristöllisiin seikkoihin ja sosio-kulttuuriset näkökulmat ovat olleet marginaalisia (ks. Cole 2006). Niinpä matkailun vaikutuksia sosio-kulttuurisen kestäväyyteen tulisi tutkia enemmän (Liu 2003). Tässä kirjassa tarkastelemmekin nimenomaan matkailun sosio-kulttuurisesti kestäväää kehitystä. Sosio-kulttuurisella kestävyydellä tarkoitetaan tässä ennen kaikkea kolmea asiakokonaisuutta (ks. Rannikko 1999):

- 1) paikallisen väestön mahdollisuutta osallistua omaa elämää koskeviin päätöksiin,
- 2) hyötyjen ja haittojen jakautumisen tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta sekä
- 3) paikallisten kulttuuripiirteiden (arvojen, käsitysten ja käytänteiden) kunnioittamista.

Osallistuminen

Ihmisten mahdollisuus osallistua omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon on nähty tärkeäksi muun muassa yhteisöjen kehittymisen kannalta, osallistuvan demokratian näkökulmasta, ongelmien ratkaisemiseksi ja luottamuksen kasvattamiseksi eri intressiryhmien välillä (Dorsner 2004; Fennema & Tillie 1999; Hajer & Wagenaar 2003; Kyllönen ym. 2006). EU:n Agenda 21:n mukaan eri sidosryhmien osallistumisen mahdollisuuksia tulisi parantaa ja vuorovaikutusta tulisi lisätä ennen päätösten tekemistä (Hens 1997).

Matkailututkimuksessa yhteisöpohjaisen matkailun (community-based tourism) tutkimussuuntaus on painottanut osallistumista ja sen merkitystä yhteisöjen kehittymisen kannalta (Reid 2003; Sofield 2003). Vaikka tutkimuksissa painotetaan usein osallistumista ja matkailun kautta yhteisöille avautuvia mahdollisuuksia, ei yhteisöpohjaisen matkailun kehittymisen automaattisesti anna valtaa paikallisille ihmisille (Saarinen 2006). Yhteisöt ovat monimuotoisia ja matkailussa mukana olevien lisäksi paikallisyhteisöihin kuuluu sellaisia, jotka eivät välttämättä voi osallistua matkailun kehitykseen tai hyötyä siitä (Southgate 2006; Saarinen 2006). Osallistuminen voi olla myös tasoltaan erilaista, todella vuorovaikutteisesta ja toimivasta aina ihmisten kuunteluun ilman, että kuulemisella on vaikutusta päätöksiin (Bell & Morse 2001; Tosun 2006).

Osallistumisprosessit ovat yksi tärkeä tilanne, joissa tulevaisuuden kehitystä voidaan määritellä. Onkin todettu, että kestävyiden taloudellisen, ekologisen ja sosio-kulttuurisen ulottuvuuden toteutuminen ei ole mahdollista ilman institutionaalista tukea (Cottrell ym. 2007). Sosio-kulttuurista kestävyttä tukevien instituutioiden kehittäminen voisi auttaa osallistumismahdollisuuksien realisoitumista. Tarvitaankin lisää tutkimusta siitä, miten sosio-kulttuurista kestävyttä edistäviä käytäntöjä, sääntöjä ja arvoja voisi institutionalisoida niin, että niistä tulisi pysyviä käytäntöjä.

Oikeudenmukaisuus

Tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden näkökulmasta on tärkeää huomata, että kehityksen hyödyt ja haitat eivät usein jakaudu tasaisesti eri intressiryhmien kesken (Mowforth & Munt 2003). Matkailu, ja varsinkin luontomatkailu, pohjaa toimintansa luonnonresursseihin. Niinpä näiden resurssien matkailullinen hyödyntäminen saattaa johtaa joidenkin matkailun ulkopuolisten intressiryhmien poissulkemiseen tai huonontaa muiden mahdollisuutta käyttää näitä resursseja (Holden 2005). Lisäksi resurssien käytön hyödyt ja haitat jakaantuvat monille eri tasoille, paikallisesta globaaliin, ja yhdelle tasolle koituvat hyödyt voivat tuottaa haittoja toisille tasoille (Giordano 2003). Luonnonresursseista koituvien hyötyjen ja haittojen jakautumisessa onkin kyse ympäristöllisestä oikeudenmukaisuudesta. Tutkimuksessa painotus on ollut pienten yhteisöjen ja vähemmistöyhteisöjen olojen tarkastelussa (Lee & Jamal 2008).

Ympäristöllinen oikeudenmukaisuus voi liittyä esimerkiksi siihen, että matkailu vähentää poronhoitajien mahdollisuuksia hyödyntää metsiä omiin tarkoituksiinsa (Sarkki, tämä teos). Vaikka painotus onkin vähemmistöyhteisöissä, ympäristöllisen oikeudenmukaisuuden käsitettä voi soveltaa myös metsätalouden huonontuneisiin mahdollisuuksiin (Suopajarvi, tämä teos). Kyse on lopulta myös paikallisten metsureiden ja koneyrittäjien toimeentulosta, joilla ei useinkaan ole vaihtoehtoisia työpaikkoja tarjolla. Hyötyjen ja haittojen jakautumisen kannalta parhaita ratkaisuja ovat usein sellaiset, jotka hyödyttävät monia osapuolia samanaikaisesti (esim. Newman 2004; WTO 2004) ilman, että mikään taho kärsii kohtuuttomasti.

Ei ole itsestään selvää, että matkailu hyödyttää paikallista sosiaalista ja taloudellista kehitystä (esim. Akama & Kieti 2007). Jotta matkailun tuomat hyödyt voitaisiin saavuttaa, saatetaan joutua tekemään vaihtokauppoja. Esimerkiksi lisääntyvät työllistymismahdollisuudet vaihdetaan vähentyneeseen kontrolliin alueen resursseista (Kontogeorgopoulos 2005). Lisäksi matkailu voi olla

taloudellisesti hyödyllistä alueellisesti tai paikallisesti, mutta se ei vielä tee matkailusta kestäväää (Saarinen 2006).

Lisääntyvät tulot eivät takaa oikeudenmukaista hyötyjen ja haittojen jakautumista. Ihmisillä on monia asemia myös alueellisesti ja paikallisesti ja tämä tuo omat haasteensa hyötyjen ja haittojen jakautumiselle: kaikki eivät voi työllistyä matkailuun, vaan osa jää myös matkailun tuomien hyötyjen ulkopuolelle (ks. Hakkarainen, tämä teos; Suopajarvi, tämä teos). Kehityksen hyötyjä ei voida myöskään mitata vain numeroilla (ks. Davies 1999), vaan matkailukehityksen tuottamia vaikutuksia hyvinvoinnille tulee katsoa laajemmin ja kokonaisvaltaisemmin (ks. Jamal ym. 2006). Oikeudenmukaisuus itsessään on aina sopimuksenvarainen tila, jota määrittävät ihmisyhteisöjen ja yhteiskunnan käsitykset oikeasta ja väärästä, kohtuudesta ja kohtuuttomuudesta. Näitä käsityksiä ankkuroidaan myös lakeihin, mutta lain noudattaminen ei aina vastaa yhteisöjen käsityksiä oikeuden toteutumisesta.

Hyötyjen ja haittojen jakautumisessa ja kestävyyydessä on kyse myös ajallisesta ulottuvuudesta. Pitääkin kysyä, syövätkö nykyiset käytännöt tulevaisuuden mahdollisuuksia (Saarinen 2006; WTO 2004)? Ylläsjarveläisten ja äkäslompololaisten huoli siitä, kehittykö matkailu liian nopeasti ja ilman ohjausta kuvastaa tätä ongelmaa (Jokinen, Mettiäinen, Sippola & Tuulentie, tämä teos). Myös se, että matkailu myötävaikuttaa ilmastonmuutoksen kiihtymiseen, saattaa huonontaa talvimatkailun tulevaisuuden mahdollisuuksia (Tervo, tämä teos).

Paikallinen kulttuuri

Kulttuurinen kestävyys viittaa paikallisten arvojen, identiteettien ja elämäntavan jatkuvuuteen (Heikkinen ym. 2007). Globalisaatio asettaa haasteita paikallisten arvojen ja käytäntöjen jatkuvuudelle, ja matkailu luo riippuvuussuhteita, jotka saattavat johtaa epätasa-arvoisiin käytäntöihin globaali-lokaali -akselilla. (Britton 1991, 2; Milne 1998). Matkailu voi myös tukea sosio-kulttuurista kestävyttä esimerkiksi tarjoamalla vaihtoehdon hiipuville perin-

teisille elinkeinoille, stimuloimalla infrastruktuurin kehittymistä, kehittämällä ylpeyden tunnetta yhteisössä, lisäämällä vierailijoiden kulttuurista ymmärrystä kohdealueesta, säilyttämällä kulttuuriperintöä ja luomalla opiskelumahdollisuuksia (Simpson 2008).

Matkailu tuo kohdealueille uusia käytäntöjä, elämäntyyliä ja asenteita. Esimerkiksi Muonioissa, missä matkailun ja metsätalouden suhteesta on kiistelty, asenne matkailua kohtaan on muuttunut ja suurin osa paikallisista arvostaa nykyään enemmän matkailua kuin metsätaloutta taloudellisesti kannattavana maankäyttömuotona (Suopajarvi, tämä teos). Voidaan kysyä esimerkiksi, onko poronhoito parin vuosikymmenen päästä muuttunut lihaa tuottavasta elinkeinosta matkailijoille tarjottavaksi esitykseksi (Sarkki, tämä teos).

Nyky-yhteiskunnalle leimallista on monenlainen liikkuvuus. Matkailukeskuksissa matkailijoiden lisäksi sesonkityöläiset tuovat paikallistasolle uusia tuulia. Sesonkityöhön liittyy kuitenkin monia ongelmia niin paikalliseen taloudelliseen hyötyyn, asumis- ja elinolokysymyksiin kuin kulttuurisiin tapoihin ja kohtaamisiin liittyen (Hakkarainen, tämä teos). Kaikesta huolimatta paikallinen kulttuuri tulee ymmärtää dynaamisena ja muuttuvana, ei nykyiselleen pysäytettynä tai menneisyyteen juuttuneena. Haasteita tälle saattavat tuottaa matkailijoiden odotukset matkakohteista (Rantala, tämä teos), joita tuotetaan myös matkailukohteita mainostettaessa (Tuulentie, tämä teos). Matkailijoiden odotukset määrittävät sitä, millaisia paikallisten oletetaan olevan. Nämä odotukset saattavat aiheuttaa muutoksia paikallisten käyttäytymisessä. Katse muokkaa kohdettaan.

Kirjan rakenne

Tämän kirjan artikkelit muodostavat neljä osaa. Ensimmäinen osa johdattelee Suomen ja Lapin matkailuun sosiaalisena, kulttuurisena ja taloudellisena ilmiönä. Toinen osa kohdentaa katseen kyliin ja matkailukeskuksiin sosiaalisen toiminnan paikkoina. Kolmannessa osassa pohditaan matkailun suhdetta muihin elinkeinoihin ja työ-

markkinoihin ja neljännessä osassa tarkastellaan matkailun suunnitteluun, kehittämiseen ja toimintaympäristöön liittyviä haasteita.

Tämän matkailun sosio-kulttuurisiin kysymyksiin johdattelevan ensimmäisen luvun jälkeen Liisa Tyrväinen ja Jari Järviluoma pohtivat Suomen asemaa matkailumaana sekä Lapin matkailua ja matkailun muutoksia. He osoittavat, että Suomi on matkailumaana vielä melko pieni, mutta matkailu Suomeen ja etenkin Lappiin on viime aikoina kasvanut huomattavasti nopeammin kuin Euroopan matkailu keskimäärin. Noora Palosaari tarjoaa omiin kokemuksiin perustuvassa kirjoituksessaan paikallisen asukkaan näkökulman kylien muutokseen luvussa 3. Luvussa 4 Mikko Jokinen, Ilona Mettiäinen, Salla Sippola ja Seija Tuulentie selvittävät Levin ja Ylläksen kylien ihmisten tunteja kysely- ja haastattelututkimuksiin perustuen. Seija Tuulentie käsittelee brittiläisten matkanjärjestäjien tarjoamia mielikuvia Levin ja Ylläksen matkailukylistä ja -keskuksista luvussa 5 ja Outi Rantala tuo esiin matkailijoiden kokemuksia samalla alueella luvussa 6.

Maria Hakkaraisen artikkeli (luku 7) tuo esiin sitä muutosta, mikä työelämässä ja työn luonteessa on tapahtunut matkailupalvelujen vallattua alaa perinteisiltä maaseutuelinkeinoilta pohjoisessa. Poronhoidon näkökulma aloittaa Simo Sarkin artikkelissa (luku 8) matkailuelinkeinon ja muiden luontoon perustuvien elinkeinojen suhteen tarkastelun. Leena Suopajarvi puolestaan jatkaa teemaa esittämällä luvussa 9 metsätaloudessa toimivien ihmisten näkemyksiä eri elinkeinojen toimintamahdollisuuksista.

Suunnittelun ja kehittämisen näkökulmaa käsittelevän osion aloittaa Ilona Mettiäisen, Marja Uusitalon ja Outi Rantalan artikkeli (luku 10), jossa esitellään eri osapuolten kokemuksia paikallisten vaikutusmahdollisuuksista. Tarja Outila valottaa maankäytön suunnittelun näkökulmaa ja tarkastelee erityisesti matkailun maankäytölle asettamia haasteita luvussa 11. Kaarina Tervo (luku 12) tarkastelee ilmastonmuutosta sellaisena merkittävänä tulevaisuuden haasteena, joka jo nyt asettaa vaatimuksia matkailutoimintojen suunnittelulle.

- Akama, John. S. & Kieti, Damiannah (2007) Tourism and socio-economic development in developing countries: a case study of Mombasa resort in Kenya. *Journal of Sustainable Tourism* 15:6, 735–748.
- Bell, Simon & Morse, Stephen (2001) Breaking Through the Glass Ceiling: Who really cares about sustainability indicators? *Local Environment* 6:3, 291–309.
- Belova, Svetlana U. (2007) Protected areas and benefits: Russian experience. Teoksessa: Jukka Jokimäki, Marja-Liisa Kaisanlahti-Jokimäki, Seija Tuulentie, Kari Laine ja Marja Uusitalo (toim.) *Environment, Local Society and Sustainable Tourism*. Arctic Centre Reports 50, Lapin yliopisto, Rovaniemi. 119–124.
- Bodén, Bosse (2007) Åre – En destination med anor. Teoksessa Magnus Bohlin & Jörgen Elbe (toim.) *Utveckla turistdestinationer. Ett svenskt perspektiv*. Uppsala Publishing House, Uppsala. 89–105.
- Bohlin, Magnus & Elbe, Jörgen (2007) Utveckling av turistdestinationer – en introduction. Teoksessa Magnus Bohlin & Jörgen Elbe (toim.) *Utveckla turistdestinationer. Ett svenskt perspektiv*. Uppsala Publishing House, Uppsala. 11–28.
- Britton, Stephen. G. (1991) Tourism, Capital and Place: Towards a Critical Geography of Tourism. *Environment and Planning D: Society and Place* 9, 451–478.
- Camilleri, Marguerite (2004) From the Inside Looking Out: knowledge, justice and modernity in the assessment of St. Julian's environmental capacity. *Local Environment* 9:1, 45–63.
- Christaller, Walter (1963) Some considerations of tourism location in Europe: The peripheral regions – underdeveloped countries – recreation areas. *Regional Science Association; papers XII, Lund Congress*.
- Cole, Stroma (2006) Information and empowerment: The keys to achieving sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism* 14:6, 629–644.
- Cottrell, Stuart, Vaske, Jerry, Shen, Fujun & Ritter, Paul (2007) Resident perceptions of sustainable tourism in Chongdugou, China. *Society and Natural Resources* 20:6, 511–525.
- Davies, Charlotte Aull (1999) *Reflexive Ethnography: A Guide to Researching Selves and Others*. Routledge, London.
- Dorsner, Claire (2004) Social Exclusion and Participation in Community Development Projects: Evidence from Senegal. *Social Policy and Administration*. 38:4, 366–382.

- Duffy, Rosaleen (2002) *A Trip too Far: Ecotourism, Politics and Exploitation*. Earthscan, London.
- Edwards, Jonathan & Fernandes, Carlos (1999) Emigrants and espigueiros. Tourism activities in a peripheral area of Portugal. *The International Journal of Tourism Research* 1:5, 329–340.
- Fennema, Meindert & Tillie, Jean (1999) Political Participation and Political Trust in Amsterdam: Civic Communities and Ethnic Networks. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 25:4, 703–727.
- Framke, Wolfgang (2002) The Destination as a Concept: A Discussion of the Business-related Perspective versus the Socio-cultural Approach in Tourism Theory', *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 2:2, 92–108.
- Giordano, Mark (2003) The Geography of the Commons: The role of Scale and Space. *Annals of Association of American Geographers*. 93:2, 365–376.
- Govers, Robert, Van Hecke, Etienne & Gabus, Peter (2008) Delineating Tourism. Defining the Usual Environment. *Annals of Tourism Research*, 35: 4, 1053–1073.
- Hajer, Maarten & Wagenaar, Hendrik (2003) Introduction. Teoksessa Maarten A. Hajer (toim.) *Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge University Press, West Nyack. 1–33.
- Hakkarainen, Maria (2005) Levin ja Ylläksen kohdekartoitukset. Arctic Centre, University of Lapland, Rovaniemi. <http://www.arcticcentre.org/?deptid=21742>. Luettu 12.6.2008.
- Hall, Michael (1994) *Tourism and Politics: Policy, Power and Place*. Wiley, Chichester.
- Heikkinen, Hannu, Lakomäki, Sami & Baldrige, John (2007) The dimensions of sustainability and the neo-entrepreneurial adaptation strategies in reindeer herding in Finland. *Journal of Ecological Anthropology* 11:1, 25–42.
- Hens, Luc (1996) The Rio Conference and Thereafter. Teoksessa B. Nath, L. Hens, D. Devuyt (toim.) *Text Book on Sustainable Development*. Vubpress. 81–110.
- Holden, Andrew (2005) Achieving a sustainable relationship between common pool resources and tourism: The role of environmental ethics. *Journal of Sustainable Tourism* 13:4, 339–352.
- Hudson, Simon (2008) *Tourism and Hospitality Marketing. A Global Perspective*. Sage, London.

- Jacobs, Michael. (1999) Sustainable Development as a Contested Concept. Teoksessa Andrew Dobson (toim.) *Fairness and Futurity*. Oxford University Press. 21–45.
- Jamal, Tazim., Borges, Marcos & Stronza, Amanda (2006) The institutionalisation of ecotourism: certification, cultural equity and praxis. *Journal of Ecotourism* 5:3, 145–175.
- Järviluoma, Jari (2006) Turistin luonto: tutkimus luonnon merkityksestä matkailun vetovoimatekijänä neljässä Lapin matkailukeskuksessa. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Kauppila, Pekka (2004) Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. *Nordia Geographical Publications Volume 33:1*. Multiprint Oy, Oulu.
- Kinnunen, Martti (1983) Matkailu elinkeinona ja yrityksenä. Teoksessa Lappi 1. Suuri, kaunis, pohjoinen maa. Karisto, Hämeenlinna. 178–183.
- Kontogeorgopoulos, Nick (2005) Community-based ecotourism in Phuket and Ao Phangnga, Thailand: Partial victories and bittersweet remedies. *Journal of Sustainable Tourism* 13:1, 4–23.
- Kullberg, Sami (2007) Luontomatkailun ja luonnonsuojelun suhde kahdella Tyynenmeren saarten matkailualueella. Teoksessa Liisa Tyrväinen & Seija Tuulentie (toim.) *Luontomatkailu, metsät ja hyvinvointi*. Metlan työraportteja 52, Rovaniemi 183–216. <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2007/mwp052.htm>. Luettu 15.12.2008.
- Kyllönen, Simo, Colbaert, Alfred, Heikkinen, Hannu, Jokinen, Mikko, Kumpula, Jouko, Marttunen, Mika, Muje, Kari & Raitio, Kaisa (2006) Conflict management as a means to the sustainable use of natural resources. *Silva Fennica* 40:4, 687–728.
- Lapin liitto (2003) Lappi. Elämänvoimaa. Lapin matkailustrategia 2003–2006. <http://www.lapinliitto.fi/matkailu/matstra.pdf>. Luettu 15.12.2008.
- Lapin liitto (2008a) Lapin matkailustrategia 2007–2010. <http://www.lapinliitto.fi/paatoksenteke/lh221007/liite8.pdf>. Luettu 12.6.2008.
- Lapin liitto (2008b) Lapin matkailutilastollinen vuosikirja 2007. <http://www.lapinliitto.fi/julkaisut/matkailutilastollinen%20vuosikirja%202007.pdf>. Luettu 11.12.2008.
- Lee, Sangkwon & Jamal, Tazim (2008) Environmental justice and environmental equity in tourism: Missing links to sustainability. *Journal of Ecotourism* 7:1, 44–67.

- Liu, Zhenhua (2003) Sustainable tourism development: a critique. *Journal of Sustainable Tourism* 11:6, 459–475.
- Macleod, Donald V. L. (2004) *Tourism, Globalisation and Cultural Change. An Island Perspective*. Channel View Publications, Clevedon.
- Mettiäinen, Ilona (2007) Tunturinlaidan kylästä matkailukeskukseksi. Paikallisten toimijoiden näkökulmia Ylläksen ja Levin matkailukeskusten kehittymiseen ja vuorovaikutteiseen suunnitteluun. Arktinen keskus. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- Milne, Simon (1998) *Tourism and Sustainable Development: The Local-Global Nexus*. Teoksessa: M. Hall and A. Lew, (toim.) *Sustainable Tourism: A Geographical Perspective*. Longman, New York. 35–48.
- Mowforth, Martin & Munt, Ian (2003). *Tourism and sustainability: Development and new tourism in the third world* (2nd ed.). Routledge, London.
- Mäkinen, Vesa (1983) Suomen Lapin matkailun synty. Teoksessa Lappi 1. Suuri, kaunis, pohjoinen maa. Karisto, Hämeenlinna. 162–177.
- Newman, Peter (2004) On Climbing Trees: an Australian perspective on sustainability and political risk. *Local Environment* 9:6, 611–619.
- Papathodorou, Andreas (2004) Exploring the evolution of tourism resorts. *Annals of Tourism Research* 31:1, 219–237.
- Pelasta Pallas (2008) <http://www.pelastapallas.fi/>. Luettu 11.12.2008.
- Poon, Auliana (1993) *Tourism, Technology and Competitive Strategies*. CAB International, Wallingford.
- Rannikko, Pertti (1999) Combining Social and Ecological Sustainability in the Nordic Forest Periphery. *Sociologia Ruralis*, 39:3, 395–410.
- Reid, David. G. (2003). *Tourism, globalization and development: Responsible tourism planning*. Pluto, London.
- Saarinen, Jarkko (2001) *The transformation of a tourist destination: theory and case studies on the production of local geographies in tourism in Finnish Lapland*. Department of geography, University of Oulu: Geographical Society of Northern Finland, Oulu.
- Saarinen, Jarkko (2006) Traditions of sustainability in tourism studies. *Annals of Tourism Research* 33:4, 1121–1140
- Schlossberg, Mark & Zimmerman, Adam (2003) Developing Statewide Indices of Environmental, Economic, and Social Sustainability: a look at Oregon and the Oregon benchmarks. *Local Environment*. 8:6, 641–660.

- Selwyn, Tom (1996) Introduction. Teoksessa Tom Selwyn (toim.) *The Tourist Image. Myths and Myth Making in Tourism*. John Wiley & Sons, Chichester. 1–32.
- Simpson, Murray C. (2008) Community benefit tourism initiatives – a conceptual oxymoron? *Tourism Management* 29:1, 1–18.
- Sofield, Trevor.H.B. (2003) *Empowerment for sustainable tourism development*. Pergamon Press, Amsterdam.
- Southgate, Christopher R.J. (2006) Ecotourism in Kenya: the vulnerability of communities. *Journal of Ecotourism* 5:1&2, 80–96.
- Suomen matkailustrategia (2006) Suomen matkailustrategia vuoteen 2020. Kauppa- ja teollisuusministeriön julkaisuja 21/2006. http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/all/3D61DB118241A034C22571800022FEC4?opendocument. Luettu 12.6.2008.
- Swarbrooke, John (2002) *Sustainable Tourism Management*. CABI Publishing, Oxon.
- Tao, Teresa C. H. & Wall, Geoffrey (2009) Tourism as a Sustainable Livelihood Strategy. *Tourism Management* 30:1, 90–98.
- Tilastokeskus 2008. http://www.tilastokeskus.fi/til/matk/2008/08/matk_2008_08_2008-10-16_kat_001.html. Luettu 15.12.2008.
- Tosun, Cevat (2006) Expected nature of community participation in tourism development. *Tourism Management* 27:3, 493–504.
- Tuulentie, Seija & Meriruoho, Anna (2008) Paikallisuuden ja osallisuuden retoriikka keskustelussa Ylä-Lapin luonnon käytöstä. *Terra* 120:2, 84–94.
- Vahtola, Jouko (1983) *Maaailmanmatkajia Lapissa*. Teoksessa Lappi 1. Suuri, kaunis, pohjoinen maa. Karisto, Hämeenlinna. 134–161.
- UNWTO 2001 *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework*. Luxembourg, Madrid, New York, Paris: Eurostat, OECD, United Nations
- WTO (2004) *Sustainable Development of Tourism*. Conceptual definition. <http://www.worldtourism.org/sustainable/concepts.htm>. Luettu 5.3.2008.

Lappi ja Suomi maailman matkailumarkkinoilla

Liisa Tyrväinen ja Jari Järviluoma

Marraskuussa 2007 asetettiin Pelkosenniemen kunnassa nähtäville asemakaavaluonnos, joka kohdistuu Pyhätunturin, tai tarkemmin sanottuna Kultakeron, luoteispuoleiseen alueeseen. Asemakaavan vireille pano ei sinänsä ole epätavallista – kaavojen laadinta matkailukeskuksiin ja niiden liepeille on nykyään jokapäiväistä toimintaa. Syy siihen, miksi *Pyhätunturin asemakaava, osa-alue B* ylitti valtakunnallisen uutiskynnyksen, on kaavaluonnoksen mitoituksessa. Kaavaluonnos tähtää 50 000 vuodepaikkaa käsittävän matkailukeskuksen rakentamiseen nykyisellään lähes luonnontilaiselle alueelle. Kokoluokaltaan uusi keskus olisi siten yli kaksi kertaa suurempi kuin mitä Levi tai Ylläs tällä hetkellä ovat. Toteutuessaan asemakaava synnyttäisi täyden palvelun matkailukeskuksen. Se pitäisi sisällään muun muassa 20-kerroksisen tornihotellin, teemapuiston sekä helikopteri- ja golfkentät (Havas Rosberg Oy 2007; Hakala 2007).

Pyhätunturin asemakaavaluonnos ja muiden keskustusten astetta maltillisemmat suunnitelmat ilmentävät vahvaa luottamusta siihen, että Lapin matkailukeskukset kiinnostavat vastaisuudessa enenevässä määrin ulkomaisia investoijia ja ennen kaikkea turisteja. Matkailukysynnän ennakoituun kasvuun ja sen myötä Pyhätunturin kaltaisiin lomakaupunkivisioihin onkin olemassa monia perusteita. Optimismia puoltavat vuosikymmeniä kestänyt matkailun globaali kasvu ja sen levittäytyminen yhä uusille alueille, matkailukulutuksen lisääntyminen esimerkiksi Venäjällä ja Itä-Aasian maissa sekä kysynnän sisällöllinen monipuolistuminen. Pohjois-Suomen matkailukeskusten synty ja kukoistus ovat siten eräs sivujuonne turismin universaalista voittokulusta, joka on nostanut

matkailun merkittäväksi taloudelliseksi, sosiaalseksi ja ympäristöpoliittiseksi ilmiöksi eri puolilla maailmaa – kaikkine positiivisine ja negatiivisine puolineen.

Tämän luvun tavoitteena on taustoittaa Lapin matkailukeskusten tapaustutkimuksia ja kysyä, miten matkailukehityksessä on tultu siihen tilanteeseen, missä vuonna 2008 olemme. Miten esimerkiksi Pyhätunturin, Levin ja Ylläksen varsin mittavat kehittämissuunnitelmat liittyvät laajempaan matkailuhistorialliseen ja -maantieteelliseen kehykseen?

Matkailun globaaleja, kansallisia ja lappilaisia kehityspiirteitä

Nykymuotoisen vapaa-ajanmatkailun – turismin – eräänä esimuotona voidaan pitää englantilaisen yläluokan nuorten miesten 1500–1800-luvuilla harjoittamaa Grand Tour -matkailua. Lähinnä Ranskan ja Italian vanhoihin kaupunkeihin suuntautuneita Grand Tour -matkoja tehtiin yleissivistyksellisistä syistä huvittelumotiivejakaan unohtamatta. Luonteenomaista tuon ajan ”turismille” oli elitismi: vapaa-ajan matkailu oli mahdollista vain harvoille ja valituille. Esimerkiksi 1700-luvulla briteistä ulkomaanmatkan teki vuositasolla arviolta vain noin 0,2–0,3 prosenttia (Kostiainen ym. 2004, 49–61).

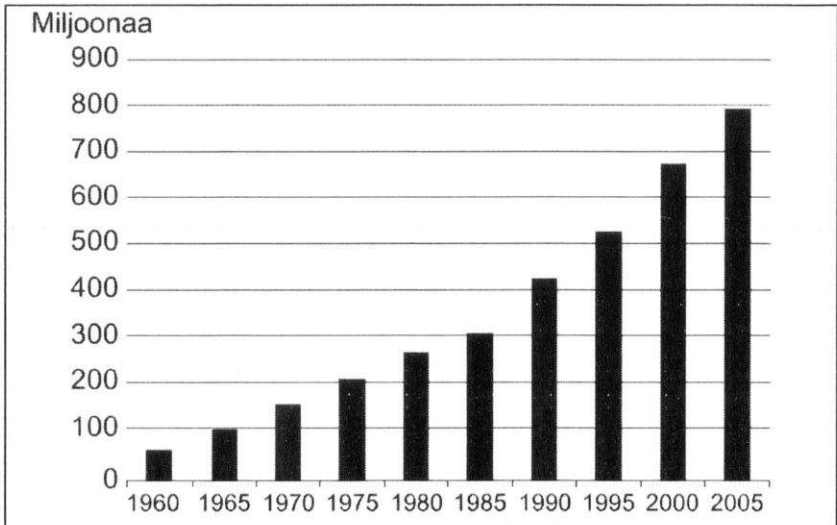
Kehitys elitismistä kohti matkailun tasa-arvoistumista on tapahtunut vähitellen useiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Keski-Euroopan vapaa-ajan matkustaminen mahdollistui rautatieverkon kehittämisen myötä Keski-Euroopassa jo 1800-luvulla, jolloin nähtävyyksien katselun lisäksi myös luonnossa retkeily kasvatettiin suosiotaan. Toisen maailmansodan jälkeen matkailun kasvun mahdollisti tieverkon kehitys ja autoistuminen. Luontoympäristöihin, erityisesti metsien virkistyskäyttöön, liitettiin mahdollisuus rentoutumiseen ja työrasituksesta palautumiseen. Entisissä Itä-Euroopan sosialistisissa maissa luonnon virkistyskäyttö instituutionalisoitiin, ja työntekijöille tarjottiin mahdollisuus luontolomaan alueilla, jotka olivat saavutettavissa rautateitse. Luonnon

virikistyskäyttö kasvoi Euroopassa erityisesti 1960- ja 1970-luvuilla, mikä johti luonnonsuojelualueiden perustamiseen yhä enemmän paitsi ekologisten myös virikistyskäytön tavoitteiden näkökulmasta (Pröbstl ym. 2008).

Erityinen murroskohta matkailun kehityksessä oli vuosi 1958, jota Auliana Poon (1993, 42) pitää massaturismin syntyvuotena. Kyseisenä vuonna kaupalliseen matkustajaliikenteeseen tulivat uudet suihkukonetyypit Boeing 707 ja Douglas DC-8, jotka aiempiin konetyyppeihin verrattuna puolittivat matkustusajan ja samalla kaksinkertaistivat koneiden kapasiteetin. Laajamittaisen turismin syntyajankohdasta puhuttaessa on kuitenkin huomattava, että matkailun demokratisoituminen on tapahtunut eri maissa eri tahtiin. Vuosi 1958 voi perustellusti olla syntyajankohta englantilaisten massaturismille, mutta esimerkiksi Suomessa joukkomatkailun synty ajoittuu jonnekin 1960-luvun loppuun, eikä monissa kehitysmaissa prosessi ole päässyt kunnolla alkuun vielä 2000-luvullakaan (ks. Kostiainen 1995, 24).

Koko matkailuilmiön globaalia kasvua voidaan kuvata numeerisesti tarkastelemalla kansainvälisten matkailijoiden määrän kehitystä, jota tilastoi World Tourism Organization. Kyseisen tilaston perusteella kansainvälisiä matkailijoita oli 1960-luvun alussa noin 70 miljoonaa, josta luku vuoteen 2005 mennessä on kasvanut yli 800 miljoonaan (kuvio 1). Myös vuositasolla kansainvälisen matkailun kehitys on ollut voittopuolisesti nousevaa Tsernobylin, Persianlahden sodan ja New Yorkin terrori-iskun kaltaisten tapahtumien aiheuttamia väliaikaisia notkahduksia lukuun ottamatta.

Vuonna 2007 maailmassa kirjattiin kansainvälisiä matkailijoita ennätyselliset 903 miljoonaa (UNWTO 2008). Talousvaikutuksiltaan matkailun ja siihen liittyvien toimialojen arvioidaan tuottavan 9,9 % maailman bruttokansantuotteesta ja työllistävän 8,4 % maailman työvoimasta (WTTC 2008).

Kuvio 1. Kansainvälisten matkailijoiden määrän kehitys maailmassa 1960–2005 (UNWTO 2006).

Suuralueittain maailman matkailuvirrat ja matkailutulot ovat perinteisesti keskittyneet taloudellisesti vauraisiin maanosiin, erityisesti Eurooppaan ja Pohjois-Amerikkaan. Globalisaation ja entisten kehitysmaiden taloudellisen vaurastumisen seurauksena matkailukasvun painopisteissä on kuitenkin tapahtunut muutoksia. Kun vielä vuonna 1980 Euroopassa rekisteröitiin 64 prosenttia kansainvälisistä matkailijoista, oli Euroopan markkinaosuus vuoteen 2007 tultaessa pudonnut 54 prosenttiin. Kohdealueista voimakkaimmin suositaan ovat kasvattaneet suhteellisen uudet kohteet erityisesti Aasiassa ja Tyynenmeren alueella. UNWTO ennakoi tämän kehitystrendin jatkuvan myös vastaisuudessa: ennusteiden mukaan vuonna 2020 Euroopan markkinaosuuden arvioidaan olevan ”enää” 46 prosenttia Aasian ja Tyynenmeren alueen houkutellessa tuolloin jo yli neljänneksen kansainvälisistä matkailijoista (UNWTO 2006; 2008).

Maailman tai Euroopan mittakaavassa Suomi ei sijoitu matkailun suurvaltojen joukkoon. Suomen osuus kansainvälisistä matkailijoista on 0,4 prosentin luokkaa ja Euroopassa kirjatuis-

ta kansainvälisistä matkailijoista Suomen osuus on noin 0,7 prosenttia (UNWTO 2006). Eurostatin tuottaman matkailijoiden yöpymisvuorokausia kuvaavan tilaston perusteella Suomen osuus Euroopan maissa rekisteröidyistä ulkomaisista yöpymisistä on puolisen prosenttia. Väkilukuun suhteutettuna Suomessa rekisteröidään asukasta kohden vuosittain noin yksi ulkomainen yöpymisvuorokausi, kun koko Euroopassa ulkomaisia yöpymisiä kertyy keskimäärin noin kaksi vuorokautta per asukas (Eurostat 2008).

Pieneltä vaikuttavasta markkinaosuudestaan huolimatta matkailun vaikutukset Suomen kansantalouteen ja työllisyyteen ovat merkittäviä. Matkailuun kulutettiin Suomessa vuonna 2006 yhteensä 10,2 miljardia euroa, josta ulkomaalaisten matkailijoiden kulutuksen osuus oli 27 % eli 2,8 miljardia euroa (Tilastokeskus 2008). Kokonaisuudessaan matkailu työllistää välittömästi noin 60 000 henkilöä ja välillisesti vielä huomattavasti enemmän (Kauppa- ja teollisuusministeriö 2006).

Vuonna 2007 Suomessa rekisteröitiin viisi miljoonaa ulkomaista yöpymistä ja 14 miljoonaa kotimaista yöpymistä eli kaikkiaan 19 miljoonaa yöpymisvuorokautta. Mitatuissa luvuissa ovat mukana tilastointikäytännöistä johtuen vain yli 10 vuodepaikan majoitusyritykset, joten käytännössä yöpymisvuorokausien kokonaisuus on merkittävästi isompi. Suurimpia ulkomaalaisryhmiä rekisteröidyistä yöpymisvuorokausista laskettuna olivat venäläiset, ruotsalaiset, saksalaiset ja britit (Tilastokeskus & MEK 2008). Maassamme vuonna 2006 vierailleille ulkomaisille matkailijoille tehtyjen rajahaastattelujen mukaan 41 prosenttia matkustajista oli Suomessa vapaa-ajanmatkalla ja 63 prosenttia yöpyi matkansa aikana. Rahaa heiltä kului päivää kohti 53 euroa. Vilkkaimmat matkustuskuukaudet olivat elokuu ja heinäkuu. Keskimääräistä enemmän rahaa käyttivät Venäjältä tulleet matkustajat ja työmatkalaiset (MEK & Tilastokeskus 2007).

Taulukon 1 tunnuslukujen valossa Suomen suosio matkailukohteena on viime vuosien aikana kasvanut samaa tahtia kuin kansainvälinen matkailu maailmanlaajuisena ilmiönä. Euroopan mittakaavassa Suomeen suuntautuneen kansainvälisen matkailun kasvu on kuitenkin ollut selvästi keskimääräistä nopeampaa.

Ulkomaisten matkailijoiden hotelliöpyymisillä mitattuna kansainvälinen matkailu lisääntyi Euroopassa vuodesta 1996 vuoteen 2006 noin kolmanneksella Suomen vastaavan kasvuprosentin lähennellessä viittäkymmentä prosenttia. Matkailun alueellisesta levittäytymisestä kertoo myös se, että Lapissa rekisteröidyt ulkomaiset hotelliöpyymiset peräti kaksinkertaistuivat kyseisellä aikavälillä.

Taulukko 1. *Kansainvälisen matkailun kasvuprosentteja eri aluetasoilla.*

Kasvua vuodesta 1996 vuoteen 2006	
Kansainvälisten matkailijoiden määrä maailmassa ¹	48,4 %
Ulkomaisten matkailijoiden hotelliöpyymiset Euroopan maissa (27 valtiota) ²	31,1 %
Ulkomaisten matkailijoiden hotelliöpyymiset Suomessa ³	48,7 %
Ulkomaisten matkailijoiden hotelliöpyymiset Lapissa ³	101,2 %

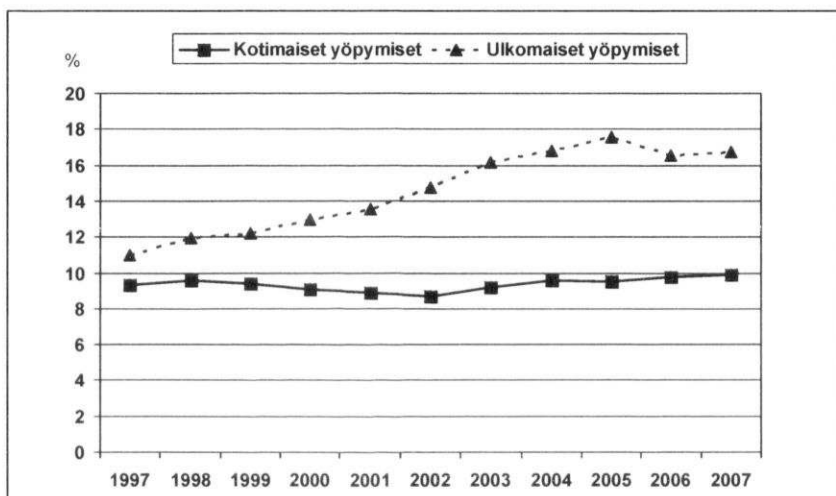
¹ UNWTO World Tourism Barometer, January 2008, <http://www.unwto.org>
² Eurostat, Nights spent by non-residents in hotels and similar establishments, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
³ Tilastokeskus, Matkailutilasto 1997 ja 2007

Lappi koetaan turvalliseksi, luonnonltaan puhtaaksi ja saasteettomaksi matkakohteeksi. Lapin matkailun keskeinen vetovoimatekijä on pohjoisen herkkä luonto. Matkailu on kasvanut merkittäväksi aluetalouden veturiksi määrätietoisien kehittämistyön seurauksena jo 1980-luvulta lähtien. Työvoimavaltainen matkailu onkin useiden kuntien suurin työllistäjä (Vatanen ym. 2006; Vatanen & Hyppönen 2008; Kauppila 2008). Lapin liiton arvion mukaan Lapin välitön matkailutulo oli vuonna 2006 noin 525 miljoonaa euroa ja työllistävä vaikutus 4 116 henkilötyövuotta. Matkailun merkitystä kuvaa se, että vuonna 2007 majoitus- ja ravitsemisala työllisti koko maassa 4,3 prosenttia kokonaistyövoimasta ja Lapissa vastaavasti 7,5 prosenttia (Luiro 2008). Lapin

maakunnassa ala työllistää jo enemmän kuin alueen metsäsektori. Matkailun myönteiset aluetaloudelliset vaikutukset vaihtelevat kuitenkin paikkakunnittain, ja hyödyt ovat luonnollisesti merkittävimpiä matkailukeskuksissa ja niiden läheisyydessä.

Uusimpien majoitustilastojen mukaan Lapissa rekisteröityjen yöpymisvuorokausien kokonaismäärä oli vuonna 2007 kaikkiaan 2,2 miljoonaa, josta ulkomaisten matkailijoiden yöpymiset kattoivat huomattavan suuren osuuden, 40 prosenttia. Kansainvälisen matkailijoiden yöpymisissä Lapin tärkeimpiä markkina-alueita ovat Iso-Britannia, Ranska, Saksa ja Venäjä (Tilastokeskus & Lapin liitto 2008).

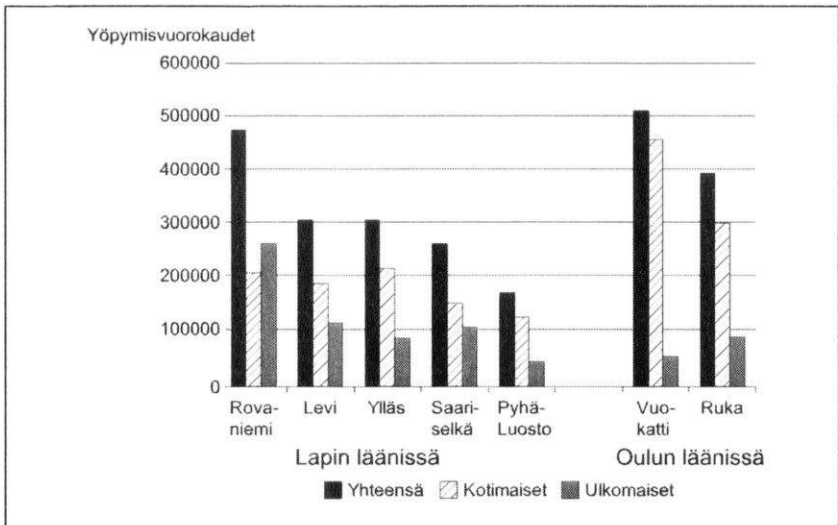
Lapin matkailun kansainvälistyminen nosti 2000-luvun alkuvuosina selvästi – noin prosentilla vuodessa – Lapin markkinaosuutta Suomessa rekisteröidyistä ulkomaisista yöpymisistä. Vuonna 2005 markkinaosuuden kasvu taittui vakiintuen reiluun 16 prosenttiin. Kotimaisissa yöpymisissä Lapin markkinaosuus on viimeisen kymmenen vuoden aikana pysynyt suhteellisen vakiona hieman alle kymmenessä prosentissa (kuvio 2).

Kuvio 2. Lapin markkinaosuus Suomessa rekisteröidyistä kotimaisista ja ulkomaisista yöpymisvuorokausista 1997–2007 (Tilastokeskus 1998–2008).

Lapin matkailun kasvu ja kehittäminen (ks. Lapin liitto 2007) on tapahtunut matkailukeskusvetoisesti. Valtakunnallinen matkailustrategia (Kauppa- ja teollisuusministeriö 2006) ja esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan matkailustrategia (Pohjois-Pohjanmaan liitto 2006) ovat tässä suhteessa samoilla linjoilla: matkailukeskuksia kehittämällä pyritään luomaan kriittistä massaa, joka ruokkii uutta kehitystä.

Kehittämissuunnitelmien ja -toimien matkailukeskuspainotisuuden ohella keskittämisisideologia näyttäytyy tunturikeskusten yhdyskuntarakenteen eheyttämisenä. Vallalla olevan suuntauksen mukaisesti keskuksiin pyritään rakentamaan tiiviit, useimmiten alppimaisia kävelykyliä muistuttavat liikekeskustat. Hajautettuun yhdyskuntarakenteeseen verrattuna intensiivisimmän rakentamisen keskittäminen selvärajaiseen ydinalueeseen säästää luonnonympäristöä ja vähentää tarvetta keskuksen sisällä tapahtuvaan yksityisautoiluun, mistä hyötyvät erityisesti lentoteitse saapuvat ulkomaiset matkailijat. Toisaalta tehokkuuspyrkimysten ja keskittämisisideologian ansiosta matkailukeskuksilla on taipumus samankaltaistua suhteessa toisiinsa hieman vastaavalla tavalla kuin esimerkiksi kauppakeskukset tai lentokenttäterminaalit ovat samankaltaistuneet eri puolilla maailmaa (ks. Saarinen 2001). Näin syntyvillä matkailukeskusformaateilla (rantalomakohde, talviurheilukeskus jne.) ei arkkitehtonisesti tai sosiokulttuurisesti ole enää kiinteää yhteyttä siihen ympäristöön, johon keskukset alkuaan on rakennettu.

Kuvio 3. Pohjois-Suomen suurimmat matkailukeskukset rekisteröityjen yöpymisvuorokausien perusteella vuonna 2007 (Tilastokeskus & Lapin liitto 2008).

Rekisteröityjen yöpymisvuorokausien suhteen Lapin suurimpia matkailukeskuksia ovat Rovaniemi sekä tunturikeskukset Levi, Ylläs, Saariselkä ja Pyhä-Luosto. Koko Pohjois-Suomea tarkasteltaessa listan kärkeen nousee Vuokatti, samoin Ruka kiilaa Rovaniemen ja Levin väliin. Ulkomaisten matkailijoiden yöpymisissä Rovaniemi on absoluuttisesti ja suhteellisesti Pohjois-Suomen vetovoimaisin kohde (kuvio 3).

Matkailun sisällölliset muutostekijät

Matkailun määrällisen kasvun ja alueellisen levittäytymisen rinnalla yhteiskunnan rakenteissa samoin kuin ihmisten arvoissa ja elämäntavoissa on viime vuosikymmeninä tapahtunut muutoksia, jotka vaikuttavat matkailun kysyntään ja tarjontaan. Matkailun tärkeimpien lähtöalueiden demografisessa koostumuksessa tyyppillisiä muutoksia ovat olleet – ja ovat edelleen – väestön ikääntyminen, kotitalouksien koon pieneneminen sekä yksinelävien ja

lapsettomien pariskuntien osuuden kasvu. Länsimaisten ihmisten arvoissa ja elämäntavoissa vallitsevia kehityssuuntia ovat esimerkiksi ympäristö- ja kulttuuriarvojen korostuminen, elämystahokkuus, yksilöllisyys ja riippumattomuus (Lehtola 2001, 7–8).

Edellisenkaltaiset muutosprosessit ovat muovanneet matkailijoiden kulutuskäyttäytymistä siinä määrin, että 1990-luvulta alkaen on alettu puhua *uudesta matkailusta*, joka olennaisilta osin poikkeaa massaturismin ideologiasta ja käytänteistä. Aiempiin massaturisteihin verrattuna uudet matkailukuluttajat ovat matkailijoina kokeneempia, itsenäisempiä, joustavampia, ympäristövastuullisempia ja laatu-tietoisempia. Massaturismia määrittävän homogeenisuuden ja käyttäytymisen ennustettavuuden vastakohtana uusille matkailijoille on luonteenomaista spontaanisuus, ennalta arvaamattomuus ja kulutustapojen sekoittuminen, mikä ilmenee esimerkiksi eri hintakategorian palvelujen ostossa saman matkan aikana. Asenteiltaan uudet matkailijat kunnioittavat massaturisteja enemmän vierailmansa kohteen ympäristö- ja kulttuuriarvoja aiemman *West is best* -asenteen jäädessä taka-alalle (Poon 1993, 90–92).

Vuonna 2007 julkaistussa Eurostatin Panorama on tourism-katsauksessa esitetyt matkailumarkkinoiden muutostekijät pitävät sisällään osittain samoja kulutuskäyttäytymisen kehityslinjoja kuin mitä Auliana Poon havainnoi jo 1990-luvun alussa uutta matkailua käsittelevässä teoksessaan. Eurostatin (2007, 14) mukaan nykysuuntauksia ovat esimerkiksi:

- lomamatkojen määrän lisääntyminen, mutta vastaavasti viipymien lyheneminen
- halpamatkojen ja äkkilähtöjen suosion kasvu
- itsenäisen matkailun, ts. muiden kuin pakettimatkojen, yleistyminen
- lähikohteisiin suuntautuvan viikonloppumatkailun lisääntyminen
- seikkailunhalun korostuminen ja perinteisten turistikohteiden välttely

- kasvava kiinnostus autenttisiin kokemuksiin ja vierailtavan paikan arkikulttuuriin; museoihin ja monumentteihin tutustuminen ei riitä
- halu kokea paikallinen luonnonympäristö suoraan ilman välitysmekanismia

Uutta matkailua luonnehtiva paikalliskulttuurin ja luonnonympäristön arvostus on näyttäytynyt yhtäältä luontomatkailun suosion kasvuna ja toisaalta pyrkimyksenä kestävään matkailukehitykseen. Kansainvälinen matkailututkimus osoittaa, että matkustajien ympäristötietoisuus ja siihen liittyvät arvot ja asenteet vahvistuvat jatkuvasti. Esimerkiksi Keski-Euroopassa 70 % luonnon virkistyskäyttäjistä on huolestunut ilmastonmuutoksen vaikutuksista ja kokee sen aiheuttavan merkittäviä haittoja (Pröbstl ym. 2009). Suomessa kestävä matkailun periaatteita on kehitetty lähinnä Metsähallituksen luontopalveluissa, ja näitä periaatteita pyritään soveltamaan myös laajemmin luontomatkailualueiden yritys-toiminnassa erityisesti suojelualueiden läheisyydessä.

Lapin kaltaisilla periferisillä alueilla luontomatkailu laajasti ymmärrettyä muodostaa kivijalan koko matkailutoimialalle. Vaikka luontomatkailusta on esitetty monia toisistaan poikkeavia määrittelyjä, sillä viitataan hieman painotuksista riippuen matkailuun, jonka vetovoimaisuus perustuu ensisijaisesti luonnonympäristöön ja luonnossa toteutettaviin aktiviteetteihin. Luontomatkailun kehityksestä ei ole käytettävissä tarkkoja tunnuslukuja johtuen määrittelyn epäyhtenäisyydestä ja tilastoinnin puutteellisuudesta. Esimerkiksi Matkailun edistämiskeskuksen rajahaastattelututkimuksissa luontomatkailu mielletään ja mitataan pitkälti osallistumisena luontoaktiviteetteihin. Luontoaktiviteetit ovat kuitenkin vain osa lomailua, ja luonnon vetovoimaisuus näkyy kotimaisissa ja kansainvälisissä asiakastutkimuksissa usein luonnon käytön motiivien, kuten hiljaisuuden, rauhan ja kauniiden maisemien, vetovoimaisuutena, joista voi nauttia ilman varsinaisia aktiviteetteja esimerkiksi asumisen yhteydessä (Silvennoinen & Tyrväinen 2001; MEK & Tilastokeskus 2005, 2006; Bell ym. 2008). Puutteellisesta tilastoinnista huolimatta luontomatkailu on eri yhteyk-

sisssä nimetty matkailun nopeimmin kasvavaksi osa-alueeksi (Koi-vula & Saastamoinen 2005).

Turistien matkustusmotiveja tarkasteltaessa luontoon liittyvät tekijät ovat yleensä keskeisellä sijalla. Miellyttävien maisemien katselu ja luontokokemukset ovat tärkeitä motiveja rentoutumisen ja vaihtelun hakemisen jälkeen. Esimerkiksi yli puolet saksalaisista matkustajista hakee matkakohteeltaan luontoa ja ympäristöystävällisyyttä (ecological integrity) (Pröbstl ym. 2008a). Noin 40 % suomalaisista harrastaa luontomatkailua vuosittain, mutta runsas puolet olisi kiinnostunut luontomatkailusta, mikäli kohde olisi riittävän helposti saavutettavissa (Silvennoinen & Tyrväinen 2001).

Luontomatkailun kysyntään vaikuttavat paitsi väestörakenteeseen liittyvät tekijät myös erityisesti maailmanlaajuinen kaupungistumiskehitys. Luontomatkailun kysyntään vaikuttavat niin Suomessa kuin muuallakin koulutus- ja tulotason nousu sekä vapaa-ajan määrän ja ikärakenteen muutokset. Koulutustason nousun ohella esimerkiksi työn ja vapaa-ajan lomittuminen, etätyö ja vapaa-ajan asuntojen yhä suurempi käyttöaste (kakkosasuminen) ennustavat luontomatkailun kasvua. Muutoksiin kuuluu myös naisten osuuden lisääntyminen, mikä asettaa haasteen matkailutarjonnalle, sillä naisilla on selvästi erilaisia odotuksia luontokohdeesta kuin miehillä. Seniorimatkailijat ovat aktiivisia ja vaativat aiempaa laadukkaampia palveluita. Lisäksi lapsiperheille suunniteltu tarjonta on tärkeää, sillä potentiaalisista luontomatkailijoista lähes puolet lomailee yleensä perheen kanssa (Silvennoinen & Tyrväinen 2001).

Kaupungistuminen vaikuttaa ihmisten luontosuhteeseen tavalla, jota ei vielä kunnolla ymmärretä. Toisaalta kaupungistuminen ja luontoalueiden väheneminen välittömässä elinympäristössä on yksi pääsyy luontomatkailun voimakkaaseen kasvuun. Esimerkiksi valtaosa helsinkiläisistä ja tamperelaisista arvostaa vielä luontoa ja pitää luonnonläheisyyttä keskeisenä asuinpaikan valintaan vaikuttavana tekijänä. Vain pieni osa, viisi prosenttia, näistä kaupunkilaisista voidaan luokitella ”tosi urbaaneiksi”, joille luontoympäristön merkitys on vähäinen. Asukkaiden mukaan oman

asuinalueen viheralueet eivät vastaa riittävästi luontoon liittyviin tarpeisiin. Valtaosalla vastaajista onkin tarvetta lisätä asuinalueensa ulkopuolisen luonnon käyttöä (Tyrväinen ym. 2007).

Toisaalta kaupungistumisen myötä luontokontaktit vähenevät pitkällä aikavälillä, minkä on esitetty vaikuttavan tarpeeseen kokea luontoa. Jo nykyisin Keski-Euroopan väkirikkaissa maissa monet nuoret aikuiset eivät käy enää luontoalueilla (Granet ym. 2008). Myös Yhdysvalloissa on keskusteltu kaupungistumisen ja elämäntapamuutosten vaikutuksista kansallispuistojen kävijämäärien kääntymiseen laskuun. Yhdeksi syyksi tähän on ehdotettu tietotekniikan nopeaa kehitystä ja videosukupolven tapaa viettää vapaa-aikansa kasvavassa määrin tietokone- tai televisioruudun ääressä (Pergams & Zaradic 2006). Muina syinä kansallispuistojen kävijämäärien laskuun on esitetty kansallispuistojen kävijämaksujen nousua, mikä on kasvattanut käynnin kustannuksia yhdessä matkakustannusten kallistumisen kanssa yli kriittisen rajan (More ym. 2008).

Luontomatkailusta poiketen kestävässä matkailussa ei ole kyse matkailumuodosta vaan pikemminkin matkailun kehitystä suuntaavasta pääperiaatteesta, johon koko matkailusektorin eri toimijoinen olisi sitouduttava. Kestävä matkailu – kuten käsitteen taustalla oleva kestävä kehitys yleisemminkin – jaotellaan usein ekologisen, sosiokulttuurisen ja taloudellisen kestävyuden osa-alueisiin. Matkailun yhteydessä ekologinen kestävyys tarkoittaa sitä, ettei matkailun tulisi vaarantaa biologista monimuotoisuutta ja elämää ylläpitävien ekologisten prosessien toimintaa. Sosiokulttuuriselta kannalta lähtökohtina ovat yhdenvertaisuus ja kulttuurisen monimuotoisuuden säilyttäminen sekä paikallistalouksien osallistuminen matkailun kehittymiseen ja integroituminen matkailun talouteen. Taloudellisella kestävyydellä voidaan puolestaan viitata matkailuelinkeinon toimiin, jotka varmistavat taloudellisen hyvinvoinnin lisääntymisen nimenomaan pitkällä aikavälillä. Pyrittäessä kestävään matkailuun kaikkien edellä mainittujen kestävyuden komponenttien ehtojen tulisi täyttyä kokonaisvaltaisesti nyt ja tulevaisuudessa (ks. Swarbrooke 1999).

Nykyään kestävän matkailun periaatteet ovat yleensä kiitettävästi esillä matkailuorganisaatioiden kehittämisstrategioissa ja suunnitelmissa. Vähemmän on keskusteltu siitä, mitä kestävyysperiaatteiden toteuttaminen matkailustrategioissa sekä matkailualueiden rakentamisessa ja palvelujen tuottamisessa käytännössä merkitsee. Esimerkiksi Pohjois-Suomen matkailukeskusten kehittämisessä kestävän yhdyskunnan rakentamismalleja ja -kulttuureja etsitään edelleen muista maista. Yhtenä keskeisenä haasteena on ottaa huomioon kotimaisten asiakkaiden odotukset ja samalla tarjota palveluja kulttuurisesti esimerkiksi luontoon hyvinkin eri tavoin suhtautuville kansainvälisille asiakkaille.

Nopean kehityksen vuoksi on tärkeää pohtia matkailuyhdyskuntien rakentamisen tavoitteita laajemmin erityisesti kestävän kehityksen ja kestävän luontomatkailun periaatteiden näkökulmasta. Matkailuvetoinen aluekehitys voi johtaa harkitsemattomaan ja kestävämpään matkailupalveluiden rakentamiseen ja sijoitteluun ilman pitkälle tähtäävää yhdyskuntarakenteellista suunnitelmaa. Tässä yhteydessä keskeisiä kysymyksiä ovat ekotehokkuus ja energiankulutuksen kysymykset. Matkailuteollisuus voi edistää myös paikallisen ympäristön ja yhteisön hyvinvointia sillä edellytyksellä, että kehittämistoimet tehdään paikallinen yhteisö ja olosuhteet huomioiden sekä aluesuunnitteluun integroiden.

Erityisesti luontomatkailukeskusten on kestävän kehityksen näkökulmasta löydettävä tasapaino ekotehokkaan yhdyskuntarakenteen ja elämyksellisen ja luonnonläheisen ympäristön tuottamisessa. Esimerkiksi matkailukeskusten vetovoimaisuuden kannalta tärkeää rakennetun ympäristön, viherympäristön ja lähialueiden maiseman laadun merkitystä ei edelleenkään ymmärretä riittävästi. Suomalaisten matkakohteiden suunnittelussa ja rakentamisessa tulisi jatkossa olla enemmän tutkimustietoa kansainvälisten asiakkaiden matkustusmotiiveista, luontosuhteesta ja asumispreferensseistä matkakohteessa.

Kaupungistumiskehitys ja luontoalueiden vähäisyys muualla kaupungistuneissa yhteiskunnissa lisäävät luontomatkailun kasvua. Vaikka luonto- ja kulttuurimatkailu sekä niihin liittyvät ohjelma- ja tapahtumapalvelut ovat kasvaneet viime vuosina, ei eko-

tehokkuudella tai kestävyydellä ole ollut merkittävää painoarvoa tässä tarjonnassa. Kansainvälinen matkailututkimus kuitenkin osoittaa, että matkustajien ympäristötietoisuus ja siihen liittyvät arvot ja asenteet vahvistuvat jatkuvasti (esim. Dwyer ym. 2009). Yhdyskuntien suunnittelussa, metsänhoidossa ja rantarakentamisessa on jo törmätty ympäristön virkistysarvojen ja perinteisten taloudellisten etujen ristiriitaan. Esimerkiksi Muonion kunnan alueella sijaitsevan Pallastunturin hotellin laajentamisesta on käyty laaja keskustelu (Hildén ym. 2008). Hotelli on kansallispuiston keskellä ja tunturialueen luontoarvojen ja matkailukäytön yhteensovittamisesta ei ole yksimielisyyttä. Tässä yhteydessä on tärkeää ymmärtää, mistä asioista matkailun kehittämisessä kulloinkin päätetään, ja millaisia seurausvaikutuksia erilaisista kehittämispäätöksistä aiheutuu. On tärkeä välttää urbanisoimasta liikaa luontokohteita, tai vähintäänkin on pyrittävä luomaan luontomatkailukohteita erilaisella konseptilla eri asiakasryhmiä varten. Tällä kehittämisfilosofialla vältetään se, ettei kehittäminen lopulta syö omaa vetovoimatekijäänsä – mahdollisuutta kokea luontoa.

Muita keskeisiä teemoja kestävä matkailun kehittämisessä ovat matkakohteiden luontoarvojen turvaaminen ekologisen kestävyuden kautta sekä paikallisyhteisöjen rooli ja hyödyt matkailun kehittämisessä. Matkailu on suhdanneherkkä elinkeino, ja sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta on merkittävä ero siinä, perustuuko palvelutuotanto paikalliseen yrittäjyyteen vai esimerkiksi kansainvälisen liikeketjun jakelukanaviin. Yksi kasvavan matkailun haasteista Suomen matkailualueilla on monikulttuurisuuden huomioon ottaminen. Luonnon käyttötavat voivat olla eri etnisten ryhmien ja kansallisuuksien keskuudessa hyvinkin erilaisia. Tulevaisuudessa myös alueiden saavutettavuus liikuntarajoitteisten asiakkaiden ja nuorten perheiden näkökulmasta on tärkeää. Näin voidaan edesauttaa urbanisoitumisen myötä luonnosta vieraantuvien lasten ja nuorten mahdollisuuksia vaivattomiin luontokokemuksiin matkakohteessa.

Ilmastonmuutos ja öljyn hinnannousu matkailukehityksen haasteina

Ilmaston lämpeneminen voi merkittävästi vaikuttaa matkailuun jo lähivuosikymmeninä. Pohjois-Euroopassa talvet ja kevät lämpenevät ja sateisuus lisääntyy. Kesämatkailussa mukavuuslämpötilan ylittyessä matkailusezonkien ajankohdat voivat muuttua ja matkailu suuntautua Välimereltä pohjoisemmaksi Itämeren alueelle. Toisaalta Itämeren veden laadun heikkeneminen voi lisätä Järvi-Suomen vetovoimaisuutta. Lumen vähyys Keski-Euroopan talvilomakohteissa voi suunnata matkailijavirtoja Pohjois-Eurooppaan ja parantaa Lapin talvimatkailun kilpailukykyä (esim. Hemmi 2005; Tervo, tämä teos). Suomessa talvimatkailun edellytykset heikkenevät Etelä-Suomessa hiihtokauden lyhentyessä, mikä vähentänee harrastajien määrää pitkällä aikavälillä. Toisaalta sulan maan retkipäivien lukumäärä lisääntyy, mikä on edullista kesämatkailun kehittämiseksi (Sievänen ym. 2005).

Suunnitelmia ilmastonmuutokseen varautumiseksi ei ole vielä juurikaan tehty. Säiden vaihtelu on toki ollut niin virkistyskäytäjän kuin luontomatkailuyrittäjän arkipäivää tähänkin saakka. Varautumista muutoksiin vaikeuttaa epävarmuus ilmastonmuutoksen voimakkuudesta ja vaikutuksista eri alueilla. Esimerkiksi Lapin matkailustrategiassa 2007–2010 (Lapin liitto 2007) nähdään ilmastonmuutoksen pääosin parantavan alueen kilpailukykyä. Maakunnan eteläosissa ongelmana on kuitenkin odotukset lumisuudesta jo joulukuussa, joka on nykyisin keskeinen sesonkikausi.

Ilmastonmuutoksen seurauksena on odotettavissa myös muutoksia luonnossa, esimerkiksi nykyistä enemmän tautiepidemioita sekä lisääntyviä myrsky- ja tykkylumituhoja. Mikäli ilmaston lämpeneminen johtaa kovien pakkastalvien harvinaistumiseen, voi seurauksena olla metsätuholaisten ja -tautien lisääntyminen.

Ilmastonmuutosta torjumaan pyrkivillä sopimuksilla saattaa olla seurauksena lentohintojen nousu. Matkailun jatkuvaa kasvua kyseenalaistavista tekijöistä ehkä ilmastonmuutostakin merkittävämpänä voidaan pitää öljyn hinnan ja sen myötä matkustus-

kustannusten nousua tulevina vuosina ja vuosikymmeninä. Useat asiantuntijat arvioivat maailman öljyntuotannon alkavan hipoa lakipistettään, jonka jälkeen öljyn tuottajat eivät pysty tyydyttämään kasvavaa kysyntää, mikä puolestaan merkitsee raaka-aineen tuntuvaa kallistumista. Tätä öljyreservien rajallisuutta kuvasi jo 1950-luvulla Shellin geologi Marion King Hubbert öljyhuippu-teoriallaan, jonka mukaan tuotantohuippu saavutetaan kun puolet öljykentän – tai vastaavasti koko maailman – öljyvarannosta on käytetty. Öljyvarannon ensimmäisen puoliskon osalta tuotanto on keskimäärin helppoa ja edullista, mutta siirryttäessä jälkimmäiseen puoliskoon tuotantovauhti hiipuu ja tuotantokustannukset nousevat kiihtyvässä tahdissa. Hubbert ennusti 1950-luvulla Yhdysvaltojen öljyn tuotantohiipun ajoittuvan 1970-luvun alkuun, mikä osui hyvin kohdalleen. Nykyään USA:n kotimainen raaka-öljyn tuotanto on enää reilut puolet siitä mitä maa tuotti tuotantohiipun aikoihin. Koko maailman öljyntuotannon Hubbert ennusti olevan suurimmillaan vuonna 2000, mikä jälkikäteen on osoittautunut arviona hieman etupainotteiseksi (Hoffrén 2006). Nykyään ennusteet maailman tuotantohiipusta vaihtelevat tekijätahosta riippuen. Leena Grandellin (2008) mukaan öljygeologien keskuudessa yleisenä arviona pidetään lakipisteen ajoittumista vuoden 2010 tietämille.

Mikäli maailman öljyntuotannon lakipiste saavutetaan ja tuotanto lähtee laskuun kirkonkellon ääriviivoja muistuttavan Hubbertin käyrän mukaisesti (ks. Hoffrén 2006, 6), joutuvat nykyisin varsin öljyriippuvaisten yhteiskuntien ydintoiminnot maataloustuotannosta lähtien sopeutumaan kokonaan uudenaikaiseen tilanteeseen. Halpaa öljyä ei ole enää tarjolla, eikä öljyn veroista esimerkiksi liikennevälineisiin soveltuva korvaavaa energialähdettä ole toistaiseksi olemassa.

Matkailusektorille öljyn hinnan dramaattinen nousu merkitsisi vastoin maailman matkailujärjestön pitkän aikavälin ennusteita matkailijamäärien globaalin kasvun taittumista, kilpailun kiristymistä ja lopulta matkailukohteiden pudotuspeliä. Massaturismin valtakausi päättyisi Auliana Poonin (1993) ennakoimalla tavalla, ei tosin pelkästään matkailijoiden asenteiden ja arvoma-

ilman muuttumisen kautta, vaan maksukyvyyn puutteesta johtuvasta syyistä. Matkailun demokratisoitumiskehityksessä tapahtuisi käänne takaisin kohti turismiin varhaisvaiheelle tyypillistä elitismää – turismi olisi taas mahdollista lähinnä vain varakkaimmille väestöryhmille.

Matkailukeskusten ja -elinkeinon toimintaedellytysten turvaamiseksi polttonesteiden kallistuminen olisi syytä ottaa huomioon jo nyt suuntaamalla matkailun kehittämisresursseja tavalla, joka ennakoii henkilöautoilun ja erityisesti lentoliikenteen kustannustason nousua ja mahdollisesti myös matkailijamäärien kasvun hidastumista. Yksi viimeaikaisissa keskusteluissa esillä ollut varteenotettava ennakkoinnin keino on raideliikenteen ulottaminen suuriin matkailukeskuksiin, esimerkiksi Ylläkselle ja Lerville, mikä tarjoaisi matkailijoille ympäristöystävällisemmän kuljetusvaihtoehdon ja keskuksille eräänlaisen takaportin siltä varalta, että tilanne öljymarkkinoilla ryöstäytyisi todella pahaksi. Samankaltaista tulevaan varautumista edustavat myös toimenpiteet, joilla pyritään matkailukeskuksissa vierailevien ihmisten viipymän pidentämiseen ja kakkos asumisen suosion kasvattamiseen.

Matkustus matkakohteelle aiheuttaa suurimman osan matkailun ekologisesta jalanjäljestä. Tästä näkökulmasta luontomatkalukohteiden kehittäminen väestökeskusten ulkopuoliselle alueelle onkin ristiriidassa kestävä kehityksen tavoitteiden ja ilmastonmuutoksen hillitsemisen kanssa. Suomen mittakaavassa tulisikin kehittää luontomatkailua myös Etelä-Suomen asutuskeskusten läheisyyteen. Pääkaupunkiseudulle tulee myös merkittävä määrä ulkomaisia matkailijoita, joille voidaan lähialueilla tarjota helppoa tapaa päästä kokemaan suomalaista luontoa. Etelä-Suomen suojealueiden ja yksityismaiden matkailu- ja virkistyskäytön kysyntä saattaa tulevaisuudessa lisääntyä. Luonnonsuojelualueet voivat toimia matkailun kehittämisen ydinalueina, ja hoitamalla suojealueiden läheisiä metsäalueita erityisesti maisema- ja virkistysarvot huomioon ottaen voidaan luoda vetovoimaisia ja riittävän laajoja luontomatkailualueita. Tässä yhteydessä keskeisiksi kysymyksiksi nousevat samalla jokamiehen oikeuden tulkinta sekä yksityismai-

den käytön ehdot ja korvaukset, kun niitä käytetään luontomatkailun yritystoiminnassa.

Lopuksi

Kun Pelkosenniemen Pyhätunturin asemakaavaluonnos asetettiin nähtäville syksyllä 2007, tuskin kukaan osasi ennustaa seuraavan vuoden aikana tapahtuvaa maailmantilanteen radikaalia muutosta. Kansainvälisen talous- ja finanssikriisin seurauksena investointivauhti niin matkailussa kuin muillakin aloilla on hiipumassa, mikä vaikuttanee myös kaukana maailman metropoleista sijaitsevan Pelkosenniemen Pyhätunturin matkailurakentamiseen. Kuten edellä ilmeni, Suomen ja Lapin matkailukehitys on ollut tiiviisti sidoksissa globaalin matkailun totuttuun kasvuun. Nyttemmin sama kytkentä on valitettavasti olemassa myös suhteessa uhkaamassa olevaan yleismaailmalliseen taantumiaan.

Epätietoisuus talouskriisin pituudesta ja syvyydestä on omiaan hämärtämään entisestään kuvaa globaalin, kansallisen ja lappilaisen matkailun tulevasta kehityksestä. Matkailun tulevaisuuden edellytyksiä muovaavat talouskriisin lisäksi esimerkiksi ilmastonmuutos sekä öljyn tuotannon ja kulutuksen suhde. Nähtäväksi jää, pystyykö matkailutoimiala nousemaan menneiden vuosien tavoin yhtä nopeasti sitä kohdanneista kriiseistä, vai ovatko haasteet tällä kerralla niin suuria, että ne tyrehdyttävät matkailun vuosikymmeniä kestäneen kasvun pidemmäksi aikaa. Luonnonvarojen kestävä käytön vaatimusten kasvaessa globaalisti on kestävä matkailurakentamisen ja -palvelujen tuottamisen tavoittelemisen jatkossa koko Lapin matkailusektorilla korostuneen tärkeää.

- Bell, Simon, Tyrväinen, Liisa, Sievänen, Tuija, Pröebstl, Ulrike & Simpson, Murray (2007) Outdoor recreation and nature tourism: trends, conflicts and research needs – a European perspective. Living reviews in landscape research. <http://landscaperesearch.livingreviews.org/Articles/lrlr-2007-2/>
- Dwyer, Larry, Edwards, Deborah, Mistilis, Nina, Roman, Carolina & Scott, Noel (2009) Destination and enterprise management for a tourism future. *Tourism Management* 30:1, 63–74.
- Eurostat (2007) Panorama on tourism. Tilastokatsaus. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=2953,66450428,2953_66450743&_dad=portal&_schema=PORTAL. Luettu 30.4.2008.
- Eurostat (2008) Tourism statistics. Osuudet laskettu taulukoista Nights spent by non-residents in hotels and similar establishments ja Nights spent by non-residents in other collective accommodation establishments. Tilastotaulukko. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=2953,66450428,2953_66450750&_dad=portal&_schema=PORTAL. Luettu 8.5.2008.
- Grandell, Leena (2008) Todisteet öljyntuotannon hiipumisesta lisääntyvät. *Helsingin Sanomat* 14.2.2008.
- Granet, Anne-Marie, Lewis, Nathalie & Dobré, Michelle (2008) Uses, views and values of forests today in French society: How nature is to be consumed and yet ... be natural. Teoksessa Maija Sipilä, Liisa Tyrväinen & Eija Virtanen (toim.) *Forest Recreation & Tourism Serving Urbanised Societies*. Joint Final Conference of Forest for Recreation and Tourism (COST E33) and 11th European Forum on Urban Forestry (EFUF) 28.–31.5.2008, Hämeenlinna, Finland. Abstracts. Finnish Forest Research Institute, Finland.
- Hakala, Paula (2007) Pyhälle puuhataan 20-kerroksista tornihotellia. Noitatunturin jättikaava nähtäville Pelkosenniemiellä. *Lapin Kansa* 16.11.2007.
- Havas Rosberg Oy (2007) Pyhätunturin asemakaava, Osa-alue B. Asemakaavan selostusluonnos. http://www.pelkosenniemi.fi/kaavat/pyha-a-b_kaavaselostus.pdf. Luettu 5.5.2008.
- Hemmi, Jorma (2005) *Matkailu, ympäristö, luonto*. Osa 1. Gummerus, Jyväskylä.
- Hildén, Mikael, Kallio, Tuomas, Norokorpi, Yrjö, Sulkava, Pekka, Tyrväinen, Liisa, Tuulentie, Seija & Sievänen, Tuija (2008) Pallas-Yllästunturin kansallispuistoa koskevan lakimuutoksen ympäristöarviointi raportti Ympäristöministeriölle 31.11. 2008.
- Hoffrén, Jukka (2006) Öljyn aikakausi pian ohi. *Futura* 4/2006: 5–19.

- Kauppa- ja teollisuusministeriö (2006) Suomen matkailustrategia vuoteen 2020 & Toimenpideohjelma vuosille 2007–2013. KTM Julkaisuja 21/2006.
- Kauppila, Pekka (2008) Inarin kunnan matkailun kehittäminen: näkökulmia keskus-periferia asetelmasta. Teoksessa Pekka Kauppila & Jarkko Saarinen (toim.) Inarin matkailueurot ja -työpaikat. Nordia Tiedonantoja 1/2008: 69–87.
- Koivula, Eeva & Saastamoinen, Olli (toim.) (2005) Näkökulmia luontomatkailuun ja sen tulevaisuuteen. Joensuun yliopiston metsätieteellisen tiedekunnan tiedonantoja 165.
- Kostiainen, Auvo (1995) Massaturismin historiallinen synty. Teoksessa Auvo Kostiainen & Katariina Korpela (toim.) Mikä maa – mikä valuutta? Matkakirja turismin historiaan. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 35. 9–27.
- Kostiainen, Auvo, Ahtola, Janne, Koivunen, Leila, Korpela, Katariina & Syrjämaa, Taina (2004) Matkailijan ihmeellinen maailma. Matkailun historia vanhalta ajalta omaan aikaamme. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lapin liitto (2007) Lapin matkailustrategia 2007–2010. <http://www.lapinliitto.fi/julkaisut/matstra20072010.pdf>. Luettu 9.12.2008.
- Lehtola, Mirja (2001) Matkailun trendit ja tulevaisuudennäkymät. Lapin elämys- ja teollisuuden osaamiskeskus.
- Luiro, Satu (2008) Lapin matkailutilastollinen vuosikirja 2007. <http://www.lapinliitto.fi/matkailu/index2.html>. Luettu 18.11.2008.
- MEK & Tilastokeskus (2005) Ulkomaiset matkailijat Suomessa. Kesä 2004. Rajahaastattelututkimuksen maakohtaiset tulokset. MEK A:146.
- MEK & Tilastokeskus (2006) Rajahaastattelututkimus osa 18. Ulkomaiset matkailijat Suomessa vuonna 2005. MEK A:150.
- MEK & Tilastokeskus (2007) Rajahaastattelututkimus osa 19. Ulkomaiset matkailijat Suomessa vuonna 2006. MEK A:154.
- More, Thomas, Stevens, Thomas, Kuentzel, Walter & Dustin, Daniel (2008) Changing demand for U.S. national parks: causes and ethical implications for preservation. Teoksessa Maija Sipilä, Liisa Tyrväinen & Eija Virtanen (toim.) Forest Recreation & Tourism Serving Urbanised Societies. Joint Final Conference of Forest for Recreation and Tourism (COST E33) and 11th European Forum on Urban Forestry (EFUF) 28.–31.5.2008, Hämeenlinna, Finland. Abstracts. Finnish Forest Research Institute, Finland.

- Pergams, Oliver & Zaradic, Patricia (2006) Is love of nature in the U.S. becoming love of electronic media? 16 year downtrend in national park visits explained by watching movies, playing video games, internet use, and oil prices. *Journal of Environmental Management* 80:4, 387–393.
- Pohjois-Pohjanmaan liitto (2006) Pohjois-Pohjanmaan matkailustrategia 2006–2013. <http://www.pohjois-pohjanmaa.fi/index.php?309>. Luettu 17.12.2008.
- Poon, Auliana (1993) *Tourism, Technology and Competitive Strategies*. CAB International, Wallingford.
- Pröbstl, Ulrike, Elands, Birgit & Wirth, Veronika (2008) Forest recreation and nature tourism in Europe: context, history, and current situation. Teoksessa Simon Bell, Murray Simpson, Liisa Tyrväinen, Tuija Sievänen & Ulrike Pröbstl (toim.) *European Forest Recreation and Tourism: A Handbook*. Taylor and Francis Group Plc. Pp. (painossa).
- Pröbstl, Ulrike, Prutsch, Andreas, Formayer, Herbert, Grabler, Klaus, Kulnig, Anna, Jesch, Martina, Dallhammer, Erich & Krajacits, Cornelia (2009) *Climate Change in Winter Sport Destinations - Transdisciplinary Research for Implementing Sustainable Tourism*. Teoksessa C.A. Brebbia & F.D. Pineda Sustainable Tourism III. WITpress, Southampton, Boston (painossa).
- Saarinen, Jarkko (2001) *The Transformation of a Tourist Destination. Theory and Case Studies on the Production of Local Geographies in Tourism in Finnish Lapland*. Nordia Geographical Publications 30:1.
- Sievänen, Tuija, Tervo, Kaarina, Neuvonen, Marjo, Pouta, Eija, Saarinen, Jarkko & Peltonen, Arvo (2005) *Nature-based tourism, outdoor recreation, and adaptation to climate change*. FINADAPT Working Paper 11.
- Silvennoinen, Harri & Tyrväinen, Liisa (2001) Luontomatkailun kysyntä Suomessa ja asiakkaiden ympäristötoiveet. Teoksessa Tuija Sievänen (toim.) *Luonnon virkistyskäyttö 2000*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 802, 112–127.
- Swarbrooke, John (1999) *Sustainable Tourism Management*. CABI, Wallingford.
- Tilastokeskus (2008) *Matkailutilinpito*. <http://www.stat.fi/til/matp/index.html>. Luettu 7.5.2008.
- Tilastokeskus (1998–2008) *Tilastokeskuksen matkailutilastot koskien vuosia 1997–2008*. SVT Liikenne ja matkailu.
- Tilastokeskus & Lapin liitto (2008) *Tilastoa matkailusta*. <http://www.lapinliitto.fi/matkailu/index2.html>. Luettu 15.5.2008.
- Tilastokeskus & MEK (2008) *Majoitustilastot*. [http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/\(pages\)/Majoitustilastot](http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/(pages)/Majoitustilastot). Luettu 20.5.2008.

- Tyrväinen, Liisa, Silvennoinen, Harri, Korpela, Kalevi & Ylen, Matti (2007) Luonnon merkitys kaupunkilaisille ja vaikutus psyykkiseen hyvinvointiin. Teoksessa Liisa Tyrväinen & Seija Tuulentie (toim.) Luontomatkailu, metsät ja hyvinvointi. Metlan työraportteja 52: 57–77.
- UNWTO (2006) World Tourism Organization. International Tourist Arrivals 1950–2005. Tourism Market Trends, 2006 Edition.
- UNWTO (2008) World Tourism Organization. Facts and Figures. Matkailutilastoja. <http://www.unwto.org/index.php>. (Luettu 18.11.2008).
- Vatanen, Eero & Hyppönen, Mikko (2008) Pallas-Yllästunturin kansallispuiston investointien tulo- ja työllisyysvaikutukset Tunturi-Lapissa. Käsikirjoitus. Metsähallituksen selvityksiä.
- Vatanen, Eero, Pirkonen, Jussi, Ahonen, Alpo, Hyppönen, Mikko & Mäenpää, Ilmo (2006) Luonnon käyttöön perustuvien elinkeinojen paikallistaloudelliset vaikutukset Inarissa. Metsätieteen aikakauskirja 4/2006: 435–451.
- WTTC (2008) World Travel & Tourism Council. The 2008 Travel & Tourism Economic Research. Executive Summary.

I

KYLÄSTÄ MATKAILUKESKUKSEKSI

Paikallinen silmäpari matkailua tarkastelemassa

Noora Palosaari

Olen kotoisin Kittilän kunnan Könkään kylästä. Könгäs sijaitsee Levitunturin pohjoispuolella, seitsemän kilometrin päässä Sirkasta. Kylää vartioivat Levin lisäksi Kätkätunturi etelässä ja lännessä kauempana näkyvät Pallakset. Könkөөllä ja lähiympäristössä on vaihtelevaa maastoa, mäkiä, vaaroja, järviä, lampia, soita, peltoja ja metsää. Kylän halki virtaa Ounasjoki ja keskellä kylää on Ounasjoen mittapuulla suuri könгäs eli koski, jonka mukaan kylä on saanut nimensä.

Vaihtelevan luonnon lisäksi Könkөөn kylästä tekee kauniin ja idyllisen se, että kylä on säästynyt Lapin sodassa saksalaisten tuhopoltolta. Könkөөllä, tai kuten me paikalliset sanomme Könkhälä, on vanhoja rakennuksia aina 1800-luvulta saakka, mutta myös uusia on syntynyt tasaisesti tähän päivään asti. Asukkaita kylässä on noin kaksi sataa. Kylää jo muutaman vuosisadan ajan asuttaneiden vanhojen sukujen lisäksi Könkөөllä on nykyisin mukavasti uusia tulokkaita. Levin kasvun myötä kiinnostus kylää kohtaan on kasvanut ja sinne on muuttanut asukkaita eri puolelta Suomea ja myös ulkomailta.

Könkөөn kylällä ei ole asukkaiden näkökulmasta palveluja. Siellä ei ole kauppaa, kapakkaa tai postia ja koulukin lakkautettiin vuosi sitten. Matkailupalveluja on kuitenkin runsaasti. Könkөөllä on useita pieniä matkailuyrityksiä, jotka tarjoavat esimerkiksi majoitusta, ruokailuja, poro- ja huskyajeluja, kanoottiretkiä, lumikenkäilyä, moottorikelkkailua ja kalastuspalveluja. Levin vetovoima yltää kyläämme asti ja kylä on pikkuhiljaa muuttanut profiilinsa maataloudesta leipänsä saavasta kylästä matkailukyläksi.

Tosin lehmii kylällä on vieläkin, mutta matkailusta välillisesti tai välittömästi elantonsa saavien ryhmä on jo suurempi ja näyttää yhä kasvavan.

Matkailun alkumetrit

Esittelen tässä artikkelissa niitä kokemuksia ja muistikuvia, joita minulla on matkailusta ja matkailijoista kertynyt lapsuudesta lähtien. Kirjoitukseni on siis perin juurin subjektiivinen. Joku toinen voi kokea samatkin tapahtumat toisella tavoin. Olen päässyt seuraamaan Levin seudun matkailun kehitystä läheltä, sillä isälläni on ollut majoituspalvelua 1980-luvun puolivälistä lähtien. Majoitus on tapahtunut pääasiassa samassa talossa ja pihapiirissä, missä me olemme itse asuneet. Muistikuvieni mukaan matkailu on seudulla ylipäänsä ollut varsin vähäistä ennen 1990-lukua. Kun aloitin laskettelun kahdeksanvuotiaana (1986), Levillä oli vain eturinne ja siinä kolme hissiä. Kylällämme ei ollut kunnollista hiihtolatua ollessani alle kymmenvuotias, joten siitäkin päätelen, että matkailua oli vähän.

Varhaisin muistikuvani matkailijoista on, kun isälleni tulivat ensimmäiset turistit keväällä 1986. Matkailijat olivat nuorisokodin lapsia hoitajineen. Isä lainasi heille moottorikelkkaansa ja rekettä, koska lapsilla oli tekemisen puutetta. Vaikka kelkka oli vain vanha Ockelbo 600, olivat nuorisokodin lapset ja hoitajat hyvin tyytyväisiä, koska heillä ei ollut aikaisempia kokemuksia kelkkailusta ja budjettikin reissulle oli pieni. Kelkka meni rikki, eikä isäni ole sen koommin kelkkaa turisteille lainaillut.

Matkailu oli silloin hyvin vähäistä ja matkailijat herättivät uteliaisuutta. Isällänikään ei ollut ennen 1990-luvun taitetta kuin yksi huoneisto vuokrattavana, joten matkailijoita ei ollut kuin yksi porukka kerrallaan. Muistan tuolta ajalta erään pariskunnan Keski-Suomesta. He kävivät meillä vuodesta toiseen niin monta kertaa, että heistä tuli perheemme ystäviä. Olemme vierailleet myös heidän luonaan muutaman kerran. He ovat jälkeenpäin

kertoneet, että heistä oli mukavaa seurata meidän lasten leikkejä lomansa ohella.

Kun taloomme valmistui muutama lisähuoneisto talvisesongiksi vuonna 1990, isäni pystyi ottamaan lisää turisteja. Isä sai tuliterät huoneistot hyvin myytyä viikosta kahdeksan eteenpäin, kun eteläsuomalaisten hiihtolomat alkoivat. Isä sai myydä ”eioota” jo paljon ennen kauden alkua. Odotimme turistien tulemistä jännityksellä. Kävi kuitenkin niin, että kolme matkailuporukkaa ei tullutkaan. Isä ei ollut perinyt varausmaksua. Ihmiset olivat käyttäneet hyväuskoisuutta armotta hyväkseen, eivätkä olleet siten viitsineet perua varauksiaan. Tämä tuntui pahalta ja tuotti kokenemuksen, jonka mukaan etelän ihmisiin ei kenties voi luottaa samalla lailla kuin pohjoisen asukkeihin.

Taskurahaa, harrastuksia ja uusia tuttavuuksia

Kun olin murrosiässä, matkailu alkoi tuntua jo suurelta bisnekseltä seudullamme. Ihmisiä tuli vuosi vuodelta enemmän ja Leville alettiin rakentaa uusia rinteitä, latuja, majoituspaikkoja, ravintoloita yms. Omaa ja varmaan suurimman osan kavereistani suhtautumista matkailijoihin voisi kuvata parhaiten sanalla utelias. Oli mielenkiintoista nähdä uusia ihmisiä ja oli mukavaa, että kylälle tuli eloa. Erityisen mukavaa murrosiässä oli tietenkin se, että turistiperheiden ja porukoiden mukana Leville tuli myös omanikäisiä poikia. Viikonloppuisin vietimme kavereiden kanssa aikaa Sirkkan kylässä kävellen tai rinteessä turisteja ja etenkin turistipoikia katsellen.

Sesongin aikana oli Levin eturinteen päällä Aurinkopaikalla joka viikonloppu disko. Siellä olimme melkein joka kerta. Aina vanhemmilta ei saanut kyytiä Sirkkaan ja kuljimme diskossa moottorikelkalla. Mieleeni on jäänyt etenkin yksi kerta, kun menimme diskoon kylän kahden muun tytön kanssa. Ajoimme kaikki kolme yhden kelkan päällä Ounasjokea pitkin noin seitsemän kilometriä Hossalle ja siitä Levinsalmea pitkin muutaman kilometrin lähemmäksi Leviä. Siitä reitti olisi vielä kiemurrellut Sirkkan kylän poik-

ki tunturin juurelle, johon oli tarkoitus jättää kelkka diskon ajaksi ja kävellä eturinteen päälle juhlapaikalle. Kelkka meni kuitenkin rikki Levinsalmella muutama kilometri ennen määränpäättä. Meillä ei tietenkään ollut siihen aikaan kännykkää, jolla olisimme voineet soittaa apua. Yritimme korjata kelkkaa siinä jäällä. Paikalta oli hyvä näköyhteys määränpäähän ja se harmitti entisestään, kun disko oli niin lähellä, mutta niin kaukana. Kun sitten vihdoinkin parin tunnin päästä saimme kelkan taas käyntiin, disko alkoi olla jo niin lähellä päättymistään, että päätimme ajaa suorinta reittiä takaisin Könkääle.

Seudun elävöitymisen ja matkailupoikien lisäksi turismista on ollut hyötyä harrastuksilleni. Eipä sitä montaa paikkaa Suomesta löydy, jossa paikallisilla olisi yhtä hyvät mahdollisuudet harrastaa murtomaahiihtoa, kelkkailua tai laskettelua kuin Levillä. Levin latuverkosto ylsi Könkääle asti, kun olin ala-asteen viimeisillä luokilla. Se toi uutta potkua hiihtoharrastukseen ja hiihto on vieläkin yksi rakkaimmista harrastuksistani. Ladut ovat aina erinomaisessa kunnossa. Myös rinnelajeihin on kiinnostukseni säilynyt aina nykypäivään asti, koska Leville rakennetaan tasaiseen tahtiin uusia rinteitä.

Levi on houkutellut ympäristöönsä ison joukon muita yrityksiä, joiden palveluja myös paikalliset voivat hyödyntää. Itse olen hiihtolajien lisäksi harrastanut esimerkiksi ratsastusta. Tuskin Kitilässä olisi niin paljon hevosiakaan, jos ei olisi matkailijoita. Matkailun oheispalveluja tarjoavat yritykset ovat seudulla matkailusesonin ulkopuolellakin, ja paikalliset voivat hyvissä tapauksissa hyödyntää palveluja huokeampaan hintaan.

Matkailun positiivisista vaikutuksista tulee vielä mieleen tietenkin mahdollisuus. Varmaan jokainen paikallinen voi keksiä jotain, millä hyödyntää turisteja tässä mielessä. Jos mietin oman kyläni asukkaita, niin hyvin suurella osalla ovat jotenkin näpit matkailijoiden kukkarolla. Kylässä on esimerkiksi taksikuskeja, hissi-poikia, mökkisiivoajia, tarjoilijoita, oppaita ja saunalautan kapteeni. Jos tienestiä ei suoranaisesti matkailijoilta tule, voi sitä tulla epäsuorasti esimerkiksi kunnan rakennuspalvelujen tai ruokakaupassa työskentelyn kautta. Matkailu mahdollistaa monille ylipään-

sä asumisen tässäkin pikkukylässä. Itse olen saanut matkailijoilta taskurahaa kaksitoistavuotiaasta lähtien toimimalla lapsenlukkana. Lisäksi olen siivonnut ja ollut apuna ruuan laittamisessa. Yläasteella luokkamme keräsi rahaa pitämällä latukahvilaa.

Ei pelkästään ruusuilla tanssimista

On turistien keskellä asumisessa tietenkin myös huonot puolensa. Ennen kuin sesonki alkaa, ilmassa on tietynlaista odotusta. Tulisivat jo, niin tulisi elämää ja menoa. Mutta kun sesonki lähentelee loppuaan, tulee tunne, että lähtisivät jo, että saisi olla rauhassa. Sesonkina joka paikka on täynnä turisteja. Etenkin, kun asuu turistien kanssa samassa pihapiirissä, tunne yksityisyyden puuttumisesta on hyvin konkreettinen. Monesti ahdistaa, kun ei voi edes pihalla rauhassa kävellä, vaan olo on kuin vankilassa, jatkuvan tarkkailun alla. Turistit tietenkin haluavat jutella ja kysellä kaikenlaista.

Matkailijoiden keskellä asuminen on hyvin kokonaisvaltaista ja sen kokemista on vaikea ulkopuolisille selittää. Tietynlainen palveluvalmius on oltava aina päällä, vaikka olisi kuinka kiire tai palveleminen ei muuten kiinnostaisi. Tämän jatkuvan palveluasenteen omaksuminen on minulla tapahtunut pikkuhiljaa, ja osaan siihen jo suhtautua sopivasti. Pystyn siirtymään opasrooliini helposti ja auttamaan turisteja, oli aika ja paikka mikä tahansa. Huomaan tekeväni sitä myös ollessani itse turistina. Olen myös huomannut, että kaikki eivät pysty tai halua auttaa matkailijoita, ja mielestäni tämä myös on ihan hyväksyttävä asenne. Joskus tuntuu, että turistienkin pitäisi ymmärtää, että paikalliset asuvat kohteessa oikeasti koko ajan, eivätkä välttämättä ole siellä töissä heitä varten. Matkailijat eivät arastele esittä kysymyksiä, kun huomaavat olevansa tekemisissä paikallisen kanssa. Esimerkiksi viimeksi laskettelemassa ollessani selostin hississä lähitunturien nimet yhdelle uteliaalle.

Selviytymiskonsteja ja piilopaikkoja

Pidän matkailua ensisijaisesti positiivisena ilmiönä, sillä se tuo mahdollisuuden elämiseen myös syrjäseuduilla. Kaikesta hyvästä huolimatta vuodesta toiseen matkailukohteessa asumisessa on omat huonot puolensa. Tietyntylaisen roolin ja asenteen omaksumisen lisäksi minä ja varmaan moni muukin paikallinen on opetellut selviytymiskonsteiksi tapoja vältellä turisteja sesongin aikana. Yksinkertaisesti kannattaa vältellä paikkoja, joissa turistit kulkevat. Kauppaan ei kannata mennä neljän-viiden maissa, jolloin ihmiset ryntäävät rinnepäivän päätteeksi ruokaostoksille.

Rinteessä on yllättävän hyvin tilaa jopa pääsiäisenä, jos hakee vähemmän suosittuja, kauempana parkkipaikoista olevia rinteitä. Neljän jälkeen rinteisiin on hyvä mennä, sillä silloin massat lähtevät sieltä kauppaan tai muualle. Ladulle tai kelkkailemaan hiihtokeskuksen läheisyyteen ei kannata mennä puolen päivän tienoilta. Jos myöhäisempi ajankohta ei sovi, kannattaa lähteä kelkalla tai suksilla vähän kauempaa liikkeelle. Esimerkiksi seitsemän kilometrin hajurako Leviltä Könkäälle on sen verran pitkä, että kylälämmme pohjoiseen menevät reitit ovat sopivan hiljaisia myös parhaaseen päiväsaikaan. Paikallisilla on omat paikkansa myös pilkkimisen tai muiden eräilyharrastuksien suhteen.

Jos siis yksityisyytensä haluaa säilyttää matkailuruuhkasta huolimatta, se on mahdollista. Pitää vain valita toisenlaiset reitit ja paikat kuin missä matkailijat kulkevat. Nämä paikat voivat olla lähellä turistireittejä, mutta niissä saa olla kaikessa rauhassa. Ja näitä paikkoja ei tietenkään turisteille paljasteta.

Sosiaalinen kestävyys muuttuvissa matkailukylissä:

Paikallisia näkemyksiä kehityksestä

Mikko Jokinen, Ilona Mettiäinen,
Salla Sippola ja Seija Tuulentie

Jos täällä ei turistia ois, niin täällä olis jokunen, pari-kolme poromiestä ja muutama muori ja Lada-lastillinen juoppohuljuja poikamiehiä, jotka jois kiljua hirvikivääri polvien välissä. Kerran kuussa käytäs Pellossa viinakaupassa, kun työttömyyskorvaus on lähempänä...¹

Äkäslompololaisen haastateltavan näkemys siitä, millaista yhden Suomen tunnetuimman matkailukylän elämä olisi ilman matkailua, paljastaa monia matkailun sosiaaliseen kestävyys-teen liittyviä kysymyksiä ja oletuksia. Asukaspuhjan säilyminen ja sen edellytyksenä olevat työmahdollisuudet ovat keskeisimpiä sekä matkailun sosiaaliseen että taloudelliseen kestävyys-teen liittyviä asioita syrjäseuduilla (Liu 2003, 465; Macleod 2004, 99–100; Kauppila 2004). Ilman matkailua ei monilla syrjäisillä maaseutu-alueilla olisi sellaista sosiaalista yhteisöä ja sellaista elintasoä, joka houkuttelisi paikkakunnan nuoria jäämään alueelle tai ulkopuolelta tulevia työikäisiä muuttamaan sinne. Matkailun myötä paikallisten elinot, fyysinen ympäristö ja maisema ovat muuttuneet huomattavasti. Muutos on koskettanut myös sosiokulttuurista ympäristöä, kun paikallisten ihmisten elinkeinot ovat vaihtuneet uudenlaisiksi, sosiaaliset kontaktit ja verkostot ovat muuttuneet ja ihmisten arki on toisenlaista kuin ennen.

1 Fokusrühmähaastattelu, Äkäslompolo 26.10.2005.

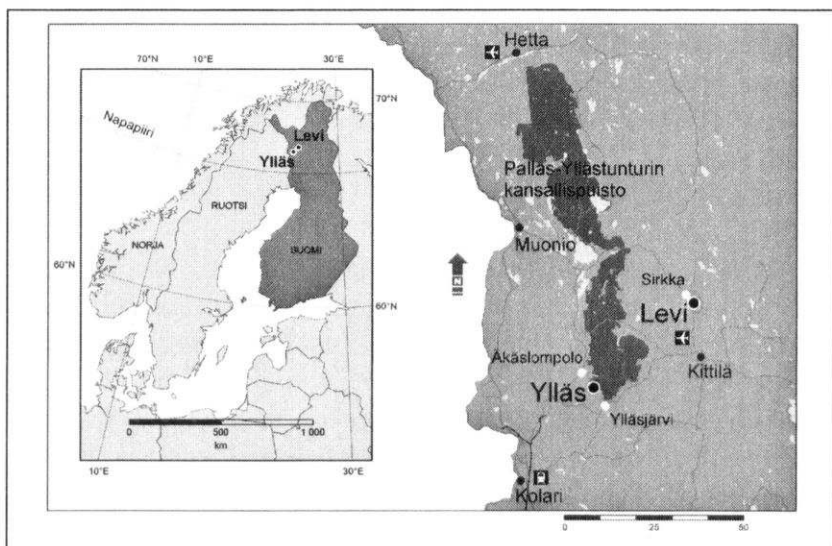
Matkailun sosiaalisen kestävyuden määrittely on vaikea ja moniulotteinen asia, joka on viime vuosiin asti jäänyt vähäiselle huomiolle (Swarbrooke 2002; Hardy ym. 2002). Sosiaalista kestävyyttä vastaava aihepiiri on tosin matkailututkimuksessa tuttu jo pitemmältä ajalta. Ennen kestäväen kehityksen käsitteen yleistymistä samaa aihepiiriä käsiteltiin esimerkiksi yhteisöllisyyden (Murphy 1985) sekä vieraanvaraisuuden ja vuorovaikutuksen (Smith 1977) näkökulmista. Matkailun kasvaessa pelkkä työmahdollisuuksien lisääntyminen ei riitä, vaan asukkaat alkavat kyseenalaistaa työn laatua, ympäristön muutoksia ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyviä piirteitä (vrt. Butler 2006). Näin paikallisten asukkaiden mahdollisuus osallistua asuinalueitaan ja elinympäristöään koskemaan päätöksentekoon on noussut yhdeksi keskeiseksi kriteeriksi sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden kannalta (Swarbrooke 2002). Mikäli paikallisväestöä ei oteta mukaan kehitykseen, riskinä on, ettei lopputulos tue paikalliskulttuuria, sen käytäntöjä, arvoja ja erikoispiirteitä. Tämä johtaa helposti tilanteeseen, jossa paikalliset asukkaat kokevat itsensä ulkopuolisiksi suhteessa ympäröivään matkailubisnekseen ja -todellisuuteen, ja päinvastoin. Matkailun hyväksyttävyyttä heikkenee ja konfliktien riski kasvaa.

Matkailun aiheuttamat suuret muutokset ovat jo monella tavoin näkyvissä läntisen Lapin yhteisöissä ja ihmisten elinympäristöissä. Vielä 30–40 vuotta sitten lappilaiset kylät olivat hiljaisia maalaiskyliä, vaikkakin niissä oli asukkaita – etenkin lapsia – huomattavasti nykyistä enemmän. Matkailu teki tuloaan joihinkin kyliin, mutta liiketoiminta oli vielä hyvin vähäistä ja turistit vain kausittainen ilmiö. Matkailu pääelinkeinona suurine hiihtokeskuksineen, monipuolisine rinteineen ja hotelleineen oli lähinnä yksittäisten ihmisten utopistisena pidetty unelma. Kun tunteiden tarjoamien mahdollisuuksien arvo ymmärrettiin toden teolla 1980-luvulla, alkoi varsinainen turistikeskusten rakentaminen ja matkailuelinkeinon laaja-alainen kehittäminen (Lapin Liitto 2007a). 1990-luvun alun lama ajoi monet yrittäjät konkurssiin, mutta tämän tutkimuksen ajankohtana, vuosina 2005–2007, tutkimusalueella Ylläksellä ja Levillä (kuva 1) elettiin toinen toistaan suurempien investointien ja rakennushankkeiden kultakaut-

ta. Kasvun rajat ovat taas nousseet keskusteluihin, mutta matkailulinkeino ja maakunnan kehittäjät eivät näytä olevan huolissaan tästä aiheesta (Lapin Liitto 2007b). Talouden taantuma sen sijaan alkoi huolestuttaa jossain määrin vuoden 2008 lopulla.

Ylläksen ja Levin matkailukeskusten läheisyydessä sijaitsee kolme kylää, jotka ovat kohdanneet yllämainittuja muutoksia: Sirkan kylä Levin läheisyydessä sekä Ylläsjärvi ja Äkäslompola Ylläksen matkailualueella (kuva 1). Yhteistä näille kolmelle kylälle on, että ne kaikki ovat vanhoja maalaiskyläitä, joiden elinolot ja yleisilme ovat muuttuneet matkailun kasvun myötä.

Sirkan kylä alkoi kokea mullistuksia vuodesta 1981 lähtien, kun kantatien varteen nousi Hotelli Levitunturi. Siitä alkoi hotellien, lomamajojen ja hiihtohissien rakentaminen. Oppia lähdettiin hakemaan Keski-Euroopan alppikylistä asti. Nykyisin Sirkan kylä on täysin rakennettu matkailun ehdoilla. Kylän keskustan hallitsevin elementti on alppitalojen reunustama kaupunkimainen keskusaukio hotelleineen, ravintoloineen ja kauppagallerioineen. Vanhaa Sirkan kylää ja perinteistä rakentamista on jäljellä lähinnä kylän laitamilla, kauempana keskustasta.

Kuva 1. Tutkimuskohteet, Äkäslompolan, Ylläsjärven ja Sirkan kylät, Ylläksellä ja Levillä.

Yllästunturiin raivattujen rinteiden ja rakennettujen hissien lukumäärä on jopa suurempi kuin Levillä. Matkailurakentaminen on kuitenkin Leviin verrattuna ollut maltillisempaa, ja vielä toistaiseksi Ylläkseltä matkailukyliltä puuttuu yhtenäinen, tiivis keskusta. Ylläksen korkeasta vuodepaikkojen lukumäärästä huolimatta varsinkin Ylläsjärven kylä on säilyttänyt vanhan ilmeensä ja kyläraittinsa. Lomamökit on rakennettu hieman kauemmaksi kylältä omiksi mökkikyläkseen. Hotellit yhtä lukuun ottamatta on rakennettu ja rakennetaan aivan Yllästunturin kupeeseen, kauemmas kylän keskustasta. Tunturin toisella puolen sijaitseva Äkäslompolon kylä on tällä hetkellä moni-ilmeinen sekoitus vanhaa Lapin maaseutukylää ja sekalaista uutta lomarakentamista hotelleineen, ravintoloineen ja vuokrauspisteineen. Aivan kylän keskustassa on edelleen nähtävissä perinteistä lappilaista rakennustapaa.

Tämä artikkeli pohjautuu tutkimukseen Sirkkan, Ylläsjärven ja Äkäslompolon kylien paikallisväestön mielipiteistä ja kokemuksista. Keskeisimpinä tavoitteinamme oli selvittää paikallisten näkemyksiä matkailukeskusten kehityksestä, tulevaisuuden mahdollisuuksista ja uhkista. Lisäksi halusimme arvioida matkailun sosiaalista kestävyyttä tutkimalla kokemuksia, joita paikallisilla asukkailla oli päätöksenteosta sekä mahdollisuuksista osallistua matkailualueita koskevaan päätöksentekoon.

Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Tutkimusaineisto koostuu kahdesta erityyppisestä aineistosta, fokusryhmähaastatteluista ja puhelimitse suoritetuista loma-kehaastatteluista, jotka myös toteutettiin eri ajanjaksoina. Ensin järjestettiin matkailukylien asukkaiden fokusryhmähaastattelut Äkäslompolossa (10 osallistujaa), Sirkassa (10 osallistujaa) ja Ylläsjärvellä (14 osallistujaa) syksyllä 2005. Kyläläisten fokusryhmähaastatteluihin informantit eli haastateltavat tavoitettiin kylätöimikuntien yhteyshenkilöiden kautta. He kutsuivat paikalle muita aktiivisia kyläläisiä. Haastatteluihin osallistumisen voidaan arvioida kyläläisten kohdalla perustuneen osallistujien omaan aktii-

visuuteen, kiinnostukseen tutkimusaihetta ja alueen kehittämistä kohtaan sekä luultavasti myös myönteiseen suhtautumiseen tutkimuksia kohtaan (ks. Mettiäinen 2007, 45). Fokusryhmähaastattelu on paljon käytetty menetelmä yhteiskuntatieteissä. Se on yksilöhaastatteluja tehokkaampi aineistonkeruumenetelmä, mutta erityisesti se mahdollistaa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvien asenne- ja mielipidemuutosten tutkimisen (esim. Ahola 2002). Haastateltaville se mahdollistaa myös muiden mielipiteiden ja mahdollisten vastaväitteiden kuulemisen jo haastattelun kuluessa. Näin syntyy luonnollinen neuvottelutilanne.

Tiettyjen fokusryhmähaastatteluissa esiin nousseiden asioiden ja käsitysten yleistettävyyteen haluttiin saada lisää tutkimustietoa, ja aineistoa päätettiin täydentää puhelinhaastatteluilla syksyllä 2006. Puhelinhaastattelun aineisto kerättiin ositetulla satunnaisotannalla kaikista Sirkan, Ylläsjärven ja Äkäslompolon 18–70-vuotiaista kyläläisistä. Kaiken kaikkiaan perusjoukon suuruus oli 928 henkilöä, joista 120 arvottiin otokseen (40 henkilöä/kylä). Näille henkilöille lähetettiin muutamia päiviä ennen puhelinhaastatteluiden tekoa postitse kyselylomakkeet, jotta heillä olisi mahdollisuus tutustua aiheisiin ja kysymyksiin etukäteen. Monet haastatelluista myös käyttivät kyselylomaketta tukena haastattelujen aikana helpottaakseen kysymyksiin vastaamista. Yhteensä 57 henkilöä tavoitettiin puhelinhaastatteluihin, mikä on 6,1 % koko kohderyhmästä. Näistä henkilöistä 21 oli Äkäslompolosta, mikä on 5,3 % koko kylän kohderyhmän kriteerit täyttävistä asukkaista. Sirkasta oli 20 henkeä, mikä on 4,9 % asukkaista, ja Ylläsjärveltä 16 henkeä, mikä on 12,2 % koko kylän 18–70-vuotiaista asukkaista. (Jokinen & Sippola 2007).

Yleinen suhtautuminen puhelinhaastattelua kohtaan oli varsin suopea. Vain kolme puhelimitse tavoitettua henkilöistä kieltäytyi vastaamasta kyselyyn. Eräs henkilö kertoi suorastaan riemastuneensa saatuaan kyselyn, sillä vihdoinkin hän pääsi kertomaan mielipiteensä. Muutama asukas tosin epäili, oliko juuri hän oikea henkilö vastaamaan tällaiseen kyselyyn (Jokinen & Sippola 2007).

Tutkimusaineistoa on tarkasteltu sekä laadullisilla että määrällisillä analyysimenetelmillä. Laadullisesta aineistosta jäljitämme sisälönanalyysillä erityisesti kestävyyttä ja tulevaisuutta koskevia jaettuja käsityksiä ja kulttuurisia merkityksiä (Strauss & Quinn 1998; D'Andrade 1995; Mettiäinen 2007). Puhelinhaastattelun vastauksia analysoitiin soveltuvin osin lisäksi tilastollisilla menetelmillä, joista tärkein oli Pearsonin χ^2 -testi ja suorat jakaumat.

Puhelinhaastatteluihin osallistujien määrä ei ole paljonkaan fokusryhmähaastatteluihin osallistuneiden määrää suurempi, eikä se ole yleistettävissä koko väestöön. Olennaista kuitenkin on, että puhelinhaastattelujen otanta on täysin satunnainen, kun taas fokusryhmähaastatteluihin valikoitui kutsutavan myötä lähinnä aktiivisia kyläläisiä. Näin eri menetelmät antavat kattavamman kuvan alueen asukkaan mielipiteistä kuin mikä saataisiin vain toista menetelmää käyttämällä. Erilaisten tutkimustapojen yhdistelemistä kutsutaan triangulaatioksi (käsitteestä esim. Metsämuuronen 2006, 134), mikä tässä tapauksessa tarkoittaa erilaisten metodien, strukturoimattoman kvalitatiivisen ja strukturoidun kvantitatiivisen yhdistämistä.

Paikallisväestön käsityksiä matkailukeskusten nykytilanteesta

Sirkan kylässä fokusryhmähaastatteluun osallistuneet kyläläiset totesivat, että 1980-luvun lopulle metsätalous, maatalous ja porotalous olivat kylän suurimpia elinkeinoja, mutta nyt suurin on ehdottomasti matkailu. Kyläläiset arvioivat tilanteen myös jatkuvan tällaisena, vaikka kaivosteollisuus kasvaa. ”*Elikkä siis haittavaikutuksineenkin matkailu on niin tärkeä, että siitä on pakko puhua positiivisesti*”, totesi yksi kyläläisistä.

Erityisesti Sirkan kyläläiset toivat fokusryhmähaastattelussa esille myös huolensa paikallisten yrittäjien kohtalosta, jos keskusten majoituskapasiteettia kasvatetaan liikaa ja yritykset joutuvat kilpailemaan keskenään hinnalla. Liiallinen kasvu ja laskettelurinteiden, hotellien ja muun infrastruktuurin ylimitoitettu rakenta-

minen voi vastaajien mielestä pilata matkailukeskuksen ympäristön ja ilmeen.

Monet Ylläksen paikallisväestöstä näkivät Levin alppitalot (kuva 2) ja kaupunkimaisen ilmeen (kuva 3) varoittavana esimerkkinä, jota Ylläksen tulisi välttää. Äkäslompolon fokusryhmähaastattelussa keskusteltiin Levistä kuitenkin myös positiiviseen sävyyn. Kyläläiset totesivat, että Leviä on kehitetty suunnitelmallisesti ja esimerkiksi vaatimus keskustaan rakennettavista liikerakennuksista on oikea. Oman kylänsä kehittämistä he kritisoivat siitä, että jos joku on halunnut mökin jonnekin rakentaa, on poikkeuslupa järjestynyt heti – oli kyseessä miten maisemallisesti tai toiminnallisesti arvokas alue hyvänsä. Levi tosin herätti myös kritiikkiä:

Mut sitte toisaalta minusta se, että mitenkä Äkäslompolon keskustaa rakennetaan, niin pitäis miettiä minkälainen on perinteinen kyläkuva Lapissa. Että mie en ainakaan halua semmosta ku Levin keskusta, että se on kamalan tiiviisti rakennettu ja joka paikka on betonia, ettei niinku viheristutusta, ei mitään ole. (Äkäslompolo, fokusryhmähaastattelu, 26.10.2005)

Kuva 2. Alppitalo Levillä. Kuva: Mikko Jokinen

Kuva 3. Levillä on kaupunkimainen imago. Kuva: Mikko Jokinen.

Myös Sirkan kyläläisten haastattelussa Levin niin sanotut alppitalot jakoivat mielipiteitä. Monet pitivät niitä hyvin suunniteltuna kokonaisuutena, kun taas osa oli sitä mieltä, että eivät alppitalot alakerran liiketiloineen ”mikään lappilainen systeemi ole”.

Lomakekyselyn tuloksena oli, että 74 % haastatelluista oli tyytyväisiä tämänhetkiseen tilanteeseen. Tyytyväisyyttä tuottavina asioina mainittiin matkailukeskusten tuomat työpaikat, lisääntynyt palvelutarjonta ja hiljaisten maalaiskyläelämän vilkastuminen. Tyytyväisistä kyläläisistä kolmasosa painotti, että ilman matkailua heidän kotikylänsä olisivat kuolleita kyliä. Ylläsjärveläiset olivat tyytyväisiä, että heidän kotikylänsä on matkailun kasvusta huolimatta edelleen rauhallinen maalaiskylä, joka on säilyttänyt alkuperäisen ilmeensä. Hyvät kasvumahdollisuudet ja toimiva yhteistyö yrittäjien ja muiden kyläläisten välillä olivat myös tyytyväisyyden aiheita Ylläsjärvellä. Kolmasosa kaikkien

kylien tyytyväisistä vastaajista korosti kuitenkin sitä, että tyytyväisyys koskee nimenomaan nykyhetkeä. Tulevaisuudessa nähtiin kuitenkin monia uhkia.

Ne kyselytutkimuksen vastaajat, jotka eivät olleet tyytyväisiä nykytilanteeseen, olivat sitä mieltä, että rakentamisessa ja matkailun kehittämässä on jo nyt menty liian pitkälle, eikä paikallisia ihmisiä ja ympäristöä ole huomioitu tarpeeksi. Matkailusta saata- vat tulot menevät heidän mielestään jonnekin muualle kuin kyläläisille tai matkailukeskuskuntiin esimerkiksi sesonkityöntekijöiden verotuloina.

Tyytyväisyyden taso vaihteli kylittäin. Kyselytutkimukseen vastanneista ylläsjärveläisistä kaikki vastaajat (16 henkilöä) olivat tyytyväisiä nykyiseen tilanteeseen. Yllästunturin toisella puolella, Äkäslompolossa, taas vain joka toinen oli tyytyväinen (taulukko 1). Ero on tilastollisesti merkitsevä. Sirkassa, Levin matkailukeskuk- sen liepeillä, 75 % vastaajista sanoi olevansa tyytyväinen tämän- hetkiseen tilanteeseen hiihtokeskuksessa. Ylläsjärvellä oltiin tyy- tyväisiä siihen, että matkailu on tuonut kylään toimeentuloa ja pitänyt sen ”hengissä” kylän luonteen ja ulkoasun kuitenkin säi- lyessä alkuperäisenä. Äkäslompolossa positiivisina asioina nähtiin parantuneet palvelut ja työllistymismahdollisuudet, kun taas ne- gatiivisena puolena nähtiin ennen kaikkea Kolarin kunnan rajat- toman kasvun tavoittelu, paikallisten mielipiteitä kuuntelematta. Sirkkalaiset toivat esiin paljolti samoja asioita kuin äkäslompolo- laiset, mutta monet heistä olivat myös ylpeitä Levin saavuttamas- ta menestyksestä. Kuitenkin matkailun nopea kasvu pelotti useita sirkkalaisia, ja jotkut jopa epäilivät, mahtuvatko paikalliset kohta sekaan lainkaan.

Fokusryhmähaastattelut tuottivat hyvin samantyyppistä kuvaa eroista siinä, miten eri kylien asukkaat suhtautuvat matkailuun. Ylläsjärveläiset olivat tyytyväisimpiä, Äkäslompolon asukkaat kriittisimpiä ja Sirkan asukkaat ilmaisivat suurinta voimattomuut- ta matkailukehityksen edessä. Sirkkalaisen keskustelijaryhmän nä- kökulmasta Levillä monet asiat ”vain tapahtuvat” eikä niille voi mitään. Yhtenä esimerkkinä kyläläiset pitivät moottorikelkkailua: siinä ”jylläävät niin isot voimat”, että kelkkailun vähentämistä ky-

län keskustassa toivovien kyläläisten ääni jäisi pieneksi. Toisaalta kylätoimikunnan roolia Sirkassa pidettiin hyvin erilaisena kuin monissa muissa, muuttotappiosta ja ikärakenteen vinoutumisesta kärsivissä Lapin kylissä. Siinä missä muut pohjoisen kylätoimikunnat vaativat esimerkiksi katuvaloja tai kamppailevat koulun säilymisen puolesta, Sirkassa sellaisia vaatimuksia ei tarvitse esittää. Pikemminkin kyläläiset päivittelevät yhdessä, että ”*oho, tuonnekinko rakennettiin tuollainen*”. Fokusryhmähaastatteluissa tuli myös esiin, että matkailurakentamisen pelättiin syrjäyttävän vakituksen asutuksen.

Taulukko 1. Tyytyväisyys matkailualueen kehitykseen kylittäin.

Tyytyväinen?	KYLÄ								χ^2 -testi, p-arvo
	Äkäslompola		Ylläsjärvi		Sirkka		Yhteensä		
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ei	10	47,6	0	0	5	25	15	26,3	
Kyllä	11	52,4	16	100	15	75	42	73,7	0,005
Yhteensä	21	100	16	100	20	100	57	100	

Muutoksia luonnossa ja jokapäiväisessä elämässä

Kyselytutkimus osoittaa, että joka toinen vastaaja oli havainnut paikallisessa luonnossa matkailusta aiheutuneita muutoksia. Suurin osa huomioista koski kaukomaisemaa, joka on muuttunut matkailurakentamisen myötä. Erityisesti laskettelurinteet näkyvät kesäisin arpina tuntureiden kyljissä. Muita negatiivisia muutoksia ympäristössä olivat kasvillisuuden kuluminen tallautumisen seurauksena, luonnonrauhan väheneminen ja luonnon siirtyminen etäämmälle kylästä. Aiemmin kyläläiset pääsivät luontoon suoraan kotioveltaan, mutta nykyisin heidän täytyy lähteä kauemmaksi nauttiakseen luonnonrauhasta, marjastaakseen ja metsästääkseen. Jotkut olivat sitä mieltä, että vaellus- ja hiihtoreitit ovat helpottaneet luontoon pääsemistä. Ulkoilureittien sijainnin alinomainen vaihtelu rakentamisen myötä nähtiin kuitenkin ongelmaksi.

Fokusryhmähaastatteluihin osallistuneet toivoivat, että etenkin ulkoilureittien suunnittelussa käytettäisiin enemmän paikallis-

ta tietoa. Äkäslompololainen haastateltava totesi, että nykyisellään ”kaavoittaja ei paikan päällä vaivaudu käymäänkhään”. Reittien muuttelu mökkirakentamisen vuoksi harmittaa kyläläisiä fokusryhmähaastattelujen perusteella siksikin, että Ylläksen latuverkosto on alun perin kyläläisten itsensä aikaansaama. Paikallisten näkemyksiä kuuntelemalla välttyttäisiin kyläläisten mukaan monilta ongelmilta.

Luonnontuotteiden perinteinen hyödyntäminen ei fokusryhmäläisten mielestä kuitenkaan ollut pahasti vaikeutunut:

Kyllä paikalliset ossaa tämän luonnon hyödyntää. Tämän lähiluonnon nimenommaan. Menhän pyörällä ja menhän kävellen, ja se on kaikkia meitä lähellä ja voimavara. (Sirikka, fokusryhmähaastattelu, 3.11.2005)

Toisaalta metsästys oli sirkkalaisten mielestä esimerkki siitä, että se vähenee sellaisilla matkailijoiden suosimilla alueilla kuten Pyhä- ja Kätkätunturi:

ku siellä turistia liikkuu koko ajan enemmän ja enemmän, niin ei siellä voi metsästää.

Kyläläiset kertoivat fokusryhmähaastatteluissa marjastukseen tulleen lisää kilpailua matkailijoiden myötä, mutta ristiriitoja marjastuksesta ei silti ollut aiheutunut. Sirkan kyläläiset toivat haastattelussa esille myös mahdollisuuden marjastusretkien kehittämiseen uusiksi matkailutuotteiksi.

Matkailukeskusten kasvulla ja kehityksellä on vaikutusta paikallisten ihmisten arkielämäänsä. Kaikkiaan 75 % kyselytutkimuksen vastaajista mainitsi matkailun kasvun vaikuttaneen tavalla tai toisella jokapäiväiseen elämäänsä. Vaikutukset olivat sekä positiivisia että negatiivisia. Myönteisiä vaikutuksia olivat esimerkiksi parantuneet liikenneyhteydet, teiden parempi kunto ja palveluiden parempi saatavuus. Moni maanomistaja on myös hyötynyt taloudellisesti loma-asuntotonttien myynnistä.

Kielteisinä vaikutuksina mainittiin turistien kulkeminen kyläläisten piholla ja jopa tuijottelu sisään ikkunoista paikalliseen elämään tutustumisen toivossa. Sirkkan kyläläiset kertoivat kylän viihtyisyyden ja asukkaiden oman rauhan vähentyneen paikoin, kun omakotitalojen viereen on noussut hotelleja. Kylän yhteishengen valiteltiin myös vähentyneen ja sosiaalisten ongelmien lisääntyneen. Kausiluontoiset työpaikat, kausityöntekijät ja myöhäiset yövuorot aiheuttavat monenlaisia ongelmia perheissä ja kylän sosiaalisessa verkostossa. Moottorikelkkojen ja niillä järjestettyjen safareiden sanottiin aiheuttavan melusaastetta ympäristöön, ja kävelyteillä huristelevista moottorikelkoista valitettiin myös paljon. Kielteisenä pidettiin myös sitä, että katuvaloja ja asfalttipäällystetä ei välttämättä ulotettu aina paikallisten koteihin asti, vaan ainoastaan mökkialueille (Sirkka, fokusryhmähaastattelu, 3.11.2005).

Sirkkan fokusryhmähaastatteluissa tuli esiin monia varsin kaupunkimaisiin sosiaalsiin ongelmiin liittyviä kysymyksiä. Tällaisia olivat esimerkiksi matkailijoiden myötä kylään tulleet huumeet, alati auki olevat alkoholia tarjoilevat ravintolat sekä pian akuutiksi tuleva nuorisotyön tarve. Sirkkan kylän väkiluvun kasvu on yllättänyt myös kuntapäättäjät, ja siksi monet julkiset palvelut, kuten päiväkotit ja koulu, ovat pian perustamisensa jälkeen käyneet liian pieniksi. Fokusryhmähaastattelussa kyläläiset kertoivat herätelleensä kuntapäättäjää nuorisotyön tarpeesta, jotta toimiin ryhdyttäisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Ristiriidat matkailun ja muiden toimijoiden välillä

Kyselytutkimukseen vastanneista 56 % oli havainnut ristiriitoja matkailuelinkeinon ja muiden toimijoiden välillä. Eniten ristiriitoja nähtiin matkailun ja porotalouden välillä (25 % vastaajista mainitsi asian) sekä matkailun ja luonnonsuojelun välillä (21 % vastaajista). Porojen laidunmaat ja hiihtoladut sijaitsevat usein samoissa paikoissa ja monet entisistä laidunmaista ovat jääneet mökkialueen alle. Porot kuljeskelevat usein pitkin hiihtolatuja, vieraillevat mökkien piholla ja kuisteilla, syövät istutuksia ja papanoivat

mökkien ympäristöön. Porot ja turistit käyttävät samoja alueita, ja poronhoito on joutunut väistymään tietyiltä alueilta. Poromiehet valittivatkin, ettei porotaloutta enää arvosteta. Suurin osa matkailun ja porotalouden välillä mainituista ristiriidoista oli äkäsloppololaisten raportoimia: 47 % äkäsloppololalaisista, 12 % ylläsjärveläisistä ja 10 % sirkkalaisista mainitsi tästä ristiriidasta. Erot kylien välillä ovat tilastollisesti merkitseviä².

Matkailun ja luonnonsuojelun välillä ristiriitoja oli havainnut 21 % vastaajista. Monet mainitsivat molempia matkailukeskuksia lähellä sijaitsevan Pallas-Yllästunturin kansallispuiston asettavan rajoituksia matkailuelinkeinon kasvulle. Jotkut haastateltavat sanoivat myös muun luonnonsuojelun ja alueiden rauhoittamisen hidastavan matkailun kehittymistä. Osa kyläläisistä puolestaan harmitteli sitä, että entisiä rauhoitettuja ja nykyisen kansallispuiston reuna-alueita kaavoitetaan mökkikyliksi. Fokusryhmähaastattelussa kaikkien kylien haastateltavat suhtautuivat myönteisesti luonnonsuojeluun. Leviltä haluttiin ”vihreää käytävää” Ylläkselle ja äkäsloppololaiset sanoivat ajaneensa aiemman Pallas-Ounastunturin kansallispuiston laajennusta jo pitkään – jo silloin, kun Kolarin kunta vielä vastusti puiston laajentamista (Tuulentie 2005). Puisto laajeni Pallas-Yllästunturin kansallispuistoksi vuonna 2005 (Metsähallitus 2008).

Sirkan kyläläisten fokusryhmähaastattelussa metsätalouden ja matkailun ristiriidat tulivat selvästi esiin. Kätkätunturin alueen maanomistajat halusivat hoitaa metsiään metsälain mukaisesti eli tehdä myös avohakkuita. Tämä ei kuitenkaan ole ollut viime aikoina mahdollista, koska Kätkätunturi on Levin tärkeä päiväretkikohde ja se on pyritty säästämään niin mökkien kuin laskettelurinteiden rakentamiselta. Näin ollen alueelle on haettu toimintapidekieltoja. Monien mielestä avohakkuut muuttaisivat maisemaa liikaa. Myös monet alueen maanomistajista ymmärtävät Kätkän arvon maiseman ja luontokokemusten kannalta. Yksi haastateltavista omistaa itsekin metsää Kätkätunturissa. Hän purki tuntojaan seuraavasti:

2 Pearsonin χ^2 -testi; $p < 0.01$

Esimerkiksi mie, omilla maillani [paikoissa] joissa laki vaatii tekemhään avohakkuita metsän uudistamiseksi, niin mie en ole koskenu niihin ollenkaan. [Olen] hakannu vain niitä harvennettavia kuvioita.

(Sirkka, fokusryhmähaastattelu, 3.11.2005)

Maiseman avautuminen esimerkiksi Pallastunturin suuntaan tosin palvelisi matkailua monien haastateltavien kyläläisten mielestä – vaikka he sanoivatkin, etteivät avohakkuita sinällään kannata.

Kätkätunturin kohdalla kysymys on myös matkailun hyötyjen jakaantumisesta paikallisyhteisössä. Kätkätunturin maan- ja metsänomistajat pitivät epäoikeudenmukaisena sitä, että muut ovat saaneet Levitunturin puolen maakaupoista hyötyä osin Kätkänkin luonnontilaisten maisemien ansiosta, mutta maanomistajat eivät ole saaneet hyödyntää maitaan taloudellisesti (Sirkka, fokusryhmähaastattelu, 3.11.2005).

Kehitykseen vaikuttaneet tahot

Eniten kylien matkailukehitykseen ovat lomakekyselyyn vastanneiden kyläläisten mukaan vaikuttaneet muualta tulleet yrittäjät (taulukko 2). Joka toinen vastaajista mainitsi tämän tahon vaikuttaneen matkailukeskusten kehittämiseen, kun otetaan huomioon kaikki puhelimitse haastatellut. Mielenpiteet kuitenkin vaihtelivat kylittäin. Ylläsjärvellä vain neljäsosa kyläläisistä mainitsi ulkopaikkuntalaiset yrittäjät eniten matkailuun vaikuttaneena tahona, kun taas Äkäslompolossa kaksi kolmasosaa oli tätä mieltä.³

Ylläsjärvellä alueen kehitykseen olivat haastateltavien mielestä vaikuttaneet eniten kyläläiset itse. Sitä vastoin Äkäslompolossa, vain 15 kilometrin päässä, kyläläiset valittelivat tuntevansa itsensä voimattomiksi matkailun kehityksen edessä. Sirkkalaisista 70 %

3 Erot kylien välillä ovat tilastollisesti merkitseviä (Pearsonin χ^2 -testi; $p < 0,01$), erityisesti eri puolilla Yllästä sijaitsevien kylien, Äkäslompolon ja Ylläsjärven välillä (Pearsonin χ^2 -testi; $p = 0,012$; taulukko 2).

mainitsi kunnan (Kittilä) vaikuttaneen eniten matkailun kehitykseen. Äkäslompolossa vastaava luku oli 43 % ja Ylläsjärvellä 19 %.⁴

Fokusryhmähaastatteluun osallistuneet äkäslompololaiset katsoivat päässeensä parhaiten vaikuttamaan 1990-luvun laman aikana, kun taas 2000-luvun nousukauden matkailukehitykseen he eivät ole mielestään päässeet vaikuttamaan. Nykytilanteessa koettiin voimattomuutta ja matkailun kehittymisen historiaa peilattaessa äkäslompololaiset näkivät turistik ja muutamat kylän ulkopuoliset aloitteentekijät tärkeämmässäkin roolissa matkailutoiminnan käynnistymisessä kuin itse kyläläiset. Kuitenkin äkäslompololaiset korostivat kyläläisten vahvaa yhteistoimintaa, jonka tuloksena kylään saatiin jalkakäytävät, liikuntahalli, kappeli ja latuverkko ilman yhteiskunnan tukia.

Fokusryhmähaastatteluissa eri kylien osallistujat pohtivat matkailun kehittymisen historiaa kylissä. Heidän puheensa perusteella kylien kehityksessä ja toimijoiden rooleissa on erotettavissa kolme vaihetta: paikallinen alkua, jolloin vuorovaikutus matkailijoiden ja kyläläisten välillä oli välitöntä (noin 1930–1960), nopean kasvun aika, jolloin matkailu tuntui karkaavan kyläläisten käsistä (noin 1970–1990) ja vakiintumisen aika. Tässä viimeisimmässä vaiheessa matkailu hallitsee, mutta kyläläistenkin mielipidettä kysytään. Tätä edellyttää jo vuonna 2000 voimaan tullut maankäyttö- ja rakennuslaki. Matkailu on kuitenkin niin suurta ja niin tärkeässä roolissa kuntien talouksissa ja elinkeinoelämässä, että epäilyjä paikallisen äänen kuulumisesta ja todellisista vaikutusmahdollisuuksista esitettiin (Tuulentie & Mettiäinen 2007).

4 Erot kylien välillä ovat tässäkin tilastollisesti merkittäviä (χ^2 -testi $p < 0,01$).

Paikallisväestö ja päätöksenteko

Tutkimuksen perusteella Ylläksen ja Levin paikallisväestö kokee, että heillä ei ole kovin hyviä mahdollisuuksia osallistua matkailukeskusten kehittämiseen tai vaikuttaa matkailuun yleensäkin. Ylläsjärveläiset tosin näkivät itsensä suurimpana vaikuttajana kylän matkailukehityksessä. Ylläsjärvi poikkeaa muista tutkimistamme kylistä siten, että sen asukkaat kokevat pystyvänsä vaikuttamaan kylänsä tulevaisuuteen ja matkailun kehitykseen aktiivisen kyläyhdistyksen kautta. Ylläsjärveläiset kertoivat fokusryhmähaastattelussa esimerkiksi kirjelmöineensä tiehallinnolle, jotta eräältä kylään vievän tien pysähdyspaikalta avattaisiin metsänharrvennuksin näkymä tunturia kohti. Lisäksi kyläläiset olivat olleet aktiivisia Ylläksen maisematien suunnitteluprosessissa ja kokivat vaikuttaneensa tuloksellisesti.

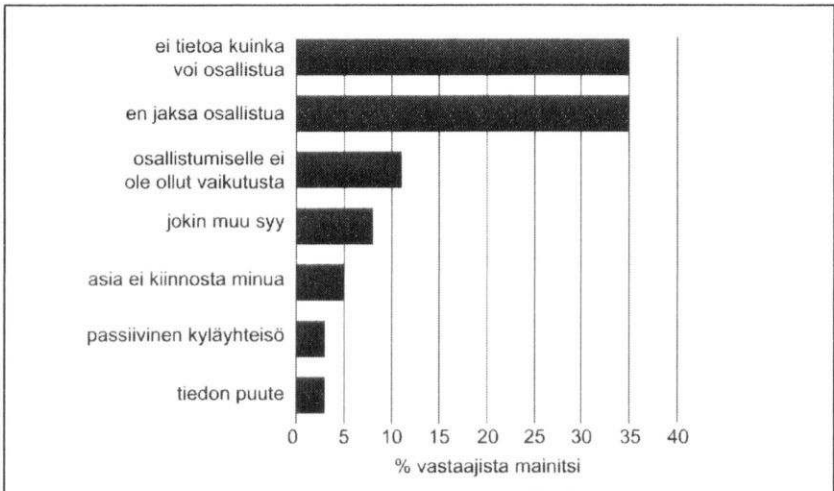
Äkäslompolossa ja Sirkassa kyläläiset puolestaan kokivat, ettei heillä ole lainkaan ollut mahdollisuutta vaikuttaa matkailukehitykseen, vaikka myös näiden kylien asukkaat pystyivät nimeämään fokusryhmähaastatteluissa ainakin yhden onnistuneen kyläläisten yhteistoiminnan tuloksen. Myös siinä mielessä tämä kyselytutkimuksen tulos on paradoksaalinen, että sekä Äkäslompolon että Sirkkan kylillä on edustajansa kuntien valtuustoissa ja hallituksissa, ja nämä edustajat kertoivat vievänsä kylän näkemystä muillekin kuntapäätäjille (haastattelut Äkäslompolo 26.10.2005 ja Sirkka 3.11.2005). Ylläsjärven kylällä ei valtuutettuja asu.

Kaikkiaan kuitenkin jopa kolmasosa kaikista vastaajista koki voineensa jollain tapaa vaikuttaa kehitykseen. Myös kyselytutkimuksen perusteella kylien välillä oli suuria eroja: ylläsjärveläisistä vastaajista puolet koki, että heillä on mahdollisuuksia osallistua matkailun suunnitteluun, kun äkäslompololaisista vastaajista näin ajatteli kolmannes ja sirkkalaisista neljännes. Erot eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä. Sen sijaan miesten ja naisten väliset erot vaikuttamismahdollisuuksissa olivat tilastollisesti merkitseviä. Miehistä 55 % koki jollain tapaa vaikuttaneensa matkailukeskuksen kehitykseen, kun taas naisista vain 12 % koki niin (taulukko 2).

Taulukko 2. Toimijat, joilla uskotaan olleen vaikutusta matkailualueen kehitykseen. Tilastollisesti merkitsevät erot ovat viimeisessä sarakkeessa.

MATKAILUALUE						
		YLLÄS		LEVI		
Toimija		Äkäslompola	Ylläsjärvi	Sirkka	N	χ^2 -testi p-arvo
<i>Ei-paikalliset yrittäjät</i>	ei ole ollut vaikutusta %	33,3	75,0	45,0	28	0,038
	on ollut vaikutusta %	66,7	25,0	55,0	29	
	Yhteensä %	100	100	100		
	N	21	16	20	57	
<i>Kunta</i>	ei ole ollut vaikutusta %	57,1	81,3	30,0	31	0,009
	on ollut vaikutusta %	42,9	18,8	70,0	26	
	Yhteensä %	100	100	100		
	N	21	16	20	57	
<i>Paikalliset asukkaat</i>	ei ole ollut vaikutusta %	47,6	37,5	65,0	29	0,243
	on ollut vaikutusta %	52,4	62,5	35,0	28	
	Yhteensä %	100	100	100		
	N	21	16	20	57	

Tärkeimmät syyt, miksi kyläläiset eivät koe voineensa vaikuttaa matkailuun ovat tiedon puute sekä kiinnostuksen vähäisyys (kuvio 1). Kyselytutkimukseen vastanneilla naisilla tuntui olevan vain vähän tietoa siitä, millä tavoin olisi mahdollista päästä vaikuttamaan.

Kuvio 1. Syyt osallistumattomuuteen.

Naisilla oli myös huomattavasti miehiä vähemmän kiinnostusta suunnata omaa aikaansa ja energiaansa matkailuelinkeinon tai alueensa kehittämiseen. Muita syitä osallistumattomuudelle oli kokemus, että kunta tekee päätökset, ennen kuin kyläläisille kerrotaan mitään. Fokusryhmissä ei ilmennyt merkittävää eroa sukupuolten välillä osallistumisaktiivisuudessa ja -kokemuksissa (Mettiäinen 2007).

Joka toinen kyselytutkimukseen vastannut ilmaisi olevansa kiinnostunut olemaan mukana matkailun suunnittelussa ja kehittämisessä. Ne, jotka eivät olleet kiinnostuneita, sanoivat syyksi ajanpuutteen, iän tuoman väsymyksen tai turhautumisen siitä, että yritykset olla mukana vaikuttamassa eivät ole tuottaneet minäkäänlaista tulosta. Erityisesti Sirkassa vastuu kehityksestä haluttiin jättää usein ammattilaisten harteille. Toisaalta fokusryhmähaastatteluisa kyläläiset toivat esille huolensa matkailun kehityksestä, kun ammattilaiset eivät kuuntele ja hyödynnä paikallisten asiantuntemusta tai ota huomioon kylien asukkaiden etua, vaan vain matkailuelinkeinon.

Suosituin kanava matkailun kehittämisessä mukana olemiseen olisi kyselytutkimukseen vastanneiden mukaan jokin säännöllisesti kokoontuva neuvottelukunta tai vastaava elin. Vastaajat painottivat sitä, että tämän neuvottelukunnan tulisi koostua kaikista niistä eri tahoista, joita matkailu koskettaa ja joiden elämään se vaikuttaa. Säännöllisesti kokoontuvaa neuvottelukuntaa kannatettiin myös fokusryhmähaastatteluisa etenkin Äkäslompolossa. Myös kyselyihin vastaamista pidettiin hyvänä kanavana päästä vaikuttamaan (27 % kyselytutkimukseen vastanneista), samoin kyläyhdistyksen kautta vaikuttamista (20 %).

Kylätoimikuntien rooli saattoi korostua fokusryhmähaastatteluisa sen vuoksi, että fokusryhmät koostuivat pääasiassa kylätoimikuntien aktiiveista. Äkäslompolossa kyläyhdistyksen rooli on kuitenkin erilainen kuin muissa kylissä. Yhdistys on nimeltään Äkäslompolon matkailu ry ja siihen kuuluu lähinnä matkailuyrittäjiä. Haastateltavat pohtivatkin mahdollisuuksia laajentaa kylätoimintaa ja saada jäseniksi esimerkiksi matkailuyritysten työnt-

kijöitä ja muita kylällä asuvia. Aiemminkin tätä oli yritetty, mutta vähäisin tuloksin:

Silloin ku meillä oli kylätoimikunta, niin me aktiivisesti yritimme saada matkaan näitä Äkäshotellin työntekijöitä, ja yhtään ainoaa ei koskaan saatu mihinkään kokoukseen. (Äkäslompolo, fokusryhmähaastattelu, 26.10.2005)

Nyt matkailuyhdistysläisillä riittää paremmin ymmärrystä siihen, miksi työntekijöitä ei aikanaan saatu mukaan kyläyhdistyksen toimintaan yrityksistä huolimatta: työtahti oli niin kova, että he eivät kerta kaikkiaan ehtineet. Yhdistysläiset myös totesivat, että nyt kylällä asuu muitakin kuin matkailussa toimivia, jotka voisivat olla kiinnostuneita toiminnasta.

Näkemyksiä tulevaisuudesta

Ylläksen ja Levin paikallisväestö näkee matkailukeskusten tulevaisuuden erittäin positiivisena tai melko positiivisena. Puhelinhaastatteluissa vain 12 % vastaajista näki tulevaisuuden melko negatiivisena, eikä kukaan arvioinut tulevaisuuden olevan hyvin negatiivinen. Syitä tulevaisuuden näkemiseen myönteisenä olivat kaunis luonto, hyvä maine myös ulkomailla, vahva asema kilpailussa ja hyvät kasvumahdollisuudet.

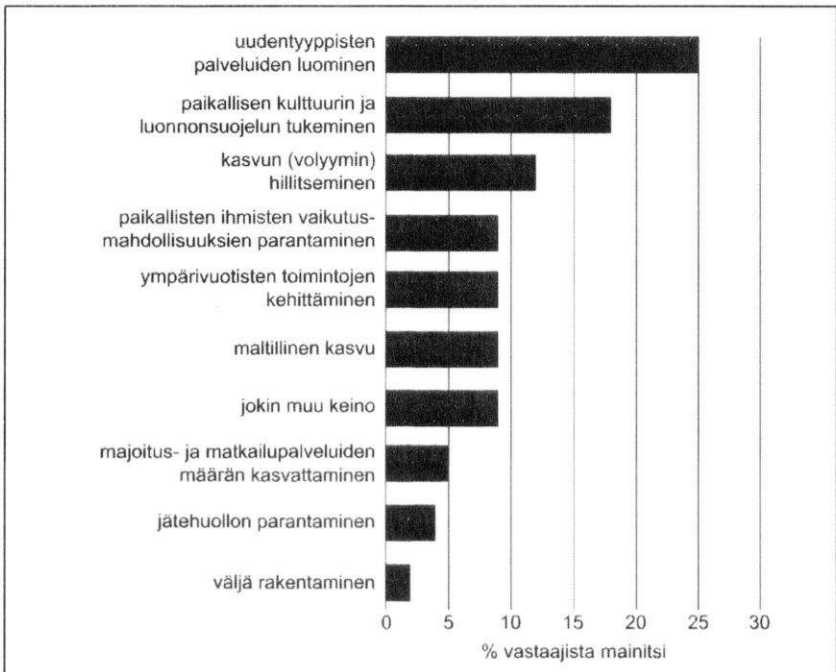
Tulevaisuuden uhkina nähtiin matkailun liiallinen ja liian nopea kasvu. Lähes kolmasosa vastaajista otti esille tämän huolenaiheen ja se oli päähuoli Ylläsjärvellä ja Äkäslompolossa. Sirkassa suurin pelko oli että kylä muuttuu ”hulinapaikaksi”. Muina tulevaisuuden uhkina ja huolina mainittiin pelkän rahan ajatteleminen, kausityöntekijöiden sosiaaliset olot sekä matkailuun vaikuttavat maailmanlaajuiset kriisit kuten sodat, lama, ilmastonmuutos.

Paikallisväestön mielestä paras tapa kehittää matkailukeskuksia tulevaisuudessa olisi luoda uudentyyppeisiä palveluita, kuten parempaa logistiikkaa sekä enemmän luontoon ja liikuntaan liittyviä palveluita (kuvio 2). Pääviesti tuntui lähes kaikilla haastateltavilla

olevan, että palvelujen ja tuotteiden laatuun ja monipuolisuuteen tulisi panostaa volyymin kasvattamisen sijaan. Yksi esimerkki laadun parantamisesta on paikallisuuden mukaantuominen tuotteisiin ja palveluihin.

Fokusryhmähaastatteluissa huoli majoituspaikkojen kasvusta liitettiin myös asiakkaiden toiveisiin: etenkin sirkkalaiset arvelivat, että keskuksen ei kestä enää nykyisestä paljon kasvaa, etteivät asiakkaat siirry muualle, rauhallisempiin paikkoihin. Äkäslompolossa toiveita asetettiin pitkäjänteiseen suunnitteluun, mutta Sirkassa oltiin pessimistisempiä: ”No minusta se mennee kyllä niin, että jos on rahaa, niin siehän saat rakentaa mitä vain.”

Paremmalla logistiikalla kyläläiset tarkoittivat parempia yhteyksiä ja julkisen liikenteen yhteyksiä kylien välillä sekä kylistä lähimpiin kaupunkeihin, sesongin ulkopuolellakin. Luontoon ja liikuntaan liittyviä palveluita, kuten vaellusreittejä ja kiipeilypalveluita toivottiin myös lisää. Jo olemassa olevien reittien kun-

Kuvio 2. Matkailualueen kehittämisen keinot tulevaisuudessa.

toa toivottiin parannettavan ja reittien varsille toivottiin enemmän aktiviteetteja. Nämä toimenpiteet nähtiin myös yhtenä keinona saada matkailua ympärivuotisemmaksi.

Yhteenveto ja pohdinta

Maantieteilijä Jari Järviluoman vuonna 1993 tekemän tutkimuksen mukaan Kolarin asukkaat olivat varsin tyytyväisiä kunnan matkailutilanteeseen sillä hetkellä. He kuitenkin toivoivat turismin kasvun jo hidastuvan ja turistien määrän pysyvän silloisella tasolla. Matkailun positiivisina vaikutuksina paikallisväestö mainitsi vuonna 1993 työpaikat, paremman elintason, paremmat liikenneyhteydet ja lisääntyneet vapaa-ajan aktiviteetit. Negatiivisena nähtiin ympäristö- ja maisemahaitat ja se, että kunnan matkailuun sijoittamat merkittävät resurssit olivat pois kunnan muusta kehittämisestä (Järviluoma 1993).

Tämän tutkimuksen tulokset ovat hyvin samanlaisia kuin samalla seudulla lähes 15 vuotta aiemmin tehdyn tutkimuksen tulokset. Paikallisten ihmisten mielipiteet eivät ole paljoa muuttaneet. He ovat yhä tyytyväisiä tämän hetken tilanteeseen, vaikka matkailu on kasvanut tuntuvasti – esimerkiksi majoituskapasiteetti on 1990-luvun alusta kasvanut lähes sata prosenttia. Asukkaat ovat varsin tyytyväisiä siitä huolimatta, että porotalouden ja matkailun välillä on ristiriitoja, luonnossa on matkailun aiheuttamia muutoksia, paikallisia ei aina ole otettu huomioon suunnittelu-prosessissa ja kausiluontoiset työt aiheuttavat joskus sosiaalisia ongelmia. Paremmat työllistymismahdollisuudet, paremmat elinolot ja parempi taloudellinen tilanne näyttävät kompensoivan merkittävästi matkailun kääntöpuolta.

Tutkimuksen tulokset tukevat myös maailmalla tehtyjä tuloksia ja havaintoja. Matkailukeskuksen tuntumassa asuva paikallisväestö on varsin usein tyytyväinen kulloiseenkin tilanteeseen. Hyväksyttävän sosiaalisen ja kulttuurisen muutoksen rajat ovatkin hyvin vaikeasti määriteltäviä. Alueelta pois muuttaneiden tilalle muuttaa uutta väestöä, joka kantaa erilaisia alueeseen liittyviä

merkityksiä, kokemuksia ja tunteita. Tulija katselee maisemaa eri silmin kuin syntyperäinen asukas, jonka merkitykset monilta osin kumpuavat paikallisesta traditiosta. Se osa kantaväestöstä, joka on jäänyt paikkakunnalle, joutuu sopeutumaan ja yleensä sopeutuu-kin pikkuhiljaa. Tämä ihmisten ja merkitysten jatkuva muuttoliike voi kuitenkin vähitellen johtaa tilanteeseen, jossa ei ole mitään rajoituksia muutosta vastaan. Näin matkailukohteet saattavat menettää ne ominaispiirteensä, jotka alun perin tekivät niistä mielenkiintoisia ja ainutlaatuisia kohteita. (Johnson & Snepenger 2006.) Matkailualueen identiteetti ja sisältö rakentuvat viime kädessä kohdetta koskeville kulttuurisille merkityksille ja niiden ilmentymille eli representaatioille (Saarinen 2001).

Matkailun kasvun myötä sosiaaliseen, kulttuuriseen ja ekologiseen kestävyYTEEN, eli yleisesti ottaen vakituisten asukkaiden elämänlaatuun, liittyvä kritiikki yleensä kuitenkin lisääntyy (ks. esim. Martin 2006). Tämä on nähtävissä Ylläksen ja Levin kylissäkin. Sosiaalisen kestävyYden näkökulmasta onkin erittäin tärkeää miettiä, miten tulevaisuuden kehitystä suunnitellaan. Kyläläisten viesti on selkeä: ”enemmän panostusta laatuun, vähemmän määrään”. Laadulla tarkoitetaan sekä uudenlaisia palveluita ja tuotteita, joissa paikallisella kulttuurilla ja perinteillä on sijansa, että jo olemassaolevan runsaan kapasiteetin ympärivuotisempaa käyttöä. Luonnon ja luonto- ja kulttuurimaiseman arvostaminen on tärkeää.

Kaikki tutkimuksemme kylät, Ylläsjärvi, Äkäslompolo ja Sirkka, elävät matkailusta. Tutkimustulostemme mukaan ylläsjarveläiset ovat tyytyväisimpiä. He toivat vähiten esille huolenaiheita ja valituksia. He ovat tyytyväisiä siihen, että kylän alkuperäinen ilme on säilynyt. He ovat myös mielestään itse voineet vaikuttaa matkailun kehitykseen, eivätkä he tunne itseään ulkopuolisiksi matkailun kehityksessä. Tutkimustulosten mukaan mahdollisuus vaikuttaa matkailun kehitykseen lisää kyläläisten tyytyväisyyttä. Ylläsjarveläiset kokevat aktiivisen kyläyhdistyksen hyväksi kanavaksi saada oma äänensä kuuluville. Samantapaisia foorumeita olisi hyvä kehittää muihinkin kyliin. Ainakin äkäslompololaisten kommentaiteista nousi esiin turhautuminen siihen, että yksittäisen

asukkaan aktiivisetkin yritykset saada äänensä kuuluville kaikuvat kerta toisensa jälkeen kuuroille korville.

Alueen suurimman matkailukeskuksen, Levin, vieressä asuvat Sirkan kyläläiset kokivat itsensä eniten osattomiksi kylänsä tulevaisuutta koskevaan päätöksentekoon, heidän mielipiteistään ei olla kiinnostuneita. Sama viesti välittyy paikallisen Kittilä-lehden Suomen Gallupilla teettämästä kyselystä. Sen mukaan 67 % kittiläläisistä katsoo, etteivät kunnan päättäjät ole kiinnostuneita kuntalaisten tarpeista ja ongelmista, 51 % haluaisi kohentaa maankäytön suunnittelu- ja kaavoitusmenettelyä ja 61 % katsoo, että kunnassa panostetaan liikaa matkailuun. (Kittilä-lehti 2008.)

Matkailukeskusten välistä kilpailua ilmenee tämänkin tutkimuksen kylissä. Ylläsjärven ja Äkäslompolon asukkaat näkevät Levin kulkevan tietä, jolle Ylläksen ei tule astua. Erityisesti paikallisväestö Ylläksellä kauhisteli Levin kaupunkimaista infrastruktuuria ja alppikyliä (kuvat 2 ja 3), joilla ei ole mitään tekemistä ”aidon” lappilaisen (erä)maaseudun kanssa. Tunne on molemminpuolinen. Sirkan kylän asukkaat Levin tuntumassa taas näkevät Ylläksen uinuvana turistikohteena, joka ei tahdo pärjätä kilpailussa. Tällaiset tulkinnat ovat kulttuuristen mallien (Shore 1996) tuottamaa puhetta kahden kilpailevan naapuruksen välillä, missä ruoho aidan takana on aina ruskeampaa. Parhaassa tapauksessa kilpailuasetelma ylläpitää keskusten erilaisuutta ja omaa profiilia, mitä haastateltavat pitivät tärkeänä. Kehnommassa tapauksessa kilpakumppanukset alkavat kopioida toisiaan, ja lopputuloksena on samankaltaisia ja yllätyksettömiä matkailukeskuksia. Kopioinnin riski on todellinen: esimerkiksi Levin suunnittelijat hakivat aikoihin ideoita videoimalla Saariselän ratkaisuja.⁵

Sosiaalisesta kestävydestä huolehtiminen on todellinen haaste, kun matkailun kehitykseen ratkaisevasti vaikuttavia tekijöitä ovat suuret investoinnit ja ulkopuoliset rahoittajat. Muutokset luonnossa ja kulttuuriympäristössä ovat väistämättömiä, ja keskeisiä kysymyksiä ovatkin, mikä on hyväksyttävä vauhti muutoksille ja kuka tai mikä määrää kehityksen kulusta. Parhaiden toiminta-

5 Professori Jarkko Saarisen kirjallinen tiedonanto 17.4.2008.

tapojen löytymiseen tarvittaisiin vielä tarkempaa ja laajempaa tutkimusta. Tuloksemme ja raportoidut kokemukset toivon mukaan kuitenkin tarjoavat eväitä kaikille niille, jotka jollain tapaa osallistuvat matkailun suunnitteluun ja toteutukseen.

Tutkimus vahvistaa käsitystä, että paikallinen kulttuuri ja paikallisten asukkaiden mielipiteet tulisi paremmin ottaa huomioon matkailua suunniteltaessa ja kehitettäessä, sillä tunne ulkopuoliseksi jäämisestä aiheuttaa ristiriitoja paikallisväestön ja muiden toimijoiden välille. (Wall & Mathieson 2006; Taylor & Davis 1997.) Hyötyjen ja haittojen kohdentaminen on ratkaisevan tärkeää: jos paikallisten osaksi tulee kärsiä haitoista, kuten sosiaalisista ongelmista ja vaurioituneesta luonnosta, ja hyödyt menevät pääasiassa jonnekkin muualle, seuraa väistämättä jonkinasteisia konflikteja.

Toinen tärkeä asia on, että paikallisten tyytyväisyys vaikuttaa palvelujen laatuun, mikä taas vaikuttaa koko elinkeinon menestymiseen. Jos turistit eivät tunne itseään tervetulleiksi, tai tuntevat olevansa tervetulleita vain rahan takia, he eivät tule uudestaan.

Kolmanneksi tulee ymmärtää, että paikallisten tyytyväisyys on myös yrittäjän etu. Kun paikallisyhteisö tukee elinkeinoa tai se ei ainakaan hankaloita sitä, asiat hoituvat huomattavasti helpommin. Tämä koskee erityisesti maankäyttöön liittyviä asioita.

Neljäs ja viimeinen huomio koskee matkailun etiikkaa, mikä palautuu kulttuurisen ja sosiaalisen kestävyuden ytimeen. Päätösten tekeminen ja sellaisten hankkeiden toteuttaminen, joilla on merkittävää vaikutusta paikallisyhteisön elämään, sisältää velvoitteen tutkia ja ottaa huomioon asianomaisten ihmisten arvostukset ja mielipiteet, toiveet ja pelot. Muussa tapauksessa matkailutoiminta tuskin on sosiaalisesti kestävää.

Kirjallisuus

Ahola, Anja (2002) Fokusryhmähaastattelu tiedonkeruun kehittämisessä. Teoksessa Anja Ahola, Petri Godenhjelm & Marjaana Lehtinen (toim.) Kysymisen taito: surveylaboratorio lomaketutkimusten kehittämisessä. Tilastokeskus, Helsinki.

- Butler, Richard (2006) The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources. Teoksessa Richard W. Butler (toim.) The Tourism Area Life Cycle. Vol. 1 Applications and Modifications. Channel View Publications, Clevedon. 3–12.
- D’Andrade, Roy (1995) The Development of Cognitive Anthropology. –Cambridge University Press, Cambridge.
- Hardy, A., Beeton, R.J.S. ja Pearson, L. (2002) Sustainable Tourism: An Overview of the Concept and its Position in Relation to Conceptualisations of Tourism. *Journal of Sustainable Tourism* 10:6, 475–496.
- Johnson, Jerry D. & Snepenger, David D. (2006) Residents’ Perceptions of Tourism Development over the Early Stages of the TALC. Teoksessa Richard W. Butler (toim.) The Tourism Area Life Cycle. Vol. 1 Applications and Modifications. Channel View Publications, Clevedon. 222–237.
- Jokinen, Mikko & Sippola, Salla (2007) Social sustainability at tourist destinations – local opinions on their development and future in northern Finland. Teoksessa Teoksessa Jukka Jokimäki, Marja-Liisa Kaisanlahti-Jokimäki, Seija Tuulentie, Kari Laine & Marja Uusitalo (toim.) Environment, Local Society and Sustainable Tourism. Arctic Centre Reports 50. Lapin yliopisto, Arkrinen keskus. Painatuskeskus, Rovaniemi. 89–108.
- Järviluoma, Jari (1993) Paikallisysestön asennoituminen matkailuun ja sen seurausvaikutuksiin – esimerkkinä Kolarin kunta. Oulun yliopisto, Oulu.
- Kauppila, Pekka (2004) Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. *Nordia Geographical Publications* 33: 1.
- Kittilä-lehti 2008. Numerot 13.2. ja 20.2.2008. Kittilälehti Oy.
- Lapin liitto (2007a) Lappi – elämänvoimaa. Matkailustrategia 2007–2010. Internet-julkaisu. <http://www.lapinliitto.fi/paatoksenteko/lh221007/liite8.pdf>. Luettu 12.12.2007
- Lapin liitto (2007b) Lappi – elämänvoimaa. Matkailustrategia 2003–2006. Internet-julkaisu. <http://www.lapinliitto.fi/matkailu/matstra.pdf>. Luettu 12.12.2007.
- Liu, Z. (2003) Sustainable Tourism Development. A Critique. *Journal of Sustainable Tourism* 11:6, 459–475.
- Macleod, Donald V. L. (2004) Tourism, Globalisation and Cultural Change. An Island Perspective. Channel View Publications, Clevedon.
- Martin, Bonnie (2006) The TALC Model and Politics. Teoksessa Richard W. Butler (toim.) The Tourism Area Life Cycle. Vol. 1. Applications and modifications. Channel View Publications, Clevedon. 237–249.

- Metsähallitus (2008) Pallas-Yllästunturin historia. <http://luontoon.fi/page.asp?Section=5927>. Luettu 15.12.2008.
- Metsämuuronen, Jari (2006) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Jari Metsämuuronen (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. International Methelp Ky, Helsinki. 81–147.
- Mettiäinen, Ilona (2007) Tunturinlaidan kylästä matkailukeskukseksi. Paikallisten toimijoiden näkökulmia Ylläksen ja Levin matkailukeskusten kehittymiseen ja vuorovaikutteiseen suunnitteluun. Arkinen keskus, Lapin yliopisto. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.
- Saarinen, Jarkko (2001) The Transformation of a Tourist Destination – Theory and Case Studies on the Production of Local Geographies in Tourism in Finnish Lapland. Nordia Geographical Publications vol. 30:1. University of Oulu.
- Shore, Bradd (1996) Culture in Mind – Cognition, Culture, and the Problem of Meaning. Oxford University Press, New York.
- Strauss, Claudia & Quinn, Naomi (1997) A Cognitive Theory of Cultural Meaning. –Cambridge University Press, Cambridge.
- Taylor, George & Davis, Diane 1997. The Community Show: A Mythology of Resident Responsive Tourism. Teoksessa Michael J. Stabler (toim.). Tourism & Sustainability. Principles to Practice. CAB International, Wallingford. 323–333.
- Tuulentie, Seija (2005) Johdanto. Teoksessa Seija Tuulentie & Jari Järviuoma (toim.) Erottavat tunturit. Pallaksen ja Ylläksen alueelliset identiteetit matkailijoiden ja yrittäjien puheissa. Lapin yliopiston kauppatieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja, B: Tutkimusraportteja ja selvityksiä 3. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 5–6.
- Tuulentie, Seija (2007) Local participation as a prerequisite for socially sustainable tourism: Case studies from the Ylläs and Levi ski resorts in northern Finland. Teoksessa Jukka Jokimäki, Marja-Liisa Kaisanlahti-Jokimäki, Seija Tuulentie, Kari Laine & Marja Uusitalo (toim.) Environment, Local Society and Sustainable Tourism. Arctic Centre Reports 50, Painatuskeskus, Rovaniemi.
- Tuulentie, Seija & Mettiäinen, Ilona (2007) Local participation in the evolution of ski resorts: the case of Ylläs and Levi in Finnish Lapland. Forest, Snow and Landscape Research 81:1/2, 207–222.
- Vatanen, Eero., Pirkonen, Jussi, Ahonen, Alpo, Hyppönen, Mikko & Mäenpää, Ilmo (2006) Luonnon käyttöön perustuvien elinkeinojen paikallistaloudelliset vaikutukset Inarissa. Metsätieteen aikakauskirja 4/2006, 435–451.
- Wall, Geoffrey & Mathieson, Alister (2006) Tourism: Change, impacts, opportunities. Pearson. Prentice Hall. Harlow.

Matkailukylät maailmalla:

Ylläs ja Levi brittiläisissä matkaesitteissä

Seija Tuulentie

Arctic blue polar skies provide a stunning backdrop to pristine snow-covered forests and undulating slopes that seem to illuminate before the eyes. (Neilson-matkanjärjestäjä Ylläksestä 2008)

Länsimaiset ihmiset tutustuivat vieraisiin paikkoihin matkakertomusten ja maailmannäyttelyjen avulla jo vuosisatoja sitten. Myös matkailumainokset ovat kaupanneet mielikuvia ja ennako-odotuksia paikoista 1800-luvulta lähtien (Koivunen ym. 2006). Lappi on ollut yksi tutkimusmatkojen eksoottisista kohteista, jonne etenkin luonnontieteilijät lähtivät mielellään (Väsymättömät vaeltajat, ei vl.).

Nykyään mielikuvat Lapin paikoista matkustavat maailmalla monin tavoin niin mediassa kuin materiaalisissa tuotteissakin. Esimerkiksi Äkäslompolo-nimi esiintyi 2000-luvun alussa italialaisten Diesel-farkkujen mainoskampanjassa, jossa käytettiin myös muita suomen kieltä hyödyntäviä arktisia tuotenimiä kuten Jaanmurtaja ja Ikirouta. Yksi tärkeimmistä paikkojen tuotteista on matkailuelinkeino. Turistien houkuttelemiseen vaaditaan, että mahdolliset asiakkaat liittävätkin paikkaan positiivisia mielikuvia (Heldt Cassel 2007, 149), mikä muokkaa matkaesitteiden tekstejä. Teksteille on olemassa tietty globaali resepti, jossa yhdistetään kulttuuria, luontoa ja kulutusmahdollisuuksia (Aronsson 2007).

Tässä artikkelissa analysoin, millaisia odotuksia matkanjärjestäjien esitetekstit ja journalistiset matkakertomukset luovat Lapista ja Lapin matkakohteista brittiläisille matkailijoille. Millaiseen paikkaan ulkomaalaiset odottavat tulevansa ostaessaan matkan Leville tai Ylläkselle? Miten Levin ja Ylläksen kylät, Äkäslompolo,

Ylläsjärvi ja Sirkka, ja niiden ympäristö esitetään matkanjärjestäjien matkaesitteissä ja lehtiartikkeleissa? Aineistossani on kaikkiaan 35 matkanjärjestäjien internetissä julkaistua esitettä sekä kuusi The Times-lehden Suomi-aiheista artikkelia. Aineistot ovat Iso-Britanniasta, koska sieltä pakettimatkoja järjestetään eniten Länsi-Lappiin. Talvi- ja joulumatkailu on pisimmälle kehittynyt ja kaupallistunut tuoteteema Suomen matkailumarkkinoinnissa, ja Lappi on teeman ydinaluetta. Iso-Britannia puolestaan on markkina-alueena kolmen maan muodostamassa A-ryhmässä. Muut ryhmään kuuluvat maat ovat Venäjä ja Saksa. (MEK 2007a.)

Sekä Levin että Ylläksen yöpymistilastoissa Iso-Britannias-ta tulevat matkailijat ovat ylivoimaisesti suurin ulkomaalaisryhmä. Levillä yöpyi vuoden 2008 tammikuusta marraskuuhun noin 50 000 brittiä, kun seuraavaksi suurimman ulkomaalaisryhmän, venäläisten, yöpymisiä oli samaan aikaan noin 16 000. Ylläksellä brittien yöpymisiä oli saman verran kuin Levillä, mutta toiseksi suurimmaksi ulkomaalaisryhmäksi nousivat sveitsiläiset reilulla 10 000 yöpymisellä. (Lapin liitto 2009) Yöpymistilastoissa ei tosin näy yksityisten mökkien vuokraus eikä pienimpien majoitusliikkeiden osuus.

Brittimarkkinoiden matkailutrendejä pidetään tärkeinä, koska niiden katsotaan vaikuttavan maailmanlaajuisesti matkailun kehitykseen. Hintatietoiset britit ovat edelläkävijöitä uusien ja eksoottisten kohteiden etsinnässä. He etsivät myös kustannustehokkaimpia matkustustapoja ja kertovat tuottajille toiveistaan. Syksyllä 2007 Suomi ja Lappi noteerattiin ensimmäistä kertaa Iso-Britannian mediassa varteenotettavina hiihto- ja talviaktiiviteettikohteina (MEK 2007b). Näin Lappi esiteltiin tasaveroisena kilpailijana perinteisten hiihtokohdemaiden rinnalla. Iso-Britannian matkanjärjestäjät ovat laajentaneet tuotevalikoimaansa joulutuotteesta kevään lumikauteen. Muun muassa hiihtomatkojen järjestäjä Neilson aloitti charterlennot Leville ja Ylläkselle vuoden 2008 alussa. Tarkoitus oli tehdä lentoja tammikuusta maaliskuuhun, mutta maaliskuun 2008 lennot peruttiin, kun vain helmikuu myi riittävästi (MEK 2007b). Joka tapauksessa brittituriste-

ja tulee Lappiin nyt joulukauden lisäksi myös hiihtolomille yhä enemmän.

Pohdin artikkelin aluksi paikkamielikuvien rakentumista. Sen jälkeen tarkastelen esite- ja artikkelitekstejä sen kautta, miten niissä kuvataan koko Lappia matkailualueena ja millaisia keskuksia Ylläs ja Levi niiden mukaan ovat. Erityisesti tarkastelen kylien roolia näiden keskusten kuvauksessa. Lisäksi analysoin, millaisena kohteiden luonto nähdään eli millaisten luontoelementtien avulla tuotetaan matkailijoiden odotuksia.

Analysoin laadullisen sisällönanalyysin keinoin sitä, miten Lapin keskukset kuvataan esitteissä. Laadullinen sisällönanalyysi tarkoittaa erilaisten tekstiaineistojen tiivistämistä siten, että aineisto käydään läpi tarkasti ja kiinnostuksen kohteena olevat asiat erotetaan koodaamalla muusta aineistosta. Koodatut kohdat teemoitellaan ja tämän pohjalta aineisto kuvataan tietystä – tässä tapauksessa matkailukeskusten esittämisen – näkökulmasta (Tuomi & Sarajärvi 2004, 93-95).

Paikkamielikuvien rakentuminen

Matkailijan näkökulma paikkoihin on omanlaisensa. Matkoja markkinoidaan unelmien ja utopioiden avulla. Turistille myytit ja mielikuvat tuottavat lupauksen vapauden ja arjesta irtautumisen tilasta. Jokaiseen matkakohteeseen turisti vie mukanaan odotuksensa ja ennakkokäsityksensä, mutta myös vakiintuneet rutiininsa ja tapansa (Löfgren 1999, 5; Selänniemi 1996).

Tämän eksoottisen ja tutun aineksen matkanjärjestäjä suodattaa esitteeseensä. Mainonta ja sen semiotiikka ovat jo pitkään olleet markkinointitutkimuksen kohteena. Paikan representaatioita, eli paikan esittämistä tietynlaisena, on tutkittu ennen kaikkea maantieteessä, mutta myös sosiologiassa ja antropologisessa matkailututkimuksessa (ks. esim. Selwyn 1996; Meethan 2006; Urry 1995; Shields 1991). Matkakohteiden mielikuvista on jatkuvasti julkaistu tutkimuksia: esimerkiksi vuosina 1973-2000 julkaistiin 142 destination image -aiheista tutkimusartikkeliä (Pike 2002).

Tämä osoittaa lähinnä sen, että mielikuvat ovat tärkeitä ja niiden muodostuminen on tutkimusta vaativa, monimutkainen asia.

Matkaesitteiden tehtävä – kuten mainonnan yleensäkin – on toisaalta antaa tietoa paikasta ja toisaalta saada lukijansa haluamaan viettää lomaansa kuvatussa paikassa, mutta mainonnan vaikutukset eivät ole suoraviivaisia eivätkä täysin ennustettavia (Massey 2008, 82-84; Morgan & Pritchard 2003). Maantieteilijä Doreen Massey (2008, 83-84) toteaa, että matkaesitteen näkökulma on väistämättä osittainen, eikä siltä muuta voi vaatiakaan, mutta hän kuitenkin kritisoi sitä, että matkailumainonnassa paikat erotetaan täysin paikallisten ihmisten arkipäiväisestä elämästä.

Matkakohteista syntyviin mielikuviin kietoutuu monenlainen kulttuurinen aines aina kouluopetuksesta mediakertomuksiin. Yksittäisten matkailijoidenkaan valinnat ja paikkakokemukset eivät ole puhtaasti yksilöllisiä vaan aina myös sosiaalisia ja kulttuurisia (Beerli & Martín 2004). Tietoiset tai tiedostamattomat valinnat, joita paikkojen markkinoinnissa tehdään, ovat sidoksissa yleisesti vallitseviin käsityksiin siitä, mikä on missäkin yhteydessä esittämisen arvoista (Selwyn 1996; Meethan 2006; Vepsäläinen 2005, 19). Kirjallisuus, elokuvat, televisio, lehdistö ja muu media ovat vuosisatoja liittäneet tiettyihin paikkoihin tiettyjä piirteitä, ja paikkoja esitetään näitä piirteitä valikoimalla, korostamalla ja esiin nostamalla. Esimerkiksi kansainväliselle Lappi-mielikuvalle loivat pohjan eurooppalaiset kirjailijat ja tiedemiehet jo 1500-luvulta alkaen. Lappia kuvattiin keskiyön auringon, talven kylmyyden ja lappalaisen alkuperäiskansan maana (Vahtola 1983).

Tuottajat ja kuluttajat neuvottelevat jatkuvasti yhteisistä merkityksistä tulkitsemalla kulttuurituotteita (Ateljevic & Doorne 2002). Maailmassa, jossa mediat muodostavat lakkaamatta uusia todellisuuksiaan, omat muistomme ja elämismaailmamme paikat sekoittuvat toisten luomiin muistikuviin ja mielikuviin paikoista (Tani 1997, 225). Paikat ovat paitsi elettyjä ja koettuja myös mitä suurimmassa määrin kerrottuja. Paikan tuntemisessa ja vaalimisessa voi erottaa kolme tapaa. Ensimmäinen on kokemuksellinen, epäkirjallinen ja tiedostamaton, toinen on opittu, kirjallinen ja tietoinen tapa ja kolmantena voidaan pitää yksilöiden välistä

ja yhteisöllistä kommunikaatiota, jossa paikkojen merkitykset jaetaan ja sovitaan (Knuuttila 2006, 10; Heaney 1996). Tässä jaotelussa kaksi jälkimmäistä tapaa menevät tosin päällekkäin, sillä opittu ja kirjallinen edustaa sitä kanavaa, joka välittää paikkojen sovitut merkitykset.

Maantieteilijä Sirpa Tani (2005) erittelee viisi ulottuvuutta, jotka hänen mukaansa tuovat kukin tärkeitä näkökulmia mielikuvakeskustelun hahmottamiseen. Nämä ulottuvuudet ovat: 1) yksilöiden subjektiiviset ympäristöönsä liittämät mielikuvat (joihin vaikuttavat myös yksilön ulkopuolelta tulevat ympäristöön liitetyt representaatiot), 2) jaetut ympäristöön liittyvät mielikuvat, joista esimerkiksi alueellinen identiteetti muodostuu (kollektiivinen kokemus paikasta), 3) suunnittelemattomat muutokset ja äkilliset tapahtumat, 4) tietoiset paikkamielikuvien kehittämisprojektit ja imagomarkkinointi, jossa paikasta pyritään rakentamaan mahdollisimman positiivista mielikuvaa sekä 5) aika, jonka mielikuvien syntyminen vaatii. Tämän artikkelin kannalta kiinnostavia ovat etenkin jaetut ympäristöön liittyvät mielikuvat (2), joita imagomarkkinointi (4) hyödyntää. Olennaista on myös, että aika-ulottuvuus (5) kytkeytyy kaikkeen mielikuvan rakentumiseen: kuten Tani (2005) toteaa, mielikuvat ovat useimmiten kerroksellisia. Vaikka paikan tämänhetkinen todellisuus muuttuisi, sen historia säilyy ihmisten muodostamissa mielikuvissa ja paikan maineessa tavallisesti pitkään.

Turismin sanotaan tekevän maaseudun viljely- ja erämaa- paikoista kulutuksen kohteita, joiden luonne määräytyy pikemminkin lähtöpaikan kulttuuristen odotusten kuin matkakohteen tarjoaman kulttuurin kautta (Bell 2006, 156; Urry 1995). Yhä useammat paikat mainostavat itseään ja pyrkivät erottautumaan kilpailijoista sekä miellyttämään yhä laajempia kohderyhmiä. Näiden pyrkimysten on katsottu johtaneen usein ristiriitaisiinkin tapoihin kuvata ja määritellä paikkaa. Onkin havaittu, että paikkamarkkinointi tuottaa usein tavoitteistaan huolimatta persoonattomia paikka-tuotteita, jotka voisivat sijata periaatteessa missä päin maailmaa tahansa (Meethan 1996; Vepsäläinen 2005, 20).

Kun turisti matkustaa ”etelään” tai ”pohjoiseen”, kyseessä on eräänlainen yleisnimi paikattomalle paikalle (Selänniemi 1996). Odotukset kohdistuvat etelässä aurinkoon, hiekkaan ja lämpöön, kun taas pohjoiselta halutaan lunta, pakkasta, revontulia ja joulupukin tapaamista. Tästä näkökulmasta sellaisten kylien kuin Äkäslompolo, Ylläsjärvi tai Sirkka välillä ei voisi olla minkäänlaista eroa. Eroja markkinoinnissa kuitenkin pyritään tekemään ja eronteolla on jossain määrin materiaallinen pohja. Näin paikkakuvaus on monenlaisten ylipaikallisten ja tietyistä näkökulmasta valikoitujen paikallisten ainesten kudelma (Vepsäläinen 2005; ks. myös Rantala, tämä teos). Matkaesitteet eivät myöskään tee merkityksettömiksi henkilökohtaisia elämyksiä: vaikka paikkojen tuotteistajat pyrkivät kontrolloimaan mielikuvaa paikasta, kyse on kuitenkin viime kädessä henkilökohtaisista narratiiveista, joiden kautta paikat eletään (Meethan 2006, 4-7).

Matkakohteena Lappi

Pohjoisen on joissain yhteyksissä tulkittu edustavan vapautta, joka näkyy karnevalisoituneina ja erotisoituneina Lappi-kuvauksina. Marginaalisessa paikassa, kuten Lapissa, on mahdollisuus paeta arjesta. (Shields 1991; Saarinen 1999; Keskitalo-Foley 2006). Muun muassa Saarinen (1999) on painottanut Lappi-kuvan tuottamista eroottisen naismatkailijakuvan kautta ja todennut, että etenkin 1980-luvun lopulla suomalaisille matkailijoille tarjottiin pikeminkin etelänmatkailusta tuttuja huvittelumahdollisuuksia kuin luontokeskukselle ominaisia retkeily- ja ulkoilumahdollisuuksia (ks. myös Keskitalo-Foley 2006, 138). Kotimaan matkaesitteissä vähäpukeinen nainen on edelleen käytössä: esimerkiksi Ylläksen vuoden 2008 esitteen kannessa on kuva valokuvamallista porobikineissä. Lapin matkailu on kuitenkin huomattavasti kansainvälistynyt ja kansainvälisessä markkinoinnissa Lappia tuotetaan toisenlaisena kuin kotimaan markkinoinnissa. Vähäpukeisten naisten sijasta symbolihahmona toimii kesäkuumallakin runsaassa vaateuksessa esiintyvä joulupukki.

Suomessa matkailun markkinoinnissa tietoista mielikuvien kehittämiprojektia ohjaa Matkailun Edistämiskeskus MEK, joka linjaa talven ja joulun matkailutuotteen perustaksi viisi ominaisuutta otsikolla ”Suomen talven perusarvot”: puhtaus, eksoottisuus, rauhallisuus, aitous ja ainutlaatuisuus (MEK 2008). Nämä ominaisuudet ovat sillä tavalla paikattomia tai yli paikallisia, että periaatteessa mikä tahansa matkakohde tai -tuote voisi perustaa markkinansa näihin. Miten nämä arvot sitten toimivat kohdemaan, tässä tapauksessa Britannian, matkanjärjestäjien esitteissä? Nykyisten britti-markkinoiden Lapissa pääosassa näyttävät olevan perhekeskeisyys, luontoaktiviteetit ja Lapin lumo, ”magic”. Engkantilaiset matkanjärjestäjät markkinoivat Suomen Lappia sellaisilla otsikoilla kuin ”Family winter activity holiday in Finland” tai ”Combining active wilderness experiences with rest and relaxation”.

Suomeen tulevien ulkomaalaisten matkailijoiden paikkamielikuvat syntyvät monenlaisista aineksista. Markkinahaastatteluisa on todettu, että suoraan matkapäätöksiin vaikuttavien tietolähteiden merkitys vaihtelee eri maissa. Iso-Britanniasta talvikaudella 2005/2006 tulleiden turistien tärkeimpiä matkapäätökseen vaikuttavia tekijöitä olivat Suomea käsitelleet mainokset ja esitteet. Toisena tulivat ystävien tai tuttavien suositukset ja kolmantena lähes tasaveroisina Suomea koskevat artikkelit, kirjat, radio- tai tv-ohjelmat sekä internetistä saatu Suomi-tietous. Brittien kohdalla mainosten ja esitteiden merkitys oli huomattavasti suurempi kuin minkään muun tutkitun kansallisuusryhmän. (MEK 2007c.)

Matkakohteet voidaan maantieteellistä skaalaa ajatellen jakaa kolmeen tyyppiin: pistemäiset kohteet, paikat ja alueelliset kohteet (Bohlin & Elbe 2007, 15; ks. myös Kauppila 2004). Pistemäinen kohde on vaikkapa joulupukin pajakylä, Linnanmäki tai Heureka, paikkakohde on Helsinki tai Levi ja aluekohde Järvi-Suomi tai Lappi – tai vaikkapa Suomi. Richard Butlerin paljon sovelletun matkakohteen elinkaari -teorian (Butler 1980) yhteydessä on todettu, että matkakohde, josta Butler käyttää nimitystä ”tourism area”, voi olla mikä tahansa paikka, joka houkuttelee vierailijoita tai toimii turistien kokoontumispaikkana (Haywood 2006).

Matkakohteen rajat eivät välttämättä ole matkailijoiden näkökulmasta samat kuin vaikkapa hallinnon tai muiden paikallisille toimijoiden. Esimerkiksi Kuusamon Ruka ja Pudasjärven Iso-Syöte käyvät hyvin Lapin kohteesta niin suomalaisille kuin ulkomaalaisille turisteille. Saatamme sanoa myös, että matkustamme Afrikkaan tai etelään, jolloin maantieteellinen alue on laaja ja koostuu monista valtioista. Pohjoisena matkakohteena englantilaisten turistien suosioista kilpailee Suomen Lapin kanssa tyypillisesti kanadalainen kohde huskysafareineen – ratkaisevin ero on matkan hinta.

Iso-Britannian matkaesitteissä käytetään Lappia kuvattaessa hyvin perinteisiä Suomen matkailumarkkinoinnissa vakiintuneita piirteitä. Lappi on ”kesällä keskiyön auringon maa ja talvella revontulten koti”, ja ”Lapissa joulupukki elää tonttunjensa ja puolivillien porojensa parissa, rinnan saamelaisen alkuperäiskansan kanssa, joka on asunut alueella tuhansia vuosia” (Finnish Lakeside Cabins 1 Lapland). Lappi-kuvauksissa yleisiä piirteitä ovat arktisuus, kaukaisuus, maagisuus, salaperäisyys, turmeltumaton maisema, erämaat, metsät ja tunturit (esim. First Choice 2; Kuoni 1). Lappi on brittiläisissä matkaesitteissä ”magical” ja ”mysterious”. Se on myös äärimmäinen paikka: ”This beautiful region of Finland is the ultimate winter destination” (First Choice 2).

Tarkemmin paikallistettuina matkanjärjestäjien kohteina ovat esimerkiksi kosmopoliittinen Rovaniemi, traditionaalinen Ylläs ja luonnonkaunis Levi. Olisivatko nämä adjektiivit vaihdettavissa keskenään riippumatta paikasta, johon ne viittaavat? Luonnonkauneus varmasti voidaan matkaesitteissä liittää suurkaupunkeja lukuunottamatta mihin paikkaan hyvänsä, mutta kosmopoliittinen vaatii todennäköisesti toisenlaista katetta. Ylläksen osalta perinteisyys on olennainen imagon rakentaja, mutta se ei näytä olevan sitä Rovaniemen tai Levin kohdalla. Sen sijaan koko Lapista käytetään markkina-lausetta ”A wonderland of adventures, from dashing across the snow by reindeer sleigh to meeting the real Santa Claus, Lapland’s magic and excitement is endless.” (First Choice 2).

Lappilaisen yöelämän, “twinkling nights”, kuvaus lähtee yllättäen revontulista: ”Surrounded by myth and magic, Lapland’s icy night skies are often filled with dazzling displays of blue, green and red; the famous Northern Lights”. (First Choice 2). Samassa Lapin yleisesittelykappaleessa päästään kuitenkin myös siihen, mitä matkaesitteissä yleensä tarkoitetaan yöelämällä. Tässäkin kuvauksessa korostuu Lappi perhekohteena, sillä ensin todetaan, että ”cosy family evenings can be spent around campfires and glowing fireplaces”. Sen jälkeen erotetaan Levi ja Ylläs Rovaniemestä: Rovaniemi tarjoaa klubeja ja baareja, kun taas hiihtokeskuksissa on rento after ski -ympäristö (First Choice 2).

Lapin matkailustrategiassa panostetaan matkailukeskusten kehittämiseen (Lapin liitto 2003). Kuitenkin matkailumarkkinoinnissa pyritään tarjoamaan sellaista rauhallisuutta ja aitoutta, jota matkailukeskukset eivät tarjoa. Santastripsonline -sivustolla on usein kysyttäjä kysymyksiä (FAQ) -osastossa kysymys ”onko Lapin matka kuin vierailua huvipuistossa?” Vastauksessa vakuutetaan, että ei todellakaan ole: ”Jos haet kaupallisuutta ja runsasta keinovalaistusta, nämä matkat eivät ole sinua varten. Valaistus esimerkiksi on tullen ja kynttilän antamaa valoa, ja aktiviteetit tapahtuvat – aina kun mahdollista – muualla kuin turistikeskuksissa.” (Santastripsonline.) Turistien välttäminen on yleistä matkailussa yleensäkin: turistit etsivät autenttisuutta ja ei-turistisuutta. Laaja keskustelu autenttisuudesta turismissa (ks. esim. Wang 1999; Taylor 2001; Tuulentie 2002) virisi uudelleen vuonna 2007 James Gilmoren ja Joseph Pinen Authenticity-teoksen (2007; Pine ei vl.) myötä. He palauttivat keskusteluun ajatuksen, että matkailijat etsivät autenttisia elämyksiä ja yritysten pitää tehdä tarjoamistaan elämyksistä mahdollisimman aitoja, vaikka todellista aitoutta ei ole mahdollista yritystoiminnassa saavuttaa.

Englantilaisille välitetään kuvaa Lapista myös lehtiartikkelien avulla. The Times-lehti on säännöllisesti julkaissut Lappi-aiheisia artikkeleita. Times-lehden matkailujutut eivät ole matkailumainoksia, mutta kohteet esitetään pääasiassa positiivisessa valossa. Ne sisältävät kuitenkin yksityiskohtaisempaa kuvausta ja enemmän negatiivisiakin piirteitä kuin varsinaiset matkaesitteet. Time-

sin Lappi-artikkelin toimittaja kuvaa Suomea paikaksi, jossa vuori ei missään nouse yli 700 metriin eikä yhdessäkään keskuksessa ole yli 40 kilometriä rinteitä. ”Kuitenkin Suomi viehättää tuhansia brittejä joka kaudella ja houkuttelee porolla ja joulupukilla sekä haltioittaa aavemaisen tasaisella maisemalla ja after ski -elämäntavallaan. – Täällä moderni huolitellun muotoilun ja kiiltävien tavaroiden Eurooppa kohtaa jotain huomattavasti vanhempaa.” (The Times 5)*)

Kylät matkailukeskusten kupeessa

Paikallisen arjen esittäminen ei kuulu matkaesitteiden lajityyppiin (Massey 2008, 84). Matkailututkimuksessakin paikallisen väestön on usein todettu lähinnä menettävän kulttuuriset ominaispiirteensä matkailun lisääntyessä (esim. Smith 1989). Maantieteilijä Pekka Kauppilán (2004) mukaan olemassaolevan asutuksen ja kulttuurin päälle rakentuneessa matkailukeskuksessa paikallisuus joutuu suurella todennäköisyydellä väistymään ajan myötä.

Ylläksellä ja Levillä paikallisuutta edustavat vanhat kylät: Ylläsjärvi, Äkäslompolo ja Sirkka. Kyläläisten kokemukset viittaavat siihen, että kylät todellakin joutuvat väistymään (Jokinen ym., tämä teos). Äkäslompololaisten mielestä ulkopuoliset – niin kunnan sisällä kuin kauempanakin – pitävät Äkäslompoloa yrityksenä, ei kylänä, vaikka paikallisille se on ennen kaikkea kylä. Kylä sellaisena kuin paikalliset sen muistavat ja mieltävät saattaa kyllä olla vaarassa hävitä, mutta siitä huolimatta kylällä on merkitystä matkakohteiden paikkamarkkinoinnissa ja eron tekemisessä paikkojen välillä. Ylläksen markkinoinnissa kylien merkitystä painotetaan ja Ylläksen eroa muihin matkailukeskuksiin tuotetaan juuri kylämäisyyden kautta.

Lapin matkaa suunnittelevalle brittiläiselle Levi ja Ylläs esittään selvästi toisistaan poikkeavina kohteina. Levi on Yllästä vilk-

*) Artikkelin käännökset ovat kirjoittajan vapaasti suomentamia.

kaampi. Se on ”a fun-packed wintersports centre”. Ylläs puolestaan tarjoaa sekä hiljaisuutta että aktiviteetteja (Santatripsonline), mutta hiljaisuus vie voiton. Yhden esitetekstin mukaan Ylläs on pääasiassa ”mökkejä metsässä” (Santatrips). Levin yhteydessä korostetaan rinteiden monipuolisuutta ja sopivuutta etenkin aloittelijoille, gondolihiisiä, hyvää hiihdonopetusta ja hiihdonopettajien hyvää englannin kielen taitoa. Levistä luodaan mielikuvaa kaiken kaikkiaan vilkkaana, kansainvälisenä hiihtokeskuksena (esim. Thomas Cook 2 Levi).

Matkaesitteiden paikkakuvausten yhteneväisyys eri puolilla maailmaa tulee esiin, jos vertaa brittiesitteiden Levin ja Ylläksen kuvauksia siihen, miten eroja tuotetaan vaikkapa Aurinkomatkojen esitteen kuvauksissa kreikkalaisen Korfun saaren kahdesta kohteesta. Esitteen mukaan Korfun kylistä Gouviassa vietetään rentoa rantalomaa ja iltaisin kokoonnutaan pääkadun pubeihin ja tavernoihin. Pienessä, jyliien maisemien Barbatin kylässä sen sijaan laskeudutaan korkealla sijaitsevasta kylästä ”rauhallisiin lahdenpoukamiin” nauttimaan ”levollisista lomapäivistä” (Aurinkomatkat 2008). Rentous ja vilkas iltaelämä asettuvat vastakkain täydellisen levollisuuden kanssa hyvin samaan tapaan kuin Levin ja Ylläksen kuvauksissa.

Levin kuvauksissa keskuksen rakentuminen vanhan Sirkkan kylän ympärille ei mainosteksteissä juuri näy. Ainoastaan yhdessä esitetekstissä mainitaan Sirkka. Maininta liittyy häämatkaesitteessä Marian kappeliin, jota luonnehditaan seuraavasti: ”A cosy church situated in the heart of Sirkka village.” (Cosmos, Lapland Weddings). Kylällä viitataan esiteteksteissä useammin matkailukeskustaan kuin vanhaan kylään. Esimerkiksi Thomas Cookin esitteessä kerrotaan, että ”kylän keskus tarjoaa ainutlaatuista charmia, sen katuja reunustaa jopa 30 viehättävästi valaistua ravintolaa, joista monien sisäänkäyntiä koristavat jääveistokset.” (Thomas Cook 2 Levi).

Sirkkan kylä on ollut vaarassa kadota nimenäkin: sen nimeä on esitetty usempaan otteeseen muutettavaksi Leviksi. Sirkkan kyläläiset sanovat, että nimi on jo puoliksi vaihdettu eli sekä Leviä että Sirkkaa voi käyttää postiosoitteena. Kyläläiset eivät kuiten-

kaan nimen vaihdosta pidä (Sirkan kyläläisten ryhmähaastattelu 3.11.2005). Maantieteilijä Yi-Fu Tuanin (1999) mielestä paikan tai kansakunnan nimen vaihtaminen on osoitus sellaisesta valta-
asemasta, jolla on mahdollisuus pyyhkiä menneisyys pois uuden tieltä.

Yllästä puolestaan hallitsevat mainonnassakin yhä perinteiset kylät. Kylät mainitaan useissa esiteteksteissä (kuva 1), ja Ylläs-tunturia ympäröivien kahden kylän keskinäisiä erojakin tuodaan esiin. Esimerkiksi Inghamsin esite kertoo, että ”kohde koostuu kahdesta aidosta lappilaisesta kylästä”. Äkäslompolon kylää kuvataan noin 400 ihmisen *kotina* (Santatrips 5), ja se on Santadaysin mukaan ”rauhallisuuden ja turmeltumattoman luonnon, lappilaisen perinteen, aktiviteettien ja tunnelman tyyssija”. Ylläsjärven kylää puolestaan kuvataan muun muassa pieneksi, eristyneeksi lappilaiseksi kyläksi, joka sijaitsee metsän juurella (”a small secluded Lappish village situated at the foot of a forest”; Santadays).

Deep in Finnish Lapland, the village of Äkäslompolo lies at 220 metres altitude and is 200 kilometres north of the Arctic Circle. It is a magical place, and many skiers return year after year, drawn by the combination of excellent skiing and very comfortable accommodation. Of course there is the irresistible allure of the Arctic; many locals are of Sami (Lapp) descent; at night you have a good chance of seeing the Northern Lights; after skiing you can enjoy the super-charged heat of our hotel's traditionally styled sauna. You are also assured a very warm welcome from Toivo Qvist and his team at Hotel Ylläs Humina. Once a member of the Finnish national cross-country ski team, Toivo is a mine of knowledge and a constant source of helpful advice to beginners and seasoned skiers alike.

Kuva 1. Responsible travel -matkanjärjestäjä markkinoi vuonna 2007 Äkäslompoloa "kylämäisenä" ja loi läheisyyden tuntua nimeltä mainitun paikallisen henkilön avulla.

Erityisen mielenkiintoista Levin ja Ylläksen välisten erojen tuottamisessa on se, että saamelaisuutta käytetään luonnehtimaan Yllästä, mutta ei Leviä. Kumpikaan keskuksista ei kuulu saamelaisalueeseen ja tältä osin historiakin on samantapainen: saamelaisia on kyllä aikanaan asunut alueilla, mutta nykyistä saamelaisaluetta ne eivät ole. Matkaesitteissä Ylläs esitellään "maagisena Suomen läntisen Lapin paikkana, maana, joka on kyllästetty ylpeiden, puolinomadisten saamelaisten perinteillä" (Santatripsonline). Tässä muotoilussa kylää ei suoranaisesti kuvata nykyiseksi saamelaiskyläksi vaan tekstin voi tulkita viittaavan historiaan. Sen sijaan toisaalla Santatrips viittaa suuremmin saamelaisuuteen puhumal-

la Äkäslompolosta ja Ylläsjärvestä kahtena alkuperäisenä saamelaiskylänä. Sama matkanjärjestäjä vetoaa saamelaisuuteen myös jouluillallisen (a valedictory traditional Sami Christmas buffet) yhteydessä.

Timesin artikkelissa (The Times 6) puolestaan saamelaisuuden todetaan katoavan musiikkimaun muutoksen myötä: ”Ylläksen kylä on rakennettu kolmen baarin ympärille, joita isännöivät poromiehet, jotka luopuivat perinteisistä saamelaisista kansanlauluista soittaakseen Elvis Presleyn balladeja kovaäänisesti karaokekoneista samalla kun surivat tyttöystäviään ja vaimojaan, jotka jäivät Helsinkiin.” Timesin artikkelin kirjoittaja kierrättää myös populaarikulttuurin mielikuvia kuvatessaan ”Ylläksen kylää” paikana, joka voisi olla hyvin ympäristönä Villi Pohjola -televisiosarjan jaksossa.

Saamelaiskulttuuria hyödynnetään matkailussa paljon. Sama koskee alkuperäiskulttuureja kaikkialla maailmassa. Ylläksen kuvaukset eivät poikkea siitä, miten Ruotsissa saamelaisuutta käytetään matkaesitteissä. Pohjois-Ruotsissa on todettu, että noin puolessa viranomaisten tuottamista matkaesitteistä esiintyi saamelaiskulttuuri, vaikka Ruotsissa saamelaiset itse osallistuvat hyvin vähän matkailubisnekseen (Müller & Pettersson 2001).

Deep in the woods: matkaesitteiden luonto

Kulutusmahdollisuuksien ja paikallisen kulttuurin lisäksi matkaesitetekstien perusreseptiin kuuluu luonnon kuvaus. Lapin, kuten Suomen muidenkin pääkaupunkiseudun ulkopuolisten kohteiden, kohdalla luontoelementti on erityisen merkityksellinen (ks. esim. Järviluoma 2006). Vaikka esimerkiksi joulupukkimatkailun suurin vetovoimatekijä ei ole luonto, luonnonolosuhteet, kuten lumi, pimeys ja metsät ovat välttämättömiä elämyksen kokemiselle. Tämä on tullut selvimmin esiin marras-joulukuun lumetomuuden aiheuttamissa ongelmissa, kun joulumatkoja on siirretty esimerkiksi Rovaniemeltä pohjoisemmaksi, lumisille alueille (Lapin liitto 2003). Myös Lapin metsien käyttömuodoista puhuttaes-

sa ulkomaalaisten matkailijoiden maisema-arvostukset ovat nousseet kiinnostuksen kohteeksi (Tyrväinen & Tuulentie 2007).

Englantilaisissa matkaesitteissä Lapin maisemaa luonnehditaan muun muassa adjektiiveilla laaja (vast) ja hiljainen (silent). Tilan tuntu on yksi elementti, jota Responsible Travel -matkanjärjestäjä kuvaa unohtumattomaksi elämykseksi:

It's difficult to adequately describe the awesome sense of space as you drive your team through this vast and silent landscape. It is certainly something you will never forget.[On vaikea kuvata kunnioitusta herättävää tilan tuntua, kun ajat (husky)ryhmäsi kanssa tämän laajan ja hiljaisen maiseman läpi. Se on taatusti jotain, jota et koskaan unohda]

Husky-, poro- ja moottorikelkkasafareilla pääsee myös "syvälle loppumisiin, turmeltumattomiin Lapin metsiin" (Santadays 2 Levi). Joulupukki-matkapaketeissa luonto, ja etenkin metsä, kytkeytyy kaikkeen toimintaan. Joulupukkia etsitään "syvältä lumen täyttämätä Salaisesta Metsästä" ja joulupukki asuu "salaisessa metsämökissä" (Cosmos 4). Myös joulupukin poro, Rudolph, ja hänen ystävänsä tavataan "syvällä hiljaisessa metsäpiilopaikassa" (Inghams 1 Levi).

Lapin paikkojen salaperäisyyden korostaminen ei ole ominaista vain Lapin matkailulle. Turismissa pyritään yleensäkin luomaan matkailijalle mahdollisuus löytää jotain uutta ja ennenkokemattonta. Esimerkiksi Hollannin tai Englannin matkailumainonnassa puhutaan Lapin tapaan salaisten paikkojen löytämisestä, vaikka kyseessä saattavat olla varsin tavalliset turistikohdeet (Voase 2006). "Unspoilt", "pristine" ja "untouched" eli kaikenkaikkiaan luonnonmukaisuuteen ja ihmiskäden koskemattomuuteen viittaavat adjektiivit ovat yleisiä, kun Lapin maisemaa, luontoa, ympäristöä ja ennen kaikkea metsää luonnehditaan brittiläisissä matkaesitteissä. Lapin harva asutus takaa esitteiden mukaan, että alueelta löytyy "laajoja koskemattomia erämaita, turmeltumattomia metsiä ja valtavia kansallispuistoja" (Finnish Lakeside Cabins 1 Lapland).

Poro on erityinen Lapin luonnon ja kulttuurin välissä oleva olio. Useimmiten se on matkailuesitteissä osa listaa husky-, moot-

torikelkka- ja porosafarit eli se on yksi aktiviteetti muiden joukossa. Kuitenkin poro esitetään myös luonnon ja luonnonmukaisen kulttuurin vetovoiman kautta. Santatrips-esite kuvailee, miten joulupukin luona käynnissä poroajeluun kulminoituu Lapin todellinen, epäkaupallinen puoli (Santatrips 2 Ylläs) ja toisaalla sama matkanjärjestäjä kuvaa Lappia yleensä kylmäksi ja ankaraksi paikaksi, jonka tähtitaivaan alla tuulisilla tasangoilla ja lumisissa metsissä vaeltaa kuitenkin kaksisataatuhatta poroa, mikä on enemmän kuin Lapin ihmisten määrä (Santatrips 5 Yleistä kohteista). Poron villeydessä on jotain aivan erityistä: kahdessakin Timesin artikkelissa puhutaan villeistä poroista (The Times 1 ja 5). Poro kuitenkin yhdistää luontoa ja kulttuuria ja sen myyttistä luonnetta esitellään esimerkiksi Valkoinen peura -tarun kautta (Santatrips). Timesin artikkelissa puolestaan kuvataan Suomea vastakohtana PlayStationin edustamalle modernille maailmalle: ”Täällä on vain Narniamaisemaa, rekiajeluja ja poroja”.

Yhteenveto

Paikallisen kulttuurisen erityisyyden pelätään katoavan, kun paikoista tulee kulutuksen kohteita. Matkamarkkinoinnissa Lappia ja sen tunturikeskuksia kuvataan paljon saman kaavan mukaan ja samantyyppisten luonnon- ja kulttuurielementtien avulla kuin vaikkapa Välimeren kohteita. Yleiset ympäristöön ja luontoon liittyvät määreet voisivat kuvata lähes mitä tahansa kohdetta maailmassa. Siitä huolimatta markkinoinnissakin kohteiden pitää erottua toisistaan jossain määrin. Tätä eroa tuotetaan mielikuvien avulla, mutta mielikuvilla pitää olla katetta paikan materiaalisessa todellisuudessa. Kaukana saamelaisalueesta olevien paikkojen markkinointi saamelaisuudella ei vakuuta asioita tuntevaa matkailijaa, eikä mitä tahansa metsikköä voi kutsua erämaaksi. Maise-
man avaruuden ja laajuuden markkinointi asettaa myös vaatimuksia luontoympäristölle.

Matkaesitteiden tarjoamat mielikuvat eivät synny tyhjästä. Niillä on takanaan pitkä kulttuurihistoria tai vähintään kulttuu-

risesti vahva myytti, kuten joulupukilla. Turisteilla on myös omat yksilölliset odotuksensa paikkoja kohtaan ja paikat koetaan yhä yksilöllisemmin tekemisen kautta. Oletettavaa on, että paikalliseen kulttuuriin ja ympäristöön liittyvät kysymykset tulevat yhä tärkeämmiksi. Tämä on näkynyt muun muassa ympäristövastuullista matkailua painottavan Responsible Travel -yhtiön kohdevalinnoissa. Vielä jokin aika sitten Äkäslompolo oli sen teksteissä idyllinen kylä syvällä Suomen Lapissa, mutta seuraavalla kaudella sen jo korvasivat Kainuun ja Itä-Suomen ”löytämättömät” ja ehdottoman luonnonmukaiset, aidot paikat.

Vaikka luontoa pidetään tärkeimpänä vetovoimatekijänä Lapin matkailussa, sitä ei voi erottaa kulttuurista. Lapin maisemat ja erämaat ovat pitkän kulttuurisen perinteen muovaamia ja näin luonto ja kulttuuri kietoutuvat yhteen. Selvimmin tämä yhteenkietoutuminen näkyy poron roolissa luonnon ja kulttuurin välissä.

Kulttuurisesti omaleimaisilla kylillä on merkittävä rooli pohjoisen matkojen markkinoinnissa siitä huolimatta, että turismin sanotaan samankaltaistavan paikkoja. Jos Lapin matkailukeskukset samanlaistuvat liikaa, erojen tuottaminen matkaesiteteksteissä on yhä vaikeampaa. Sen sijaan selvästi omaleimaiseen kylään matkailija voi tulla toisenkin kerran ja kokea sen omaksi paikakseen. Tämä paikkoihin sitoutumisen kehitys on ollut jo nähtävissä kotimaisten Lapin matkailijoiden parissa muun muassa loma-asuntojen hankkimisena tutuksi tulleesta kohteesta (Tuulentie 2006).

Kun matkailututkimuksessa puhutaan paikallisuuden väisty misestä matkailun alta, kannattaa pohtia, mitä oikeastaan paikallisuudella tarkoitetaan. Paikallisesti omaleimaiset piirteet ovat jatkuvasti olleet muutoksessa, mutta kuitenkin on asioita – vaikka pieniäkin – joista paikat tunnistaa ja erottaa toisistaan. Pitäisi ehkä enemmän puhua paikallisuuden muutoksesta ja tarkastella, millä tavalla eri kulttuuriset kerrostumat ovat läsnä eri aikoina.

Peruskysymys on yhä, missä vaiheessa luontomatkailu syö omaa perustaansa. Rajanveto on todettu vaikeaksi ja enemmän tietoa tarvitaankin sekä laajoista kulttuurisista arvostusten muutoksista että matkailijoiden valintoihin liittyvistä tekijöistä. Briteille suunnatuista matkaesitteistä nousevat esiin aivan tietynlaiset, La-

pille ja yleensä pohjoisille harvaanasutuille alueille asetetut vaatimukset. Erämaa, metsä ja turmeltumaton luonto sekä eräät ilmastolliset piirteet luovat kehykset niille odotuksille, joita vaikkapa joulupukin luo matkustamiselta odotetaan. Se, mitä kukin yksittäinen matkailija näillä ymmärtää, vaihtelee varmasti. On kuitenkin myös yleisiä kulttuurisia käsityksiä siitä, mitä voidaan kutsua erämaaksi tai puhtaaksi luonnoksi. Nämä odotukset asettavat vaatimuksia toisaalta Lapin erämaisen luonnon käyttömuodoille sekä toisaalta myös matkailukeskusten suunnittelulle.

Lähteet

Aineistolähteet, joihin tekstissä on viitattu:

Aurinkomatkat 2008. ; www.aurinkomatkat.fi

Cosmos. Lapland Weddings. <http://www.cosmos.co.uk/experiences/lapland-holidays/lapland-weddings>. Luettu 4.12.2008

Cosmos 4 <http://www.cosmos.co.uk/experiences/lapland-holidays/holidays/4-night-trips-santastic-secret-forest-yllasjarvi>. Luettu 7.11.2007.”

Finnish Lakeside Cabins 1 Lapland <http://finnishlakesidecabins.com/Lapland.htm>. Luettu 7.11.2007.

First choice 2 Yleistä Lapista http://bookings.firstchoice.co.uk/holiday/popup.cfm?view=locationguide&period_id=W08&location_code=050555&location_desc=Lapland. Luettu 4.12.2008.

Kuoni 1 <http://www.kuoni.co.uk/holiday/europe/finland>.

Neilson. <http://www.neilson.co.uk/Snow-Finland-Yllas-At-a-Glance.aspx>. Luettu 4.12.2008.

Responsible Travel. <http://www.responsibletravel.com>. Luettu 12.2.2006 ja 10.12.2007.

Santadays.http://www.santadays.co.uk/Lapland_Resorts. 4.12.2008.

Santatrips. <http://www.santatrips.com/short-stays/magic-of-lapland/magiclapland.htm>. Luettu 4.12.2007.

Santatripsonline. <http://santatripsonline.co.uk/frequentlyaskedquestions.htm>. Luettu 7.11.2007.

Santatrips Lapland resorts. /<http://santatripsonline.co.uk/resorts.htm>. Luettu 7.11.2007.

The Times 1: The 'real' Santa in Lapland (October 14, 2006)

The Times 5: Wilderness adventures on Santa's Arctic doorstep

Nick Dalton discovers the gentler thrills of skiing in Finland (October 22, 2005)

The Times 6: Adventures far from the Lapp of luxury. Huddled in a giant babygro, Nick Rufford braves the Arctic frost to see the northern lights (January 4, 2004)

Thomas Cook 2 Levi. <http://www.thomascook.com/content/destinations/homepage/destination-content.asp?resort=levi>. Luettu 13.12.2007.

Kirjallisuus

Aronsson, Lars (2007) Platsen är grunden för destinationen. Teoksessa Magnus Bohlin & Jörgen Elbe (toim.) Utvecklade destinationer. Ett svenskt perspektiv. Uppsala Publishing House, Uppsala. 107-123.

Ateljevic, Irena & Doorne, Stephen (2002) Representing New Zealand. Tourism Imagery and Ideology. *Annals of Tourism Research*, vol. 29, no 3, pp. 648-667.

Beerli, Asunciòn & Martín, Josefa D. (2004) Factors influencing destination image. *Annals of Tourism Research* Vol. 31, 3, pp. 657-681.

Bell, David (2006) Variations on the rural idyll. Teoksessa Paul Cloke, Terry Marsden & Patrick H. Mooney (toim.) *Handbook of Rural Sociology*. Sage, London. 149-160.

Bohlin, Magnus & Elbe, Jörgen (2007) Utveckling av turistdestinationer – en introduction. Teoksessa Magnus Bohlin & Jörgen Elbe (toim.) *Utvecklade destinationer. Ett svenskt perspektiv*. Uppsala Publishing House, Uppsala. 11-28.

Gilmore, James H. & Pine, B. Joseph (2007) *Authenticity : contending with the new consumer sensibility*. Harvard Business School Press , Boston.

Haywood, K. Michael (2006) Evolution of Tourism Areas and the Tourism Industry. Teoksessa Butler, Richard W. (toim.) *The Tourism Area Life Cycle, Vol. 1 Applications and Modifications*. Channel View Publications, Clevedon. 51-70.

Heaney, Seamus (1996) Paikan tuntu. *Parnasso* 3. kirja 1996. 246-257.

- Heldt Cassel, Susanna (2007) Platsen som idé och turistprodukt – image som tillgång och begränsning för turismutveckling. Teoksessa Magnus Bohlin & Jörgen Elbe (toim.) Utveckla destinationer. Ett svenskt perspektiv. Uppsala Publishing House, Uppsala. 149-161.
- Järviluoma, Jari (2006) Turistin luonto: tutkimus luonnon merkityksestä matkailun vetovoimatekijänä neljässä Lapin matkailukeskuksessa. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Kauppila, Pekka (2004) Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. Nordia Geographical Publications Volume 33:1.
- Keskitalo-Foley, Seija (2006) Kolme näkökulmaa Lapin paikkana kokemiseen. Teoksessa Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. SKS, Helsinki. 129-146.
- Knuutila, Seppo (2006) Paikan moneus. Teoksessa Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. SKS, Helsinki. 7-11.
- Koivunen, Leila, Taina Syrjämää & Ilse-Mari Söderholm (2006) Kotona. Teoksessa Koivunen, Leila, Taina Syrjämää & Ilse-Mari Söderholm (toim.) Turistin tilat. Tilallisuus modernin matkustajan kokemuksena. Turun historiallinen arkisto 58, Turun historiallinen yhdistys. 7-22.
- Lapin liitto (2003) Lappi – elämänvoimaa. Lapin matkailustrategia 2003-2006. Verkkojulkaisuna saatavissa <http://www.lapinliitto.fi/matkailu/matstra.pdf> (Luettu 12.6.2008)
- Lapin liitto (2009) Tilastoja matkailusta: Levi ja Ylläs. <http://www.lapinliitto.fi/matkailu/index2.html> (Luettu 26.1.2009)
- Lapin maakuntamuseo (ei vl.) Väsymättömät vaeltajat. Verkkojulkaisu <http://lapinkavijat.rovaniemi.fi/vaeltaja/index.html> (Luettu 13.6.2008)
- Löfgren, Orvar (1999) On Holiday. A History of Vacationing. University of California Press, Berkeley.
- Massey, Doreen (2008) Samanaikainen tila. Vastapaino, Tampere.
- Meethan, Kevin (2006) Introduction: Narratives of Place and Self. Teoksessa Kevin Meethan, Alison Anderson & Steve Miles (toim.) Tourism, Consumption and Representation. Narratives of pPace and Self. Cabi, Oxfordshire. 1-23.
- MEK (2007a) Talvimatkailustrategia 2003-2008. Päivitetty 2007. Verkkojulkaisu saatavissa [http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/\(images\)/Talvimatkailustrategia/\\$File/mek_talvimatkstrategia_2003_08.pdf](http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/(images)/Talvimatkailustrategia/$File/mek_talvimatkstrategia_2003_08.pdf) (Luettu 13.6.2008)

- MEK (2007b) Iso-Britannia 2/2007. Saatavissa: [http://www.mek.fi/W5/mekfi/index.nsf/\(Pages\)/UK_MMM_02-07?opendocument&np=C-40.10](http://www.mek.fi/W5/mekfi/index.nsf/(Pages)/UK_MMM_02-07?opendocument&np=C-40.10) (Luettu 13.6.2008)
- MEK (2007c) Ulkomaiset matkailijat Suomessa. Talvi 2005-2006. Rajahaastattelutkimuksen maakohtaiset tulokset. MEK A: 153:2007. Saatavissa [http://www.mek.fi/W5/mekfi/index.nsf/6dbe7db571ccef1cc225678b004e73ed/ba186d23665d19b0c225735b0032a968/\\$FILE/A153%20RAJATalvi0506Maakoht.pdf](http://www.mek.fi/W5/mekfi/index.nsf/6dbe7db571ccef1cc225678b004e73ed/ba186d23665d19b0c225735b0032a968/$FILE/A153%20RAJATalvi0506Maakoht.pdf) (Luettu 13.6.2008)
- MEK (2008) Talvi ja joulou. Saatavissa: [http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/\(Pages\)/Talvi_ja_joulou?opendocument&np=C-10](http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/(Pages)/Talvi_ja_joulou?opendocument&np=C-10). (Luettu 10.4.2008)
- Morgan, Nigel & Pritchard, Annette (2003) *Advertsing in Tourism and Leisure*. Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Müller, Dieter & Pettersson, Robert (2001) Access to Sami Tourism in Northern Sweden. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 1:5–18.
- Pike, Steve (2002) Destination image analysis – a review of 142 papers from 1973 to 2000. *Tourism Management* 23, 541–549.
- Pine, B. Joseph (ei vl.) Luento Lapin yliopistossa 25.1.2008.
- Saarinen, Jarkko (1999) Matkailu, paikallisuus ja alueen identiteetti. Teoksessa Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola & Mervi Autti (toim.) *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit. Osa 1: Outamaalta tunturiin. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja* 32. 81-92.
- Selwyn, Tom (1996) Introduction. Teoksessa Tom Selwyn (toim.) *The Tourist Image. Myths and Myth Making in Tourism*. John Wiley & Sons, Chichester. 1-32.
- Selänniemi, Tom (1996) Matka ikuiseen kesään. Kulttuuriantropologinen näkökulma suomalaisten etelänmatkailuun. SKS, Helsinki.
- Shields, Rob (1991) *Places on the margin: alternative geographies of modernity*. Routledge, London.
- Smith, Valene L. (toim.) (1989) *Hosts and guests : the anthropology of tourism*. University of Pennsylvania Press , Philadelphia.
- Tani, Sirpa (1997) Maantiede ja kuvien todellisuudet. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Vastapaino, Tampere. 211-226.
- Tani, Sirpa (2005) Ladchester, Madchester, Gaychester: Manchesterin imagot ja mediamielikuvat. *Yhdyskuntasuunnittelu* 43:1, 8-27.

- Taylor, John P. (2001) Authenticity and sincerity in tourism. *Annals of Tourism Research*, 28:1, 7-26.
- Tuan, Yi-Fu (1999) Language and the Making of Place: A Narrative-Descriptive Approach. *Annals of the Association of American Geographers*, 81:4. 684-696.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2004) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.
- Tuulentie, Seija (2002) Tunturin tuolle puolen: autenttisen luontoelämyksen jäljillä. Teoksessa Saarinen, Jarkko (toim.) *Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotakin muuta? Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia 2*, Rovaniemi. 73-90.
- Tuulentie, Seija (2006): Tourists making themselves at home: Second homes as a part of tourist careers. Teoksessa McIntyre, Norman, Williams, Daniel & McHugh, Kevin (toim.) *Multiple dwelling and tourism. Negotiating place, home and identity*. CABI, Oxfordshire. 145-157.
- Tyrväinen, Liisa & Tuulentie, Seija (2007) Luontomatkailu on haaste metsätaloudelle. *Helsingin Sanomat* 21.5.
- Urry, John (1995) *Consuming places*. Routledge, London.
- Vahtola, Jouko (1983) Maailmanmatkaajia Lapissa. Teoksessa Lappi 1: Suuri, kaudis, pohjoinen maa. Karisto, Hämeenlinna. 135-162.
- Wang, Ning (1999) Rethinking Authenticity in Tourism Experience. *Annals of Tourism Research* 26:2, 349-370.
- Vepsäläinen, Mia (2005) Tarjolla Saimaan Venetsiat. Savonlinna ja Varkaus esimerkkeinä paikkakuvausten kutoutumisesta ylipaikallisen ja paikallisen historiallisiksi kudelmiksi. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja no 82, Joensuun yliopisto, Yhteiskunta- ja aluetieteiden laitos.

Lomalla luonnossa:

Tunturikeskus matkailijan paikkana

Outi Rantala

Levillä yöpyi vuonna 2007 virallisten yöpymistilastojen ja keskusvaraamojen ilmoittamien tietojen mukaan lähes 700 000 matkailijaa ja Ylläksellä puolestaan reilu 400 000 matkailijaa (Lapin liitto 2008; vrt. Järviluoma ja Tyrväinen, tämä teos). Samaan aikaan vakituksia asukkaita Levin ja Ylläksen alueen kylissä oli alle tuhat henkilöä kylää kohti (Hakkarainen 2005). Vakituisten asukkaiden ja matkailijoiden suhde ilmentää osaltaan mittakaavaa, jossa matkailijoiden toiminta Sirkan, Ylläsjärven ja Äkäslompolon kylissä vaikuttaa näiden paikkojen luonteeseen. Niin ikään matkailijoiden kansallisuus ja sesonkien mukainen vaihtelu muokkaa- vat osaltaan matkailukeskusten tunnelmia.

Levin ja Ylläksen matkailusesongit ajoittuvat vuoden varrelle samankaltaisesti kuin koko Lapissa: vuoden pääsesonki kestää helmikuusta huhtikuulle, toinen on joulun tienoilla ja kolmas syksyllä. Lisäksi kesämatkailu on kasvanut jonkin verran. Joulusesonkina pääosa matkailijoista on brittejä. Kotimaiset matkailijat muodostavat puolestaan valtaosan hiihtokauden ja ruskasesongin matkailijoista. Kevään hiihtokauden aikana Lapissa vierailevista ulkomaalaisista suurin osa on ranskalaisia ja kesäkaudella saksalaisia. (Lapin liitto 2008.) Tässä artikkelissa tarkastelen matkailukeskuksia keskuksissa vierailevien matkailijoiden näkökulmasta. Kiinnostuksen kohteena on se, millaisiksi paikoiksi matkailukeskukset rakentuvat matkailijoiden kertoessa kokemuksistaan keskuksissa.

Tarkastelu pohjautuu Levillä, Ylläksellä ja Oloksella vuoden 2005 hiihtoloma- ja ruskasesonkeina toteutettuihin ryhmähaastatteluihin ja matkailijoiden ottamiin valokuviiin. Yhteen-

sä 77 suomalaista ja ulkomaalaista matkailijaa osallistui tuolloin joko tutkijoiden järjestämille hiihto- ja patikointiretkille tai ohjelmapalveluyritysten järjestämille melonta-, koiravaljakkoajelu- ja moottorikelkkaretkille. Hiihto- ja patikointiretkille kutsuttiin matkailijoita mukaan ilmoittamalla retkistä lehdissä, keskusten internet-sivuilla ja hotelleissa sekä kutsumalla henkilökohtaisesti keskuksissa liikkuneita matkailijoita mukaan haastatteluihin. Ohjelmapalveluyritysten retkille osallistuneilta matkailijoilta kysyttiin ennen retken alkua halukkuutta osallistua haastatteluun.

Matkailijat kuvasivat retkien aikana maisemia heille annetuilla kertakäyttökameroilla ja kirjasivat ylös kuviin liittyviä selityksiä. Retkien jälkeisissä haastatteluissa keskusteltiin sekä tehtyihin retkiin että yleisemmin matkailukeskuksiin liittyvistä kokemuksista (ks. Rantala & Uusitalo 2007). Saatua aineistoa voidaan kuvata luonteeltaan etnografiseksi, jolloin aineiston tulkinnan kannalta merkitystä on sillä, että tutkija on osallistunut tutkittavaan toimintaan ja kykenee näin huomioimaan toiminnan sosiaalisen kontekstin (Lappalainen 2007, 11). Tämän artikkelin analyysit pohjautuvat aineiston temaattiseen lukemiseen (Palmu 2007, 146). Temaattinen lukeminen tulee lähelle laadullista aineistolähtöistä analyysia ja toimii alustavana analyysimenetelmänä (Palmu 2007, 146; Tuomi & Sarajärvi 2002).

Olen valinnut temaattisen lukemisen avulla aineistosta analyysin kohteeksi erityisesti matkailukeskusten ominaispiirteitä korostavat aiheet sekä sellaiset matkailijoiden kuvaamat luontokokemukset, joiden katson viittaavan erityiseen paikkasuhteeseen. Käytän artikkelissa paikan käsitettä teoreettisena työvälineenä tarkastellessani matkailukeskusten rakentumista matkailijoiden kokemuksissa. Lähdän siitä, että paikat rakentuvat ihmisten toiminnan kautta (vrt. Massey 1995, 50; Vepsäläinen 2007, 30-31). Tällä viitataan konstruktionistiseen käsitykseen yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Sen mukaan todellisuuden ajatellaan rakentuvan toiminnan ja puheen kautta. ”Todellisuuden tuottaminen” ei kuitenkaan tapahdu täysin mielivaltaisesti, vaan muun muassa ympäristö ja muiden ihmisten toiminta asettaa sille rajoja. (Heiskala 2000.) Esimerkiksi matkailukeskusten fyysiset puitteet ja keskuks-

sista tuotetut kuvaukset vaikuttavat siihen, millaisina paikkoina matkailukeskuksia on mahdollista kuvata ja kokea. Tästä huolimatta jokainen matkailija voi aikaisempien tietojen, oman toiminnan sekä tilannekohtaisuuden avulla kuvata keskuksia myös yksilöllisesti. Yksilölliset kuvaukset matkailukeskuksista kertovat matkailijoille muodostuneista, erityisistä paikkasuhteista.

Artikkelin aluksi pohdin paikkojen merkitystä ja luonnetta kansainvälistymisen aikakaudella. Aineistoon pohjautuvassa tarkastelussa huomion kohteena ovat ensin matkailijoiden kokemusten kautta piirtyvät paikkaidentiteetit ja niistä erityisesti matkailukeskusten väliset erot ja yhtäläisyydet. Tämän jälkeen tarkastelukulma vaihdetaan matkailukeskukseen matkailijan paikkasuhteen kiinnekohtana. Artikkelin lopussa pohdin matkailijoiden paikkakokemusten roolia matkailukeskusten kehittämisessä.

Paikkojen ulospäin suuntautunut luonne

Saapuessaan matkailukeskukseen matkailijalla on yleensä jo jonkinlainen käsitys siitä, millaiseen kohteeseen hän on tulossa ja minkälaista kulttuuria ja luontoa keskuksista löytyy. Käsitykset pohjaavat muun muassa erilaisista esitteistä, internet-sivustoilta ja television dokumenteista välittyneisiin mielikuviin (ks. Tuulentie, tämä teos). Matkailijan ystävät ovat saattaneet vieraillla aikaisemmin samassa keskuksessa ja kuvailleet kohdetta omien muistojensa valossa. Matkailija itse on ehkä vierailnut aikaisemmin jossain toisessa matkailukeskuksessa ja muodostanut tämän pohjalta itselleen kuvan siitä, minkälaisia matkailukeskusten ympäristöt tyypillisesti ovat. Toteutetuissa ryhmähaastatteluissa matkailijat kuitenkin usein korostivat, ettei etukäteismielikuvia voi verrata kohteessa kertyneisiin kokemuksiin. Toisaalta he käyttivät kokemuksiaan muista lomakohteista apunaan tuodessaan esille sekä keskuksen hyviä puolia että mahdollisia puutteita. Kokemukset ja mielikuvat rakentuvatkin toistensa varaan niin, että mielikuvat ovat läsnä kokemuksissamme ja kokemukset puolestaan mielikuvissamme (Lüthje 2006, 16; Lane & Waitt 2007, 106).

Käsitykset matkailukeskuksista eivät rakennukaan vain kohteeseen itseensä liittyvistä ominaispiirteistä ja mielikuvista, vaan ihmisten välittämien kuvausten ja kertomusten kautta paikat ovat sidoksissa muihin paikkoihin. Matkailijoiden liikkuminen keskuksista toiseen luo lisäksi yhteyksiä eri paikkojen välille (vrt. Massey 1995, 58-59, 62). Yhteiskuntatieteilijät ja maantieteilijät ovat pohtineet paikkojen erityisyyden ja erilaisuuden säilymistä maailman globalisoituessa (Vepsäläinen 2007, 23). On keskusteltu muun muassa sitä, kannattaako siirtolaisuuden, kulttuurien sekoittumisen ja elinkeinoelämän kansainvälistymisen lomassa pyrkiä määrittelemään toisistaan erottuvia paikkoja (Massey 1995, 46). Toisaalta globalisaation, kansainvälistymisen ja liikkuvuuden kasvun myötä on myös korostettu paikkojen erityispiirteiden säilyttämisen tärkeyttä (Harvey 1989; Robins 1991, 41; Massey 1995, 48). Doreen Massey (2008) korostaa sellaisen paikan käsitteen tarpeellisuutta nyky-yhteiskunnassa, joka nostaa esille nostalgisen erityisyyden sijaan paikkojen ulospäin suuntautuneisuuden ja globaalin paikan-tunnon. Näin ollen paikkojen erityisyys ei rakennu vain historian ja rajojen varaan, vaan juontuu paikkojen eletyn historian lisäksi sosiaalisten suhteiden erityisyydestä (Crouch 2000, 64; White & White 2007, 89; Massey 2008, 30-31). Matkailukeskuksia ei tulisi pyrkiä määrittelemään vertailemalla keskusten historiallisia ominaisuuksia. Rajaamisen sijaan tarkastelun kohteeksi tulisi ottaa keskuksissa asuvien ja vierailevien ihmisten toiminnan kautta määrittäviä paikka ja keskuksen erityinen tapa kiinnittyä laajempaan ympäristöönsä.

Matkaesitteet ovat yksi esimerkki matkailukeskusten ulospäin suuntautuneista ja globaaleista suhteista (vrt. Massey 2008, 84), sillä esitteet ohjaavat matkailijoita kiinnittämään huomiota keskusten matkailullisiin piirteisiin ja vahvistamaan edelleen oman toimintansa kautta juuri keskusten globaaleja piirteitä. Esimerkki ilmentää myös sitä, kuinka sosiaalisia suhteita tarkastelemalla päästään kiinni paikkojen muuttuviin ominaisuuksiin sekä paikan ja siellä elävän yhteisön välisiin suhteisiin. Kun paikan identiteettiä ei samaisteta siellä asuvan yhteisön identiteettiin, vaan sekä paikan identiteettien moninaisuus että siellä elävien yhteisöjen mo-

ninaisuus tunnustetaan, voidaan matkailutoiminnan rakentamien identiteettien vaikutusta yhteisöihin tarkastella kriittisesti (Massey 2008, 137). Artikkelissani kiinnitän huomiota erityisesti siihen, minkälaisia paikkaidentiteettejä matkailukeskuksista voidaan löytää matkailijoiden kuvailemien kokemusten kautta (vrt. Crouch 2000, 68) sekä siihen, kuinka matkailijoiden moninaiset paikkasuhteet ilmentävät osaltaan paikkojen ulospäinsuuntautuneisuutta. Matkailijan erityisen paikkasuhteen muodostuminen matkailukeskukseen onkin mahdollista sen vuoksi, että paikat ovat luonteeltaan avoimia, eivät paikalleen pysähtyneitä ja ainoastaan historiallisiin suhteisiin kiinnittyneitä.

Tunturikeskukset matkailijoiden määrittelemänä

Lapin matkailukeskukset hahmottuvat matkailijoiden kokemusten pohjalta keskenään hyvin samankaltaisina. Haastatteluissa suomalaiset matkailijat nimesivät joitakin eroja keskusten välillä. Usein ”omaa” keskusta verrattiin johonkin ruuhkaisempaan keskukseen ja samalla korostettiin oman keskuksen paremmuutta. Esimerkiksi Ylläksellä lomailleet matkailijat toivat esille Ylläksen rauhallisuuden ja rakentamattomuuden verrattuna Leviin ja Saariselkään. Toisaalta Oloksen matkailijat katsoivat Ylläksellä ”lumenkin olevan likaisempaa”. Levillä puolestaan kiiteltiin monipuolista palvelutarjontaa. Haastatelluilla ulkomaalaisilla matkailijoilla ei ollut vielä kokemuksia muista kuin siitä Lapin matkailukeskuksesta, jossa haastattelu tehtiin ja he vertasivat Lapin kohteita lähinnä Alppien hiihtokeskuksiin. Kun matkailijat vertailevat Lapin matkailukeskuksia muihin maailman matkakohteisiin ja toimivat muissa kohteissa opittujen tapojen mukaan, muokkautuvat lappilaisten matkailukeskusten sosiaaliset suhteet edellä kuvatun paikka-käsitteen mukaisesti ulospäin suuntautuneiksi. Tällöin matkailukeskusten globaalit matkailukäytännöt nousevat esiin. Samalla erottuvat lappilaisille keskuksille tunnusomaiset piirteet.

Matkailijoiden haastatteluissa ja valokuvissa korostuivat erityisesti kaksi lappilaisille keskuksille tunnusomaista piirrettä: mat-

kailukeskuksia ympäröivän luonnon erämaisuus ja keskuksissa meneillään oleva rakentaminen. Erämaisuu­den ja rakentamisen välinen vastakkainasettelu tuntuukin haastatteluiden perusteella määrittelevän lappilaisia matkailukeskuksia. Lapin tunturit toimivat hyvänä esimerkkinä tässä vastakkainasettelussa, sillä tunturi sekä luonnonelementtinä että aktiviteetti­paikkana oli yksi haastatteluiden keskustelluimmista aiheista. Myös matkailijoiden ottamissa valokuviissa ja kuvien yhteydessä kirjoitetuissa kuvateksteissä oli useimmiten kuvattu lomakohteen tunturia luonnonmaisema­na tai tunturin rakenteita, kuten laskettelurinteitä ja hiihtolatuja (kuva 1).

Kuva 1. Kota rinte­en alla: keidas uupuneelle ja nälkäiselle hiihtäjälle, hengähdy­stauko. (Kauhavalainen 40-vuotias nainen, hiihtoretki Levillä)⁶

6 Kuvatestit ovat retkille osallistuneiden ja kuvat ottaneiden matkailijoi­den omia kommentteja kuvatusta kohteesta.

Suomalaisten matkailijoiden näkökulmasta matkailukeskuksen identiteetti määräytyy pitkälti juuri tunturin ja sen luomien mahdollisuuksien kautta. Tällöin tuntureita toisistaan erottavaksi tekijäksi nousevat esimerkiksi ruuhkattomuus tai monipuoliset palvelut. Ruuhkattomuus, luonnonläheisyys ja palvelut korostuvat myös ulkomaalaisten matkailijoiden haastatteluissa. Tunturit edustavatkin sekä lappilaiseen maisemaan liittyvää suomalaisen luonnon ainutlaatuisuutta että rakentamisen mukanaan tuomia globaaleja trendejä. Näitä kahta lappilaisiin matkailukeskuksiin liittyvää ominaisuutta tarkastelen seuraavaksi lähemmin.

Luonnonläheisyys matkailukeskuksissa

Matkailijoiden kanssa käydyissä keskusteluissa puhe kääntyi usein aiheisiin, joiden kautta keskustusten identiteetit tuntuvat nojaavan nostalgiseen ajatteluun sekä rajattuihin historiallisiin ominaisuuksiin. Esimerkiksi kuvaukset keskusta ympäröivän luonnon puhtaudesta ja paikallisen elämäntavan ”luonnollisuudesta” liittävät matkailukeskukset pikemminkin menneeseen aikaan kuin moderniin lomaelämään (vrt. Lane & Waitt 2007, 111, 118). Näissä kuvauksissa luontoa keuhuttiin ainutlaatuiseksi, karuksi ja kauniiksi. Monesti keskusteluissa nostettiin esille yksityiskohtia, jotka osaltaan erottivat lappilaista luontoa etelän ”turmeltuneemmassa” luonnosta. Tällaisia ominaisuuksia olivat naavaiset puut, mustikoiden suuruus sekä kelojen ja kynttiläkuusien runsas määrä. Oloksella talvella vierailleet saksalaiset ystävykset ihastelivat myös sitä, kuinka Lapissa on mahdollista katsella kirkasta tähtitaivasta ja kokea olevansa yksin luonnossa, kun kulkee koskemattomassa hangessa. Roskattomuus, koskemattomuus ja mahdollisuus kohdata eläimiä – tai ainakin niiden jälkiä – tuntuvat viittaavan ensikädessä sellaiseen luonnon puhtauteen, jota monen matkailijan kotipaikkakunnalla ei voi enää kohdata. Lappilaisen luonnon voi näin ollen katsoa edustavan monelle matkailijalle aitoutta ja erämaisyyttä, joka on hävinnyt arjen kaupunkiympäristöistä ja rakennetummista matkakohteista.

Luonnon autenttisuuden korostaminen viittaa määrittelyyn, jossa lomakohteen aitous pohjautuu historialliseen aitouden tuntuun (Bruner 1994, 400; Veijola 2002, 95). Historiallisen autenttisuuden ohella nostalgista tunnelmaa tuotiin haastatteluissa esille myös kiinnittämällä matkailukeskuksen kokemukset lapsuuden muistoihin. Esimerkiksi savuntuoksu toi mieleen muistoja lapsuudessa tehdyistä retkistä ja kiinnitti näin osaltaan lappilaisen maiseman menneeseen aikaan. Matkailukeskusten määrittely ”autenttisina” paikkoina vahvistaa mielikuvia perifeerisestä ja paikalleen pysähtyneestä paikasta (Tuulentie 2002, 78). Keskusten fyysinen luonto mahdollistaa osaltaan perifeerisen ja luonnontilaisen identiteetin rakentamisen (vrt. Jokinen 2002). Keskusten luonnonläheinen identiteetti perustuu kuitenkin ennen kaikkea kulttuurissa vallalla oleviin arvostuksiin ja käytäntöihin, jotka ohjaavat matkailijoita kokemaan ja havainnoimaan tietynlaisia asioita luonnossa (Thrift 2000). Ilmastonmuutoksen ja ekologisten arvojen saadessa yhä enemmän palstatilaa lehdissä voivat puhtautta ja aitoutta korostavat piirteet nousta esille uudenaikaisina, positiivisina keskuksia määrittelevinä tekijöinä.

Paikkojen eli matkailukeskusten luonnonläheisyyden lisäksi lähes kaikki ulkomaalaiset matkailijat kuvasivat suomalaisten ihmisten luontosuhdetta luonnolliseksi. Matkailijoiden huomio oli kiinnittynyt luonnossa liikkuviin eri-ikäisiin ihmisiin ja siihen, kuinka luonnossa liikkuminen tuntuu olevan keskeinen osa suomalaista arkipäivää. Kanadalaiset tytöt pohtivat, että heidän kotimaassaan retkeily, sauvakävely ja patikointi tulisi tuotteistaa ja tehdä sitä kautta houkuttelevaksi, jotta ihmiset innostuisivat luonnossa liikkumisesta. He kokivat Lapissa ihmisten lähtevän luontoon ennakkoluulottomammin ja ilman erityistä varustautumista. Puolalainen mies ja saksalaiset ystävykset ihailivat niin ikään suomalaisten tapaa elää sopuosinnassa luonnon kanssa (kuva 2).

Kuva 2. Pilkkiminen: Otin tämän kuvan, koska keskustelin kaksi päivää sitten paikallisen miehen kanssa pilkkimisestä, ja on vaikuttavaa kuinka ihmiset täällä kunnioittavat luontoa ja näyttää siltä, että he ovat tyytyväisiä vähempien asioiden kanssa kuin ihmiset Saksassa. Tämä paikallinen mies sanoi niin kauniita asioita hiljaisuudesta pilkittäessä, että haluan itsekini kokeilla sitä myöhemmin. (Saksalainen 23-vuotias mies, moottorikelkkasafari Oloksella)

Matkailijoiden puheessa käsitteellä ”paikalliset” viitattiin asiayhteydestä riippuen joko suomalaisiin yleensä, kohteessa asuviin ja työskenteleviin ihmisiin tai paikkakunnalta kotoisin oleviin ihmisiin. Matkailijoiden ihailema luonnollisuus ja luonnonläheisyys saattaa olla ristiriidassa keskustusten asukkaiden ja työntekijöiden nykyisten elämänmuotojen kanssa. Mennyttä aikaa ja pysähtyneisyyttä korostava matkailukeskuksen identiteetti ei välttämättä sovi yhteen myöskään nykyaikaisten elinkeinojen ja tarvittavien investointien kanssa. Paikallisten luonnollisuuden voidaankin katsoa olevan murroksessa heidän eläessään keskellä turistikylää, sillä he joutuvat neuvottelemaan itselleen uusia elämäntapoja ja tiloja kyetäkseen säilyttämään oman identiteettinsä (Quinn 2007, 467; ks. myös Palosaari, tämä teos). Menneeseen viittaavan luonnollisuuden ja historiallisen autenttisuuden korostamisen sijaan voitaisiin keskustusten mainonnassa ja tuotteistamisessa pyrkiä kiinnittämään luonnon voimakas läsnäolo paikallisessa elämän-

tavassa keskusten nykyisiin elämänmuotoihin. Paikan käsittäminen ulospäin suuntautuneiden sosiaalisten suhteiden tilana voisi auttaa tässä: keskusten luonnonläheisyys voitaisiin liittää esimerkiksi kansallispuistojen kehittämiseen sekä luonnonarvojen ja perinteisten elinkeinojen vaalimiseen.

Matkailukeskus rakennettuna lomaympäristönä

Luonnonpiirteiden rinnalla laskettelurinteet ja hiihtoladut muodostivat haastatteluissa matkailukeskuksille yhteisen ominaisuuden. Palvelut ja rakenteet toimivat myös yhdistävänä tekijänä Länsi-Lapin matkailukeskusten ja muiden hiihtokeskusten välillä. Kun liikkumisen vaatimukset asetetaan ensisijaisiksi matkailukeskuksia rakennettaessa, kärsii paikkojen omaleimaisuus, sillä liikkumiseen liittyvä arkkitehtuuri, säännöstö ja kieli yleensä yhdenmukaistavat paikkoja (Naukkarinen 2006, 71). Esimerkiksi useista lappilaisista matkailukeskuksista ollaan luomassa ”kävelykeskuksia”, joissa tiivis rakentaminen keskuksen ytimessä mahdollistaa liikkumisen ilman autoa. Levin keskustan tiivis rakentaminen ja niin kutsutut alppitalot herättivät kuitenkin monissa suomalaisten matkailijoiden haastatteluissa ristiriitaisia tunteita. Osa koki tiiviin rakentamisen ja alppitalojen sopivan huonosti ympäristöönsä ja vähentävän keskusten lappilaisuutta ja aitoutta. Toiset näkivät alppitalojen sopivan hiihtokeskustunnelmaan.

Rakenteet mahdollistavat lomakokemusten täyttymisen tarjoamalla mahdollisuuksia monipuoliseen liikkumiseen. Syksyllä toteutetuissa haastatteluissa matkailukeskusten omistautumista talvilajeille ja -toiminnalle pidettiin kuitenkin pääosin negatiivisena. Hissit, lumen alta paljastuva romu, paljaat rinteet ja levät latupohjat erottuivat räikeästi muuten kauniiksi ja karuksi kuvatusta matkailukeskuksesta ja sen ympäristöstä. Ylläsjärvellä haastateltavamme lähtivät patikoimaan suljettuna olleen ravintolan edustalta, jossa heitä tervehti rivi vessanpönttöjä. Levillä puolestaan patikkaryhmä oli eksyä useampaan otteeseen reittien muutosten ja puuttuvien viitoitusten vuoksi. Reitti kulki välillä keskeneräisten

rinteiden alla ja välillä pitkin heinää kasvavia laskettelurinteitä. Syksyn haastatteluissa keskusteltiin lisäksi talviviitoitusten ja kesäviitoitusten sekavuudesta.

Kesällä 2007 Luostolla haastatteleman keskieurooppalaiset matkailijat kertoivat kiertäneensä Lapin matkailukeskuksia autolla. He olivat kokeneet Itä-Lapin vähemmän rakennetut maisemat miellyttävämpinä kuin Ylläksen talviaktiviteetteihin muokatut maisemat. Talvisesongin ylivertauisuus näkyikin yhtenä määrittelyväenä tekijänä Länsi-Lapin matkailukeskuksissa. Rakenteiden vahvaa läsnäoloa kesämaisemassa ei sinällään tarvitse nähdä ongelmana, jos näitä paikkoja markkinoidaan lähinnä talvimatkailijoille, sillä talvella lumi peittää kesämatkailijoiden havaitsemat ongelmakohdat. Epävarmat sääolot voivat kuitenkin tulevaisuudessa vaatia keskusten kehittäjiä kiinnittämään huomioita ympärivuotiseen maiseman hoitamiseen, jotta luonnonläheisyyttä korostavat mielikuvat matkailukeskuksista eivät murene. Huomionarvoista on myös se, ettei rakenteiden läsnäolon annettu vielä täysin muuttaa niitä mielikuvia ja käsityksiä, joita oli muodostettu ennen matkalle lähtöä. Moni matkailija kertoi naurahtaen yrittäneensä tähdätä valokuvia ottaessaan niin, että rakennustelineet ja sähkölinjat rajautuisivat kuvasta pois ja katsoja näkisi vain ympärillä avautuvan kauniin maiseman. Näin ihanteen mukaista käsitystä lapilaisesta maisemasta voidaan pyrkiä pitämään yllä kertomusten ja kuvien muodossa. Vilkas rakentaminen haluttiinkin haastatteluissa nähdä vain väliaikaisena ongelmana, mutta vuosittain Lapin matkailukeskuksiin matkaavalle rakentamisen äänet ovat tulleet jo tutuiksi. Osa matkailijoista pohtikin pohjoisemmaksi siirtymistä rakentamisen vilkastuttua, osa puolestaan koki keskusta ympäröivän luonnon tarjoavan yhä riittävästi hiljentymisen paikkoja ja erämaisyyttä.

Vaikka rakentaminen ja ihmismäärän lisääntyminen koettiin pääosin negatiivisena, nähtiin aktiviteetteja varten tehdyt rakenteet yhtenä tärkeänä tekijänä omaa lomakohdetta valittaessa. Matkailukeskukset voivatkin pyrkiä erottautumaan toisistaan palveluiden ja rakenteiden tarjoamien erojen kautta. Esimerkiksi nuori helsinkiläinen nainen kertoi Levin huvittelumahdollisuuksien ole-

van tärkeä peruste lomakohteen valinnalle (kuva 4). Ylläksellä länsisuomalainen perhe korosti puolestaan keskuksen perheystävällisyyttä ja moni haastateltu matkailija mainitsi ”Ylläksen olevan ykkönen” rinteidensä osalta. Niin ikään rauhallisuus erotti Oloksen kahdesta muusta keskuksesta. Konseptisuunnittelija Tiia Sammallahden (ei vl.) mukaan keskusten väliset erot eivät silti vielä ole riittävän selkeitä: jos keskusten internet-sivuilta poistettaisiin keskustusten logot, ei niitä selaava asiakas voisi palvelutarjonnan perusteella erottaa keskuksia toisistaan.

Kuva 3. Pub Panimo: Tuo mieleen hyviä muistoja viime talvelta. Terrassilla vietetty hyviä hetkiä minttukaakaon ja hyvän seuran kanssa. Vastapainoa ”kunnolliselle” elämälle. (Helsinkiiläinen 27-vuotias nainen, patikkaretki Levillä)

Haastatteluaineiston pohjalta ainoa selvästi muista Lapin matkailukeskuksista erottuva kohde näyttäisi olevan Levi, jolle ovat leimallisia runsaat viihdepalvelut ja kaupunkimaisuus. Toisaalta myös Saariselkä nostettiin usein esille matkailukeskusten kaupunkimaisesta rakenteesta puhuttaessa. Haastatellut matkailijat eivät kuitenkaan määritelleet matkailukeskuksia varsinaisesti viihde-

keskuksina tai huvittelupaikkoina. Aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Saarinen 1999, 59; Keskitalo-Foley 2006, 137) tuntuu rielämään liitetty eroottisuus ja huvittelu eivät tässä aineistoissa nousseet keskeisiksi tai niihin viitattiin usein lähinnä negatiivisessa mielessä haluttaessa erottaa oma lomakohte toisesta vilkkaammasta kohteesta. Yhtenä syynä tähän voi olla haastatteluiden ajoittaminen hiihtolomakaudelle ja ruskasesongille. Lisäksi haastatteluiden toteutusmuoto luonnossa liikkumisen yhteydessä on saattanut karsia joukosta muun muassa sellaiset matkailijat, jotka keskittyvät lomallaan lähinnä lasketteluun. Tämän artikkelin aineiston perusteella paikkojen identiteettejä määritteleviksi tekijöiksi nousevatkin nimenomaan luontoaktiviteetteihin liittyvät maisemat, rakenteet ja palvelutarjonta.

Matkailijoiden kiinnittyminen keskuksiin

Paikkojen pysyvyyttä korostavat ominaispiirteet nousevat esille erityisesti ajan saadessa merkittävämmän roolin ihmisten elämässä. Ajan tärkeys liittyy yksilöllisyyden merkityksen lisääntymiseen. Yksilöllisyyttä painotettaessa ihmiselämän hetkellisyys ja ajassa eläminen korostuvat, kun taas yhteisökeskeisellä aikakaudella elämä voitiin nähdä kokonaisuudessaan pysyvämpänä. Paikkojen pysyvät tunnelmat ja ominaisuudet auttavat yksilöä voittamaan ajan virtaamisen tunteen. (Tuan 2006, 26-27.) Edellä Länsi-Lapin matkailukeskuksia määritteleviksi ominaisuuksiksi piirtyivät sekä paikkojen pysyvyyteen viittaavat erämaisuus ja luonnonläheisyys että keskusten globaalit rakenteet. Oletukseni mukaan keskusten palvelutarjonta ja rakenteet muodostavat sen pohjan, jonka perusteella keskukset voidaan erottaa toisistaan, kun niiden palveluita kohdistetaan tietyille matkailijaryhmille. Yksittäisen matkailijan näkökulmasta keskusten luonnonläheisyys saattaa kuitenkin nousta palvelutarjontaa tärkeämmäksi vetovoimatekijäksi, sillä se tarjoaa erityisiä kiinnekohtia yksilölliseen identiteettityöhön ja mahdollistaa pysyvien paikkasuhteiden muodostumisen.

Matkailijoiden tapa toimia ja ajatella lomakohteessa kiinnittyy pitkälti arjen rutiineihin (Jokinen 2002; Lehtinen 2006, 59). Toisaalta lomatoiminta muokkaa osaltaan myös matkailijan arkimielisyyttä (Crouch 2004, 89). Omaa minuutta ja arvomaailmaa tukevia paikkoja ja maisemia voikin löytyä ympäri maailmaa sen sijaan, että minuuksien rakentuisi vain kotipaikkakunnan varaan (Tuan 2006, 19, 28). Matkailijoiden halua säilyttää keskuksien osittain rakentamattomina voidaan ymmärtää paremmin, jos pystytään arvioimaan matkailukeskusten roolia matkailijoiden identiteetin yhtenä kiinnekohtana. Tällöin identiteetti ymmärretään prosessiluonteisena; yksilön jatkuvana neuvotteluna siitä, miten henkilökohtainen minuuksien ja kulttuuriset maailmat yhdessä muodostavat yksilöllisen identiteetin (Hall 1999, 22, 39). Esimerkiksi keväällä 2008 esille nousseet mahdollinen Pallaksen hotellin laajennus on herättänyt vilkasta keskustelua lehtien ja internetin keskustelupalstoilla. Keskustelijat ovat korostaneet Pallaksen luonnontilaisuutta ja rauhaa verrattuna sellaisiin ”rymykohteisiin” kuin Levi, Ruka ja Ylläs (nimim. Lapinkävijä 14.4.2008, HS.fi; Heikki Annanpalo 19.4.2008 Lapin Kansa). Puheenvuorot ilmentävät sitä, kuinka lomakohteet muodostavat tärkeän osan monen ihmisen yksilöllistä ja yhteisöllistä identiteettiä. Matkailijan identiteettiprosessissa sillä voi olla suurikin merkitys, että hän voi paikantaa itsensä osaksi Pallakselle ominaista ilmapiiriä ja matkailijayhteisöä (vrt. Burr 2004, 94-95). Tällöin matkailukeskuksen paikkaidentiteettiin kohdistuvat muutokset asettavat myös matkailijoiden henkilökohtaiset identiteetit muutospaineiden kohteeksi.

Lapinkävijät muodostavat yhden matkailijaryhmän, jolle matkailukeskukset ja niitä ympäröivä luonto ovat erityisen merkittäviä henkilökohtaisen identiteetin kiinnekohtia (Alajuuma 1998; Rantala 2006). Haastattelemiemme matkailijoiden joukossa oli useita sellaisia suomalaisia, jotka olivat joko kulkeneet kyseisessä matkailukeskuksessa tai muualla Lapissa jo vuosikymmenten ajan ja joita näin ollen voitaisiin kutsua lapinkävijöiksi. He nimesivät sekä keskustusten lähiympäristöstä että laajemmaltakin alueelta useita itselle merkityksellisiä paikkoja. Nämä paikat olivat muodostuneet heille tärkeiksi useiden vuosien ja omakohtaisten kokemus-

ten myötä. Haastatellessamme toisessa yhteydessä vuoden 2005 keväällä Pallaksella matkailijapariskuntaa, he kertoivat menneensä naimisiin Outakka-tunturin päällä Pallaksella (Meriruoho & Rantala 2005). Tästä johtuen paikasta oli muodostunut osa heidän identiteettiään – sitä, mitä he ihmisinä olivat. Paikan voi ajatella muodostuvan myös osaksi pariskunnan lasten identiteettiä heidän vieraillessaan perhehistoriaan liittyvällä kerolla lasten kanssa. Tällaisten henkilökohtaisesti merkittävien tapahtumien kautta lomakohteet muodostuvat osaksi matkailijan minuutta myös arjessa (Crouch 2004, 89).

Lapinkävijöiden puheessa erityisesti luonto ja luonnonkauneus tuntuivat synnyttävän syviä elämyksiä kokijassaan. Tamperelainen 67-vuotias nainen kertoi talvella Oloksella kauniisti omasta suhteestaan Pallakseen:

Ja sitten yks mielipaikkoja on se Vatikurun perä siellä. ... Siinä on semmonen paikka et on niinko joka puolella ympärillä. On jotenkin niinkun jossakin kehdoissa siellä. Ja se on kesällä ja talvella, syksyllä. Se on joka kerta niin, niin upee paikka. Ja hieno kokemus siellä tulee. Siellä itkettää melkeen. Oon monta kertaa Loukokeron rinteessä silloin kun vielä uskalsin mennä tunturiin niin itkenyt. Itkenyt sitä kauneutta.

Muutkin Lapissa pitkään kulkeneet kertoivat vahvoista kokemuksista. He käyttivät kauniita kielikuvia luonnehtiessaan näkemiään luonnonilmiöitä: ”Hetasta löytyy talvella koivuja, jossa on kuin kristallikruunussa helmiä” kuvaili esimerkiksi joensuulainen 58-vuotias nainen syksyllä Äkäslompolossa. Kauniiden kuvailujen ohella mainittiin monissa haastatteluissa kuin ohimennen menninkäiset, kuusikuningattaret ja satueläimet. Matkailukeskuksia ympäröivä luonto näyttäisikin olevan yhteydessä suomalaisen kansanperinteeseen ja herättävän tarunomaisen tunnesiteen paikkaan. Esa Sirosen (1993, 155) mukaan suomalaiseen kansanperinteeseen kuuluvat puhuvat metsäeläimet ilmentävät osaltaan erityistä suomalaista metsäsuhdetta. Matkailijoiden mainitsemat lappilaisen luonnon menninkäiset ja korpikuuset tuntuvat osal-

taan vahvistavan suomalaisuutta synnyttämällä kokemuksia, jotka ovat sidoksissa sekä suomalaiseen taruun että konkreettiseen keskuksen luontoon. Paikkojen voidaan näin ollen katsoa kiinnittyvän konkreettisen sijaintien lisäksi fiktiivisiin paikkoihin (Naukarinen 2006, 77). Ulkomaalaiset puolestaan nimesivät valokuvissaan Leviltä aukenevat lumiset maisemat satumaisemiksi, jotka ovat kuin peräisin jostakin Disney-elokuvasta. Näin lomapaikat näyttävät mahdollistavan kiinnittymisen myös uudenaikaisempiin fiktiivisiin ulottuvuuksiin (vrt. Tuulentie, tämä teos).

*Kuva 4. Sukset ja viitat: massaturismi, "moottoritie".
(Helsinkiläinen 42-vuotias nainen hiihtoretki Ylläksellä)*

Erityisesti Olos, Pallas ja Äkäslompoloa ympäröivä luonto tuntuivat tarjoavan lapinkävijöille mahdollisuuksia kokea luontoelämyksiä. Monet kertoivat ryhtyneensä vuosien myötä lukemaan ja keräämään tietoa lomakohteistaan. Lisäksi Äkäslompolossa sijaitseva luontokeskus Kellokas sai paljon kiitosta tarjoamastaan informaatiosta. Kohteen luontoon liittyvä tieto näyttäisikin syventävän sidettä paikkaan samalla tavoin kuin henkilökohtaisesti merkittävien kokemusten karttuminen. Paikkasuhteen vahvistuessa koetaan matkailijamäärien lisääntyminen ja vilkastunut rakentuminen usein uhkana ja ei-toivottavana (kuva 5).

Luonnonläheisyyden lisäksi matkailukeskukset mahdollistavat myös aivan toisentyyppisten paikkasuhteiden muodostumisen. Lasketteluelämä, huvittelumahdollisuudet ja golfaus eivät lukeudu niinkään keskusten luonnonläheisyyttä esille tuoviin ominaisuuksiin, vaan kertovat pikemminkin toisenlaisista arvomaailmoista, joihin matkailijat voivat haluta kiinnittyä vieraillessaan kohteessa (kuva 6). Matkailukeskusten voidaankin katsoa tarjoavan matkailijoille yhden globaalin kulutuskulttuurin areenan, jonka kautta he voivat rakentaa yksilöllistä identiteettiään kulutustuotteiden tarjoamien mahdollisuuksien ja yhteisöjen kautta (vrt. Arnould & Price 1993; Peñaloza 2000, 2001; Burr 2004, 94-95).

Kuva 5. Rakenteilla oleva golfkenttä: Maisema on hienostuneen keskieurooppalainen, ehkä epätyypillinen kuva Lapista. Kuvasta välittyy kansainvälinen tunnelma ja mielikuva, että Levistä ollaan tekemässä matkakohdetta myös tyylikkäämpään makuun. (Helsinkiäinen 27-vuotias nainen, patikkaretki Levillä)

Yhteenveto

Ne paikat ja piirteet, jotka ovat tulleet tärkeiksi matkailijoiden omakohtaisten kokemusten kautta, korostuvat matkailijoiden keskusteluissa. Päälimmäisiksi matkailijoiden puheessa ja valokuvissa nousevat matkailukeskusta ympäröivä luonto ja luontoon liittyvät tapahtumat ja tunnelmat. Toisaalta myös itse matkailukeskus palveluineen puhuttaa usein. Lappilaiset matkailukeskukset hahmottuvatkin matkailijoiden kertomuksissa sekä aitoutta ja luonnonläheisyyttä ilmentävinä paikkoina että rakentamisen ja investointien kohteina. Nämä keskustusten ominaispiirteet ovat muodostuneet vuosien myötä merkittäviksi useille matkailijoille. Osalle matkailijoista keskuksen ulkopuolelta löytyvät luonnontilaiset kohteet tuntuvat tarjoavan merkittävimmän kiinnostuksen paikkasuhteelle, kun taas osalle mahdollisuudet sosiaaliseen kanssakäymiseen nousevat tärkeimmäksi tekijäksi paikkasuhteen muo-

dostumisessa. Niin ikään löytyy matkailijoita joille sekä luonto että rakennettu ympäristö ovat yhtäläisen tärkeitä. Näitä kohteeseen liittyviä ominaisuuksia, jotka ovat merkityksellisiä matkailijoiden oman identiteetin kannalta, voidaan hyödyntää markkinoitaessa ja kehitettäessä matkailukeskuksia. Siksi on tärkeää ottaa kohteiden kehittämisessä huomioon myös matkailijoiden paikka-suhteet ja pyrkiä osallistamaan heitä suunnitteluun.

Tämän artikkelin tulokset on suhteutettava haastateltuihin matkailijaryhmiin. Haastattelut toteutettiin hiihtolomaviikoilla sekä ruska-aikaan ja suurin osa haastatelluista oli yli 35-vuotiaita. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet iäkkäämpien matkailijoiden kokevan luonnon vetovoimaisimmaksi (Järviluoma 2006, 172). Jos haastatteluihin olisi osallistunut enemmän nuoria ihmisiä, olisivat keskusten identiteetit voineet määrittyä toisenlaisina. Ryhmäkeskusteluissa keskustelunaiheista käydään jatkuvaa neuvottelua ja vaikka keskusteluihin osallistui myös jokunen nuorempi henkilö, heidän esiin nostamansa aiheet ja näkökulmat ovat saattaneet saada keskusteluissa vähemmän tilaa kuin enemmistön mielenkiintoisina pitävät aiheet.

Eräs kesällä 2007 haastattelemani saksalainen nainen kertoi ensi kertaa Lappiin saavuttuaan tunteneensa tulleen kotiin. Aivan outo maisema voi tarjota yllättäen tuttuuden tunteen, kun paikan ominaispiirteet kohtaavat matkailijan sisäisen arvomaailman (Tuan 2006, 19). Matkustus voikin tarjota matkailijalle uusia keinoja havaita ja ymmärtää sekä oppia kokemuksellisesti tuntemaan uusia puolia itsestään (Perttula 2002), mikä puolestaan voi herättää matkailijaa vaatimaan kohtaamiensa paikkojen muuttumattomuuden vaalimista.

Omaan identiteettiin kytköksissä olevat paikat herättävät usein voimakkaita tunteita matkailijoissa. Matkailukeskuksia kehitettäessä tulisi pohtia, kuinka niissä asuvien, työskentelevien ja vierailevien ihmisten kautta avautuvat erilaiset sosiaaliset maailmat voidaan huomioida paremmin. Keskusten luonnonläheisyyttä voi pyrkiä vahvistamaan nykykulttuuria tukevin keinoin esimerkiksi kehittämällä kansallispuistoja ja yhdistämällä matkailualaa uusilla tavoilla perinteisiin elinkeinoihin. Keskusten raken-

tamisessa ja tuotteistamisessa tulisi niinkään pyrkiä huomioimaan sekä ne matkailijaryhmät, joille on vuosien saatossa muodostunut kiintyä paikkasuhde ja jotka haluavat vaalia paikkojen kasautuneeseen historiaan liittyviä ominaisuuksia, että ne ryhmät, jotka etsivät keskuksista uudenlaisia kulutusyhteisöjä.

Kirjallisuus

- Alajuuma, Kaija (1998) Tunturille mennä tahdon... Kullervo Kempin Lumikuru oppaana lapinkävijän mielenmaisemaan. Teoksessa Marja-Leena Hakkarainen & Tero Koistinen (toim.) Matkakirja. Artikkeleita kirjallisista matkoista mieleen ja kieleen. Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia, Humanistinen tiedekunta, Joensuun yliopisto. 24-25.
- Arnould, Eric & Price, Linda (1993) River Magic: Extraordinary Experience and the Extended Service Encounter. *Journal of Consumer Research* 20, 24-45.
- Bruner, Edward (1994) Abraham Lincoln as Authentic Reproduction: A Critique of Postmodernism. *American Anthropologist* 96:2, 397-415.
- Burr, Vivien (2004) Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä. Vastapaino, Tampere.
- Crouch, David (2000) Place around us: embodied lay geographies in leisure and tourism. *Leisure Studies* 19, 63-76.
- Crouch, David (2004) Tourist practices and performances. Teoksessa Alan A. Lew, Michael C. Hall & Allan M. Williams (toim.) *A Companion to Tourism*. Blackwell Publishing, Malden. 85-95.
- Hall, Stuart (1999) Identiteetti. Vastapaino, Tampere.
- Hakkarainen, Maria (2005) Levin ja Ylläksen kohdekartoitukset. Arctic Centre, University of Lapland, Rovaniemi. <http://www.arcticcentre.org/?depid=21742>. Luettu 12.6.2008.
- Harvey, David (1989) *The Condition of Postmodernity: An Inquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford, Basil Blackwell.
- Heiskala, Risto (2000) Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriasta. Gaudeamus, Helsinki.
- Jokinen, Ari (2002) Metsänomistaja metsänsä hoitajana. Rutiinit, ”tarjokkeet” ja vastavuoroisuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 67:2, 134-147.

- Järviluoma, Jari (2006) Turistin luonto. Tutkimus luonnon merkityksestä matkailun vetovoimatekijänä neljässä Lapin matkailukeskuksessa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 96. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.
- Keskitalo-Foley, Seija (2006) Kolme näkökulmaa Lapin paikkana kokemiseen. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 129-146.
- Lane, Ruth & Waitt, Gordon (2007) Inalienable Places. Self-drive Tourists in Northwest Australia. *Annals of Tourism Research* 34:1, 105-121.
- Lappalainen, Sirpa (2007) Johdanto. Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Vastapaino, Tampere. 9-14.
- Lehtinen, Ari (2006) Osallisuuden ja kieltäytymisen paikat. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 44-63.
- Lüthje, Monika (2005) Se mukava maaseutu siellä jossain. Maaseutumatkailu kokemusten, mielikuvien ja markkinoinnin kohteena. *Acta Universitatis Lapponiensis* 91. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.
- Massey, Doreen (1995) The conceptualization of place. Teoksessa Doreen Massey & Pat Jess (toim.) *A Place in the World*. Oxford University Press, New York. 45-85.
- Massey, Doreen (2008) Samanaikainen tila. Vastapaino, Tampere.
- Meriruoho, Anna & Rantala, Outi (2005) Pallaksen ja Ylläksen alueellinen identiteetti. Teoksessa Seija Tuulentie & Jari Järviluoma (toim.) *Erottuvat tunturit*. Pallaksen ja Ylläksen alueelliset identiteetit matkailijoiden ja yrittäjien puheissa. Lapin yliopiston kauppätieteiden ja matkailun julkaisuja B, Tutkimusraportteja ja selvityksiä 3. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 19-36.
- Naukkarinen, Ossi (2006) Paikallisuus, liikkuvuus ja esteettiset arvot. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 64-79.
- Palmu, Tarja (2007) Kenttä, kirjoittaminen, analyysi – yhteenkietoutumia. Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Vastapaino, Tampere. 137-150.

- Peñaloza, Lisa (2000) The Commodification of the American West: Marketer's Production of Cultural Meanings at the Trade Show. *Journal of Marketing* 64, 82-109.
- Peñaloza, Lisa (2001) Consuming the American West: Animating Cultural Meaning and Memory at a Stock Show and Rodeo. *Journal of Consumer Research* 28, 369-98.
- Perttula, Juha (2002) Kiintopisteitä, ydinteemoja ja prototyyppejä: luonnos matkailun ja matkailuelämyksen psykologiaksi. Teoksessa Jarkko Saarinen (toim.) *Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotain muuta? Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia 2*. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 31-54.
- Quinn, Bernadette (2007) Performing Tourism. Venetian Residents in Focus. *Annals of Tourism Research* 34:2, 458-476
- Rantala, Outi (2006) Erämaisia metsiä ja rakennettuja reitistöjä. Kehysanalyttinen tulkinta matkailijoiden metsämaisemakokemuksista Lapissa. Pro gradu -tutkielma, Kauppatieteiden ja matkailun tiedekunta, Lapin yliopisto.
- Rantala, Outi & Uusitalo, Marja (2007) Ounasselän tunturiseudun maisemat matkailijoiden mielikuvissa ja kokemuksissa. Teoksessa Liisa Tyrväinen & Seija Tuulentie (toim.) *Luontomatkailu, metsät ja hyvinvointi. Metlan työraportteja 52*. 31-44.
- Robins, Kevin (1991) Tradition and translation: national culture in tis global context. Teoksessa John Corner & Sylvia Harvey (toim.) *Enterprise and Heritage: Crosscurrents of National Culture*. Routledge, London.
- Saarinen, Jarkko (1999) Tuntureille: matkailua erämaamaisemaan. Teoksessa Timo Jokela (toim.) *Tunturi taiteen ja tieteen maisemissa*. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 56-61.
- Sironen, Esa (1993) Laajavuoren maisemaa lukiessa. Teoksessa Esa Sironen (toim.) *Ryhtilästä Ramonin kentälle: Jyväskylän liikuntamaisema ennen ja nyt*. Atena kustannus oy, Jyväskylä. 149-174.
- Thrift, Nigel (2000) Still Life in Nearly Present Time: The Object of Nature. *Body & Society* 6:3-4, 34-57.
- Tuan, Yi-Fu (2006) Paikan taju: aika, paikka ja minuus. Teoksessa Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 15-30.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.

- Tuulentie, Seija (2002) Tunturin tuolle puolen: autenttisen luontoelämyksen jäljillä. Teoksessa Jarkko Saarinen (toim.) Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotain muuta? Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia 2. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 73-90.
- Veijola, Soile (2002) Aitoja elämyksiä näyttämöllä: matkailun elämysteollisuuden sosiaalisuudesta ja taloudellisesta logiikasta. Teoksessa Jarkko Saarinen (toim.) Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotakin muuta? Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia 2. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 91-113.
- Vepsäläinen, Miia (2007) Tarjolla Saimaan Venetsiat. Savonlinna ja Varkaus esimerkkeinä paikkakuvausten kutoutumisesta ylipaikallisen ja paikallisen historiallisiksi kudelmiksi. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, Joensuun yliopisto, Joensuu.
- White, Naomi & White, Peter (2007) Home and Away. Tourists in a Connected World. *Annals of Tourism Research* 34:1, 88-104.

Muut lähteet

- Lapin liitto (2008) Yöpymiset suurimmissa matkailukeskuksissa 2007–2008. <http://www.lapinliitto.fi/matkailu/index2.html>. Luettu 14.11.2008.
- Sammallahti, Tiia (ei vl.) Kylmät tilat ja kuumat pedit – kenen elämäntavasta Lapin matkailussa on kysymys? Elämysklubi 28.2.2008. Kahvila Kauppayhtiö, Rovaniemi.

II

MATKAILUELINKEINON JA MUIDEN
LUONTOON PERUSTUVIEN
ELINKEINOJEN SUHDE

Matkailu maaseudun uutena työnä

Maria Hakkarainen

Matkailukeskuksissa yhdistyvät ja kärjistyvät mielenkiintoisesti monet työhön ja työn tekemiseen liittyvät tekijät. Matkailutyössä ovat samaan aikaan läsnä suuret kysymykset kuten yhteiskunnan ja elinkeinorakenteen muutokset, kansallisen aluekehityksen haasteet, kansainvälisten markkinoiden heilahtelut sekä niiden seuranta ja ennakointi, globaalit muutokset, kuten ilmastonmuutos, urbaaniksi mielletty palvelutyö ja maaseutualueiden perinteinen alkutuotanto. Arkisempaan työn tekemiseen jännitteitä aiheuttavat työn sesonkiluonteisuus, kausittain vaihtuvat työyhteisöt, paikallisyhteisöjen ja matkailun suhde sekä matkailualueiden historia, perinteet ja kulttuuri.

Kokonaisuudessaan matkailusta on vähitellen tullut ala, jolla voi ansaita elantonsa päätyönään ja jonka varaan lasketaan paljon tulevaisuudensuunnitelmia tehtäessä, niin yksittäisten ihmisten osalta kuin aluekehityksessäkin. Matkailun voimaa aluekehityksen välineenä perustellaan muun muassa matkailun työllistävällä vaikutuksella. Matkailu työllistää usein työttömyyden pahiten koettelemia ja muuttoaltteimpia väestöryhmiä, naisia ja nuoria (Järviluoma 1997, 129; McKenzie 2006, 15). Tämä näkyy esimerkiksi Tunturi-Lapin seutukunnan työvoimatilastoissa, joiden mukaan 42 % Tunturi-Lapin matkailutyövoimasta oli alle 30-vuotiaita. Naisten osuus paikallisista työntekijöistä oli 53 % (Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 2007). Matkailukeskusten tarjoamien työtilaisuuksien lisääntyessä nuorilla on mahdollisuus jäädä kotiseudulle ja alueen muuttotase voi jopa kääntyä voitolliseksi (Kauppila 2004, 86).

Matkailun kehitys työnä ja elinkeinona on edellyttänyt ja edellyttää yhä toimijoiltaan muutosvalmiutta ja kykyä kehittyä kasva-

vien markkinoiden vaatimiin mittoihin niin kysynnän kuin tarjonnan osalta. Esimerkiksi Ylläksen ja Levin alueen matkailutyöllä on pitkä historia, jonka aikana se on kasvanut satunnaisen perhemajoituksen tarjoamisesta vientiteollisuuteen rinnastettavaksi elinkeinoksi monine siihen sekä suoraan että välillisesti linkittyvine toimijoinen. 1900-luvun alkupuolelta lähtien tunturien kutsuun vastanneet hiihtäjät ja lapinkävijät ovat hitaasti lisääntyneet yksittäisistä henkilöistä yhä kasvaviksi matkailijavirroiksi. Vieraita on tullut elämyksiä etsiviä turisteja, joiden vastaanottamiseen eivät enää pelkkä vieraanvaraisuus ja tottumus riitä. Matkailutyöntekijöiden joukko on kasvanut majoituksesta ja muonituksesta lisätöinä huolehtineista emännistä ja vieraita tunturissa käyttäneistä isännistä laajaksi ja moninaiseksi (vrt. Baum 2007, 1383). Vieraanvaraisuutta ja tottumusta edellytetään yhä, mutta nyt ne ovat osa matkailutyöntekijän ammattitaitoa.

Tässä luvussa matkailutyötä katsotaan Lapin näkökulmasta. Artikkelissa pohditaan, mitä ja millaista turismi on työnä. Tarkemman tarkastelun kohteena on tapaustutkimuksenomaisesti Ylläksen (Kolari) ja Levin (Kittilä) tunturikeskuksiin sijoittuva matkailutyö Tunturi-Lapin työvoimatilastojen valossa sekä työntekijöiden itsensä kuvaamana. Artikkelissa käytetty aineisto muodostuu tilastotiedoista, fokusryhmähaastatteluista sekä matkailutyötä käsittelevistä lehtiartikkeleista. Levin ja Ylläksen alueen matkailua ja sen suunnittelua käsitelleet fokusryhmähaastattelut toteutettiin Matkailualueet maisemalaboratoriona -hankkeessa syksyn 2005 ja kevään 2006 aikana. Haastatteluja tehtiin 11 ja niihin osallistui yhteensä 74 Ylläksen ja Levin alueen matkailun kanssa tekemisissä olevaa henkilöä. Fokusryhmät oli jaettu toimijaryhmittäin Sirkan, Ylläsjärven ja Äkäslompolon kyläläisiin, alueiden loma-asukkaisiin, matkailun sesonkityöntekijöihin sekä Kittilän ja Kolarin kunnan viranomaisiin (Mettiäinen 2007, 42-43).

Olen analysoinut artikkelissa käytetyn aineiston laadullisen sisällönanalyysin ja lähilukutekniikan keinoin. Sisällönanalyysin menetelmiin kuuluu aineiston teemoittelu. Teemoittelua käytetään apuna pyrittäessä selvittämään jokin tutkimuskohtena oleva rajattu ilmiö mahdollisimman tarkkaan (Tuomi & Sara-

järvi 2002). Käsittelemäni laajan haastattelumateriaalin supistin tämän artikkelin aineistoksi pelkistämällä sen yhteen mielekkäaseen, matkailutyötä käsittelevään teemaan. Luin teeman mukaisia haastatteluosuuksia ja artikkelikatkelmia tarkemmin lähilukutekniikalla eli luin tekstejä useita kertoja syventyen etsimään tekstin tihentymiä eli kohtia, joissa matkailutyön piirteitä kuvattiin parhaiten. Lähiluvun intensiivisyyden vuoksi analyysin kohteena olivat tekstit kannattaa rajata suhteellisen lyhyiksi (Pöysä 2006, 159). Tekemäni sisällönanalyysin tuloksena tarkastelen artikkelissa matkailutyön elementtejä ja piirteitä matkailutyöntekijöiden näkökulmasta.

Matkailu elinkeinona

Elinkeinorakenteen muutos ja palveluvaltaistuminen näkyy läpi koko suomalaisen yhteiskunnan. Nykyään kasvava osa myös maaseudun työpaikoista kuuluu palvelusektorille. Tämä ilmiö näkyy erityisesti Lapissa ja Lapin matkailukeskuksissa. Valtakunnallisesti ja alueittain elinkeinojakauman keskiarvoja tarkasteltaessa elinkeinorakenteen raju muutos alkutuotannosta palveluiden tuotantoon on ollut Lapissa jyrkempi kuin Suomessa keskimäärin. Vuosituhannen vaihteeseen tultaessa Lapin alkutuotannossa työskentelevien määrä on vähentynyt rajusti. 1960-luvun alun 30 000 työntekijästä määrä on laskenut vähän yli 4 000 työntekijään ja vastaavasti palveluiden parissa työskentelevien määrä on lisääntynyt noin 27 000:sta vajaan 50 000:een (Lapin liitto 2002). Koko maan keskiarvoihin verrattuna Lapin elinkeinorakenteessa palveluiden ja alkutuotannon suhteellinen osuus on suurempi ja vastaavasti jalostuksen pienempi kuin muualla maassa. Palveluiden osuus elinkeinorakenteesta korostuu erityisesti matkailukeskuksissa ja keskusten lähialueilla (Kauppila 2004, 169). Viime vuosina Lapin työpaikkamäärät ovat kasvaneet yksityisellä palvelusektorilla, eniten matkailussa ja siihen sidoksissa olevilla toimialoilla. Paikkakunnittain tarkasteltuna kasvu on kohdentunut lähinnä kaupunkiseutuihin ja lisäksi matkailukeskusten sijainti-

kuntiin (Laakkonen 2005). Matkailukeskuksista on tullut työsäkäyntikohteita keskuksia ympäröivien alueiden asukkaille. Sen lisäksi että maaseutualueiden asukkaat voivat työllistyä keskusten palvelualojen töihin, matkailukeskusten lähialueiden yrittäjät tarjoavat omia palveluitaan keskusten asiakkaille.

Vaikka palveluiden osuus elinkeinoista on korostunut erityisesti matkailukeskuksissa, alkutuotannolla on yhä vahva asema keskustenkin elinkeinoelämässä. Matkailualan töitä yhdistetään osaksi perinteisiä paikallisia elinkeinoja, niitä tehdään perinteisten alkutuotannon töiden rinnalla ja ennen kaikkea perinteiset elinkeinot muodostavat kiinteän osan keskusten kulttuuri- ja perinnepääomaa, johon monet keskusten tarjoamat tuotteet ja palvelut pohjautuvat (ks. myös Macleod 2004, 214). Matkailun ja alkutuotannon suhde korostuu pyrittäessä levittämään matkailun tuomia hyötyjä keskuksia ympäröiville alueille. Esimerkiksi Kauppilan (2004, 217–220) mukaan suurin alueellinen hyöty sekä matkailun että muiden elinkeinojen tuottamista hyödykkeistä ja palveluista saadaan, kun ne pyritään tuottamaan mahdollisimman paikallisesti. Keskuksen toimiessa tietyn alueen suurimpana vetovoimatekijänä kunnan muiden osien pitäisi profiloitua tuottamaan omia, keskuksen tarjontaa täydentäviä tuotteita. Ympäristön yrittäjät voisivat erikoistua esimerkiksi erilaisiin alkutuotannon tai jalostuksen muotoihin, joilla tuetaan ja täydennetään matkailukeskuksen tarjontaa. Paikallisten asukkaiden ja paikallisen kulttuurin huomioiminen niin tuotannossa, suunnittelussa kuin kehitystyössäkin sitouttaa monia eritasoisia ja eri alan toimijoita alueen matkailuun ja edistää näin matkailun hyväksyttävyyttä paikallistasolla.

Matkailun ja perinteisten elinkeinojen suhde näkyy myös Lapin liiton laatimassa Lapin maaseutus suunnitelmassa (Lapin liitto 2005), joka nostaa yrittäjyyden, erityisesti monialayrittäjyyden sekä yrittäjäosaamisen kasvattamisen, Lapin maaseudun tulevaisuuden elivoimaisuuden edellytykseksi. Monialayrittäjyyden luonteviksi vaihtoehdoiksi suunnitelma nimeää erilaiset matkailun, porotalouden, maa- ja metsätalouden, luonnontuotteiden keräilyn, kalastuksen sekä muiden kausitöiden yhdistelmät. Suunnitelman

mukaan monimuoto- tai osa-aikayrittäjyys olisi varteenotettava vaihtoehto työllistymiseen ja toimeentulon hankkimiseen lappilaisella maaseudulla. Tällaisen yritystoiminnan mahdollistaminen ja tukeminen vaatii kuitenkin joustavien rahoitus- ja koulutusratkaisujen kehittämistä sekä muutoksia työvoimapolitiikassa ja sen säädöksissä. Viime vuosina on ollut jo nähtävissä uusien toimialojen yritystoiminnan viriämistä etenkin matkailukeskusten ja kaupunkien läheiselle maaseudulle (Lapin liitto 2005, 2-7).

Tulevaisuudessa matkailun kasvun odotetaan jatkuvan (ks. esim. Suomen matkailustrategia vuoteen 2020; Lapin liitto 2007). Elinkeinorakenteen tulevaa kehitystä arvioitaessa alkutuotannon työvoiman määrän lasku jatkuu, mutta ei enää kovin jyrkkänä. Ennusteiden mukaan vuonna 2030 Lapissa alkutuotannossa työskentelee yhä noin 4000 henkilöä (Lapin liitto 2002).

Elinkeinorakenteen muutosta voidaan tarkastella myös muutoksena alkutuotannosta elämystalouteen. Tämän näkemyksen mukaan työssä on siirrytty konkreettisten hyödykkeiden tuottamisesta palveluiden ja elämysten tarjoamiseen (Pine & Gilmore 1999). Elämysten tuottamista ja elämystaloutta tutkineiden Joseph Pinen ja James Gilmoren (1999; ks. myös Tarssanen & Kylänen 2007, 17-18) mukaan elämystalous on osa tuotteiden taloudellisen arvon kehitystä ja muutosta. Tuotteet eriytyvät ja niiden arvo nousee edettäessä alkutuotannosta jalostukseen ja siitä palveluiden tuottamiseen sekä edelleen elämysten tuotantoon. Kehitys ei tarkoita, että alkutuotannon ja jalostuksen tuotteet ja palveluiden tarjoaminen katoaisivat, vaan ne muodostavat osan moniulotteista elämystuotetta.

Elämys ja elämyksellisyys ovat moniselitteisiä käsitteitä, joiden määrittely ja tuottamisen mittaaminen esimerkiksi työvoimaja elinkeinotilastoja varten on vaikeaa (Saarinen 2002, 13). Tästä huolimatta elämyksen käsitteestä on tullut viime aikoina heterogeenisen ja monialaisen matkailutyön yhteinen nimittäjä. Matkailutyö tiivistetäänkin usein elämysten tuottamiseen ja matkailutyöntekijät luokitellaan näiden elämysten tuottajiin (ks. esim. Tarssanen 2007, 22; Edupoli 2007a).

Matkailu työnä ja ammattina

Matkailualan ja -työntekijän määrittäminen ei ole helppo tehtävä. Alan hahmottamista vaikeuttaa se, että periaatteessa lähes kaikkia tuotteita ja palveluita voidaan myydä matkailijoille ja siten useimmat alat voivat kytkeytyä omalla tavallaan matkailuun (esim. Baum 2007, 1386). Suomessa matkailutilinpidon suositusten mukaisesti matkailun toimialat jaetaan kolmeen ryhmään: matkailulle tyypillisiin, liitännäisiin ja ei-ominaisiin toimialoihin. Matkailuelinkeinoksi luokitellaan ensisijaisesti ne toimialat, jotka saavat matkailusta välitöntä tuloa. Näitä aloja ovat esimerkiksi henkilöliikenteen kuljetus, majoitus- ja ravitsemistoiminta, matkatoimisto- ja ohjelmapalvelut sekä lisäksi erilaiset viihde-, kulttuuri- ja urheilupalvelut. Tärkein matkailun liitännäinen toimiala on polttoaineen myynti ja merkittävin ei-tyypillinen toimiala on vähittäiskauppa. Palveluita tarjoavien yritysten ja yhteisöjen lisäksi matkailun parissa toimii runsaasti erilaisia hallinnollisia organisaatioita (Kauppa- ja teollisuusministeriö 2006, 12–13; Matkailun edistämiskeskus 2007).

Välillisesti matkailun työllistävä vaikutus näkyy monilla matkailun tilinpidon ulkopuolelle jäävillä aloilla. Ulkopuolelle jäävät alat vaihtelevat muun muassa alueittain ja matkakohteiden kehitysvaiheiden mukaan. Esimerkiksi Levin ja Ylläksen matkailualueilla erilaisten palveluita tuottavien pienyritysten määrä on kasvanut vuosittain 2000-luvun alusta alkaen. Henkilökohtaisia palveluita tarjoavien yritysten, kuten kampaamojen, kosmetologien ja hierojien, määrä on moninkertaistunut viime vuosien aikana. Lisääntyvä vapaa-ajanasuntokanta on synnyttänyt vapaa-ajanasuntojen huoltoon erikoistuneita puhtaanapito- ja huolintayrityksiä sekä kiinteistövälitystoimintaa. Kasvanut yritysmäärä on puolestaan lisännyt yritystoimintaa tukevia yrityksiä kuten tilitoimistoja. Palveluyritysten lisäksi kehittyvä matkailu ja matkailurakentaminen ovat lisänneet alueiden rakennus- ja maansiirtoalan töitä ja rakennusalan yrityksiä (Hakkarainen 2005, 25).

Matkailutyön moninaisuus näkyy myös matkailutyönantajien kriteereissä työntekijöilleen. Työnantajien vaatimukset vaihte-

levat laidasta laitaan riippuen työtehtävästä. Yhtäältä voidaan etsiä tietyn alan rautaisia ammattilaisia kuten gourmetkokkeja tai monitaitureita, jotka hallitsevat yhtä lailla myynnin, markkinoinnin, opastuksen ja kelkan korjauksen. (Veijola ym. 2008; Lapin Kansa 27.10.2007; Lapin Kansa 2.11.2007; Marhuenda ym. 2005, 24.) Matkailutuotteet rakentuvat usein monista eri osa-alueista, joissa tarvittavat osaamisalat voivat perustaltaan olla varsin kaukana toisistaan. Tämä korostuu erityisesti pienissä muutaman hengen yrityksissä, joissa sekä yrittäjät että työntekijät ovat vastuussa laajoista kokonaisuuksista (Marhuenda ym. 2005, 24). Työvoimaa rekrytoitaessa puutetta on usein eniten näistä matkailutyön moniosajista (Tuunainen 2007, 2; Helsingin Sanomat 23.1.2006).

Tietojen ja taitojen lisäksi matkailun työvoiman palkkauksessa ja työntekijöiltä vaadittavien ominaisuuksien kuvauksissa korostuu työntekijän persoonallisuus (Veijola ym. 2008, 51). Esimerkiksi Meri-Lapin Työhönvalmennus-säätiön tekemän selvityksen mukaan Meri-Lapin matkailutyönantajat pitävät työntekijän tärkeimpinä ominaisuuksina henkilön persoonallisuuteen liittyviä tekijöitä. Raportin mukaan työnantajien arvostamia ominaisuuksia olivat ulospäinsuuntautuneisuus, asiakaspalveluhenkisyys, reippaus ja palvelualttius. (Tuunainen 2007, 14.) Yksilön persoonalliset ominaisuudet korostuvat myös matkailualan koulutuksen sisällönkuvauksissa (ks. esim. Edupoli 2007b) kuten myös matkailutyöntekijöiden omissa kuvauksissa matkailualalle sopivista henkilöistä:

Nää duunithan on sellasia, että nää ei epäsosiaalisille ihmisille yksinkertaisesti sovi ja sit ei myöskään sellaisille ihmisille joilla paineen sietokykyä ja stressinsietokykyä ja kaaoksensietokykyä ei oo. (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)

Osassa matkailun töistä persoonallisuus voidaan esittää jopa palkkauksen pääasialliseksi perusteeksi taidollisten vaatimusten sijaan. Esimerkiksi rinnetyöntekijöiden palkkaukseen voi riittää reipas ja palvelualtis mieli sekä siisti ulkoasu (Hakkarainen 2005, 23). Työntekijän persoonallisuuden korostuminen ei ole ainoastaan

matkailutyöhön liittyvä piirre vaan yleinen työhön liitetty trendi. Esimerkiksi Akseli Virtasen (2006) mukaan nykytyö ei koostu enää erityisen tehtävän tai tuotteen yksittäisestä suorittamisesta tai saavuttamisesta, vaan erilaisista yhteistyön muodoista. Työntekijältä odotetaan tilannetajua sekä kykyä vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön. Yhteistyökykyjen korostumisesta huolimatta työstä on tullut yhä enemmän yksilöllistä ja itsenäistä. Työ koostuu työntekijän omasta asenteesta ja työntekijän tiedoista ja taidoista, joita ei voi erottaa hänen persoonastaan (Virtanen 2006, 126-127).

Uuden työn piirteet matkailussa

Persoonallisuuden korostumisen ohella matkailutyöstä löytyy runsaasti yhtymäkohtia erilaisiin uuden työn määrittelyihin eli matkailutyön trendit, työn kausiluonteisuus ja työvoiman vaihtuvuus, vastaavat hyvin uudeksi työkse määriteltyä työtä (Veijola & Valkonen 2008; Marhuenda ym. 2005, 22).

Viime vuosina lähes kaikilla aloilla on nopeasti kasvanut niin sanottujen epätyypillisten työsuhteiden määrä. Aiemmin epätyypillisistä määräaikaista ja osa-aikaista pätkätoistä on tullut enemmän sääntö kuin poikkeus ja työurat koostuvat usein alati vaihtuvista työpaikoista erilaisissa tiimeissä. (Ks. esim. Beck 2000.) Työvoimalta edellytetään sekä fyysistä, että henkistä liikkuvuutta niin tehtävästä ja projektista kuin työpaikasta ja -tilasta toiseen. Liikkuvuuden vaatimuksen mahdollistaa työvoiman rakenne: pysyvästi tilapäisen työvoiman piiristä löytyy aina joku, joka on valmis työhön lähes millä tahansa ehdoilla. Tätä tilapäistyövoimaa nimitetään prekariaatiksi eli työvoimaksi, joka kokee nykyisen palkkayhteiskunnan puitteissa jatkuvaa epävarmuutta oikeuksistaan, toimeentulostaan ja tulevaisuudestaan. Subjektii-visesta mahdollisuudesta siirtyä työstä toiseen sitoutumatta pysyviin rakenteisiin ja instituutioihin on tehty tämän päivän yritysten tärkein kilpailuvaltti. Vastinparina työntekijöiden pätkittäisille ja vaihtuville työsuhteille yritykset korostavat persoonallista työvoiv-

maa, reagoitiherkkyyttä ja joustavaa yhteisöllisyyttä rakentavaa tiimityötä (Korhonen ym. 2006, 379).

Näihin työn piirteisiin sopeutumisessa työntekijöiltä vaaditaan monentasoista joustavuutta ja sopeutumiskykyä. Richard Sennettin (2002, 7) mukaan työn joustavuus merkitsee tänä päivänä työuran paloittelua lyhytaikaisiin työtehtäviin ja projekteihin. Matkailutyöntekijältä vaadittava joustavuus on tämän lisäksi sopeutumista määräaikaisiin ja epätyypillisiin työsuhteisiin sekä epäsäännöllisiin työaikoihin, jotka edellyttävät työskentelyä yleisenä loma-aikoina ja viikonloppuina. Työn epäsäännölliset piirteet määrittävät arkea kokonaisuudessaan ja tekevät työn ja työn ulkopuolisen elämän, kuten perhe-elämän, yhteensovittamisen haasteelliseksi (Marhuenda ym. 2005).

Yllä esitettyjen määritelmien mukaan Lapin matkailukeskusten sesonkiluonteinen työ istuu hyvin uuden työn kenttään. Toisaalta asetelma esimerkiksi matkailun ja perinteisten elinkeinojen yhteensovittamisessa ei ehkä olekaan yksinkertainen uuden ja vanhan työn kohtaaminen (vrt. esim. Vähämäki 2003). Jussi Vähämäki (2003, 16) kuvailee työn muuttumista tilaltaan rajattomaksi ja ajaltaan epämääräiseksi. Vähämäen mukaan uuden työn tuotantopaikka on epämääräinen ja sitä on vaikea rajata. Aikakäsitykseltään työstä on tulossa loputon; se ei sitoudu työaikoihin vaan pyrkii sekoittumaan koko elämään. Näillä määreillä on voitu kuitenkin kuvata esimerkiksi luontais- tai porotaloudesta eläneen lappilaisen elämää aiemminkin. Luonto työnä ja työpaikkana on ollut erottamaton osa elämänpiiriä, jossa aika ei ole laskettavissa tietyn mittaisena päivittäisenä työaikana.

Työvoiman hallinta

Kasvava ja usein sesonkiluonteinen matkailuala tarvitsee vuosittain entistä enemmän osaavaa työvoimaa ja työvoiman saatavuudesta ja hallinnasta on tullut matkailualueiden jatkuva haaste (ks. esim. Baum & Szivas 2008, 787; Getz & Nilson 2004). Viime vuosina monet Lapin tunturikeskukset, kuten Ylläksen ja Levin

keskukset, ovat työllistäneet jo niin tehokkaasti, että työvoimasta on sesonkiaikoina pulaa eikä ylitarjontaa. Paikallinen työvoima ei enää riitä tyydyttämään keskusten työvoiman tarvetta. Työllistämistilannetta vaikeuttaa Lapin väestön ikääntyminen ja väheneminen. Sesonkien työntekijät on hankittava joka sesongiksi erikseen ja työntekijöiden kausittainen vaihtuvuus on suurta. Esimerkiksi yhden käytännön kokemukseen perustuvan näkemyksen mukaan vain kolmannes kausityöläisistä tulee uudelleen:

Meillä on aika paljon, tai ketjussa (on), sesonkipaikkoja, niin noin yks kolmannes siitä porukasta on kolme vuotta ja kolmena sesonkina ja kaksi kolmasosa käy vain yhtenä. (Haastattelu 4, Ylläsjärven kyläläiset 2005)

Työnantajilta jatkuvat työllistämisprosessit vievät runsaasti aikaa ja rahaa. Yleisesti ottaen matkailutyövoiman hankintaperusteita kohtaan on esitetty kritiikkiä, jonka mukaan työvoiman palkkauksessa työvoimakustannukset ovat painottuneet osaamisen ja koulutuksen kustannuksella. Kansainvälisessä matkailutaloudessa hyödynnetään laajasti opiskelijatyövoimaa, jonka varsinainen koulutusala voi olla aivan muualla kuin matkailu- ja palvelualalla. Matkailualalle saatetaankin siirtyä vähäisellä osaamisella ja koulutuksella. (Saarinen 2006, 72.)

Ympärivuotisten työpaikkojen syntyminen ei ole itsestäänselvyys sesonkivuotuisissa matkailukeskuksissa, eikä sesonkien tasaamisen lisäksi yhtä tehokasta lääkettä kokovuotiseen työllistämiseen ole nähtävissä. Vaihtoehtoja sesonkeihin sopeutumiseksi ja työllistymisen ympärivuotisuuden takaamiseksi kehitellään kuitenkin jatkuvasti (esim. Jang 2004; Getz & Nilsson 2004). Matkailukeskuksissa ympärivuotista työtä haetaan esimerkiksi vuosittaisella kokonaistyöajalla, työvoiman sesonkisiirroilla, kesä- ja talvikauden ammattiyhdistelmillä ja elinkeinojen rinnakkaisella yhteensovittamisella. Kokonaistyöaika mahdollistaa työtuntien jakamisen pitemmälle ajalle. Ratkaisuja haetaan myös kehittelemällä monialaisia työpaikkoja erilaisten talveen ja kesään painottuvien ammattien yhteen liittämällä, kuten esimerkiksi yhdistämällä

hiihdonopetus ja golfin tai sauvakävelyn ohjauspalvelut samalle henkilölle. Työntekijät suhtautuvat hyväksyvästi siihen, että työnantajat panostavat ympärivuotiseen työllistymiseen koulutuksen ja ammattiyhdistelmien kautta:

- *Yritetään saada jengiä sitoutumaan tänne, nii meilläki on sauvakävelyohjaajan koulutus tässä mahdollinen.*
 - *Sitte jotkut hiihdonopettajat on töis golfkentällä.*
 - *Nii semmoselle ihmiselle, (joka on) valmis kouluttamaan itse itseään ... mahdollistetaan se, et työnantaja kouluttaa ja tällä tavalla se ehkä muuttuu sellaseks, että työllistyminen on mahdollista ympärivuotisesti.*
- (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)*

Levin ja Ylläksen matkailutyöntekijät

Matkailutyön volyymin mittaaminen on vaikeaa. Mittaamista vaikeuttavat niin tilastointitapojen kuin matkailutyön moninaisuus. (Pirttijärvi & Hakkarainen 2008, 18). Pääasiallisesti Suomen matkailutilastoinnista vastaavat Tilastokeskus ja Matkailun edistämiskeskus MEK. Alueellisena vastauksena valtakunnallisia tilastoja tarkemman tiedon tarpeen tyydyttämiseksi Tunturi-Lapin työvoimatoimisto on seurannut vuosittain keväästä 2002 alkaen Levin (Kittilä) ja Ylläksen (Kolari) tunturikeskusten matkailutyöllistymistä keskusten kevätkaudelle ajoittuvan huippusesongin osalta oman työvoimaselvityksensä avulla. Vuoden 2007 selvityksessä työvoimaa ei eritelty keskuksittain vaan tarkasteltiin koko Tunturi-Lapin seutukuntaa eli Kittilän ja Kolarin kuntien lisäksi myös Muonion ja Enontekiön kuntia. Matkailun työvoiman määrä on kasvanut koko selvitysten kattaman tarkastelujakson ajan. Vuonna 2002 Kolarin ja Kittilän tunturikohteisiin työllistyi 103 henkilöä ja vuonna 2006 vastaava luku oli 2571 henkilöä. Keskimäärin yritykset työllistivät vuonna 2006 noin seitsemän henkilöä Kolarissa ja noin kuusi henkilöä Kittilässä (Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 2005; 2006).

Taulukko 1. Kolarin ja Kittilän matkailun työllisyyslukuja 2006 (Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 2006).

Työsuhteen laatu	Kolari		Kittilä	
	Henkilöä	Prosenttia työvoimasta/työntekijöistä	Henkilöä	Prosenttia työvoimasta/työntekijöistä
Yritykset	129		273	
Yrittäjät	163	18	353	21
Vakituiset työntekijät	124	16	385	30
Määräaikaiset työntekijät	300	39	484	37
Osa-aikaiset	284	37	371	29
Harjoittelijat	56	7	51	4
Työntekijät yht.	764	82	1291	79
joista ulkopaikkakuntalaisia	323	42	431	33
Matkailun työvoima yht. (yrittäjät ja työntekijät)	927	100	1644	100

Työvoimaselvityksessä matkailutyöntekijöitä on eritelty yrittäjiin sekä vakituisiin, määräaikaisiin ja osa-aikaisiin työntekijöihin ja harjoittelijoihin (taulukko 1). Työntekijöitä on ryhmitelty myös sukupuolen, iän, ammattialan ja lähtöalueitten mukaan (taulukko 2).

Taulukko 2. Kolarin ja Kittilän matkailun työntekijöiden ryhmittelyä iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2006 (Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 2006).

	Kolari	Kittilä
	%	%
Naisia	57	56
Miehiä	43	44
Alle 30 vuotta	41	44
30-50 vuotta	42	45
yli 50 vuotta	17	11

Ammattialoittain Kittilässä oli huomattavan paljon myyjiä ja asiakaspalvelutyöntekijöitä, mutta tähän vaikuttanee se, että osa Kittilän kirkonkylän kaupoista oli mukana tutkimuksessa. Seuraavaksi

eniten oli ravintolatyöntekijöitä. Ylläkselläkin suurin työntekijäryhmä oli myyjät ja asiakaspalvelutyöntekijät, mutta ero Ylläksellä muihin työntekijäryhmiin oli huomattavasti pienempi kuin Levillä. Ylläksellä seuraavaksi suurimmiksi, keskenään lähes yhtä suuriksi ryhmiksi, nousivat puhtaanapidon ja ravintola-alan työntekijät (Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 2005; 2006).

Taulukko 3. Kolarin ja Kittilän matkailutyöntekijät lähtöalueiden mukaan vuonna 2006 (Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 2006).

Työntekijän lähtöalue	Kolari		Kittilä	
	Henkilöä	%	Henkilöä	%
Kotikunta (Kolari tai Kittilä)	441	58	860	67
Muu Lappi	132	17	139	11
Länsi-Suomen lääni	58	8	109	8
Etelä-Suomen lääni	45	6	101	8
Oulun lääni	25	3	29	2
Itä-Suomen lääni	21	3	46	4
Ulkomaat	21	3	7	0,5
Muut	21	3	–	–
Yhteensä	764		1 291	

Vuonna 2006 Leville työllistyneistä matkailutyöntekijöistä noin kaksikolmasosa oli kittiläläisiä. Ylläksen työntekijöistä oman kunnan alueelta oli jonkin verran yli puolet (taulukko 3). Länsi-Suomen läänistä tulleen työvoiman korkeat luvut ovat seurausta Tunturi-Lapin työvoimatoimiston pitkäjänteisesti tekemästä yhteistyöstä Turun seudun työvoimatoimiston kanssa (Hakkarainen 2005, 24). Vuonna 2006 ulkomailta keskuksiin työllistyi vain 28 henkilöä seitsemästä eri maasta. Eniten työntekijöitä tuli Ruotsista. Muita lähtömaita olivat Venäjä, Viro, Sveitsi ja Saksa. (Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 2006.)

Tunturikeskusten kotikuntien ulkopuolelta tulevat kausityöntekijät eivät jätä veroeurojaan keskusten kotikuntiin. Verovuodot poislukien kausityöntekijöiden palkkarahat kiertävät keskusalueiden taloudessa. Paikallisten asiantuntijoiden mukaan keskuksissa työskentelevien ulkopaikkakuntalaisten ja etenkin Lapin ul-

kopuolelta tulevien sesonkityöläisten uskotaan kuluttavan suuren osan palkoistaan työskentelypaikkakunnallaan (Hakkarainen 2005, 23).

Matkailutyö Ylläksellä ja Levillä: työntekijöiden kokemuksia

Keskusten matkailutyöläisten joukko koostuu siis suurelta osin paikallisista sekä ulkopaikkakuntalaisista sesonkityöntekijöistä. Matkailutyön piirteet ja työhön liittyvät niin negatiiviset kuin positiivisetkin tekijät ovat erilaisia paikallisille ja ulkopaikkakuntalaisille kausityöntekijöille. Työn kausiluontoisuus koskettaa kaikkia, mutta sesonkien merkitys on todennäköisesti erilainen muutama viikon keikkaa tekeväälle kuin sellaiselle, joka saa sesongeista koko vuoden pääasialliset ansiot. Asumiseen liittyvät kysymykset puhuttavat eri osapuolia. Muualta tulleiden kausityöntekijöiden asumisolosuhteisiin yhteismajoituksessa kaivataan parannuksia ja keskuksissa jo asuvien tai niihin muuttoa suunnittelevien tilannetta hankaloittavat vuokra-asuntojonot sekä rakentamisen ja tonttimaan kalleus.

Matkailun kausiluontoisella ja lyhytkestoisella työllä on omat houkuttelevat puolensa. Keskusten sesonkityöhön hakeutuminen voi olla sijoitus omaan ammatilliseen osaamiseen ja työstä voidaan hakea vahvistusta ansioluetteloon, sillä esimerkiksi ravintola-alalla arvostetaan raskaassa sesongissa pärjäämistä (Helsingin Sanomat 23.1.2006). Matkailualan opiskelijat voivat sesonkien aikana suorittaa harjoittelu- ja työssäoppimisjaksojaan. Joillekin sesonkityö voi toimia normaalin arjen katkaisuna. Työntekijä voi pitää taukoa opiskeluistaan, olla lomalla tai vaikkapa vuorotteluvapaalla omasta varsinaisesta työstään ja tehdä jotain ihan muuta sekä nauttia samalla Lapin luonnosta, maisemista, harrasteista, matkailukeskusten ilmapiiristä ja palveluista. Esimerkiksi hiihdonopettajilla työ voi olla samalla oma harrastus ja intohimo. Työ voidaan myös haluta pitää lyhytaikaisena kausityönä. Tätä kuvaa esimer-

kiksi erään sesonkityöntekijän vastaus kysymykseen, kuinka kauan hän aikoo työskennellä matkailualalla:

- *Vuosissa vai viikoissa?*
- *Vuosissa tai viikoissa tai sekä että.*
- *Kyl mää ainaki aattelin jatkaa tätä hiihdonopetushommaa vielä seuraavinaki talvina. Tällain kuukaus per talvi on ihan hyvä mulle. (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)*

Kausityön houkuttelevuuden luomisessa on oma osuutensa vuositain niin lappilaisissa paikallislehdissä kuin valtakunnallisissa lehdissä tunturikeskusten sesongeista julkaistuilla jutuilla, jotka tarjoavat makupaloina työntekijöiden kommentteja kiireisestä, mutta hauskaasta ja mukaansatempaavasta työstä tavallisesta poikkeavassa ympäristössä (ks. esim. Hetki 2/2006; Helsingin Sanomat 23.1.2006). Kuitenkaan kausiluontoinen matkailutyö ei ole vain lyhytaikaista normaalista arjesta irtautumista vaan todellinen tapa ansaita elantonsa:

- *Onko se niinku tosiallinen vaihtoehto elää matkailuhommilla sesonkityössä?*
- *Yllättävän monella sanoisin.*
- *No ainaki, mitä kuuntelee esimerkiksi näitä paikallisia hissityöntekijöitä, nehän painaa ympäri vuorokauden näin talvisesongilla, kun on töitä. Ja sittenku kesä tulee, ne sanoo ihan itte sen, että sitte vaan vedetään lonkkaa ja eletään niillä talven tienesteillä ja odotetaan seuraavaa.*
- *Useampi työsuhte on monella, et tekee monta eri hommaa. (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)*

Sesonkien kiihkeä työrytmi asettaa vaatimuksia yksityiselämälle ja erityisesti perhe-elämälle. Epäsäännölliset työajat ja kokonaisyöajan käyttö kasvattavat työntuntien määrää sesonkien aikana. Pitkät työajat venyttävät lasten päivähoitoaikoja sekä pakottavat vanhemmat toisinaan poikkeaviin ratkaisuihin hoitojärjestelyissä. Alakoululaiset kertovat tarinoita muun muassa isän kanssa rekassa

vietetyistä öistä ja äidin työpaikan takahuoneessa nukutuista öistä. Vanhempien epäsäännölliset ja etenkin ravintola-alalla iltaan ja yöhön painottuvat työajat ovat johtaneet kommentteihin, joiden mukaan esimerkiksi Sirkassa (Levillä) sesonkien aikana koulun pitäisi alkaa yhdeltätoista eikä suinkaan kahdeksalta. (Haastattelu 3, Sirkan kyläläiset 2005.)

Puhuttaessa matkailutyöstä ja sen negatiivisista puolista puhutaan usein myös alkoholin käytöstä. Matkailutyöhön ja erityisesti asiakaspalvelutyöhön liittyvä emotionaalinen työ eli omien tunteiden jatkuva muokkaaminen osana työsuoritusta voi aiheuttaa työuupumusta ja vieraantumista omista todellisista tunteista. Tästä voi seurata turhautumista, aggressiivista käyttäytymistä sekä päihdeongelmia. (Hochschild 1983; Tarssanen 2007, 34.) Alkoholin ja matkailutyön suhde tulee esiin myös Levin sesonkityöläisten haastattelussa ehkä hieman yllättävissäkin kysymyksissä. Esimerkiksi vastaus kysymykseen, minkälainen vaikutus keskuksessa tehdyllä sesonkityöllä on ollut omiin ammatinvalintapäätöksiin, oli naurun saattelemana: ”Alkoholisoiva” (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006). Vastausta perusteltiin monilla tekijöillä. Syiksi lisääntyneeseen alkoholin käyttöön arveltiin muun muassa pimeyttä ja kaamosaikaa, tarjonnan runsautta, seuraa sekä keskuksessa yleisesti vallitsevaa tunnelmaa ja ilmapiiriä. Kuitenkin, vaikka perustelujen mukaan matkailutyön puitteet mahdollistavat runsaankin alkoholinkäytön, alkoholin liikakäyttö luokiteltiin jokaisen omaksi henkilökohtaiseksi valinnaksi, josta ei voi syyttää matkailukeskusta.

Työntekijöiden asuinolosuhteet

Asumisesta ja asuinolosuhteista on siis tullut merkittävä tunturikeskusten matkailutyöhön liittyvä tekijä. Matkailun nopea kasvu ja sen keskittyminen sesonkeihin asettaa vaatimuksia myös työntekijöiden asumiselle. Asuntojen tarve on luonnollisesti suurimmillaan sesonkien aikaan, mutta silloin myös kaikki olemassaolevat asunnot saadaan vuokrattua paremmalla hinnalla matkailijoille.

Asumisolosuhteet vaikuttavat niin työntekijöiden viihtyvyyteen kuin työvoiman saatavuuteen. Vuokra-asuntopula tunnistetaankin yhdeksi merkittäväksi työllistämistä vaikeuttavaksi tekijäksi sekä Levillä että Ylläksellä (Hakkarainen 2005, 23).

Omat vuokra-asunnot ovat pitkien jonojen takana ja on yleinen käytäntö, että kausityöntekijöitä majoitetaan työnantajien järjestämiin soluasuntoihin, joissa huoneet jaetaan usean ihmisen kesken. Osa työntekijöistä hankkii majapaikkansa itse omien suhteittensa kautta esimerkiksi alueiden loma-asunnoista. Sekä työntekijät, työnantajat että alueelliset päättäjät pitävät asuinoloja ongelmana. Toisaalta soluasuntoihin majoittuvat kausityöntekijät tietävät, mihin tulevat ja asumismuoto voidaan nähdä osana työtä. Normaalisti poikkeavia asumisololoja ollaan valmiita sietämään, kun niiden tiedetään olevan vain väliaikaisia: ”Emmie asuis vakinaisella asuinseudulla näitten ihmisten kans, no on se nyt ihan selvä homma, että ei” (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006).

Soluasumisen hyväksyttävyyttä lisää samanhenkinen asuinseura. Kommuuniluonteiset asumisolot voivat olla myös osa työn mielekkyyttä ja yhteisöllisen asumisen ajatellaan kuuluvan työn luonteeseen. Asumisolojen kuvataan osaltaan tuovan oman mausteensa työntekoon: ”Se on osa sitä hektisyyttä, et se tuo vaan lisää pilkettä silmäkulmaan” (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006). Toisaalta kommuuniasuminen vaatii aivan tietynlaista asennetta ja valmiutta. Soluasunto ei ole houkutteleva vaihtoehto perheelliselle. Myös työntekijän ikä, luonne tai työsuhteen pituus voivat vähentää halukkuutta kommuuniasumiseen. Esimerkiksi haastatellut sesonkityöläiset epäilevät keskimääräistä vanhempien ja jo omillaan elämään tottuneiden työntekijöiden halukkuutta asua ”lastentarhassa” (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006).

Vuokra-asuntopulan lisäksi myös omistusasuntojen hankkiminen on ongelmallista. Asuntoja ei juurikaan ole myynnissä ja matkailukeskusten tonttimaan sekä rakentamisen kalleus rajoittaa rakentamishalukkuutta. Näin ollen mahdollisuus oman asunnon hankkimiseen tai rakentamiseen ei toimi sesonkityöntekijöille kannustimena pysyvään asumiseen keskuspaikkakunnalla. Asuinolojen parantaminen ja erilaisten asumismuotojen kehittä-

minen kietoutuu osaksi keskusten kokonaisvaltaista kehittämistä ja suunnittelua sekä työntekijöiden sitouttamista keskukseseen:

Jos ajattelis, että tekis tätä ihan oikeesti päätyönään..., et määhän nyt muuttaisin tänne näin..., nii tänne on aika kallis rakentaa... Jos aatellaan, et pyritään saamaan kausityöntekijöitä sitoutumaan tähän paikkaan, niin silloin pitäis myös pyrkiä jollaki aika välillä siihen, että he voivat muuttaa tänne ja näin. (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)

Asumisongelmien yhtenä ratkaisuna sesonkityöläiset pohtivat osaaikaa-asumista. Työntekijöille voitaisiin tarjota esimerkiksi mökkien hankintaa keskuksen alueelta. Oman paikan uskottaisiin lisäävän käyntejä alueella sesonkien ulkopuolella sekä helpottavan työhön tuloa sesongeiksi:

- *Mää on ruvennu oikeesti miettimään, et jos mulla ois rahaa, nii määhän kyl oikeesti ostaisin täältä jonku mökin, että mä pystyisin viettään kaikki lomaniki tääl, just tääl Levillä ja tulemaan joka talvi aina tänne uudestaan töihin, just silloin sesongin aikana, ku mua eniten tääl tarvitaan tai johonki eri aikaan. Meillähän vois markkinoida ehkä just tätä mökin ostoa vaikka vähän tehokkaammin tai löytää jotain tämmösiä vaihtoehtoja. (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)*

Työntekijät arvioivat myös, että kun kakkosasumisen laatuun esimerkiksi tietoliikenneyhteyksien myötä panostettaisiin, elämän painopiste voisi vähitellen siirtyä kokonaankin keskukseseen:

- *Et tääl ois niinku, tekis sesonkitöitä silloin, ku niitä olis. Sit tekis muita töitä sinä aikana siinä omassa mökissä.*
- *Et osavuosisumisen mahdollisuutta pitäis parantaa ihan kaikin puolin. (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)*

Sesonkityöläisen suhde paikkaan ja alueeseen

Työntekijöiden suhde paikkaan ja paikallisyhteisöihin vaihtelee suuresti. Ulkopaikkakuntalaiselle sesonkityöntekijälle alue voi olla ennen kokematon, ja hän on siellä tavallaan turistina. Toiset ovat taas lomailleet keskuksessa vuosien ajan. Osa työskentelee alueella useina sesonkeina ja saattaa viettää keskuspaikkakunnalla suuremman osan vuotta kuin varsinaisella kotipaikkakunnallaan; osa työntekijöistä tekee vain yhden lyhyen kausityörupeaman.

Osalle työntekijöistä työskentelypaikalla keskuksena sinänsä ei ole merkitystä. He ovat tulleet matkailutyön perässä ja työllistymiskohteena olisi voinut olla mikä tahansa Lapin keskuksista:

- **Minkä takia valitsit juuri Ylläksen ?**

- *No ihan sen takia, että tänne haettiin haettiin työntekijää, et ei ollut mitenkään, et halusin tänne... Silleen oli kuitenkin, että et Lapissa ois ihan kiva se työharjottelu tehdä, koska kuitenkin Suomen matkailun kannalta aika merkittävä alue täällä.*

- *Periaatteessa oisit voinut mennä vaikka Leville tai jonnekki muuallekk?*

- *Kyllä... tänne vaan satuttiin hakemaan työntekijöitä.*

(Haastattelu 2, Ylläksen sesonkityöntekijät 2006)

Joillekin nimenomaan kyseinen keskus on ollut tärkeässä asemassa työpaikan valinnassa. Keskus palveluineen ja harrastusmahdollisuuksineen vastaa omiin tarpeisiin. Keskus voi olla myös tuttu omien matkailukokemusten myötä:

- *Oon täällä ensimmäistä kautta... viime kaudella olin Rovaniemellä safarioppaana... Tää oli ihan alunperin paikkana ykkösvaihtoehto... Rinteet on hyvät ja sitte kaikki muu oheistoiminta, mitä täällä on, yleinen elämänmeno. Täällä on niin moni asia mahdollista.*

(Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)

- Miks sää hakeuduit Leville töihin?

- Mää oon käyny tääl melkein joka vuosi ja tykkään keskuksesta, niin sen takia sitte. Oon ollu lomailemassa täällä siis aikasemmin (15 vuoden ajan). (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)

Paikallisten ja ulkopuolaisien sesonkityöntekijöiden keskinäinen kanssakäyminen rakentuu pitkälti työyhteisöjen kautta. Sesonkityöntekijät pysyvät omana erillisenä ryhmänä, jonka sekoittuminen paikallisyhteisöön ei ole ongelmattonta:

- Se on vähä semmonen eläintarhailmiö, mä en tiedä kummat tässä on eläimiä, paikalliset vai kausityöntekijät, ... siin on oikeesti, vaan niinku karhulinnan muuri.

- On niin hirveesti kaikkii ennakoasenteita siis kumpaaaki suuntaan. (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)

Työn ulkopuolella kausityöntekijöiden ja paikallisten tutustumisessa sattumalla on oma roolinsa. Työn luonne ja asumisolot ovat osasyynä kanssakäymisen rajoittuneisuuteen. Pitkiä työvuoroja tehtäessä vapaa-aikaa ei kovin paljon jää ja vapaa-aika käytetään usein keskustelun palveluitten parissa työstä ja/tai asuinyhteisöstä tuttuja ihmisiä kanssa. Toisaalta kanssakäyminen paikallisten kanssa olisi toivottavaa ja sen uskotaan lisäävän alueen toimijoiden ymmärrystä toisistaan:

- Esimerkiksi naisille oli tämmönen jumppa. Siellä oli jo ihan näitä paikallisia, jotka piti sitä jumppaa, nii sit tuli kohteliaasti, kysyttiin, pyydettiin, että jos esimerkiksi hiihtokoulunopettajista, joku haluais, niin sais tulla jumppalle ja se oli itse asiassa aika mukava. Et jotain tämmösiä juttuja vois olla paljon enemänki... Puhuttasko nyt vaikka lainausmerkeissä, että sopeutetas niitä.

- Matkailuun, niinkö vai teitä paikalliseen?

- Meitä paikalliseen elämään. Että se ei olis niin suuri kuilu, me ei oltas, että kunhan me täällä vaan käydään, että meillä ei tuu missään vaiheessa kosketusta siihen, miten ne toiset, jotka täällä

ihan oikeasti elää ympäri vuoden.

(Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)

Kanssakäymisen hidasteena voivat olla tunnistamisvaikeudet. Vaikuttavasti paikkakunnalla asuvien voi olla vaikea erottaa matkailijaa tai muutaman viikon keikkaa sesonkiaikana tekevää matkailutyöläistä toisistaan. Myös sesonkityöntekijän voi olla vaikea erottaa paikallisia matkailijoista tai muista kausityöläisistä:

- *Emmää oo kyllä nähny paikallisia hirveesti siellä. Täytyy olla semmonen valomerkki, että olen natiivi.*
- *Tutustu minuun.*
- *Ota riski ja rakastu sirkkalaiseen.*

(Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)

Työn hyväksyttävyyys

Paikalliset asukkaat tunnustavat tunturikeskusten riippuvuuden matkailusta ja matkailutyöstä, mutta matkailutyön hyväksyminen ja tunnustaminen ”oikeaksi ja normaaliksi työksi” on yhä jatkuvasti käynnissä oleva prosessi:

- *Ihmiset haluais, et ne vois asua täällä, mutta ne haluais ehkä tehdä normaaleja töitä... Kaikki ymmärtää, että matkailu-ala on se, minkä takia tämä kylä on elossa, tämä alue on elossa ylipäänsä, Lappi on elossa, mutta silti sielä haluais ehkä tehdä semmosia normaalitöitä, että opettajaa tai hammaslääkäriä, luokanopettaja, lastentarhatäti ja tämmöstä näin.*

(Haastattelu 2, Ylläksen sesonkityöntekijät 2006)

Työn hyväksyttävyyteen vaikuttaa muun muassa se, miten matkailutyötä kohtaan asennoidutaan, minkälaisia arvoja työhön liitetään ja minkälaisia matkailutyötä koskevia hallinnollisia ja poliittisia linjauksia tehdään.

Kittiläläisten päättäjien mielestä matkailun asema ja merkitys on jo tunnustettu paikkakunnalla, vaikka esimerkiksi kunnan virkamiesrakenne ei vastaakaan nykyistä alkutuotannon ja palveluelinkeinojen ”pääläelleen kääntynyttä” järjestystä. Samalla kun omien hallintorakenteiden vinouma tunnustetaan, kritisoidaan sitä, että valtakunnallisella hallinnon ja politiikan tasolla matkailua ei vielä-kään arvosteta tarpeeksi. Arvostuksen puutteen esimerkkinä käytetään kysymystä: Kuka on Suomen matkailuministeri? Oikean vastauksen tietäminen vaatii kysyjien mukaan erityistä perehtyneisyyttä valtakunnalliseen matkailupolitiikkaan. (Haastattelu 5, Kittilän kunnan virkamiehet 2006)

Kuntien hallinnon hyväksyntä ja tuki matkailulle ei kuitenkaan ole irrallaan kuntalaisista ja kunnan muusta toiminnasta. Esimerkiksi Kolarin kunnan matkailun sekä vahvuus että ongelma on ollut matkailun keskittyminen Yllästunturin alueelle. Vielä 1980-luvulla Kolarin kunnassa yleisesti vastustettiin Ylläksen alueen kehitystä. Ristiriitoja aiheuttivat ennen kaikkea kunnan matkailuelinkeinon sijoittamat panostukset. Ylläksen aluetta pidettiin suljettuna piirinä, jonka vastapoolina oli muu kunta. Tunturikeskus nähtiin muun kunnan riistäjänä, joka vei kaikki aluekehitysrahat. Vasta 1990-luvun alkupuolella kunnassa alettiin hyväksyä Ylläksen kehitys osana koko Kolarin kunnan kehitystä ja ryhdyttiin miettimään keinoja, miten kunta voisi hyötyä laajemminkin matkailukeskuksesta. (Hakkarainen & Leskinen 2001, 152-153.)

Yksilö- ja yhteisötasolla matkailutyön harjoittamiseen liittyvä asenneilmapiiri asettaa omat jännitteensä matkailutyön toteuttamiselle. Erilaisista negatiivisista suhtautumistavoista matkailuun kertovat esimerkiksi monet matkailutyöstä annetut kuvaukset, joiden mukaan työtä pidetään ”turistien mannekiinina” toimimise-na tai ”tonttuiluna”. Työn tekemiseen vaikuttavat yksilön omat käsitykset työstä sekä häntä ympäröivien yhteisöjen, kuten elinkeinoyhteisöjen ajatukset matkailutyöstä. Eri tavoin luonnosta riippuvaisten ja erilaisiin aikakäsityksiin sitoutuneiden ansaintatapojen yhteensovittaminen ja yhtäaikainen harjoittaminen on käytännön tasolla haastavaa.

Siirtymä omavaraistaloudesta markkinatalouteen on muuttanut aiemmin vallinneita sosiaalisia käytäntöjä ja arvoja. Samalta näytävät käytännöt voivat pohjautua erilaisille arvoille ja päinvastoin: samanlainen arvoperusta voi johtaa erilaisiin käytäntöihin eri tilanteissa (Adriansen & Madsen 2004, 86). Esimerkiksi matkailun ja poronhoidon yhdistämistä voidaan kritisoida elinkeinon sisältä perustellen, että ”oikealla”, päätoimisella poromiehellä ei ole aikaa harjoittaa matkailutyötä. Matkailutyön hyväksyttävyyteen liittyvät myös kysymykset siitä, mitä yksilö- ja yhteisötasolla pidetään miesten työnä ja mitä naisten työnä. Matkailutyöhön liittyy paljon elementtejä, jotka haastavat erityisesti perinteisiin luontoperustaisiin elinkeinoihin sisältyviä käsityksiä miehisyudesta (Brandt & Haugen 2005).

Matkailun ja matkailutyön hyväksyttävyyttä paikallisyhteisöissä on pyritty parantamaan eri tavoin. Esimerkiksi Kolarissa toteutetuissa matkailureittihankkeissa työllistämistoimien yhtenä tavoitteena on ollut matkailuelinkeinolle myönteisen ilmapiirin luominen. Hankkeissa on työllistynyt muun muassa matkailureittien ja matkailurakenteiden rakennustöihin ihmisiä, joilla on ollut hyvinkin erilaisia suhtautumistapoja matkailuun ja matkailualan töihin. Matkailurakennustöiden ohessa metsureille tukkien kaatamista vähempiarvoinen risukoiden raivaus on saanut uutta sisältöä ja työllä on ollut myös näkyvät yhtymäkohdat alueen matkailuun. Hankkeissa työskentely on osoittanut monelle, että matkailuelinkeinon parissa sekä siihen liittyen tarvitaan monenlaisia työntekijöitä sekä monenlaista osaamista ja matkailu voi työllistää muitakin kuin asiakaspalvelijoita (Hakkarainen 2006, 82-83).

Matkailu uutena työnä:
Tuttuja käytäntöjä, uusia sisältöjä

Matkailu edustaa Lapissa sekä uutta elinkeinoalaa että uudentyyppistä työtä ja työkuultuuria. Uudenlaisten tietojen, taitojen, asenteiden ja arvojen omaksumista edellytetään niin yksilöiltä kuin yhteisöiltä. Monet edellä mainitut matkailutyön piirteet ja työhön

tely sekä laadun valvonta ovat vaatineet myös perinteisten elinkeinojen harjoittajia omaksumaan paljon uusia tietoja ja taitoja osaksi omaa työtään. Eri elinkeinojen ja ammattien samankaltaistumisesta huolimatta perinteiset luontosidonnaiset ammatit toimivat kuitenkin yhä matkailua enemmän luonnonneuhdoilla. Hiihtokeskukset täyttyvät kalenterista katsottuina tiettyinä ajankohtina, kuten koulujen hiihtolomaviikoilla ja pääsiäisenä, mutta poronhoitaja ei voi syksyllä tarkasti tietää, millä viikoilla esimerkiksi hangen pinta tekee lisäruokinnasta välttämättömän tai edistävänä vai pitkittävänä sääolosuhteet erotuksen toteuttamista.

Kirjallisuus

- Adriansen, Hanne K. & Madsen, Lene M. (2004) Constructing Multiple Ruralities: Practices and Values of Rural Dwellers. Teoksessa Lewis Holloway & Moya Kneafsey. (toim.) Geographies of Rural Cultures and Societies. Ashgate, England, 79-99.
- Baum, Tom (2007) Human resources in tourism: Still waiting for change. *Tourism Management* 28, 1383-1399.
- Baum, Tom ja Szivas, Edith (2008) HRD in tourism: A role for government? *Tourism Management* 29, 783-794.
- Beck, Ulrich (2000) *The Brave New World of Work*. Polity, Cambridge.
- Brandth, Berit ja Haugen, Marit (2005) Doing Rural Masculinity – From Logging to Outfield Tourism. *Journal of Gender Studies* 14:1, 13-22.
- Edupoli (2007a) Millainen on matkailuala. <http://www.edupoli.fi/matkailu/index.asp?bid=63&book=Matkailu&id=390&kat=Etusivu&sid=461&sub=Millainen+on+matkailuala%3F>. Luettu 9.11.2007.
- Edupoli (2007b) Mitä ammatilaiselta edellytetään. <http://www.edupoli.fi/matkailu/index.asp?bid=63&book=Matkailu&id=390&kat=Etusivu&sid=463&sub=Mit%E4+ammattilaiselta+edellytet%E4%E4n%3F>. Luettu 9.11.2007.
- Getz, Donald & Nilsson, Per Åke (2004) Responses of family businesses to extreme seasonality in demand: the case of Bornholm, Denmark. *Tourism Management* 25, 17-30.

- Hakkarainen, Maria (2005) Ylläksen ja Levin kohdekartoitukset -raportti. Maisemalaboratorio-hanke. http://www.arcticcentre.org/includes/file_download.asp?deftid=21742&fileid=7120&file=20051110113622.pdf&pdf=1. Luettu 17.12.2008.
- Hakkarainen, Maria (2006) Teuravuoma-Kivijärvenvuoma Natura 2000 -alueen ja Telatien suoalueen matkailullisen kehittämisen sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset. Verkkojulkaisussa: Natura vaikuttaa Lapissa, Natura 2000 -alueet Lapin voimavaraksi -hankkeen erilliselvitykset. Lapin ympäristökeskuksen monistesarja 62. Lapin ympäristökeskus, Rovaniemi, 55-100. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=46153&lan=fi>. Luettu 17.12.2008.
- Hakkarainen, Maria & Leskinen, Tutta (2001) Kylien tarinat: elämää Kurtakon, Venejärven ja Teurajärven kylissä. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Helsingin Sanomat 23.01.2006. Hiihtokeskukset etsivät työntekijöitä kevätsesongiksi. Hetki 2/2006. Arkipaita pois.
- Hochschild, Russel Arlie (1983). *The Managed Heart. Commercialisation of Human Feeling*. University of California Press, Berkley, Los Angeles, London.
- Jang, SooCheng (2004) Mitigating Tourism Seasonality, A quantitative Approach. *Annals of Tourism Research*, 31:4, 819-836.
- Järvikoski Timo (1979) Vesien säännöstely ja paikallisyhteisö. Turun yliopisto, sosiologian tutkimuksia, sarja b 19, Turku.
- Järviluoma, Jari (1997) Matkailu kehittämisen välineenä paikallistason elinkeinonmurroksessa: tapaus Kolari. Teoksessa Seppo Aho, Heli Ilola & Jari Järviluoma (toim.) *Matkailu ja kehitys. Näkökulmia alueiden ja kohteiden tarkasteluun*. Lapin yliopiston matkailun julkaisu B 2, Rovaniemi. 128-139.
- Kauppa- ja teollisuusministeriö (2006). *Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset – matkailun alueellinen tilinpito*. KTM Rahoitetut tutkimukset 9/2006, Helsinki.
- Kauppila, Pekka (2004) *Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs*. Nordia Geographical Publications Volume 33:1. Multiprint Oy, Oulu
- Korhonen, Anna-Reetta, Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Miika (2006) *Prekari-aatti*. Teoksessa Mikko Jakonen, Jukka Peltokoski & Akseli Virtanen (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Tutkijaliitto, Tampere. 378-383.
- Kortelainen, Sanna (2007). *Kommenttipuheenvuoro Lapin matkailustrategiafoorumissa*. Rovaniemellä 5.6.2007. <http://www.lapinliitto.fi/matkailu/matkaistrategiafoorumi/kortelainensanna.pdf>. Luettu 17.12.2008.

- Laakkonen, Sami (2005b) *Tourism Facts in Lapland – Statistical Review 2004*. Regional Council of Lapland, Rovaniemi.
- Lapin Kansa 27.10.2007. Sekä huoltoa että opastusta.
- Lapin Kansa 2.11.2007. Levi ja Ylläs tulivat työvoiman luo.
- Lapin liitto (2002) *Lapin työvoimaennuste vuoteen 2020*. PTM aluemalli/Lappi -tiivistelmä. Lapin liitto, Rovaniemi. <http://www.lapinliitto.fi/aluekehitys/tvnnuste.pdf>. Luettu 30.11.2008.
- Lapin liitto (2005) *Maa ponteva, Lapin maaseutuohjelma 2013*. Lapin liitto. <http://www.lapinliitto.fi/aluekehitys/maaseutu/maaponteva.pdf>. Luettu 30.11.2008.
- Lapin liitto (2007) *Lapin matkailustrategia 2007-2010*, Rovaniemi. <http://www.lapinliitto.fi/matkailu/matstra20072010.pdf>. Luettu 30.11.2008.
- Macleod, Donald V. L. (2004) *Tourism, Globalisation and Cultural Change. An Island Perspective*. Channel View Publications, Clevedon.
- Marhuenda, Fernando, Strietska-Ilina, Olga & Zukersteinova, Alena (2005). Factors shaping occupational identities in tourism sector: research in Spain, the Czech Republic and Greece. Teoksessa Olga Strietska-Ilina & Manfred Tesaring (toim.) *Trends and skills needs in Tourism*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxemburg, 21-30
- Matkailun edistämiskeskus (2007) *Julkiset toimijat*. [http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/\(pages\)/Julkiset_toimijat](http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/(pages)/Julkiset_toimijat). Luettu 3.12.2007.
- McKenzie Kristine (2007) *Belizean women and tourism work: Opportunity or Impediment?* *Annals of Tourism Research*, 34:2, 477-496.
- Mettiäinen, Ilona (2007) *Tunturilaidan kylästä matkailukeskukseksi*. Paikallisten toimijoiden näkökulmia Ylläksen ja Levin matkailukeskusten kehittymiseen ja vuorovaikutteiseen suunnitteluun. Arktinen keskus, Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.
- Pine, Joseph B. ja Gilmore, James H. (1999) *The Experience Economy. Work Is Theatre & Every Business a Stage*. Harvard business school press. Boston, Massachusetts.
- Pirttijärvi, Tiina & Hakkarainen, Maria (2008) *Matkailutyön määrät ja jakaumat*. Teoksessa Jarno Valkonen & Soile Veijola (toim.) *Töissä tunturissa*. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 17-19.
- Pöysä, Jyrki (2006) *Matkalla kaupunkiin ja aikuisuuteen*. Nuoren joensuulaisen kirjoitettujen paikkakokemusten lähilukua. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) *Paikka. eletty, kuviteltu, kerrottu*. SKS, Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä. 156-170.

- Saarinen, Jarkko (2002) Matkailu ja paikallisuus. Matkailukehityksen paikallisuuden ja kestävyuden yhteensovittamisen haasteet Suomen Lapissa. *Alue ja Ympäristö* 35:2, 69-78.
- Sennett, Richard (2002) Työn uusi järjestys. Miten kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta. Vastapaino, Tampere.
- Suomen matkailustrategia vuoteen 2020 (2006) Kauppa- ja teollisuusministeriön julkaisuja 21/2006, Helsinki. http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/all/3D61DB118241A034C22571800022FEC4?opendocument. Luettu 17.12.2008.
- Tarssanen, Sanna (2007) Asiakaspalvelija elämyksen välittäjänä. Teoksessa Sanna Tarssanen (toim.) Elämystuottajan käsikirja. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 22-35.
- Tarssanen, Sanna & Kylänen, Mika (2007). Elämys – Mikä se on? Teoksessa Sanna Tarssanen (toim.) Elämystuottajan käsikirja. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 6-21.
- Tunturi-Lapin työvoimatoimisto (2005) Tunturi-Lapin matkailun työvoimaselvitys 2005. Tunturi-Lapin työvoimatoimisto, Kolari.
- Tunturi-Lapin työvoimatoimisto (2006) Tunturi-Lapin matkailun työvoimaselvitys 2006. Tunturi-Lapin työvoimatoimisto, Kolari.
- Tunturi-Lapin työvoimatoimisto (2007) Tunturi-Lapin matkailun työvoimakatsaus 2007. Tunturi-Lapin työvoimatoimisto, Kolari.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Tuunainen, Merja (2007) Meri-Lappi Matkalla Esiselvitys -hanke 1.5.-30.10.2007. Tutkimusraportti. Meri-Lapin Työhönvalmennus –säätiö.
- Veijola, Soile, Valkonen, Jarno, Valtonen, Anu, Tuulentie, Seija, Rantala, Outi, Kylänen, Mika, Hakkarainen, Maria & Haanpää, Minni (2008) Töissä tunturissa: tutkijatulkintoja elämäkerta-aineistosta. Teoksessa Jarno Valkonen & Soile Veijola (toim.) Töissä tunturissa. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 21-68.
- Veijola, Soile & Valkonen, Jarno (2008) Aluksi. Teoksessa Jarno Valkonen & Soile Veijola (toim.) Töissä tunturissa. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi, Rovaniemi. 7-15.
- Virtanen, Akseli (2006). Taloudellinen elämä. Teoksessa Mikko Jakonen, Jukka Peltokoski & Akseli Virtanen (toim.) Uuden työn sanakirja. Tutkijaliitto, Tampere. 125-129.
- Vähämäki, Jussi (2003) Kuhnurien kerho: vanhan työn paheista uuden työn hyveiksi. Tutkijaliitto, Helsinki.

Matkailijoita laitumilla:

Matkailun maankäyttö poronhoidon näkökulmasta

Simo Sarkki

Lapin syrjäseuduilla porotalous ja luontaiselinkeinot ovat olleet tärkeitä tulonlähteitä, ja ne ovat sitä edelleen monille talouksille. Poronhoito on ollut luontaiselinkeinoista merkittävin. Tosin myös poronhoidon taloudellinen kannattavuus on osin kyseenalainen (Rantamäki-Lahtinen 2008), ja poronhoidon säilyttämiseen tähtäviä toimia on pidetty sosiaalista ja kulttuurista kestävyyttä parantavina, eikä taloudellisia toimintaedellytyksiä kehittävinä. Tästä huolimatta poronhoito on pääelinkeino useille ihmisille ja tuo sivutuloloja monille talouksille. Lisäksi se on kulttuurisesti tärkeä maankäytönmuoto pohjoisessa. Matkailu hyödyntää poronhoitoa markkinoidessaan Suomen Lappia.

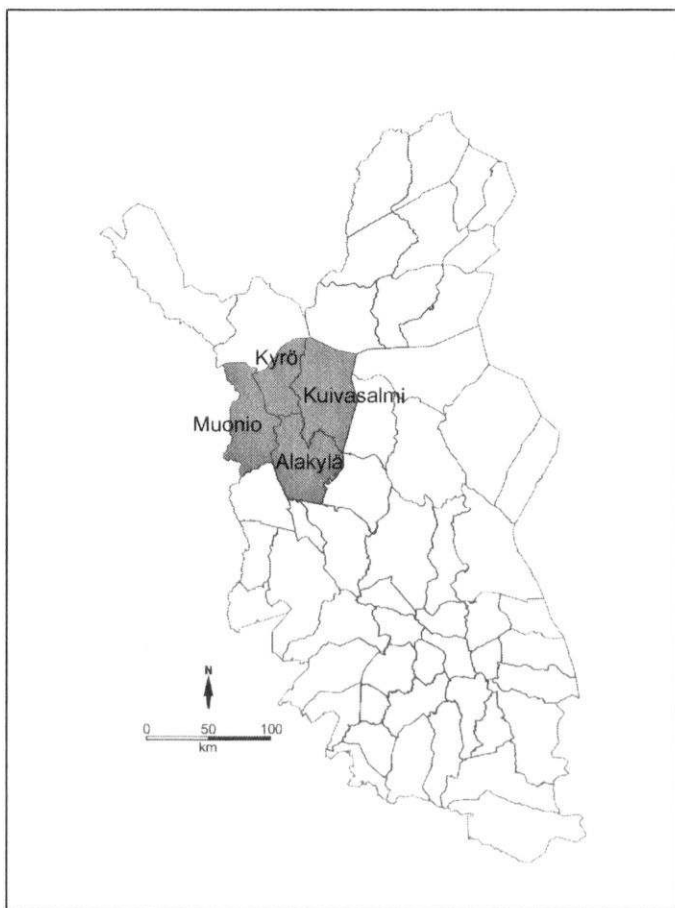
Viime vuosikymmeninä luontoon perustuvan matkailun kasvu on ollut Lapissa huimaa. Luontomatkailua onkin alettu pitää syrjäseutujen pelastajana autioitumisen ja ikääntymisen uhkilta. Paikallisten mukaan ”matkailua ei saa kuitenkaan kehittää muiden elinkeinojen kustannuksella”, joten on tärkeää, että paikallisilla on mahdollisuus osallistua matkailun kehittämiseen liittyvään päätöksentekoon.

Luontoon suuntautuvan matkailun kasvaessa matkailu käyttää yhä enemmän samoja maita poronhoidon kanssa. Turisteja ohjataan luontoon ja reiteille, samoihin paikkoihin, joissa porot ovat, mikä saattaa aiheuttaa maankäytöllisiä ristiriitoja poronhoidon ja matkailun välille. Paikallisen luonnon ja kulttuurin hyödyntäminen matkailun tarpeisiin vaarantamatta luontaiselinkeinojen jatkuvuutta onkin haaste tulevaisuudelle.

Samoissa maankäytöllisissä maisemissa poronhoidon ja matkailun kanssa toimivat myös luonnonsuojelu ja metsätalous. Eri

maankäyttömuotojen välisten yhteisten etujen etsintä ja kaikkia osapuolia hyödyttävät ratkaisut ovat tärkeitä kestävän kehityksen näkökulmasta (esim. Hajer 1995; Dryzek 2005).

Tässä artikkelissa tarkastelen poronhoidon ja matkailun välisiä ristiriitoja sekä etsin molempia hyödyttäviä ratkaisuja ristiriitoihin Ylläksen ja Levin alueilla. Lisäksi pohdin sitä, minkälaisissa osallistumisprosesseissa poronhoitajat voivat vaikuttaa maankäyttöliisiin päätöksiin ja miten näitä prosesseja voitaisiin parantaa.

Kuva 1. Paliskuntien rajat.

Haastattelin poronhoitajia Muonion, Kyrön, Kuivasalmen ja Alakylän paliskunnista, mukaan lukien edellä mainittujen paliskuntien poroisännät. Poroisäntä on paliskunnan kolmevuotiskaudeksi valittava johtaja. Suomen poronhoitoalue on jaettu paliskuntiin, jotka vastaavat alueensa poronhoidon järjestämisestä. (Ks. Paliskuntain yhdistys 2008). Paliskuntien rajat on kuvattu kuvassa 1. Muita haastateltavia olivat kelkka- ja koiravaljakkoreittien suunnittelija, latukoneyrittäjä ja matkailuyhdistyksen edustaja. Tekstissä esiintyvät lainaukset on koodattu taulukon 1 mukaisesti. Kaikki haastattelemani poronhoitajat olivat miehiä ja iältään suurimmaksi osaksi 40-60-vuotiaita. Kolme haastattelemani poromiestä oli 20-40-vuotiaita. Haastattelut kestivät viidestätoista minuutista kolmeen tuntiin ja tein ne teemarungon avulla. Teemoja olivat: uhat ja huolet, toivottu tulevaisuus, maksimiporomäärä, suhde muihin maankäyttömuotoihin sekä suhde muihin maankäyttäjiin ja maankäyttöön liittyvä päätöksenteko.

Taulukko 1. Haastateltujen koodaukset, asema ja lukumäärä.

Koodi:	Haastateltujen asema ja lukumäärä:
PI	Poroisäntä (4)
P	Poromies (12)
PM	Poromies ja matkailuyrittäjä (3)
LY	Latuyrittäjä
MY	Matkailuyhdistyksen edustaja
RS	Kelkka- ja koiravaljakkoreittien suunnittelija
S	Simo Sarkki

Käytin analysoinnin apuvälineenä grounded theorya (Strauss & Gorbis 1990). Grounded theory on induktiivinen tutkimusote, jonka mukaan antropologista tutkimusta tulisi tehdä ilman suurten teorioiden tarjoamia esioletuksia. Vaikka haastattelukysymykset muodostuivatkin avoimista teemoista eivätkä tarkoista kysymyksistä, niin käyttämäni teemat ohjasivat haastattelua ja rajasivat mahdollisten vastausten määrää. Haastatteluista kertynyt tieto pinotaan (piling) esiin nousseiden teemojen mukaisiin alakategorioihin, esimerkiksi ”kelkkailun haitat poronhoidolle”. Näiden pinojen pohjalta sitten muodostetaan tutkimuksen runko. Kun runko ja tärkeät teemat ovat selvillä, aletaan lukea kirjallisuutta, jota voisi käyttää apuna aineiston analysoinnissa (Dick 2005).

Tapauksia osallistumisen, poronhoidon ja matkailun suhteesta Ylläksen ja Levin alueilta

Tässä luvussa esittelen poronhoidon ja matkailun välillä esiintyneitä maankäyttöristiriitoja. Pohdin ristiriitoja osallistumisen, mutta myös hyötyjen ja haittojen oikeudenmukaisen jakautumisen näkökulmasta. Ensimmäisenä tapauksena on ”Äkäslompolon latukiista”, jossa porojen ja poromiesten oikeudet käyttää latuja kulku-urinaan on herättänyt ristiriitaisia tunteita sekä matkailijoissa että latukoneyrittäjissä. Seuraavana tarkastelen Leville rakennettavan golffkentän synnyttämiä ajatuksia poronhoitajissa sekä Levin kylän alueella laiduntavien ”pihaporojen” aiheuttamia ristiriitoja. Kolmanneksi pohdin kelkka- ja koiravaljakkoreittien ja poronhoidon välistä suhdetta.

Äkäslompolon latukiista

Yllästunturin ympäristössä on tiheä latuverkko (kuva 3). Hiihtoladut ovat perinteisesti kuuluneet jokamiehen oikeuden piiriin. Matkailun lisääntyessä niitä on reittien suunnittelijan mukaan ”levennelty enemmän tai vähemmän luvanvaraisesti”. Latuja lana-

taan kerran päivässä ja ne ovat muuttuneet umpihangessa kulkevasta ladusta viiden metrin levyisiksi ”luistelubaanoiksi” viimeisen 20-30 vuoden aikana. Latujen kunnossapidosta vastaavat yrittäjät, mutta käyttöoikeudet ovat kunnalla. Ladut on suurelta osin tehty ”vanhojen keinojen”, kulkuväylien ja heinäteiden päälle, joita poromiehet ja paikalliset ovat perinteisesti käyttäneet kulkemiseen. Ladut sijaitsevatkin usein maastoon sopivilla kulkureiteillä, ja esimerkiksi kuruissa latujen kiertäminen kelkalla ei ole mahdollista.

Muonion paliskunnan poroisäntä kertoo latujen ympärillä käydystä kiistasta:

PII: Sitä vaan sitä yhtä poikaa [poromiestä] syytettiin, kun oli ajanu latua pitkin ja latukone oli tullut vastaan ja olivat pysäyttäneet sen poromiehen ja sanoneet, että he polkhee jänkkään sinut. Se on semmonen iso, se on parimetrinen mies, se on jo noussut ylös ja sanonut: ”polkekaa vaan, ei tässä...”

Porojen ja poromiesten kulkemisesta laduilla on käyty kiistoja erityisesti vuosina 2004-2005. Porot tallovat ladut paikoin huonoon kuntoon ja latu-urilla kelkkailu saattaa aiheuttaa vaaratilanteita. Kiistassa osapuolina ovat olleet poromiehet, latukonetta käyttävä yrittäjä sekä poronhoidosta valittaneet matkailijat. Latuyrittäjä tekee työnsä Ylläksen matkailuyhdistykselle, joka maksaa latujen kunnossapidon. Turistien valitukset latuyrittäjälle ja poronhoitajille tulevat matkailuyhdistyksen kautta. Matkailuyhdistys ja Muonion paliskunnan poroisäntä ovat selvittelleet kiistaa keskenään. Toisaalta latuyrittäjä ja yksittäiset poromiehet ovat riidelleet laduilla kohdatessaan.

Kiistaa ei ole ollut ennen vuotta 2004. Syy kiistaan on löydettävissä talven lumitilanteesta ja porojen sopeutumisesta siihen. Vuotta 2004 edeltävät talvet olivat vähälumisia. Tästä seurasi, että porot kaivoivat jäkälää talousmetsäkankailla. Runsaslumisina talvina 2004 ja 2005 jäkälän kaivaminen on työläämpää, joten porot hakeutuvat puiston puolelle syömään loppoa ja vähälumisiin tun-

tureihin kaivamaan. Ladut, tunturit ja luppoiset vanhat metsät sijaitsevat Pallas-Yllästunturin kansallispuiston alueella.

Hiihtäminen jokamiehen oikeutena asettaa haasteita suunnittelulle. Latuverkoston vuorovaikutteinen suunnittelu on sivuutettu jokamiehen oikeuden varjolla. Nyt esiin nousseiden ristiriitaisten käyttötärpeiden myötä yhteensovittamiselle ja osapuolten väliselle kommunikaatiolle on tilausta. Kiistan osapuolten väliset työryhmätapaamiset ovat yksi mahdollisuus selvittää tilannetta ja saada aikaan rakentavia ratkaisuehdotuksia. Matkailuyhdistyksen edustaja kertoo latukiistaakin käsitelleestä työryhmästä:

MY1: Yhdistyksessä on reittityöryhmä ja siellä on ollut kutsuttuna [poroisäntä], ja käytiin keskustelua ja mun mielestä päästiin ihan hyvään yhteisymmärrykseen. Me ei olla ajamassa poronhoitoa missään nimessä pois, eikä he ole varmaan ajamassa meitä pois, vaan se, että löydetään sellainen sopuisa yhteistyö ... Se että siellä on tosiaan joitain vähän kiivaampiakin sanaharkkoja ollu tämänkin kevään aikana, mutta nyt on sen jälkeen käyty tällaisia yhteisiä keskusteluja, että ainaki pitäisi olla edellytykset parempaan.

Ylläksen matkailuyhdistys on sopinut Muonion paliskunnan poroisännän kanssa, että poromiehet pyrkivät välttämään laduilla ajoa ja tarpeen vaatiessa ajavat varovasti. Matkailuyhdistyksen järjestämän työryhmän ongelma oli, että kiistan osapuolet eivät olleet paikalla, ainoastaan heidän edustajansa. Työryhmästä huolimatta latuyrittäjän mielestä ei ole ”hänen tehtävänsä miettiä porojen elämää”. Toisaalta jotkut haastattelemistani poromiehistä eivät olleet kuulleetkaan, että matkailuyhdistys selvittelee kiistaa. Nämä kommunikaatiokatkokset osoittavat kuinka tärkeää on tasapuolinen tiedottaminen kiistan sovittelijoista ja siitä, minkälaisiin kompromisseihin he ovat päätyneet. Kiistan selvittämiseksi, ennakkoluulojen purkamiseksi ja konkreettisten kompromissien tekemiseksi keskusteluyhteys tulisi syntyä myös riviporomiesten ja latuyrittäjän välille.

Vaikka säännöllisiä tapaamisia poromiesten ja matkailuyhdistyksen välillä ei ole, niin matkailuyhdistyksen edustaja toteaa, että ”pienellä paikkakunnalla kaikki näkevät toisiaan ja säännöllisen keskustelun tarvetta pohditaan tarpeen vaatiessa”. Kiistatilanteessa keskustelu kuitenkin ajautuu helposti hedelmättömään syyttelyyn, varsinkin ilman työryhmän tai välimiehen luomia puitteita asialliselle keskustelulle. Yhtenä vaihtoehtona voisi olla työryhmätapaaminen tällaisen kiistan osapuolien välillä, jolloin yhteisymmärrys olisi helpommin saavutettavissa. Latuyrittäjä on esimerkiksi ehdottanut, että poromiehet tekisivät laduilta poikkeavia kelkkauria, joita pitkin porojen olisi helpompi poistua tampparin tieltä kuin umpihankeen. Tämän kaltaisia ehdotuksia voitaisiin käsitellä työryhmässä ja sopia niiden toteuttamisesta. Toisaalta kiistan osapuolten (junantuoma, jääräpäinen poromies) väliset ennakkoluulot voisivat hälventyä avoimessa keskustelussa.

Tällainenkaan työryhmä ei kuitenkaan tavoita niitä matkailijoita ja hiihtäjiä, jotka häiriintyvät poroista ja poromiehistä laduilla. Ympäristötiedottamisesta on puhuttu paljon viime vuosikymmeninä, mutta kulttuuritiedottamisesta vähemmän. Käsitteet viittaavat siihen, että ihmisten tietoa lisäämällä voitaisiin muuttaa myös heidän toimintaansa ja suhtautumistaan, tässä tapauksessa suhtautumista laduilla vastaantuleviin poroihin ja poromiehiin. Latukiistan tapauksessa kulttuuritiedottaminen voisi keskittyä vanhojen reittien olemassaolon esiin tuomiseen ja laajentuneiden jokamiehen oikeuksien ja poronhoidon suhteeseen. Reittien suunnittelija antoi haastattelussaan yhden esimerkin siitä, miten kulttuuritiedottaminen voisi tapahtua:

RS1: Jos poromiehetkin alkaisivat käyttämään jotain tunnusta, niin silloin heitä arvostettaisiin. ... Monet käyttää sitä suopunkkia, se on ihan hyvä. Eli jos liikutaan, niin se suopunki olisi kaulassa.

Suopungilla voisi osoittaa symbolisesti poromiesstatusta, jolloin matkailijat voisivat pitää poromiesten kelkkailua hyväksyttävämpanä. Tämä edellyttää kuitenkin laajempaa pohjatietoa poronhoi-

dosta ja sen motorisoitumisesta. Tällaista tiedottamista voitaisiin harjoittaa esimerkiksi luontokeskus Kellokkaassa, jolloin sen rooli kasvaisi kiinni nykypäivän kulttuurisiin yhteentörmäyksiin alueen kulttuuriluonnossa. Mitä monipuolisempaa kulttuuritiedottaminen on, sitä paremmin se toimii. Luontokeskuksen, poromiesten käyttämien tunnistamissymbolien ja opastaulujen yhdistelmä lisääisi moniulotteisesti matkailijoiden tietämystä paikalliskulttuurista, ja voisi lisätä heidän arvostustaan sekä muuttaa heidän suhtautumistaan laduilla olevia poroja ja poromiehiä kohtaan.

Täytyy myös huomata, etteivät poromiesten ja matkailun edut ole välttämättä ristiriidassa keskenään, vaan niiden välille voidaan löytää yhteisiä etuja. Ylläksen matkailuyhdistyksen edustaja kuvaillee poronhoidon ja matkailun suhdetta latukiistan valossa:

MY1: Tietenkin välillä kuulee asiakkailta kommentteja, että porotokka meni ladun yli ja ladut on ihan rikki. Se on tavallaan sitä Lapin eksotiikkaa, että täytyy hyväksyä. Matkailuyrityksille on hirveen tärkeää, että on poroja tuolla luonnossa, koska se on semmonen vetovoimatekijä, mitä asiakkaat täältä kaipaa, semmosta alkuperäisyyttä ja aitoa lappilaista luontoa.

Tämä antaa hyvät lähtökohdat sille, että poronhoidon ja matkailun väliset ristiriidat pystytään sovittamaan yhteen molempia osapuolia tyydyttävällä tavalla. Parhaassa tapauksessa matkailu on poronhoidon näkökulmasta sosiaalisesti kestävä ja poronhoito toimii alueen matkailuvalttina.

Äkäslompolon latukiistassa tuli esiin, että hyvä tiedon kulku ja kommunikaatio on yksi ristiriitojen ratkaisujen ja myös hyvän osallistumisen edellytyksistä. Hyvän vuorovaikutusverkoston toiminnan kautta ristiriitatilanne voisi kääntyä tilanteeksi, jossa poronhoitajien, matkailu- ja latuyrittäjien sekä matkailijoiden välille voitaisiin löytää kaikkia osapuolia tyydyttäviä ratkaisuja ja keskustelunavauksia latujen kunnossapidon ja käytön järjestämiseksi.

Levin golfkenttä ja pihaporot

P10: No siinähan [matkailussahan] on ongelmia, jos on hyötyjäki ja nehan on soviteltavissa. Sehän on matkailu niin iso asia tässä Levillä.

Levitunturi oli ennen Alakylän paliskunnan talvilaidunalue, jossa talvehti noin 500 poroa. Vieläkin tunturiin hakeutuu jokunen poro, mutta määrä on murto-osa entisestä. Alakylässä talvilaiduntilanne on heikko ja lähes kaikki porot ovat talven tarhassa. Korvauksia menetetyistä laitumista ei ole maksettu. Lisäksi Levin alueet ovat yksityisten omistuksessa, joten poromiesten on mahdotonta vaikuttaa niiden käyttö- tai myyntipäätöksiin. Valtion mailla laki velvoittaisi ottamaan poronhoidonkin huomioon. Poromiehet kertovat Levin matkailun kasvun vaikutuksista poronhoitoon:

S: Mihin porot nyt menee, kun Levitunturiin ei enää pääse?

P4: Onhan siinä [Levitunturissa jokunen poro] nytkin, mutta se matkailu, jonkun verran syksylläki mutta se on siellä mökkien pihalla, niin hankala koota. .. Vaikka tuntuisi, ettei se tunturimökki paljon haittaa siellä, mutta kyllä se viimein kaikkooa se porokin sieltä.

P10: No, missä ne muualla on kun tarhassa. Sen tietää sitten kun ne on tarhoissa, niin se lisää kustannuksia. .. Ne on nämä talvilaidunalueet kultaa kalhiimpia meille täällä poronhoitoalueella.

Matkailun keskittymisessä Levin läheisyyteen on kuitenkin hyviäkin puolia. Lähes kaikki poromiehet olivat tyytyväisiä siihen, että Levin kaava on tiiviillä alueella, eikä ole levinnyt laajemmalle. Poromiehet näkivät Levin matkailun levittäytymisen laajemmalle alueelle uhkana. Rakentamisen myötä poronhoitajien ongelmaksi ovat muodostuneet myös pihaporoja koskevat ongelmat. Pihaporoilla tarkoitetaan poroja, jotka tulevat ihmisten ja hotellien pihaille. Tällaiset tapaukset eivät ole harvinaisia varsinkaan kesällä

ja poronhoitajille valitetaankin usein ja pyydetään heitä hakemaan poronsa pois hotellien pihoista tai yksityisten mailta. Poronhoitajat käyttävät paljon aikaa ja polttoainetta pihaporojen hakemiseen pois ”vääristä” paikoista. Poromiehet ehdottivat ratkaisuksi sopeutumista ja sietokykyä poroja kohtaan. Toisaalta pihaporot voivat myös olla etu matkailulle. Poromiehille oli soitettu pihaporoista Leviltä hotellin pihasta ja poronhoitaja-matkailuyrittäjän mukaan pienen keskustelun jälkeen hotellin henkilökunta ”huomasi heti, että jos ne ottaa kannan, että porot on huonoja, niin asiakkaat ei tykkää.”

Yksityishmiset ovat kuitenkin matkailuyrittäjistä poikkeava ryhmä suhteessa pihaporoihin. Poromiesten mukaan pihaporoista valittavat yksityishmiset ovat yleensä samoja ihmisiä, usein porottomia paikallisia tai sitten vanhoja ihmisiä, jotka ovat tulleet pohjoiseen viettämään eläkepäiviään. Pihaporojen aiheuttamissa ristiriitatilanteissa kyse ei aina ole matkailun ja paikallisten välisestä suhteista. Seuraavassa lainauksessa tulee esiin mielenkiintoinen vastakkain asettelu porottomien ja porollisten paikallisten välillä:

PM3: Niin, tai sunnuntaihihdolla ovat, niin ne ei sulata niitä. Että ne yrittää tuoda sitä negatiivista hommaa. .. Ne on vähän rinnakkain asetettu ne porottomat ja poroihmiset. .. Kyllä ne voipi paikkakuntalainenkin voi olla pirullinen, tavallaan on itte käyny sen läpi, niinku mie ittekin, että ku jää pois, niin sitten ”viekää ne pois”.

Ratkaisuiksi pihaporo-ongelmaan on kokeiltu pihojen aitaamista. Kaikkia pihoja ei kuitenkaan voi aidata ja lisäksi verkkoaidat saavat pihat näyttämään ”keskitysleireiltä”. Poroja on tarhattu myös kesäksi. Pihaporo-ongelman odotetaan lisääntyvän tulevaisuudessa matkailun kasvaessa.

Porot pihoissa ja kylällä nähdään usein nollasummapelin viitekehystä. Poroista katsotaan olevan haittaa, kun ne ovat yksityisten mailla, ja poronhoitajat katsotaan syyllisiksi itselle kohdistuviin haittoihin. Haitat tulevat poronhoitajien maksettaviksi lisääntyneinä työtunteina. Toisaalta porot houkuttelevat turisteja

ja luovat matkailukeskuksille lappilaista imagoa. Levillä ja muuallakin poropaimenien palkkaaminen ratkaisisi pihaporo-ongelman, työllistäisi paikallisia nuoria ja parantaisi kunnan tai matkailuyhdistyksen imagoa sosiaalisesti kestäväen matkailun edistäjänä.

Kunta tai matkailuyhdistys voisi perustaa kassan poropaimenien palkkaamiseksi, kuten matkailuyhdistys on tehnyt latujen hoidon yhteydessä. Esimerkiksi hotelli Pallaksella pihaporo-ongelma on ratkaistu niin, että Metsähallitus on palkannut pari kesätyöläistä ajamaan poroja pois hotellin pihasta. Poromies kuvailee poropaimenten työnkuvaa ja hyötyjä:

PM3: Mutta siinä olisi hirveän hyvä kuule, kaikki saisi tunnustusta, kyläkuva, siellä on kaikenlaista hommaa, siellä on pyöräpartiot... Nuoret on virkeitä, pahaa tekevät vain kylällä. Sitten kun niitä [poroja] joku jaksaisi hädellä pois, niin ne oppis sitten pysymään siellä [tunturissa tai poissa pihoilta]... Porukka töihin ja jakaa tämä alue, sie keräät roskia sieltä maasta, kattoo muutenkin, että ympäristö on siisti, opastaa ihmisiä, jos siellä on niitä poroja, niin piiskaa annatte pyllylle ja laukotatte ne pois, niin probleemahan ei ole.

Huolta nousi Levillä myös Taalojärven lähettyville tulevasta golfkentästä. Poronhoitajan mukaan porot menevät sinne varmasti. Hän pelkäsiikin, että joutuu jatkuvasti hakemaan porojaan pois kentältä. Poronhoitajan mukaan golfkentän tuleminen on ”tämösiä selittämättömiä juttuja, että aina on joku epävarmuus”. Monet muutkin poronhoitajat puhuivat samaan sävyyn poronhoidon tulevaisuudesta, mutta toisaalta sanoivat usein: ”on niistä ongelmista ennenkin selvitty”.

Levin tulevan golfkentän voi nähdä poronhoidolle mahdollisuutena uhkan sijaan. Esimerkiksi Kööpenhaminassa, Tanskassa, on vanha golfkenttä, jonka suosio perustuu pitkälti sen alueella laiduntaviin peuroihin, joista ei kuitenkaan ole haittaa itse pelaamiselle. Porojen ollessa osa kenttää ja sen ilmapiiriä varmistettaisiin, että kenttä pysyisi Lapin näköisenä. Jos matkailua kehitettäisiin kaikkialla samoilla ehdoilla, niin matkailijat valitsisivat

lomakohteensa luultavasti hinnan perusteella ja kilpailuttaisivat matkailukeskuksia keskenään. Omaleimaisuuden säilyttäminen matkailun kehittämisessä vähentää kilpailuttamisen mahdollisuutta. Syynä kohteen valintaan ei tällöin ole hinta, vaan itse kohde (ks. Norton 1999, 142-150). Porojen arvostus lisääntyisi, kun huomattaisiin niiden vetävän matkailijoita golfkentälle. Porojen sisällyttäminen kentän imagoon voisikin olla ”win-win” -ratkaisu mahdollisen kiistan sijaan, joka saattaisi auttaa hallitsemaan matkailun ja poronhoidon välistä maankäytöllistä konfliktia rakentavasti muissa samankaltaisissa kiistoissa sekä edistämään alueen kulttuurista kestävyyttä. Seuraavassa lainauksessa poromies painottaakin sitä, että poroihin kohdistuvien negatiivisten mielipiteiden sijaan myös porojen hyödyt paikallisille ja matkailun kehitykselle pitäisi tiedostaa:

PM3: Luovutaanko poroista kokonaan tällä alueella ja pannaan kaupungiksi vai ollaanko täällä Lapissa ja sitten täällä on poroja, lunta ja joulupukki... Kyllä vain, yleinen näkökanta [täytyy muuttua], jos halutaan porotalous säilyttää Lapissa. Jos me haluamme pitää, että täällä porot on, niin ne pitää hyväksyä. Jos pidetään, että ne on haittana, niin ei siinä ole siten muuta vaihtoehtoa, ku hommata syrjäkyliin työpaikkoja ja yleensä kaikille poroperheille toimeentulo.

Moottorikelkka- ja koiravaljakkoreitit porolaitumilla

PM3: Kyllähän nämä reitit on hirveän tärkeitä matkailulle. Jos semmonen näkökanta otetaan, että reitit otetaan matkailulta pois. Sitten tulee semmonen juttu, että millä täällä tulee ihmiset toimeen, että se on niinku isovelji, joka pitää pikkuveljeä, porotaloutta siinä rinnalla. .. En ole aivan 100 % vastaan, niinku poromiehethän on.

Moottorikelkka- ja vetokoirareitit kulkevat porojen laidunalueilla. Reiteistä on poronhoidolle haittaa ja niiden sijoittamista onkin

suunniteltu yhdessä poromiesten kanssa. Maankäytöllisiä ristiriitatilanteita kohdataan, kun sekä matkailulla että poronhoidolla on tarvetta käyttää samoja alueita. Poromiehen mukaan:

P10: Ne on nuo reitit saatu suunniteltua sillä tavalla, että niistä ei ole porotalouden kannalta suurempia haittoja, haittojahan niistä aina on, ku reitti tulee. Sehän on selvä asia.

P1: Joo. Koira se suurin haitta on ja tuo kelkkareitti tulee hyvänä kakkosena. En tiiä noista hiihtäjistä sitten, mitä nyt ovat tänä talvena vinkunu, mutta ei niistä muuten ole.

Koiravaljakkosafarien kysyntä ja tarjonta on lisääntynyt viime vuosina ja todennäköisesti kasvaa edelleen. Uudet koiravaljakkoyritykset haluavat itselleen omia reittejä, jotta saisivat luotua oman matkailutuotteensa. Poroja on huono laiduntaa alueella, jossa koiria liikkuu. Jäkälän kaivamiseen tarvitaan rauhaa ja porot tulevat levottomiksi koirien lähellä. Muonion paliskunnan päätöksen talvilaitumilla Ahvenkielisellä käy erään poronhoitajan sanoin kymmenen valjakkoa päivässä. Porot ovat Ahvenkielisellä syksystä tammikuulle, kunnes ne tarhataan tai siirretään muille laitumille. Koiravaljakoita käyttävät pääasiassa britit ja keskieuropalaiset turistit, joiden sesonki ajoittuu kaamosaikaan, joulun tienoillem. Koiravaljakot ja porot ovat siis alueella samaan aikaan. Turistit haluavat nähdä poroja matkallaan ja poromiehet epäilevätkin, että valjakot ajavat varta vasten alueille, joilla on poroja. Poromies ja reittisuunnittelija kuvailevat koiravaljakkotoiminnan ja poronhoidon suhdetta:

P7: ... jos johonkin talvilaitumille tulee koirareitti, niin en mie usko, että porot sinne asettuu.

RS1: Tuo koira tuolla avomaastossa varsinkin, niin se on porolle aika erikoinen eläin, koska se poro on tottunut vain siihen porokoiiraan ja nää huskit ovat.. Kun tullaan havupuualueelle, niin se haitta vähenee jo suuresti. Talvisissa olosuhteissa poron pitäisi

säästää energiaa eikä juoksis yhtään. Tämä on yksi syy, että hyvin harkiten sijoitamme ne tuonne. Ja sitten kun firmoja alkaa olla niin, ettei niitä ole joka paikassa, silloin voimme katsoa, että tärkeät talvilaitumet jäävät rauhaan.

Alueellisten kelkkareittien suunnittelijan mukaan moottorikelkkailu on ristiriidassa sekä metsä- että porotalouden kanssa ja se on luonnonsuojelun kannalta ongelmallista. Tämän takia oli tarvetta rajoittaa vapaata kelkkailua ja siirtää se reiteille. Suunnittelija oli mukana tekemässä uutta maastoliikennelakia, jossa tiivistetyksi todetaan, että kelkkailu ohjataan reiteille ja niiden ulkopuolella se on sallittua ainoastaan elinkeinojen harjoittajille, esimerkiksi poronhoitajille. Poronhoidon kannalta on parempi, että kelkkailu tapahtuu vain määritellyillä reiteillä, eikä täysin villisti. Reiteilläkin kohdataan ongelmia: porojen yli on joskus jopa ajettu kelkka-reiteillä. Lisäksi jatkuva porojen pakottaminen liikkeelle talvella lisää energian tarvetta ja voi saattaa poron heikkoon kuntoon. Erityisesti kantavien vaatimien kohdalla laukottaminen on haitallista mahdollisten keskenmenojen takia.

Kelkkareittien takia poroaitoihin joudutaan tekemään portteja, joista porot saattavat karata toisen paliskunnan alueelle. Poroilta ei ole suuria rauhallisia laidunalueita, kun reittejä on satoja kilometrejä paliskunnan alueella. Porot nousevat mielellään reittien koville pohjille ja saattavat kulkea niitä pitkin kymmeniä kilometrejä. Erityisesti huonoilla, mutta myös hyvillä keleillä, reitit houkuttelevat poroja käyttämään niitä hyväkseen. Poronhoitajat joutuvat etsimään reiteille lähteneitä poroja, mikä lisää heidän työmääräänsä ja vähentää poronhoidon kannattavuutta.

Suurin osa poromiehistä piti kelkkareittien suunnittelua toimivana, jotkut kuitenkin toivoivat lisää päätäntävaltaa itselleen reittien suunnittelussa ja suhtautuivat epäilevästi reittien siirtämisen. Uusien reittien tarvetta ei tällä hetkellä reittien suunnittelijan mukaan enää ole. Pääreitit on jo vedetty. Kelkkareittien suunnittelua Lapissa alusta asti hoitanut ”reittien suunnittelija” kertoo lähtökohtaisen asetelman porotalouden ja kelkkareittien yhteensovittamiseen:

RS1: Aloimme kelkkailua kehittämään Koillis-Lapissa tätä kelkkailun suunnittelua ja porotalous oli vahvasti mukana jo silloinkin ja me tehtiin sellainen herrasmiessopimus, kun lakia ei vielä ollut, että poromiehet sallivat kelkkareitit kylästä toiseen ja matkailukeskuksesta toiseen, mutta poromiehet näyttävät myös sen mistä mennään. Nämä periaatteet on pelanneet koko Lapin seututasoisen suunnittelun osalta. .. Ne tehtiin aluksi vähän runnomalla. .. Kun aletaan isompaa reittiä tekemään, niin siinä on toimijana aina kunta ja sitten perustetaan työryhmä, jossa on eri intressejä, yhteistyössä.

Poromiehet katsoivat reittisuunnittelijan ottavan heidät suhteellisen hyvin huomioon.

P7: ... En mie sitä [kelkkareittejä] niin suurena ongelmana pidä. Kyllä niiden kanssa on pärjätty ja niistä on kuitenkin ymmärryksessä rakennettu... Kyllä me olemme itte olleet suunnittelmassa. Tässä missä olemme olleet viimeisen talven, niin ei tässä ole mitään reittejä... Joo, kyllä se [kelkkareittien suunnittelu] on kohtuu hyvin [toiminut]. Kaikillahan se on, eihän näissä voi olla ehton, pakkohan näissä on antaa myöten.

Reiteistä on haittaa, vaikka poromiehet ovat olleet päättämässä, mihin reittejä vedetään. Kelkkareittien kohdalla eräs poromies harmitteli sitä, ettei ollut aikaisemmin vastustanut kelkkareittejä kovemmin, vaan pyrkinyt minimoimaan reiteistä aiheutuvia haittoja osallistumalla reittien suunnitteluun. Reiteistä pitäisi hänen mukaansa maksaa vuosittain kilometrikohtaista korvausta paliskunnalle. Näin reittien poronhoidolle aiheuttamat lisätyötunnit korvattaisiin. Nyt neuvottelumahdollisuudet olivat huonontuneet, kun myönnytyksiä on jo tehty. Poromiesten osallistumisen kelkkareittien suunnitteluun voisi nähdä joko vuorovaikutteisena tai lain edellyttämänä osallistamisena, vailla kovinkaan suuria vaikutusmahdollisuuksia.

Saattoporan alue on Alakylän paliskunnan ylätokkakunnan talvilaidunalue. Pienempi ylätokka laiduntaa Levin tuntumassa

ja päätökkeä etelämpänä. Sirkan ja Muonion väliseen kelkkareittiin suunniteltiin kymmenen kilometrin oikaisua, joka olisi kulkenut Saattoporan talvilaidunten läpi. Poromiehet vastustivat reittiä, koska sen tuoma liikenne talvilaitumille olisi aiheuttanut haittaa poronhoidolle. Alakylän ylätokke otettiin vuonna 2005 huonon lumitilanteen vuoksi tarharuokintaan jo helmikuun puolivälissä, mutta 2004 porot olivat Saattoporassa huhtikuuhun saakka. Lisäksi ensisuunnitelma reitistä olisi puhkaissut Saattoporan erotusaidan kahdesta kohdasta. Reittisuunnittelijan mukaan reitin tilalle neuvotellaan toinen vaihtoehto. ”On enää neuvoteltava poroisännän kanssa siitä, mihin reitti tulee.” Siihen poromiehet olivat tyytyväisiä, ettei reittisuunnitelman kaatamisen eteen tarvinnut taistella. Toisaalta eräs poromies piti reittien suunnittelijaa myös diplomaattina, joka saa suunnitelmat kuulostamaan siltä, että ne tehdään poronhoito parhaalla mahdollisella tavalla huomioiden. Suunnitteluprosessin kautta on luotu tilanne, jossa poromiehet ovat tyytyväisiä jo siihen, ettei alkuperäinen reittisuunnitelma toteutunut. Suunnittelun ja vuorovaikutuksen parantamiseksi olisikin tärkeää, että poromiehet osallistuisivat suunnitteluun heti alusta lähtien, eivätkä tulisi mukaan vasta kesken prosessin. Samankaltainen tilanne voidaan löytää myös koiravaljakkoreittien suunnittelun kohdalla:

PII: Mie olen yhen kokouksen ollu siinä [koiravaljakkotyöryhmässä], en mie oikein saanu siihen tuntumaa. Ku se viimeksi esitelti niitä tossa Kolarissa niitä karttoja, että kuinka paljon niitä tulis. Ni nehän oli ku hämähäkin seittejä, ei ajatustakaan. Se oli vaan tuommonen, jonka projekti on laittanu, eihän se poroista mitään ymmärrä. Ei muuta ku vetelee viivoja karttaan. Menee johonki koiratarhaan ja antaa kartan ja sanoo, että piirtäkää siihen minkälaisia toiveita teillä on. ... Niin eihän siitä mitään tule, niin paljon reittiä, että mie löin kyllä heti hanttiin sen.

Valmiin mallin esittely eri intressiryhmille johtaa helposti kiistoihin suunnittelussa, koska muut intressiryhmät joutuvat puolustamaan omia arvoja ja intressejä ”valmista” päätöstä vastaan. Saattoporan kelkkareitin kohdalla toimittiin juuri tällä tavalla. Koiravaljakkoreittien kohdalla ongelmaksi muodostui, että kun reittien suunnittelija tuli esittelemään koirayrittäjien tarpeita ja toiveita kartalle piirrettynä, niin reittiverkko näyttäytyi mahdottoman laajana poromiesten näkökulmasta ja he vastustivat heti esitystä. Olisi parempi selvittää ensin kaikkien intressiryhmien toiveet ja tehdä niiden pohjalta suunnitelma, jota voisi sitten esitellä kaikille yhteisessä tilaisuudessa. Näin kukaan ei kokisi joutuvansa hyökkäyksen kohteeksi. Toisaalta osa poromiehistä piti reittisuunnittelua hyvin toimivana ja yksi heistä ilmaisi asian seuraavasti: ”jos valitetaan, niin kuunnellaan kanssa”.

Reittisuunnittelijan mukaan yksittäiset poromiehet saattavat olla eri mieltä kuin paliskunta ja näin asiat voivat jäädä hankaamaan toisten mieliä, vaikka ne muiden näkökulmasta onkin ratkottu. Poronhoitajakaan eivät ole yksimielinen yhteisö, mikä juontuu siitä, että tietyssä paikassa olevat reitit haittaavat toisia enemmän. Politikointina voidaan toisaalta pitää myös sitä, että reittisuunnittelijan mielestä kiistat eivät häviä edes oikeudenmukaisen suunnittelun myötä poromiesten eriävistä intresseistä johtuen. Näin oikeutetaan suunnitteluprosessin tulos, vaikka ristiriidat jatkuisivat suunnittelun toteuttamisen jälkeenkin.

Varsinaisen suunnitteluprosessin ulkopuolella poromiehet vaikuttavat esimerkiksi neuvottelemalla koirasafariyrittäjien kanssa. Muonion paliskunnan alueella eräs koirayrittäjä oli kysynyt luvan yrityksen perustamiseen poroisännältä, mikä on kuitenkin harvinaista. Poromiehet voivat ”vetää yhtä köyttä” yksityisten maanomistajien kanssa, jolloin vaikutusmahdollisuudet reittien suunnitteluun paranevat. Levin tuntumassa suunniteltiin koirareittiä ja koiratarhaa asuintalojen läheisyyteen, jolloin koirien äänet olisivat häirinneet asukkaita. Lisäksi suunniteltu reitti olisi mennyt monien yksityisten palstojen läpi. Seurauksena sekä poromiehet että maanomistajat valittivat reitistä ja se meni uudelleen suunnitteluun.

Poromiehet esittivät lukuisia valituksia eräästä koiratallista. Heidän mukaansa talli ei kunnioita minkäänlaisia sääntöjä ja ajelle koiravaljakoillaan missä sattuu. Talli perustelee toimintaansa jokamiehen oikeuksilla ja on omalla toiminnallaan varmasti vaikuttanut siihen, että koiravaljakkoreittien ohjaamisella virallisille reiteille on enemmän halua. Koiravaljakotkaan eivät aja umpihan- gessa, vaan vaativat kelkkauran alleen.

P6: No kyllä tuo surkea kapistus tuo [X]. Se ajaa helvetti tässä keskellä, [jossa talvilaitumia]. Joku ajaa kelkkajäljen, niin se heti ajaa koirilla sieltä. Mutta sitähan on Metsähallitus yrittäny kuriin saada, mutta... tekee omia reittejä vanhoille talviteille .. se ku saatais kuriin, kyllä nämä muut on ajaneet.

Jokamiehen oikeuksia voi tulkita väljästi, eikä niistä löydy yksiselitteisiä ohjeita (ks. Viljanen & Rautiainen 2007). Reittien suunnittelijan mielestä sekä valtion että yksityisten mailla tapahtuva jatkuva liiketoiminta edellyttää maanomistajan lupaa. Tapauskoh- taisesti valjakoilla ajelu voitaisiin sallia jokamiehen oikeuden tur- vin, mutta jatkuva toiminta on eri asia. Reittien suunnittelijan mukaan Metsähallitus on samoilla linjoilla jokamiehen oikeuden suhteen, mutta ”avoimessa Euroopassa” ei ulkomaalaisiltakaan voi kieltää koiravaljakkotoimintaa, vaikka he eivät ymmärtäisi paikal- listen tarpeista ja asioista mitään. ”Ohjata ja säädellä voi, kieltää ei”, minkä takia olisikin tärkeää, että uusille yrittäjille voitaisiin esittää valmiita reittejä. Poromiehen mukaan ”pitäisi muuttaa la- kia ja kaventaa jokamiehen oikeuksia”.

Aikaisemmin jokamiehen oikeuksilla kulkeneet ja poronhoi- tajat mahtuivat samalle alueelle. Koiravaljakot ovat yksi esimerkki markkina- ja elämysohjautuvan toiminnan laajentumisesta, joka on tapahtunut jokamiehen oikeuden puitteissa. Uudenlaisen toi- minnan seurauksena on syntynyt myös tarvetta lakimuutoksille. Koirareittejä ollaankin virallistamassa. Poromiesten mukaan tule- vat viralliset koirareitit ovat hyvä asia, jos niillä saadaan sääntöjä noudattamattomat koiravaljakot kuriin.

Markkinavetoista matkailua voi kuitenkin ohjata myös lakimuu-
toksia pehmeämmillä keinoilla. Reittien ulkopuolella tapahtuvan
kelkkailun hallitsemiseksi on ehdotettu, että vuokrauksen mukana
tulisi aina opas ja ehkä järjestetty safari. Usein näin onkin, mutta
kelkkoja vuokrataan myös yksittäin. Kelkkailuyritykset ovat pohti-
neet myös kelkkojen vuokraamisen tuottavuutta. Kannattavuus li-
sääntyisi palvelun ostamisen kautta ja opastoinnin kautta kelk-
kasafarit työllistäisivät enemmän paikallisia kuin pelkkä kelkkojen
vuokraus. On myös huomattava, että paikallisten reittien ulko-
puolella harjoittamaa maastoliikennettä ei pidetä tuomittavana,
toisin kuin turistien. Kulkeminen maastossa nykyaikaisilla väli-
neillä katsotaan paikallisten perusoikeudeksi. Sen tuotteistaminen
ei kuitenkaan voi perustua samoihin oikeuksiin kuin paikallisilla,
vaan rajoitettuihin oikeuksiin, joiden mukainen matkailutoiminta
ei häiritse muita paikallisia luonnonkäytön oikeuksia, kuten poronhoitoa.

Tulevat koirareitit voivat kulkea osittain päällekkäin ja vie-
rekkäin kelkkareittien kanssa, mutta pääasiassa kelkat, koirat ja
hiihtäjät käyttävät tulevaisuudessa eri reittejä. Näin eri reiteistä
muodostuu kokonaisuutena huomattavan suuri verkosto, joka on
uhka poronhoidon kannattavuudelle. Poromiesten näkökulmasta
reitit tulisikin sijoittaa samaan paikkaan, jotta poroille jäisi rau-
hallisia alueita reittiverkoston ulkopuolelle. Poromiesten mukaan
reiteillä pysyvät kelkat ja koirat ovat helpommin yhteen sovitet-
tavissa poronhoidon kanssa kuin villisti ympäriinsä ajelevat val-
jakot ja kelkat.

Keskustelu: tulevaisuuden haasteita
yhteensovittamiselle

Äkäslompolon latukiista sekä koiravaljakkoyrittäjien toiminta toi-
vat esiin jokamiehenoikeuksiin liittyvän ongelman. Jokamiehen
oikeuksia ei ole tiukasti määritelty ja ne ovatkin laajenneet matkai-
lun myötä ja luontoon kohdistuvien tarpeiden ja kysynnän kasva-
essa. Poronhoitajienkin mukaan jokamiehen oikeuksia pitäisi ka-

ventaa ja kenties tehdä lakimuutoksia, joilla varmistettaisiin, että jokamiehen oikeuksiin sisältyvä joustavuus ei kääntyisi paikallisia luonnonkäyttäjiä vastaan. Jokamiehen oikeuksiin sisältyvät ristiriidat tuovat esiin sen ongelmallisen asian, että laki laahaa käytännön jäljessä.

Toisena haasteena tulevaisuudelle on se, että paikalliset jakautuvat uusiin ”luokkiin” sen mukaan ovatko he mukana matkailutoiminnassa vai eivät. Matkailuyrittäjät ja matkailusta tuloja saavat paikalliset sietävät myös matkailun haittavaikutuksia paremmin kuin sellaiset, jotka eivät saa tuloja matkailijoilta. Tästä seuraa mahdollisuus, että poronhoidosta muodostuu vain matkailijoita varten järjestetty elinkeino sen perinteisen tehtävän jäädessä toissijaiseksi. Metsässä vaeltavien vapaiden porojen vaihtuminen ”Petteri Punakuonoiksi” voi olla kulttuurisen kestävyuden kannalta ongelmallista. On mahdollista, että ”punakuonoporotalouden” ja perinteisen porotalouden edustajien välille syntyy ristiriitoja matkailun kehittymiseen liittyvissä kysymyksissä. Tässä yhteydessä herääkin jatkokysymyksiä siitä, millä tavalla eri matkailijaryhmät suhtautuvat poronhoitoon ja minkälaista poronhoitoa he toivovat näkevänsä matkallaan?

Kolmantena haasteena tulevaisuudelle on osallistumisprosessien kehittäminen aidosti demokraattiseen suuntaan. Tärkeimpänä tekijänä näen sen, että poronhoitajat osallistuisivat maankäytön suunnitteluun jo suunnittelun alkuvaiheessa, eivätkä vasta kommentoisi valmista suunnitelmaa tai jo toteutettua ratkaisua. Ongelma on, että poronhoitajille esitetyt mallit olivat jo pitkälle kehitettyjä ja poronhoitajille ei jäänyt heidän näkökulmastaan muuta järkevää vaihtoehtoa kuin kritisoida esityksiä. Toisaalta tällainen ”päättä-julista-puolusta” -suunnittelu on omiaan synnyttämään epäluottamusta suunnittelua tekevien osapuolien välillä. Lisäksi tällainen suunnittelu hankaloittaa kestävän kehityksen vaatimien win-win tilanteiden syntyä, koska suunnittelun lähtökohtana ovat olleet tietyn intressiryhmän tarpeet. Jos kaikki sidosryhmät huomioitaisiin jo suunnittelun alkuvaiheessa, niin yhteisten etujen löytäminen olisi helpompaa. Päättä-julista-puolusta -tilanteessa yhteisiä etuja ei edes etsitä, koska kaikki pyrkiivät vain turvaamaan

omat etunsa käyttäen hyväkseen ”liioittelun politiikkaa” (ks. Peltonen & Villanen 2004).

Osallistumisprosessien toimivuuden ja luottamuksen kannalta olisi hyvä, että sidosryhmien välinen vuorovaikutus olisi säännöllistä. Vuorovaikutuksen jatkuvuus on tärkeää, jotta pysytään ajan tasalla toisten näkökulmista ja lisäksi silloin opitaan tuntemaan toinen osapuoli paremmin, jolloin ristiriitojen selvittämiselle on paremmat edellytykset. Lisäksi kun suunnittelun pohjalta tehdään käytännön muutoksia, niin luottamus suunnitteluprosessien toimivuuteen paranee. Esitetyissä tapauksissa suunnitteluprosessien jatkuvuus oli melko hyvä. Luottamuksen kehittymistä esti kuitenkin se, että esimerkiksi latukiistan tapauksessa luottamus kyllä syntyi Matkailuyhdistyksen ja poroisännän välille, mutta poromiesten ja latuyrittäjän välille ei. Toistuvatkaan vuorovaikutustilanteet välimiesten (poroisäntä ja matkailuyhdistys) eivät siis riittäneet luottamuksen synnyttämiseksi poromiesten ja latuyrittäjän välille. Toisaalta sen näkeminen, että vuorovaikutteisella suunnittelulla on vaikutusta käytäntöön, auttoi luottamuksen kehittämisessä joidenkin poromiesten ja reittien suunnittelijan välille. Luottamuksen syntyminen vuorovaikutuksen tulee olla jatkuvaa, mutta myös sisällyttää kaikki osapuolet. Lisäksi vuorovaikutteisella suunnittelulla tulee olla vaikutuksia konkreettiseen maankäyttöön, jotta se herättäisi luottamusta.

Sosiaalisesti kestäväan kehityksen toteutuminen ja osallistumisprosessien toimiminen demokraattisesti on tietenkin ideaali tila, jota kohti tulee pyrkiä, vaikka sitä ei saavutettaisikaan. Yhteiset edut, olivatpa ne sitten ekologisen ja ekonominen ulottuvuuden tai poronhoidon ja matkailun välisiä, ovat tärkeitä kestäväälle kehitykselle. Poronhoito on tärkeä vetonaula Lapin matkailulle. Toisaalta matkailu on tärkeä tulonlähde monille poronhoitajille. Tilanteesta molemminpuolinen hyötyminen antaa hyvät lähtökohdat maankäyttöisten ristiriitojen selvittämiselle sekä poronhoidon ja matkailun maankäytön yhteensovittamiselle. Kun laajentuneiden jokamiehenoikeuksien ja osallistumisprosessien toimivuuden haasteet voitetaan, on kestäväälle poronhoidon ja matkailun väliselle suhteelle hyvät näkymät. Lisäksi huomio-

ta tulee kiinnittää siihen, millä tavoin matkailun kasvu luo ristiriitoja matkailussa mukana olevien poronhoitajien ja matkailun ulkopuolisen poronhoidon välille. Toisaalta lihan myynti matkailijoille hyödyttää toisaalta kaikkia poronhoitajia. Yhteisten etujen löytämiseksi on tärkeää, että ilmapiiri on sellainen, jossa niitä on helppo löytää. Tällainen ilmapiiri vaatii molemminpuolista luottamusta sekä toimivia vuorovaikutussuhteita. Osallistumisprosessien kehittäminen on yksi tärkeä paikka, jossa luottamusta ja vuorovaikutusta voidaan kehittää sosiaalisesti kestävänsä tulevaisuuden turvaamiseksi.

Suojelualueilla matkailu on rajoitettua tai kiellettyä ja poronhoitokin nähdään usein uhkana luonnon monimuotoisuudelle. Hakatuissa metsissä poronhoidon ja matkailun harjoittamisen edellytykset ovat puolestaan huonommat kuin vanhoissa metsissä (mm. Kumpula 2003). Näin ollen matkailun ja poronhoidon välille löytyy yhteisiä etuja mietittäessä maankäytöllisiä päätöksiä. Lisäksi lisääntyvä matkailijamäärä kasvattaa poronlihan markkinoita ja matkailu puolestaan hyötyy poronhoidosta esittämällä porot matkailijoille yhtenä Lapin eksotiikan tekijänä. Matkailu ja poronhoito voivat myös hyödyttää ja hyödyntää toisiaan. Toisaalta matkailua ja poronhoitoa harjoitetaan samoilla alueilla, jolloin saatetaan törmätä myös ristiriitoihin.

Kirjallisuus

- Dick, Bob (2005) Grounded theory: a thumbnail sketch. Saatavissa: <http://www.scu.edu.au/schools/gcm7ar/arp/grounded.html>. Luettu 9.8.2007.
- Dryzek, John (2005) *The Politics of the Earth. Environmental Discourses*. 2nd edition. Oxford University Press, Oxford.
- Hajer, Maarten (1995) *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and Policy Process*. Clarendon Press, Gloucestershire.
- Norton, Bryan (1999) *Ecology and Opportunity: Intergenerational Equity and Sustainable Options*. Teoksessa Andrew Dobson (toim.) *Fairness and Futurity*. Oxford University Press, Oxford. 118-150.

- Peltonen, Lasse & Sampo Villanen (2004) Maankäytön konfliktit ja niiden ratkaisumahdollisuudet. Osa 1. Katsaus käsitteisiin ja kirjallisuuteen. Suomen ympäristö 723. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=72615&lan=fi>. Luettu 20.9.2007.
- Strauss, Anselm & Corbin, Juliet (1990) Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques. Sage, London.
- Kumpula, Jouko (2003) Metsänkäsittelyjen vaikutus porolaitumiin. Kala- ja riistaraaportteja No. 286. RKTL.
- Paliskuntain yhdistys (2008) <http://www.paliskunnat.fi/> Luettu 28.4.2008.
- Rantamäki-Lahtinen, Leena (2008) Porotalouden taloudelliset menestystekijät. MTT:n selvityksiä 156. <http://www.mtt.fi/mtts/pdf/mtts156.pdf>. Luettu 28.4.2008.
- Sarkki, Simo (2006) ”Halutaanko täällä säilyttää porotalous vai vedetäänkö ruuvi niin tiukalle, ettei ole mahdollisuutta?” Maankäytön sosiaalisesti kestävä kehitys poronhoitajien näkökulmasta Tunturi-Lapin paliskunnissa vuosina 1995-2005. Pro gradu –tutkielma Oulun yliopiston Taideaineiden ja antropologian laitokselle. http://www.arcticcentre.org/includes/file_download.asp?deptid=20477&fileid=7751&file=20060130113758.pdf&pdf=1. Luettu 25.11.2007.
- Viljanen, Pekka & Rautiainen, Anja (2007) Tutkimus jokamiehen oikeuksien toimivuudesta. http://www.suomenlatu.fi/pdf/jarjesto/tutkimus_jokamiehenoikeuksien_toimivuudesta_130607.pdf. Luettu 15.11.2007.

Metsätalouden ja matkailun suhde Lapissa

Tapaustutkimus Ylläksen ja Levin matkailualueilta

Leena Suopajärvi

Olen kasvanut lapsuuteni ja nuoruuteni 1970–1980-luvuilla lappilaisella kylällä, missä lähes kaikki perheet saivat palkkatuloja metsätaloudesta. Miehet työskentelivät metsureina ja perheen naisväki ja nuoriso saivat lisätuloja metsänistutustöistä ja Ounasjoen uitosta. Nykyisin metsätalous työllistää kylän harvenneista työikäisistä vain yhden metsurin. Metsätalouden koneellistuminen etenkin 1980-luvun puolivälistä lähtien on rajusti vähentänyt lappilaisen maaseudun työmahdollisuuksia samaan tapaan kuin maassa yleisemminkin. Kun metsurit tekivät vuonna 1985 yli 80 prosenttia Suomen vuotuisista hakkuista, 2000-luvun alussa määrä oli enää viisi prosenttia (Rannikko 2004, 134). Metsätyöpaikkojen määrän väheneminen on ollut yksi syy lappilaisen maaseudun elinvoiman katoamiseen. Oma taustani on saanut minut kiinnostumaan metsätalouden aseman muuttumisesta Lapissa.

Metsätalouden suhde matkailuun ilmentää elinkeinojen konfliktista suhdetta Lapissa. Pohjoisen vanhat elinkeinot kuten metsä-, poro- ja luontaistalous hyödyntävät lappilaisia luonnon raaka-aineita alkutuotantoon. Metsätaloudelle lappilainen metsä on raaka-ainevaranto, matkailulle taas elämyksellinen markkinointivaltti. Kun tähän vielä liitetään luonnonsuojelun intressit, tulevat jatkuvat kiistat pohjoisen luonnon käytöstä ymmärrettäväksi (ks. esim. Suopajärvi 2001; Valkonen 2003).

Kuvaan artikkelissa ensin metsätalouden merkitystä 1900-luvun Lapissa. Sen jälkeen siirryn tapaustutkimukseen, jonka ai-

heena on metsätalouden ja matkailun suhde Levin ja Ylläksen matkailualueilla. Työn teoreettinen tulokulma rakentuu toimija-verkkoteorian pohjalta.

Valtakausi murtuu

Metsätalous on ollut yksi Lapin tärkeimmistä elinkeinoista etenkin sen jälkeen, kun sahatteollisuus alkoi kehittyä 1800-luvun loppupuolella. Lapin ensimmäinen höyrysaha, Laitakarin saha, käynnistyi Kemissä 1860-luvun alussa. Sahateollisuuden kehittymisen myötä Lappiin kehittyi myös savottakulttuuri: raaka-aineen tuotanto edellytti isoja, palkkatyöhön perustuvia metsätyömaita. Metsätalouden merkitys kasvoi 1900-luvun alkupuolella, kun pohjoista puuta alettiin jalostaa myös selluloosaksi Kemi-yhtiön ja Veitsiluodon tehtailla. Lapin metsien voimaperäinen höyrykäyttö puunjalostusteollisuuden raaka-aineena alkoi kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen. Suomi menetti sodan seurauksena metsäalueitaan ja puunjalostusteollisuutta Neuvostoliitolle ja sodasta nouseva Suomi kehitti metsäteollisuutta voimakkaasti. Kemin tehtaiden kapasiteettia laajennettiin, paperin tuotanto käynnistyi Veitsiluodon tehtailla vuonna 1955 ja Kemijärvellä rakennettiin selluloosatehdas vuonna 1965 (Kerkelä 2003, 129–148; Massa 1994, 182–18.). Metsätaloudessa siirryttiin viljelymetsätalouteen, jonka tavoitteena olivat tehokkaassa tuotannossa olevat ”mäntypellot”, joita tuotettiin aurauksen, metsänistutuksen, soiden ojituksen, lannoituksen ja harvennuksen avulla. Sato korjattiin voimaperäisillä (avo)hakkuilla, missä ympäristöarvoilla ei ollut sijaa (Massa 1994, 220–234).

Tehostunut metsätalous toi puunmyyntituloja ja työpaikkoja etenkin Lapin maaseutualueille ja metsäteollisuuden kaupunkeihin Kemiin ja Kemijärvellä sotien jälkeisinä vuosikymmeninä. Lapille ja Itä-Suomelle tyypillinen metsätyö-pienviljelyn talousmuoto työllisti Lapissa 56 prosenttia työvoimasta vuonna 1950. Koneellistumisen myötä metsätöiden työllistävyys on vähentynyt tasaisesti, samoin kuin maatalouden merkitys, ja vuonna 1980

maa- ja metsätalous työllisti enää noin 15 prosenttia työikäisistä lappilaisista (Valkonen 1980, 206).

Sittemmin metsätöiden työllistävyys on edelleen vähentynyt. Esimerkiksi noin kymmenen vuoden aikana vuosina 1994–2005 metsätalouden työpaikat vähenivät liki kolmanneksella ja vuonna 2005 metsätalouden ammasteista leipänsä sai enää runsaat kaksi prosenttia lappilaisista. Myös mekaanisen puuteollisuuden työpaikat ovat vähentyneet vastaavana aikana noin kymmenen prosenttia ja paperiteollisuuden työpaikat lähes 45 prosenttia. Näillä sektoreilla työskenteli vuonna 2005 enää noin 2500 lappilaista, mikä on vajaat neljä prosenttia läänin työllisistä (Lapin liitto 2007). Kemijärven sellutehtaan lakkautus vuonna 2008 vähensi paperiteollisuuden työpaikkoja Lapista vielä entisestään yli kahdellasadalla.

Vaikka metsäalan työllistävä merkitys on vähentynyt, Lapin metsiä on hyödynnetty erittäin tehokkaasti. Puuston kokonais-tilavuus laski aina 1970-luvun loppuun saakka, kunnes tilavuus alkoi kasvaa tehokkaamman metsänhoidon seurauksena. Kuitenkin erityisesti mäntyä on hakattu vielä 1980-luvulla esimerkiksi Lapin Metsä 2000 -ohjelman (1988,42) mukaan liikaa ja puun käyttö on tuolloin ollut noin viiden miljoonan kuution luokkaa vuosittain (Massa 1994, 231; Lapin Metsä 2000-ohjelma 1988, 142–144). Hakkuukertymä oli 1990-luvulla keskimäärin 3,5 miljoonaa kuutiota vuodessa, kunnes kertymä alkoi taas nousta 2000-luvun alussa. Esimerkiksi vuonna 2007 Lapin metsistä hakattiin 4,35 miljoonaa kuutiota, kun Lapin puuntuotannollisesti kestävä hakkuukertymän rajana pidetään Lapin metsäohjelman 2006–2010 mukaan noin viittä miljoonaa kuutiota (Keskimölo & Pirkonen 2006, 10; Lapin metsäkeskus 2007). Suojelutavoitteista huolimatta metsätalous tuottaa siis puuta aiempaa tehokkaammin tehometsätalouden seurauksena.

Toimijaverkkoteoria tapaustutkimuksen runkona

Toimijaverkkoteoria on tutkimussuuntaus, jonka perusidea on analysoida niitä prosesseja, joissa esimerkiksi organisaatiot, valtasuhteet tai vaikkapa vakiintuneet toimintatavat muodostuvat. Yhteiskunnallista rakennetta ei näin ollen pidetä siinä selittävänä tekijänä vaan tutkimuskohteena, jonka muodostuminen on tulosta erilaisten toimijoiden aktiivisuudesta, niiden kyvystä hyödyntää niin materiaalisia kuin inhimillisiäkin resursseja ja taidosta mobilisoida resurssit verkostomaisesti oman näkemyksensä taakse (ks. tarkemmin Law 1992, 384–385).

Toimijaverkkoteoriaa on kutsuttu myös kääntämisen sosiologiaksi, sillä sen mielenkiinnon kohteena ovat prosessit, joissa esimerkiksi valtasuhteita jatkuvasti rakennetaan ja muokataan vuorovaikutteisissa verkostoissa. Valta ei ole resurssi tai ominaisuus, joka on haltijansa vallassa, vaan se perustuu toisten toimijoiden ratkaisuihin. Toimijaverkon erilaiset jäsenet liittävät toimintaan omat merkityksensä ja siten valta muuntuu ja muovautuu jatkuvasti toiminnan aikana. (Latour 1986.) Michel Callon (1986) on esittänyt mallinnuksen kääntämisen prosessista, jossa aktantti pyrkii tietoisesti neuvottelemaan muut toimijat näkemyksensä taakse. Käännöksen ensimmäisessä vaiheessa toimija määrittelee tilanteen, esimerkiksi ongelman, johon se haluaa saada ratkaisun. Tässä vaiheessa toimija myös paikantaa itsensä suhteessa muuhun toimijaverkkoon ja pyrkii korostamaan omaa merkitystään (*problematization*) (mt, 203–206). Toisessa vaiheessa toimija paikantaa muut toimijat, niiden identiteetin ja toiminnan tavoitteet. Näin se pystyy määrittelemään, miten muut toimijat voitaisiin houkutella tukemaan sen omia tavoitteita toiminnan aikana (*interessement*) (mt, 206–211). Kolmannessa vaiheessa toimija määrittelee toimijoiden väliset suhteet ja pyrkii aktivoimaan ne tavoitteidensa taakse (*enrolment*) (mt, 211–214). Viimeisessä vaiheessa toimija pyrkii saamaan itselleen puhemiehen roolin eli aseman, jossa se voi edustaa kaikkia muitakin toimintaan nivoutuneita ryhmiä (*mobilisation*) (mt, 214–219). Callonin oma tutkimusesimerkki kertoo prosessista, jossa kolme tutkijaa ryhtyy kehittämään projektia

Normandian rannikon kampakimpukkojen viljelyn kehittämiseksi. He saavat taakseen kalastajien ja tieteellisen yhteisön tuen, mutta epäonnistuvat viljelyssä: luonto toimijaverkon osana ei tavukaan tutkijoiden tahtoon. (Ks. tarkemmin Callon 1986; vrt. Suomessa esim. Ylönen 1996; Palmroth 2004; Kivelä ym. 2007.)

Toimijaverkkoteoria sisältää näkökulmia, jotka ovat tärkeitä etenkin ympäristötutkimukselle. Se nostaa ensinnäkin materiaaliset tekijät toimijaverkon osaksi inhimillisten toimijoiden rinnalle (Callon 1986, 2005, 35–36; Law 1992). Tämän artikkelin kannalta näkökulma on keskeinen, sillä se korostaa näkemystä luonnon merkityksestä lappilaisen elinkeinorakenteen muovaajana. Kaivokset, vesivoima ja metsätalous hyödyntävät Lapin luonnonvaroja resursseina, kun taas porotaloudelle luonto on porokarjan elintila ja laidunalue. Lapin matkailun tärkein kilpailuvaltti puolestaan ovat luontoon perustuvat elämykset (Suopajarvi 2001, 142–151).

Toiseksi toimijaverkkoteorian mukaan pitää tehdä empiiristä tutkimusta siitä, miten erilaiset toimijaverkot rakentuvat (ks. esim. Law 1992, 383–384). Esimerkiksi lappilainen luonto on erilaisten ja moniulotteisten toimijaverkkojen intressien kohde. Luonnon hyödyntämisestä kilpailevia elinkeinoja on useita, mutta myös eri elinkeinoalat sisältävät monenlaisia toimijoita ja erilaisia intressejä. Siten puhuttaessa vaikkapa matkailusta tai metsätaloudesta on hyvä muistaa, että kukin toimija tuo esiin vain rajatun näkökulman elinkeinon intresseistä. Se, kuinka oikeutetuksi toimijan puheenvuoro koetaan ja kuinka vaikuttavaa toiminta on, on taas seurausta joko onnistuneesta tai epäonnistuneesta kääntämisen prosessista (Callon 1986; Latour 1986).

Kolmanneksi toimijaverkkoteorian mukaan tutkimus on osa toimijaverkkoja. Tutkimus on parhaimmillaan kuvausta, joka kääntää tutkimuskohteen toiminnan tekstiksi ja tuo sen siten akateemisen ja yleisen keskustelun piiriin (esim. Latour 2005, 141–156). Esimerkiksi tämän artikkelin tehtävä on nostaa esiin lappilaisen metsäsektorin edustajien näkökulmia: mikä metsätalouden asema Lapissa heidän mielestään on ja mikä on metsätalouden suhde matkailuun Levin ja Ylläksen matkailualueilla. Aineisto-

na olen käyttänyt kahdeksaa haastattelua, joissa näkemyksistään ovat kertoneet metsänomistajien, metsänhoitoyhdistysten ja Lapin metsäkeskuksen edustajat sekä Metsähallituksen ja puuta ostavien metsäyhtiöiden edustajat. Haastattelut toteutettiin vuosien 2005–2006 aikana ja niissä metsäalan ammattilaiset pohtivat paitsi elinkeinonsa suhdetta matkailuun, myös metsätalouden nykytilannetta ja tulevaisuutta yleisemminkin. Tausta-aineistona olen käyttänyt myös Matkailualueet maisemalaboratorioina -hankkeen tutkijaryhmän tekemiä Ylläksen ja Levin alueen asukkaiden haastatteluja (ks. Jokinen ym., tämä teos).

Kääntämisen prosessi on toimiva rakenne empiirisen aineiston analyysiin. Olen soveltanut kääntämisen vaiheita tapaustutkimukseen siten, että olen etsinyt haastatteluista kuvauksia ja määrittelyjä, jotka vastaavat kääntämisen eri vaiheita:

- 1) Tilanteen määrittely ja oman aseman paikantaminen eli kuvaukset siitä, mikä on metsätalouden rooli matkailualueilla.
- 2) Eri toimijoiden identifiointi ja niiden intressien määrittely eli kertomukset siitä, mitkä tahot määrittelevät matkailukeskusten luonnonkäyttöä ja millaiset ovat eri toimijoiden intressit metsää kohtaan.
- 3) Strategiat, joilla toimija pyrkii vahvistamaan asemiaan eli kuvaukset siitä, miten metsätalous on muuttanut toimintatapojaan viime vuosikymmeninä.
- 4) Uusi tulkinta, jolla muut toimijat saadaan kannattamaan omaa asemaa eli näkemykset metsätalouden merkityksestä Lapin matkailun kehittämiseksi.

Artikkelin analyysiluvut etenevät kääntämisen vaiheiden mukaisesti, vaikkakin kaksi viimeistä kohtaa on yhdistetty samaan lukuun.

Problematisointi: matkailu haastaa metsätalouden

Metsätalouden työllistävyyden väheneminen on ajoittunut samaan aikaan, jolloin matkailun merkitys on kasvanut. Vaikka Lapissa sanotaan, että lääniä riittää, metsätalous ja matkailu kilpailevat osin myös samojen alueiden käytöstä. Metsätalous, joka ennen on ollut Lapin haja-asutusalueen valtaelinkeino maatalouden rinnalla, on joutunut sopeutumaan nopeasti kasvavaan matkailuun.

Tutkimukseen haastateltujen metsäammattilaisten mielestä matkailu rajoittaa metsätalouden toimintaa. Esiin tuli myös näkemys, jonka mukaan metsätaloudesta joudutaan jopa luopumaan matkailualueilla ja niiden läheisyydessä⁷. Kun käännöksen ensimmäisessä vaiheessa kuvataan tilanne, toimija pyrkii tavallisesti korostamaan omaa asemaansa – tekemään itsestään välttämättömän (Callon 1986, 203–204). Haastatteluissa tuli kuitenkin esiin se, että metsätalous on menettänyt määrittelyvaltaansa:

Kyllä mää luulen, että mettätalous se siitä joutuu väistymään, että katotaan, että se (matkailu) on arvokkaampaa tai hyväksyttävämpää, ei kai siinä ole vaihtoehtoja. Olkoon mikä tahansa ala, joutuu väistymään. (Kolari 12.8.2005)

Metsätalous on jatkuvasti jäänyt puolustuskannalle, kun paikalliset matkailuelinkeinon edustajat ovat ryhtyneet vaatimaan metsien suojelua. Esimerkiksi vuoden 2007 alussa julkisuuteen nousi niin sanottu Muonion metsäkiista, jossa matkailun vaatimus hakkuiden rajoittamisesta sai myös kuntalaiset taakseen. Pari kuukautta kestäneen kiistan ja julkisen keskustelun jälkeen matkailuelinkeino ja Metsähallitus sopivat, että matkailuyrittäjät maksavat Metsähallitukselle korvauksia metsien säästämistä (Mainio 2006; Metsähallitus luopui Muonion hakkuista 2007). Myös Ylläksellä, missä metsätalouden ja matkailun välisiä kiistoja ei aiemmin ole ollut, kritisoitiin keväällä 2007 Metsähallituksen yksittäisiä hak-

7 Näin siis jo vuosina 2005–2006, ennen kuin Lapin matkailuun liittyvät metsäkiistat purkautuivat julkiseen keskusteluun keväällä 2007 (ks. myös esim. Mainio 2006).

kuita (esim. Vapa 2007). Levin alueella metsätalouden harjoittamista on vaadittu rajoitettavaksi toimenpidekielloilla jo 1990-luvulla (Lovén 1997).

Haastateltavien mielestä metsätalous on julkisuudessa leimattu negatiivisesti. Media on tämän päivän tärkein välittäjä (ks. esim. Palmroth 2004, 24), jonka kautta eri toimijat pyrkivät saamaan uusia toimijaryhmiä omaan leiriinsä. Lapin nykyisiä metsäkonflikteja koskevassa uutisoinnissa asetelma on samantyyppinen kuin 1980–1990-lukujen taitteen metsäkiistoissa. Silloin tiedotusvälineissä tilannetta kuvattiin siten, että Etelä-Suomen koulutetut, idealistiset ja nuoret luonnonsuojelijat haastoivat omaa toimentuloaan itsekkäästi puolustavat keski-ikäiset, paikalliset metsäkoneiden kuljettajat tai metsurit Lapin ja Itä-Suomen metsissä. Luonnonsuojelu nähtiin uutisoinnissa positiivisena toimintana, kun taas metsätalous leimattiin pohjoisen luonnon tuhoajaksi, ”raiskaajaksi”. (Poikela 1998, 79; Rannikko 1996; ks. myös Aaltonen 1994; Suopajarvi 2001, 151–154.) Voi kysyä, kuinka paljon aiempien metsäkonfliktien asetelma edelleen vaikuttaa metsätalouden julkisuuskuvaan 2000-luvun kiistoissa, joissa vastakkain ovat matkailu ja metsätalous? Matkailu näyttyy luontoystävällisempänä elinkeinona kuin metsätalous, vaikka myös matkailulla on negatiivisia ympäristövaikutuksia – paikallisesti esimerkiksi luonnonympäristöjen tuhoutumisen kautta ja globaalisti esimerkiksi lentoliikenteen päästöjen myötä.

Tutkimukseen haastatellut metsäammattilaiset pyrkivät kuitenkin rakentamaan metsätaloudelle edelleen merkityksellistä asemaa vetoamalla alan merkitykseen aluetalouden ja kansantalouden kannalta (ks. Callon 1986, 204). Argumentoinnissa todetaan, että vaikka metsätalouden murros on ollut raju, se tarjoaa edelleen työmahdollisuuksia maaseudulla ja vielä oleellisempaa on, että puuntuotanto luo perustan metsäteollisuuden säilymiselle Lapissa ja suomalaiselle metsäklusterille:

Metsätaloudessa on tiedetty aina, että yksi työpaikka täällä, niin se tehään 10–20 paikkaa jossain muualla. Eli Kittilän ja Muonion puu on kemiläisille ja simolaisille paljon tärkeämpää kun

muoniolaisille ja kittiläläisille, siellä se työllistää enemmän. Eli kansantaloudellisesti se on merkittävä. (Kolari 21.4.2005)

Toimijoiden tunnistaminen

Käännöksen ideassa ensimmäinen vaihe on siis tilanteen määrittely ja oman aseman problematisointi. Kuten edellä totesin, metsäammattilaiset eivät vuosina 2005–2006 nähneet omalla elinkeinollaan olevan kovinkaan vahvaa asemaa esimerkiksi Ylläksen ja Levin matkailualueiden ympäristönkäytöstä päätettäessä. Toimijaverkkoteorian pohjalta on kiinnostavaa pohtia, miten matkailualueiden luonnonkäyttöä määrittävä kokonaisuus muodostuu. Metsäalan oman paikannuksen mukaan se koostuu kolmesta toimijaverkostosta eli metsätaloudesta, matkailusta ja julkisesta sektorista, ja niiden välisistä suhteista. Seuraavassa kuvaan metsätalouden edustajien määrittämät Ylläksen ja Levin matkailualueiden käytön kannalta oleelliset toimijaryhmät sekä sitä, millaisena metsätalouden edustajat näkevät ryhmien suhteet metsään. Metsä edustaa tässä ei-inhimillistä aluetta, joka kuitenkin on keskustelun ytimessä (ks. Callon 1986, 204–205).

Paikalliset metsänomistajat vaalivat metsäomaisuutta

Metsätalous on monien toimijoiden sektori, johon aluetasolla kuuluvat muun muassa yksityiset metsänomistajat, metsäalan suunnittelu-, neuvonta- ja etujärjestöt, puunostajat eli Lapissa ennen muuta suuret metsäyhtiöt ja puunjalostajat kuten Stora Enso Oyj ja Metsä-Botnia Oyj sekä metsäalan koneyritykset ja metsurit. Vaikka metsäsektorin työpaikoista merkittävä osa on jalostuksessa ja myynnissä, metsätalouden harjoittamisen oikeutta perustellaan sillä, että se on paikallinen elinkeino, jonka hyödyt jäävät alueelle:

Mie aina haluan muistuttaa, että ne rahat, jotka tulee tuolta mettästä, niin ne eurot on sellasia, jotka jääpi tänne. Kaikki. (Kittilä 11.8.2005)

Metsän myyntitulot ovat tilastojenkin valossa tärkeä tulonlähde ja metsä on haja-asutusalueella lähes ainoa hyödynnettävä pääoma. Esimerkiksi vuonna 2007 Lapin kantorahatulot olivat arviolta noin 133 miljoonaa euroa, josta yksityismetsänomistajien, kuntien ja seurakuntien osuus oli noin 80 miljoonaa (Lapin metsäkeskus 2007).

Toimijaverkkoteorian näkökulmasta on olennaista pohtia, miten verkosto muodostuu ja miten se oikeuttaa oman toimintansa. Kun tutkimukseen haastatellut metsäammattilaiset määrittelevät omaa alaansa, he nostavat paikallisen metsänomistajan argumentoinnin keskiöön. (Vrt. Ylönen 1996, 34–35; ks. Latour esim. 2005, 31.) Vaikka metsänomistus on pirstaloitumassa perikuntien haltuun ja muualla kuin paikkakunnalla asuvien metsänomistajien määrä kasvaa, metsätalouden edustajaksi kuvataan paikkakunnalla asuva metsänomistaja. Hänellä on henkilökohtainen suhde omistamaansa maahan ja hän hoitaa useimmiten perintönä saatua metsäomaisuuttaan. Tämä suora ja toiminnallinen yhteys metsään erottaa paikallisen metsänomistajan niin sanotuista kaupunkilaismetsänomistajista, jotka asuvat sananmukaisesti muualla eivätkä hoida metsiään aktiivisesti. Haastatellut metsäammattilaiset kertovat tarinoita, kuinka tällaiset metsästä tai ehkä paremminkin metsänhoidosta vieraantuneet metsänomistajat eivät ymmärrä esimerkiksi harvennuksen merkitystä tai vastustavat sitä mahdollisesti koituvien kustannusten takia. Metsäammattilaisten mielestä metsä on kasvava luonnonvara, jota pitää hoitaa, ja siksi kaupunkilaismetsänomistajien asenne näyttäytyy piittaamattomana. Osa ei edes tiedä, missä heidän metsäpalstansa sijaitsevat – metsä tuntuu olevan kaupunkilaisomistajilleen merkityksetön.

Siten lappilaista metsätalouden harjoittamista perustellaan vetoamalla paikallisuuteen, mikä on hyvin tyypillistä Lapin luonnonkäyttöä koskevassa argumentoinnissa. Puheessa korostetaan, että lappilaiset ovat asuttaneet kotiseutujaan vuosikymmeniä, ellei

vuosisatoja, hyödyntäneet luontoa elantonsa perustana – ja siten heillä täytyy olla oikeus omaan ympäristöönsä ja luonnonvarojen hyödyntämiseen myös nykypäivänä ja tulevaisuudessa (ks. esim. Suopajarvi 2001, 151–154; Valkonen 2003, 107–135).

Paikallisten prosessien rinnalla metsätalouden asemaan vaikuttaa se, että Lapin metsät ovat osa globaalia taloutta: Lapin metsien raaka-aine päättyy usein esimerkiksi keskieurooppalaisen asiakkaan käyttöön. Ympäristöjärjestöistä erityisesti Greenpeace on vaikuttanut Keski-Euroopan markkinoilla mielikuviin suomalaisesta metsätaloudesta (ks. Greenpeace 2007). Eurooppalaisten kuluttajien näkemykset ja mielikuvat Suomen ja Lapin metsätaloudesta vaikuttavat paikalliseen metsätalouteen esimerkiksi siten, että puutavaran ostajat eivät halua ostaa puuta alueilta, joilla metsäkiista on mahdollinen. Näin ollen myös puun hinta kriittisillä alueilla laskee ja yksityismetsänomistajat ovat tilanteessa varsin voimattomia.

Haastatellut metsäalan ammattilaiset korostavat, että metsä on lappilaisten tärkeä omaisuus. Se on varanto, jota on hoidettava. He toteavat, että matkailukeskukset ja niiden ympäristössä metsätalouden käyttöön suunnitellut alueet eivät ole niin sanottuja suojeltavia vanhoja metsiä. Niitä on hyödynnetty aiemminkin kotitalouksien rakennus- tai lämmityspuuksi ja siksi metsien hyödyntämisen pitäisi voida jatkua myös tulevaisuudessa.

Matkailuyritykset hyödyntävät metsiä turistien virkistysalueena

Kun metsätalouden edustajat pohtivat metsän ja ympäristön käyttöön nivoutuvia intressejä ja toimintoja, he samalla määrittävät muiden toimijaryhmien identiteettejä ja luontoon liittyviä merkityksiä (Callon 1986, 204–205). Seuraavassa on kuvattu, kuinka matkailusektori hahmottuu tutkimukseen osallistuneiden haastateltavien kertomuksissa (ks. Latour 2005, 32–33).

Matkailukeskuksissa lomaileva matkailija ei ole metsätalouden suurin vihollinen. Metsäammattilaiset toteavat, että talviai-

kaan lumi peittää metsätalouden jälkiä ja etenkin ulkomaalaiset turistit eivät välttämättä edes ymmärrä, että hiihtoretkien maisemaa on hakattu. Itse asiassa metsänhakkuut tai -harvennukset vahvistavat mielikuvaa tuntureiden ja avariens maisemien Lapista. Tämän on todennut myös Lovén tutkimuksessaan Levin matkailijoiden maisematoiveista: tiheikköjen raivaus ja harvennushakkuut koetaan voittopuolisesti viihtyisyyttä lisäävinä tai neutraaleina toimenpiteinä (Lovén 1997, 104). Myös kymmenisen vuotta myöhemmin tehty tutkimus kertoo, että kotimaiset matkailijat eivät koe metsänkäsittelyn aiheuttaneen negatiivisia metsämaisemakokemuksia. Syynä on kuitenkin osittain se, että talvisilla reiteillä toimenpiteiden jäljet peittyivät lumen alle ja syksyiset retket taas suuntautuivat alueille, missä tehokasta metsänkäsittelyä ei ole harjoitettu (Rantala 2006, 77–81).

Metsätalouden kannalta kriittisin matkailijaryhmä ovat mökkien omistajat. He ovat ”ostaneet pienen palan maata kalliilla hinnalla”, kuten yksi haastateltava toteaa, rakentaneet arvokkaan mökin ja haluavat sen jälkeen nauttia koskemattomasta maisemasta ja ympäröivästä metsäluonnosta. Monet mökinomistajat käyvät Ylläksellä ja Levillä myös sulan maan aikana ja liikkuvat reittien ulkopuolella, jolloin he huomaavat metsätalouden jäljet muita matkailijoita helpommin.

Varsinaiseksi vastustajaksi metsätalous määrittelee matkailuelinkeinon ytimen eli suuret matkailuyrittäjät ja matkailun etujärjestöt. Matkailuelinkeino on erittäin vaikutusvaltainen esimerkiksi Kittilän ja Kolarin kaltaisissa maaseutukunnissa, missä työttömyysaste on korkea, kunnat köyhiä ja työpaikkojen määrä kasvaa ennen muuta matkailussa ja sen tukipalveluissa (ks. Levin ja Ylläksen matkailun kehityksestä Hakkarainen 2005 ja artikkelit tässä kirjassa). Siten matkailu on saanut ylivallan Lapin kehittämässä ja tutkimukseen haastateltujen metsäammattilaisten mielestä paikallis- ja aluepolitiikka toimii pelkästään matkailun ehdoilla, jolloin muut elinkeinot joutuvat sopeutumaan matkailun intresseihin.

Metsätalous leimataan. Kunta näkee, että Levin vetovoima karsisi jos metsää käsitellään. / Levin edun nimissä kunta ja matkailu (toimivat yhdessä), perusteluina se, että matkailu on suurempi työllistäjä kuin metsätalous. (Kittilä 7.6.2006)

Sosiologi Pertti Rannikon (2004) mukaan syrjäinen maaseutu on Suomessa sivuutettu päätöksenteossa silloinkin, kun kyse on maaseudun luonnon käytöstä ja sen ihmisten tulevaisuudesta. Hän kuvaa sosiaalisen marginalisaation käsitteellä tilannetta, missä ”ihmisten mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä ja toimeentulonsa heikentyvät. Luonnonresurssien käytöstä päättävät entistä enemmän ylipaikalliset toimijat.” (Mt, 141.) Vaikka Ylläksellä ja Levillä matkailuyrittäjistä osa on paikallisia toimijoita, luonnonkäyttöä suunnitellaan ja ohjataan pääasiassa ulkopaikkakuntalaisten matkailijoiden intressien mukaan. Metsät ovat matkailijoille tarkoitettuja elämysten ja virkistäytymisen alueita, joiden laatu on osaltaan edellytys matkailubisneksen tuottavuudelle. Tässä mielessä lappilaisen matkailualueen luontoresurssien käyttö on ylipaikkallisten toimijoiden käsissä, ja paikkakunnalla asuvien ihmisten luontoon liittyvät intressit on marginalisoitu.

Kunnat ja valtio säätelevät metsien käyttöä yleisen edun nimissä

Valtio ohjaa Lapin metsien käyttöä monella tapaa. Ensinnäkin valtio omistaa Lapin maapinta-alasta noin 70 prosenttia. Valtion omistama liikelaitos Metsähallitus harjoittaa Lapissa metsätaloutta ja hoitaa valtion luonnonsuojelu- ja muita erityisalueita. Metsätalouden harjoittamisessa toimintaa ohjaa suunnittelujärjestelmä, jonka peruselementit ovat luonnonvarasuunnitelma ja alue-ekologinen suunnittelu. Metsien käyttöä niin valtion kuin yksityistenkin mailla ohjaavat tietysti myös valtion lait ja säädökset sekä kansainväliset sopimukset. Täten pohjoisen metsiin kohdistuu paitsi kansallinen myös kansainvälinen intressi, josta Rannikko toteaa: ”Luonnonsuojelussaan Suomi täyttää nykyään kansainvä-

lisiä velvoitteitaan, jotka koskevat paljolti pohjoisen havumetsävyöhykkeen luontotyyppien säilyttämistä. Eurooppalaisessa työssä Suomen ja Ruotsin tehtäväksi on tullut erityisesti vanhojen metsien suojelu, sillä muista EU-maista ne on hävitetty lähes kokonaan.” (Rannikko 2004, 142.) Lapissa sijaitseekin useita suojelualueita ja tavoitteena on, että eritasoisen suojelun piirissä on runsaat 2,6 miljoonaa hehtaaria eli runsas neljännes Lapin pinta-alasta (Keskimölo & Pirkonen 2006, 19). Suojelu rajoittaa metsätalouden mahdollisuuksia, mutta on matkailun vetovoimatekijä: esimerkiksi vuonna 2005 perustettu Pallas-Yllästunturin kansallispuisto on erittäin suosittu, sillä alueella kirjattiin 300 000 käyntikertaa vuonna 2004 (Norokorpi 2005).

Kunnat puolestaan ohjaavat muun muassa matkailualueiden maankäyttöä kaavoituksella (ks. Outila, tämä teos). Nopeasti kasvavissa matkailukeskuksissa kunnan rooli alueiden maankäytön suunnittelussa on kaavoituksen kautta keskeinen ja esimerkiksi Levillä ja Ylläksellä kaavoitusprosesseja on jatkuvasti käynnissä. Huolimatta siitä, että kaavojen laadintaan kuuluu osallistumis- ja arviointisuunnitelma, kaavamuutokset ovat esimerkiksi Ylläksellä herättäneet kiivasta keskustelua. Kunnat ovat ostaneet alueelta raakamaata, jonka ne ovat sittemmin kaavoittaneet ja myyneet eteenpäin. Myyntitulojen avulla on tasapainotettu kuntien taloutta (Hakkarainen 2005, 27–29).

Kittilän kunta on ohjannut voimakkaasti metsätaloutta erityisesti Levin kannalta tärkeällä Kätkätunturilla, joka on laajalti yksityisessä omistuksessa. Kittilän kunta on esimerkiksi rajannut metsätaloutta toimenpidekielloilla ja lupamenettelyillä matkailumaiseman säilyttämiseksi ainakin 1990-luvun alusta lähtien. Näin siitä huolimatta, että suurin osa metsänomistajista vastustaa metsätalouden järeimpiä muotoja kuten avohakkuuta ja aurausta. Harvennustenkin tekemistä vastustaa noin viidennes. Puuntuotanto on kuitenkin tärkeää osalle maanomistajista, sillä 1990-luvun puolivälissä tehdyn selvityksen mukaan Levin metsänomistajista noin neljännes ei erityisesti korosta maisemallisia arvoja metsänkäytön tavoitteissaan (Lovén 1997, 95, 104–106).

Yksityisen metsänomistajan oikeuksien rajaaminen ei sovi tutkimukseen haastateltujen metsäalan ammattilaisten oikeustajuun. Yksityisen omaisuuden käyttöä rajataan matkailun takia ilman, että maanomistaja saa hänelle aiheutuneesta puunmyyntitulon menetyksestä tai esimerkiksi puuston kasvun hidastumisesta korvausta. Metsämaiseman arvon mittaamiseen on kehitetty erilaisia menetelmiä, mutta niitä ei ole otettu käyttöön Lapin matkailu- maisemaan liittyvissä kiistoissa. Tilanne on esimerkiksi Levin ja Kätkän alueilla ongelmallinen. Levin maanomistajat rikastuvat tonttimaalla, kun taas Kätkän aluetta hyödynnetään matkailun virkistysalueena, reittialueena, eikä sen puuntuottoakaan saa hyödyntää:

Tämähän se on ongelman perimmäinen juuri, että sitä metsää ei saa hyödyntää. Sen pitäisi antaa olla semmoisenaan, sitte siitä ei saada mitään korvauksia. Elikkä jos sie omistat jotakin, niin sie haluat siitä saadakin jotakin tuloa. [Kätkällä].. Reittiä on vaikka kuinka paljon kulkea siellä. Ja tuota ei niistä.. niinkö mitään korvauksia olla esittämässäkään, että ehkä siellä semmonen jonku verran närästä. Kuitenkin ollaan sitte toisaalta rajoittamassa, jos haluais hyödyntää omaisuuttaan, tehdä siellä jotaki hakkuita. (Kittilä 11.8.2005)

Levin alueen metsätalouden rajoitukset vertautuvat rantojensuojeluohjelman toteutukseen liittyviin ongelmiin Suomessa. Rantoja omistaneet maanviljelijät saattoivat hakata varjellut rantakoi-vikkonsa protestina ”pakkosuojelulle”. Maan tai metsien käytön rajoitukset viestivät, että maanomistaja ei tiedä, miten omaisuutta tulee hoitaa. Niiden koetaan loukkaavan talonpoikaisen maanomistuksen itsenäisyyttä ja vapautta ja perinteisiä metsänhoidollisia tapoja (Nieminen 1994).

Kuten aiemmin on tullut ilmi, metsätalous on ollut vahva, ehkä jopa hegemoninen toimija, Lapin haja-asutusalueilla 1900-luvun loppupuolella. Alan merkitys on kuitenkin vähentynyt: koneellistuminen on vienyt työpaikkoja ja siten vähentänyt alan paikallistaloudellista merkitystä, ympäristöliike ja ympäristötietoiset

kuluttajat kiistävät metsätalouden vanhat toimintatavat ja toiset elinkeinot kuten matkailu ja porotalous kilpailevat aiempaa vahvemmin maa-alueiden käytöstä. Tutkimukseen haastatellut metsämattilaiset katsovat, että metsätalouden näkökulmia ei esimerkiksi kaavoituksessa kuunnella riittävästi. Vaikka osallistavan suunnittelun periaatteet ovat nykyisin tavallisia, metsäala ei koe pääsevänsä riittävästi vaikuttamaan Lapin matkailualueiden tulevaisuutta koskevaan päätöksentekoon.

Julkinen sektori tulkitsee metsän yleishyödykkeeksi, yhteiseksi omaisuudeksi. Metsän suojelua perustellaan yleisellä edulla problematisoimatta sitä, kenen etua ja oikeuksia loppujen lopuksi ajetaan. Näin voi päätellä tavasta, jolla yksityisten metsänomistajien oikeutta metsiinsä rajoitetaan ilman korvauksia.

Metsätalouden käänös: massatuotannosta maisemanhoitoon

Käänöksen prosessissa toimijat pyrkivät argumentoimaan itselleen tärkeän aseman ja muuntavat myös toimintaansa toisten toimijoiden verkostossa. Kyse on suostuttelusta: neuvotteluista ja omien intressien ja toimintojen nivomisesta toisten intresseihin. (Callon 1986, 211–214.) Näin myös metsätalous pyrkii määrittämään uudelleen asemaansa matkailualueilla ja korostaa vanhoissa toimintavoissa tapahtunutta muutosta.

Tehometsätalouden käsite ilmaisee sen tavan, jolla Lapin metsiä on viime vuosisadalla hyödynnetty. Auraus, soiden ojitus ja aukkohakkuut ovat olleet viljelymetsätalouden työtapoja, joissa tavoitteena on ollut vain hyödyntää mäntypeltoja mahdollisimman tehokkaasti. Lapin ympäristöhistoriaa tutkinut Ilmo Massa toteaa seuraavasti: ”Lapin ryöstöhakkuita voitaneen pitää yhtenä suurimmista tuhoista Suomen ympäristöhistoriassa. Voimaperäinen metsätalous tuotiin pohjoiseen kaavamaisesti, sopeuttamatta sitä paikallisiin olosuhteisiin. Nyt nämä kaavat ovat osittain murtuneet, mutta menneisyyden virheet eivät korjaannu nopeasti metsissä, joiden uusiutuminen saattaa kestää 100–150 vuotta.”

(Massa 1994, 234). Myös tutkimukseen haastatellut metsätalouden edustajat toteavat, että vanhat menetelmät ovat olleet varsin rajuja. He kuitenkin pitävät niitä varsin tehokkaina menetelminä ja korostavat, että metsä on uusiutuva luonnonvara: se kasvaa uudelleen ja metsätalouden jäljet katoavat luonnosta ajan myötä.

Metsätaloutta harjoitetaan edelleenkin voimaperäisesti, mutta metsäalan ammattilaisten mielestä elinkeino on kehittänyt menetelmiään ja tekee itse asiassa töitä elinympäristön hoitamisen puolesta – vanhat mielikuvat ovat vain raskas painolasti. Metsien monikäyttöä ja metsäluonnon monimuotoisuutta on metsäsuunnittelussa ja metsäalan ammattilaisten koulutuksessa painotettu erityisesti 1980-luvun loppupuolelta lähtien. Sitä ennen metsäkeskustelua hallitsivat 1940–50-luvuilla tehostamisen kausi ja 1960-luvun puolivälistä alkanut metsäsuunnittelun kausi (Valkonen 2003, 138).

Tutkimukseen haastatellut metsätalouden ammattilaiset luovat itselleen uutta asemaa korostamalla, että metsätalous on myös maisemanhoitoa. Muun muassa hakkuiden suunnittelussa pyritään kiinnittämään huomiota maisemallisiin arvoihin siten, että esimerkiksi vaarojen kupeisiin ei tule liian rajuja hakkuulinjoja. Harvennuksetkin ovat tarpeen paitsi metsien tuoton, myös maiseman kannalta. Metsäalan ammattilaisten mielestä hoidettu metsä on kaunis: eivät paikalliset eivätkä turistitkaan halua liikkua liian tiheässä ”räseikössä”:

Että se on varsinkin keväällä, kun ei niitä hakkuita edes näe ja jos sielä on aukastu maisema, että sie saat aurinkoa ja muuta, niin ne tykkää. Mutta jos siellä on, kun sie keskellä kuusikko siellä hiihät, niin ne sanoo, että heillä on Etelä-Suomessa tämmösiä ihan riittävästi, että he saapi siellä mettän keskellä mennä pururatoja ja muita. Että jos se maisema niinkö aukeaa ja tulee semmosta kaukonäkymää, niin siitähän ne tykkää. (Kittilä 11.8.2005)

Metsätalouden edustajien näkökulmasta metsätalous siis avaa maisemia ja tekee liikkumisen luonnossa helpommaksi ja turval-

lisemmäksi. Esimerkiksi metsäautotiet toimivat talvireittien pohjana ja ovat myös reittejä yksityisten omistamille mökeille. Siten metsätalous parhaimmillaan palvelee matkailuelinkeinon etua (vrt. Lovén 1997).

Yhteenveto

Metsätalous on ollut Lapin valtaelinkeino sotien jälkeisenä jälleerakennusaikana. Sen merkitys paikallis- ja aluetaloudelle on ollut suuri. Tällä hetkellä metsätalouden tulevaisuus Lapissa on kriittinen: elinkeino toimii globaalissa toimijaverkostossa, missä ympäristöliikედინն ja ympäristötietoisten kuluttajien lisäksi myös matkailuelinkeino rajoittaa ja jopa uhkaa lappilaisen metsätalouden tulevaisuutta. Tutkimukseen haastatellut metsäalan ammattilaiset kantavat siten syvää huolta oman elinkeinonsa tulevaisuudesta ja lappilaisten metsien hyödyntämisestä puunjalostukseen.

Paikalliset ja alueelliset päätöksentekijät toimivat matkailun ehdoilla, sillä maaseutukunnissa työttömyysaste on korkea, kunnat taloudellisissa vaikeuksissa ja matkailu tukipalveluineen ainoa kasvava elinkeino. Tämä on johtanut tilanteeseen, jossa metsätalous on joutunut tulkitsemaan omaa rooliaan ja suhdettaan muihin toimijoihin.

Lapissa harjoitettu metsätalous on ollut tehometätaloutta, joka ei ole huomioinut ympäristöarvoja tai paikallista luonnonkäyttöä. Muuttuvan toimintaympäristön ja ympäristömyönteisen arvomuutoksen myötä metsätalous on uudistanut toimintatapaansa siten, että luonnon monimuotoisuus pyritään säilyttämään. Metsätalous argumentoi itsensä maisemanhoitajana: se avaa maisemia tavalla, joka sopii Lapin matkailuimagoon – Lapin maisemallinen vetovoimatekijä on avara maisema tuntureineen ja vaaroinen. Metsätalous palvelee matkailua tekemällä luonnossa liikkumisen helpommaksi: monet reitit kulkevat metsäautoteiden pohjilla ja nuoren metsän harvennus helpottaa myös itsenäisen vaeltajan liikkumista. Metsätalouden käänös, uudet toimintatavat ja puhetavat, korostaa siis sitä, että metsätalous parhaimmil-

laan edistää matkailun intressejä ja huomioi matkailun vaatimukset maisemien säilyttämisestä ja hoidosta.

Lapin metsäkiistat ovat olleet laajalti esillä kansallisessa ja kansainvälisessä mediassa. Mikäli metsätalouden ja matkailun suhteet Lapissa kärjistyvät, se vaikuttaa kielteisen julkisuuden kautta elinkeinojen imagoon ja voi siten vaarantaa niin metsätalouden kuin matkailunkin toimintaedellytykset Lapissa.

Kirjallisuus

- Aaltonen, Sanna (1994) Jerisjärven ympäristökonflikti Rauhalan kyläläisten tulkitsemana. Teoksessa Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.) Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto. Gaudeamus, Helsinki. 72–91.
- Benediktsson, Karl & Suopajarvi, Leena (2007) Industrious cultures? The uneasy relationship between an industrial order and a 'second modernity'. Torill Nyseth ja Brynhild Granås (toim.) Place reinvention in the North. Dynamics and governance perspectives. Nordic Research Programme 2005–2008. Report 1. Nordregio. Stockholm. 27–38.
- Callon, Michel (1986) Some elements of a sociology of translation: domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay. Teoksessa John Law (toim.) Power, action and belief. Routledge & Kegan Paul, London. 196–233.
- Greenpeace (2007) Greenpeace reveals that production of magazines and packaging linked to destruction of Europe's last ancient forests. Saatavissa: <http://www.greenpeace.org/international/press/releases/greenpeace-reveals-that-produce>. (Luettu 11.6.2008.)
- Hakkarainen, Maria (2005) Ylläksen ja Levin kohdekartoitukset. Saatavissa: http://www.arcticcentre.org/includes/file_download.asp?deptid=21742&fileid=7120&file=20051110113622.pdf&pdf=1. 43 s. (Luettu 12.4.2007).
- Kerkelä, Heikki (2003) Teollistuva Lappi osana maailmantaloutta. Teoksessa Ilmo Massa ja Hanna Snellman (toim.) Lappi. Maa, kansat, kulttuuri. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 129–159.
- Keskimölo, Ari & Pirkonen, Jussi (2006) Lapin metsäohjelma 2006–2010. Metsäkeskus Lappi, Tornio.
- Kivelä, Päivi, Kolehmainen Jani & Siisiäinen Martti (2007) Työllisyysprojekti toimijaverkkona. Sosiologia 1/2007. 19–34.

- Lapin liitto (2007) Työpaikat (alueella työssäkäyvät) toimialoitain Lapissa. Saatavissa <http://www.lapinliitto.fi/tilastotkuvat/tplappi.pdf>. (Luettu 10.6.2008).
- Lapin Metsä 2000 –ohjelma (1988) toim. Martti Varmola. Lapin lääninhallitus, Rovaniemi.
- Lapin metsäkeskus (2007) Markkinahakkuut ennätyselliset Lapissa. Saatavissa http://www.metsakeskus.fi/web/fin/uutiset/2008_uutiset/huhtikuu/uu_la_markkinahakkuut.htm?type=0. (Luettu 11.6.2008).
- Latour, Bruno (1986) The powers of association. Teoksessa John Law (toim.) Power, action and belief. Routledge & Kegan Paul, London. 196–233.
- Latour, Bruno (2005) Reassembling the social. An introduction to actor-network-theory. Oxford University Press, New York.
- Law, John (1992) Notes on theory of the actor-network: ordering, strategy, and heterogeneity. *Systems Practice* 4/1992. 379–393.
- Lovén, Lasse (1997) Metsämaiseman analyysi matkailukeskuksen kehittämisen välineenä: esimerkkitapauksena Levi. Seppo Aho, Heli Ilola ja Jari Järviluoma (toim.) Matkailu ja kehitys. Lapin yliopiston matkailun julkaisuja B:2, Rovaniemi. 92–109.
- Massa, Ilmo (1994) Pohjoinen luonnonvalloitus: suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa. Gaudeamus, Helsinki.
- Mainio, Tapio (2006) Asukkaat vastustavat Ylimuonion hakkuita. *Helsingin Sanomat* 30.12.2006. Saatavissa: <http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Asukkaat+vastustavat+Ylimuonion+hakkuita/1135225433609>. (Luettu 4.6.2008).
- Metsähallitus luopui Muonion hakkuista (2007) *Helsingin Sanomat* 27.2.2007. Saatavissa: <http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Mets%C3%A4hallitus+luopui+Muonion+hakkuista/1135225433417> (Luettu 4.6.2008).
- Nieminen, Matti (1994) Rantojensuojeluohjelma – kilpailevia tulkintoja ja vertaustumatonta rationaalisuutta. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Norokorpi, Yrjö (2005) Pallas-Yllästunturin kansallispuisto matkailun vetovoimatekijänä. Lapin matkailuparlamenti Olos 28.9.2005. Saatavissa: <http://www.lapinliitto.fi/ajankohtaista/norokorpi2005.pdf>. (Luettu 9.6.2008).
- Palmroth, Aino (2004) Käännösten kautta kollektiiviin. Tuuliosuuskunnat toimijaverkkoina. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 241. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Poikela, Kirsi-Marja (1998). Leipää vai luonnonsuojelua: sanomalehtikirjoittelun näkökulma Pohjois-Suomen vanhojen metsien suojeluohjelmaan. *Julkaisematon pro gradu –tutkielma*. Lapin yliopisto.

- Rannikko, Pertti (1996) Local environmental conflicts and change in environmental consciousness. *Acta Sociologica* 39. 57–72.
- Rannikko, Pertti (2004) Sosiaalinen kestävyys syrjäisen maaseudun metsätaloudessa. Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.) *Leipäpuusta arvopaperia. Vastuun ja oikeudenmukaisuuden haasteet metsäpolitiikassa*. Metsälehti Kustannus, Helsinki. 127–144.
- Rantala, Outi (2006) Erämaisia metsiä ja rakennettuja reitistöjä. Kehysanalyttinen tulkinta matkailijoiden metsämaisemakokemuksista Lapissa. Pro gradu –tutkielma, matkailututkimus/luontomatkailun suuntautumisvaihtoehto, Lapin yliopisto.
- Suopajarvi, Leena (2001) Vuotos- ja Ounasjoki-kamppailujen kentät ja merkitykset Lapissa. Lapin yliopisto. *Acta Universitatis Lapponiensis* 37.
- Valkonen, Jarno (2003) Lapin luontopolitiikka. Analyysi vuosien 1946–2000 julkisesta keskustelusta. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis* 284.
- Valkonen, Tapani (1980) Alueelliset erot. Teoksessa Tapani Valkonen, Risto Alapuro, MarjaAlestalo, Riitta Jallinoja ja Tom Sandlund (toim.) *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana*. WSOY, Juva. 201–242.
- Vapa, Eero (2007) Yhteinen vihollinen. *Kuukkel* 6/2007. Saatavissa: http://www.yyry.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=119&Itemid=82. (Luettu 4.6.2008).
- Ylönen Marja (1996) Ympäristökonflikti valtasuhteiden muodostumisen näkökulmasta. *Jyväskylän yliopiston sosiologian julkaisuja* 61. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

III

SUUNNITTELUN JA
VUOROVAIKUTUKSEN KAUTTA
KOHTI KESTÄVÄÄ KEHITYSTÄ

Osallisuus matkailukeskusten suunnittelussa

Ilona Mettiäinen, Marja Uusitalo ja Outi Rantala

Suunnitteluoppaat, selvitysraportit ja paikallisten arkitieto eivät yksinään pysty antamaan ratkaisuja matkailukeskusten suunnitteluhaasteisiin. Kestävän kehityksen vaatimukset, lakiuudistukset sekä muutokset suunnittelukulttuurissa ja tutkimuskäytännöissä lisäävät osaltaan tarvetta erilaisen tiedon yhdistämiselle ja aidosti vuorovaikutteisten suunnittelukäytäntöjen kehittämiseksi. Siinä missä virkamies tarkastelee suunnittelualuetta parhaita hallintokäytäntöjä punniten, kiinnittää paikallinen asukas suunnittelun tavoitteisiin henkilökohtaisia, arkielämään liittyviä merkityksiä. Luovat ratkaisut vaativat kehittyäkseen sekä aikaa että eri osa-alueiden asiantuntijoiden vuorovaikutusta.

Tarkastelemme artikkelissa matkailukeskusten suunnittelu- ja tutkimuskäytäntöjen vuorovaikutteisuutta ja eri osapuolten osallisuutta suunnitteluun. Kiinnitämme huomiota siihen, miksi osallistamiseen ja osallisuuteen liittyviä oletuksia on syytä tutkia kriittisesti ja pohdimme, tukevatko olemassa olevat menetelmät aidosti vuorovaikutteista suunnittelukulttuuria.

Vuorovaikutteisen suunnittelun menetelmät voidaan jakaa kuuteen ryhmään niiden osallistavuuden mukaan: (1) ei vuorovaikutusta, (2) tiedottaminen, (3) tiedonhankinta ja kuuleminen, (4) vuoropuhelu, (5) yhteistyö ja (6) maallikkosuunnittelu (mm. Tulkki & Vehmas 2007, 33; Mettiäinen 2007). Näistä ensimmäisillä tasoilla vuorovaikutus puuttuu kokonaan tai se on yksisuuntaista. Tasoilla kolme ja neljä vuorovaikutus on kaksisuuntaista ja tasolla viisi sekä kuusi monitahoista. Vasta viimeisillä tasoilla osallistamisen kulttuuri toteutuu aidosti. Aito osallistaminen on yksi matkailukeskusten suunnittelun suurimpia ja ajankohtaisimpia

haasteita, koska vakiintuneissa käytännöissä tapahtuu usein parhaimmillaankin vain kaksisuuntaista vuorovaikutusta.

Tarkastelemme aluksi suunnittelukäytäntöjen monipuolisuuden tarvetta ja osallisten roolia vuorovaikutteisessa suunnittelussa. Tämän jälkeen pohdimme suunnittelukulttuurin vuorovaikutteisuutta kahden esimerkkiaineiston avulla: analysoimalla Ylläksellä ja Levillä 2005–2006 käydyin matkailukeskusten eri toimijoiden haastattelukierroksen ja Ylläksellä kyläläisten kanssa vuonna 2006 toteutetun maisematyöpajan tuloksia. Erilaisten työskentelytapojen ja käsitteellisten työvälineiden arviointi tarjoaa uusia keinoja kehittää sosiaalisesti kestävä matkailutoimintaa.

Suunnittelunäkökulman laajentaminen

Alueiden, ympäristöjen ja maisemien suunnittelussa joudutaan pohtimaan sitä, kenelle ja kenen ehdoilla suunnitellaan, kuka on asiantuntija ja miten suunnittelukohteena oleva tila tai alue ylipäätään määritellään. Pia Bäcklundin (2002, 142) mukaan alue tai tila voidaan nähdä *absoluuttisena, relatiivisena tai symbolisena*. Funktionalistinen suunnitteluperinne perustuu pitkälti ensimmäiseen näkökulmaan. Kaupunki- tai maisematila on tällöin erilaisten rakenteiden ja maankäyttömuotojen määrittelemä alue, jonka suunnittelussa tarkoituksenmukaisuus ja tekninen toimivuus sekä toiminnan laadun parantaminen ovat keskeisiä objektiivisina pidettyjä tavoitteita. Tähän suunnitteluperinteeseen liittyy myös käsitys siitä, että ammattisuunnittelijat, joiden oletetaan olevan neutraaleja ja sosiaalisesti vastuullisia, pystyvät asukkaita ja kansalaisia paremmin määrittelemään luonnontieteellisen ja teknisen tiedon sekä erityisosaamisensa pohjalta yleisen edun (Puustinen 2002, 233; Jauhainen & Niemenmaa 2006).

Humanistisissa suuntauksissa kaupunkiympäristö ja maisema ovat puolestaan arvoilla ladattuja sekä subjektiivisesti määrittyviä relatiivisia ja symbolisia tiloja, joka koostuvat erilaisista ihmisen elämänpiirin muodostavista henkilökohtaisista paikoista (Bäcklund 2002, 144). Eri ryhmät käyttävät ympäristöä eri tavoin ja

tulkitsevat sen maisemaa kulttuuristen ja henkilökohtaisten merkitysrakenteidensa kautta (Bell 1999, 60; Karjalainen & Raivo 1999, 19, 26; Bäcklund 2002, 144, 147). Siksi suunnittelupäätökset eivät ole arvovapaita ja palvele kaikkien etuja, vaan edistävät joidenkin tahojen intressejä (Bäcklund 2002, 153). Viime aikoina onkin katsottu tarpeelliseksi kiinnittää huomiota tutkimus- ja suunnitteluprosesseissa piileviin valtasuhteisiin ja arvomaailmoihin sekä tutkittavien (esimerkiksi asukkaiden ja matkailijoiden) subjektiivisten kokemusten näkymiseen suunnitteluprosesseissa (Belsky 2004, 274–277; Häkli 1997, 46–48).

Samoin kuin kaupunkitilaa myös matkailukeskuksia tulisi tarkastella yhtä aikaa fyysisenä, toiminnallisena, sosiaalisena ja symbolisena tilana tai maisemana. Näkökulman laajentaminen alueiden kehittämisessä onkin yksi vuorovaikutteisen suunnittelun tavoitteista. Asukkaat ovat asiantuntijoita erityisesti arvioitaessa sitä, millaisista sosiaalisista tiloista alue rakentuu, miten alue tukee ihmisten toiminnallisia tarpeita ja millaisia symboliarvoja alueella on. Asukasnäkökulma kokemusperäistä tietoa tuottavana suunnittelun osana on vahvuus matkailukeskusten suunnittelussa siksi, että keskukset ovat osa ihmisten elinympäristöä. Näin paikallistuntemus ja arkikokemus täydentävät asiantuntijaselvityksiin perustuvaa tietoa alueesta (Pelkonen & Tyrväinen 2005, Tulkki & Vehmas 2007, 11). Samalla asukasnäkökulma ja kokemusperäinen tieto kiinnittävät suunnittelutehtävän alueella asuvien ja liikkuvien ihmisten todellisuuteen ja tuovat esille moniäänisyyttä kategorisoidun asiantuntijatiedon rinnalle (Phillimore & Goodson 2004, 15–16). Toisaalta vuorovaikutusprosessi tuottaa suunnittelijoille ja poliittisille päätöksentekijöille tietoa ympäristön käyttäjien tarpeista ja arvostuksista sekä laajentaa suunnittelun yhteydessä käytävää arvokeskustelua suunnittelun tavoitteista (Puustinen 2002, 238).

Osallisten rooli vuorovaikutteisessa suunnittelussa

Vuorovaikutteisuus ja mahdollisuus osallistumiseen ovat tärkeä osa matkailun sosiaalista kestävyyttä. Matkakohteiden paikallisväestön osallistumista voidaan pitää jopa tärkeimpänä sosiaalisen kestävyuden edellytyksenä. Matkailun sosiaaliset vaikutukset ilmenevät matkailun aiheuttamina muutoksina matkakohteen paikallisten asukkaiden elämänlaadussa. Yhtenä alueidenkäyttömuotona matkailu voi sekä edistää kestävästä kehitystä että estää muiden samanaikaisesti esiintyvien ilmiöiden kestävyyttä. (Wall & Mathieson 2006.) Puhe kestävydestä ja osallistumisesta on vakiinnuttanut asemansa matkailualalla jo 1990-luvulla (Hynönen 2002), ja kestävyyttä ja vihreitä arvoja pidetään matkailun arvoina myös tulevaisuudessa (esim. Nordin 2005; Mettiäinen 2008, 19–22).

Useat kestävä matkailun toimintaohjeet nostavat esille osallistumisen merkityksen matkailun sosiaalisten vaikutusten ohjaamisessa ja matkailijoiden ja kohdealueen asukkaiden välisten suhteiden vaalimisessa. Paikallisväestön osallistumisen uskotaan auttavan suuntaamaan ja kontrolloimaan matkailun vaikutuksia paikallisten arkielämään, kun asukkaiden erilaiset intressit ja tarpeet tulevat esille vuorovaikutteisessa suunnitteluprosessissa. Matkailukeskusten paikallisväestön asema osallisina on kahtalainen: paikallisten osa on sekä vaikuttaa matkailun tulevaan kehitykseen että olla osa kohteen vetovoimaa. Näin paikallisväestö saa rooleikseen olla osana sekä ongelmaa että ratkaisua, kun pyritään samanaikaisesti sekä kasvattamaan matkailijamääriä taloudellisista syistä että torjumaan kasvavista matkailijamääristä aiheutuvia haittavaikutuksia (Taylor & Davis 1997).

Puhe kestävydestä ja osallisuudesta ei olekaan ongelmaton. Molempia voidaan käyttää demokratian, tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden kaltaisina poliittisesti tyhjinä termeinä, jotka on helppo hyväksyä ja joita kukaan ei vastusta. Samalla ne voivat Troijan hevosen tavoin sisältää ja tuoda mukanaan päätöksenteon sellaisiakin periaatteita, joita termien käyttönotolla ei alun perin toivottu tai ajateltu (Painter ei vl.). Suhtauduttaessa osal-

listamiseen kriittisesti, osallistaminen näyttäytyy poliittisena retoriikkana (Taylor & Davis 1997).

Politiikan kieli onkin täynnä osallisuutta ja ruohonjuuritasausta, ja ajatus yhteisöjen osallistamisesta ja valtauttamisesta (empowering) on esitetty lukemattomissa kehittämissuunnitelmissa kaikkialla demokraattisessa maailmassa (mt.). Tyypillisesti osallistamista pidetään kuitenkin vastustamisena, mikä on nykyisin usein osallistujien rooli. Mielestämme osallistuminen tulisi nähdä mahdollisuutena tukea kohteen elinvoimaisuutta, mutta ei kuitenkaan kritiikittä ongelmien ratkaisijana edes ideaalisella tavalla toimiessaan. Siksi matkailututkimuksessa myös osallisuutta ja osallistumista tulisi tarkastella kriittisesti tavoiteltaessa sosiaalista kestävyyttä.

Osallisten määrittely

Maankäyttö- ja rakennuslain määritelmä sisällyttää osalliseksi kaikki sellaisiksi itsensä tuntevat, eikä kunkin henkilön tai ryhmän osallisuus ole ulkopuolisten tahojen määriteltävissä. Siksi osallisia on monessa tapauksessa mahdotonta määrittää yksityiskohtaisesti (ks. Bäcklund 2002). Ympäristöministeriö (2004, Tulkki & Vehmas 2007) kehottaakin rajaamaan osallisten joukon mieluummin väljästi kuin liian suppeasti. Vaikka lain kirjain rajaakin osallisten joukkoa varsin löyhästi, käytännön suunnittelu- ja politiikkahankkeissa eri tahojen osallisuuden legitimitetistä ja puheoikeudesta kiistellään. Lain kirjaimen tarkoittaman osallisuuden lisäksi tai jopa asemesta pohdimmekin tässä matkailukeskusten eri toimijoiden osallisuutta sekä sitä, miten eri toimijoiden osallistumisoikeutta tai ”puheoikeutta” arvotetaan suhteessa toisiinsa. Osallisuus ja paikallisuus ovat Seija Tuulentien (2005) mukaan erityisen kiinnostavia kysymyksiä matkailukeskuksissa juuri keskusten erityisluonteen vuoksi: keskuksat sijaitsevat usein syrjäisillä maaseutualueilla ja poikkeavat suuresti ympäröivästä yhteiskunnasta. Matkailukeskuksat eivät ole tyypillinen ympäristö, jossa väestö olisi sama ympäri vuoden, vuodesta toiseen. Lisäksi suunnittelu-

ongelmat ovat samantyyppisiä kuin kaupungeissa, vaikka lähimmät varsinaiset kaupunkikeskukset ovat usein hyvin kaukana.

Osallisuus ja paikallisuus kuuluvat yhteen sikäli, että ajatus osallisuudesta viittaa oikeuksiin ja velvollisuuksiin itseä ja lähipiiriä koskevassa päätöksenteossa (Bäcklund 2002). Paikallisuus on myös yksi tärkeimmistä osallisuuden kokemisen ja osalliseksi määrittämisen perusteista. Matkailukeskuksissa itsestään selviksi paikallisiksi ja osallisiksi lasketaan useimmiten matkailukeskuskylien asukkaat, vaikka luontomatkailukeskuksiin liittyy tyypillisesti samoja ”ei kenenkään paikan” mielikuvia kuin niitä ympäröiviin erämaihin. Toistuva lomailu samassa paikassa voi vahvistaa myös matkailijoiden paikkasidoksia ja kotiutumista lomaseudulle (Tuulentie 2007). Vastakohtana yleiselle käsitykselle paikkaan sitoutumattomasta matkailijasta, matkailijat pyrkivät usein läheiseen paikkasuhteeseen ja sitoutumiseen tiettyyn paikkaan tai alueeseen, jopa kotiutumiseen saakka (mt.). Vapaa-ajan asunnon omistamisen ja ympärivuotisen kakkosasukin suosiota on Suomessa vakaata ja jopa kasvussa (Sisäasiainministeriö 2006, 19). Toisella paikkakunnalla vakituisesti asuvien loma-asukkaiden lisäksi ulkomaisten loma-asunnon ja mökkitontin omistajien määrä matkailukeskuksissa kasvaa. Heidän tavoittamisensa kaavan valmistelua varten on haasteellinen tehtävä.

Ajateltaessa paikallisuutta osallisuuden perusteena, matkailukeskusten kävijät ja asujat jakaantuvat useaan eri lokeroon. Loma-asukkaiden osallisuus voidaan kiteyttää kysymykseksi siitä, ovatko he matkailijoita vai asukkaita (Aho & Ilola 2006). Kysymys vakituisten matkailijoiden asemasta ja roolista on Seppo Ahon ja Heli Ilolan mukaan haastava juuri siksi, että heitä on monenlaisia paikallisten asukkaiden ja matkailijoiden välimaastossa (mt.). Osa mökkiläisistä käy mökillään muutaman kerran vuodessa, osa viettää loma-asunnossaan kaikki viikonloput ja lomat, kun taas joillekin loma-asunto merkitsee lähinnä investointia ja tulonlähdetä. Vaikka loma-asunnon merkitys olisi lähinnä taloudellinen, myös sijoittaja-mökinomistajat ovat yhtä lailla osallisia matkailukeskuksen suunnittelussa kuin aikaansa alueella viettävät henkilöt. Useat vakituista loma-asukkaista ovat lain mukaan osallisia jo kunnan

jäsenyyden kautta lomamökkityöntin maanomistajina (Aho & Ilo-la 2006, 38).

Myös matkailukeskusten paikallisten asukkaiden määrittely ja rajaaminen on haastavaa. Vakinaiset asukkaat voivat olla joko tulomuuttajia tai koko ikänsä alueella asuneita. Matkailukeskuksissa itsestään selvinä paikallisina ja osallisina näyttäytyvät matkailukeskuksissa ja niiden liepeillä asuvat henkilöt, mutta paikallisiksi voisivat määrittyä myös muut matkailukeskuksen sijaintikunnan asukkaat. Näin ei kuitenkaan aina ole. Eveliina Rauhalan (1994, 12) mukaan entisen Pallas-Ounastunturin rajan välittömässä läheisyydessä asuvat eivät pitäneet kuntakeskuksissa tai muuten kauempana puistosta asuvia kuntalaisia paikallisina asukkaina. Kuitenkin kuntakeskuksissa asuvat pitivät itseään paikkakuntalaisina myös puiston suhteen (mt.). Lisäksi paikka voidaan nähdä tärkeänä, vaikka siihen ei olisikaan jatkuvaa konkreettista sidettä. Tästä näkökulmasta matkailukeskusten paikallisyhteisöihin voitaisiin lukea myös esimerkiksi muualle muuttaneet, osa-aikaisesti alueella asuvat ihmiset (Tuulentie 2005).

Paikallisten ja muiden osallisten joukko on siis häilyvä. Kaikkien osallistumista ei pidetäkään yhtä tervetulleena ja oikeutettuna. Esimerkiksi Ylä-Lapin metsäkonfliktissa poromiehet kritisoivat osallistujien tasa-arvoisuutta. He arvottivat poroelinkeiron muita tärkeämmäksi osalliseksi, jolla olisi pitänyt olla syvempi ja pidemmälle menevä osallistumisoikeus kuin ”retkeilijöillä ja tuhannella muulla osallistujalla”. Erityisesti poromiehet viittasivat ”Tampereen retkeilijöihin” poromiehiä itseään vähemmän oikeutettuina osallistujina (Meriruoho 2006). Jarno Valkosen (2003) väitöstutkimuksen mukaan osallisuus ja osallistumisoikeus määrittyivät Ylä-Lapin luontokiistoissa erilaisten paikallisuuksien kautta. Osallisuuksien mittakaava vaihteli näin paikkakuntalaisuudesta aina globaaliin ”paikallisuuteen”. Onkin tärkeää ymmärtää erilaisia hierarkioita ja erotteluja, joilla ihmiset ja ryhmät positioivat itsensä ja muut eri suunnittelutapauksissa (Sassi 2002).

Osallistumisen ja vaikuttamisen haasteita

Eri tahojen osallisuutta voidaan tarkastella osallistumisen ulkoisen hyväksynnän lisäksi myös osallistujien motiivien kautta. Briitta Koskiahon (2002) mukaan osallistumisella ja osallistamisella on erilaiset lähtökohdat toimintaan. Osallistuminen lähtee vapaaehtoisuudesta ja omaehtoisuudesta ja osallistujien motiivit voivat olla ideologisia, kulttuurisia, sosiaalisia tai taloudellisia. Osallistamisen lähtökohdat, kuten lait, säännöt ja määräykset, ovat puolestaan osallistujan ulkopuolella. (Mt.) Vuorovaikutteisen suunnittelun määritelmässä korostuu usein osallistaminen eli suunnitteluorganisaation tai viranomaisen vastuu vuorovaikutuksen järjestämisestä (esim. Huhtala & Lahtela 1993; Wallenius 2001; ks. Staffans 2004). Tällöin vuorovaikutteisuus nähdään tiettyyn hankkeeseen, esimerkiksi kaavoitukseen liittyvänä, suunnittelijoiden ja viranomaisten kutsumana ja mahdollistamana osallistumisena eli osallistamisena.

Osallistuminen voi olla osallisten tai osallistujien etujen mukaista, vaikka lähtökohdat ja tarve osallistumiseen eivät osallistettaessa olisikaan lähtöisin osallistujista itsestään (Koskiahon 2002). Silti osallistumista ei tyypillisesti pidetä suotavana, jos osallistumisen motiivina on vain oma etu eli yksilön hyvä (mt.). Erilaisissa suunnitteluhankkeissa onkin nykyään tavanomaista osallistujien järjestäytyminen ryhmiksi, jotta he voivat saavuttaa suurempaa painoarvoa mielipiteilleen.

Kuntalaisen osallistumisen ja vaikuttavuuden kannalta paradoksaalista on, että myös järjestäytyneen yhdistyksen kannanottoihin voidaan suunnittelussa ja päätöksenteossa suhtautua epäillen, vähätellen tai leimaten (Arola 2002). Sama ongelma esiintyy myös matkailukeskusten suunnittelussa (Taylor & Davis 1997). Ryhmän vaikuttaessa kysytään, keitä ja kuinka montaa ihmistä esitetty kanta edustaa ja edustaako kannanotto myös ”tavallisia ihmisiä”. Ryhmät voivat tällöin leimautua pienen piirin etua ajavaksi äänekkääksi vähemmistöksi, joka ei edusta hiljaisen enemmistön näkemyksiä. (Arola 2002; Päivänen et al. 2002). Vaikka kommunikatiivisen suunnittelukulttuurin edut tunnustetaankin,

usein ajatellaan, että edustuksellinen demokratia toimii kuntalaisten enemmistön hyväksi (ks. esim. Kettunen 2004).

Niin ikään Tuulentie (2005) katsoo, että mahdollisimman laajalla osallistujajoukolla on käänttöpuolensa: paikallisväestön kannanottojen suhteellinen merkitys vähenee (tai sen koetaan vähenevän). Matkailijoiden ja retkeilijöiden yhtäläistä sananvaltaa luonnonkäyttöön voi olla vaikeaa ymmärtää, jos matkailu ja retkeily näyttäytyvät ”turhana” toiminnallisen luontosuhteen näkökulmasta ja muu elinkeinollinen käyttö ”tarpeellisena” ja ”järkeväna”. Ongelmia tai haasteita tuottaakin myös yhteisöjen moniäänisyys ja intressien erilaisuus. Paikallisyhteisöjen käsityksiä ja matkailun sosiaalisia vaikutuksia arvioitaessa tämä on tärkeää tiedostaa (Verbole 2000). Osallistumisen korostuminen voi tuoda vahvoille kansalaisille ja heidän yhdistyksilleen uusia välineitä omien etujensa edistämiseen ja sulkea ”osattomat” entistä pahemmin syrjään päätöksenteosta.

Kuntien maankäytön suunnittelun keskiössä on toimivien kokonaisuuksien tarkastelu, johon osallistaminen ja osallistuminen tuovat mukaan toisinaan myös ristiriidassa kokonaisuuden kanssa olevan paikallisen näkökulman (Arola 2002). Vuorovaikutteisen suunnittelun ja osallistumisen ongelmana pidetään juuri osallisten keskittymistä pieniin, lähinnä heitä itseään koskeviin kysymyksiin suurempien kokonaisuuksien asemesta. Osallistujat puolestaan kokevat ongelmaksi sen, että paikallisväestön asiantuntemusta saatetaan pitää liian subjektiivisena ja siksi vähäteltävänä (mt.). Haasteena onkin yksittäisen osallistujan esittämien kannanottojen vaikuttavuus ja osallistujien kyky nähdä suunnittelutulokset usean mielipiteen summana. Toisaalta osallistujat voivat kokea itsensä osasyllisiksi heidän kannaltaan huonoihin suunnitteluratkaisuihin.

Parhaimmillaan ratkaisuihin on helpompi sopeutua osallistumisen ansiosta. Suunnitteluvuorovaikutukseen osallistumisen koetaan vaativan lisäksi huomattavan suurta aktiivisuutta ja tietomäärää sekä tietynlaista kielenkäyttöä. Ongelmana voi myös olla havahtuminen vuorovaikutusta korostavaan suunnitteluprosessiin liian myöhäisessä vaiheessa. Osallistumisen hyötyjä ja tuloksellisuutta osallisten vaivannäön kannalta tulisikin miettiä etukäteen.

Anne Haila (2002) toteaa, että “vaikka osallistuminen suunnitteluprosessiin on arvokasta ja jopa terapeutista, se on käytännössä hyödytöntä, jos kaavat jäävät toteuttamatta”.

Osallistamismenetelmiä eri tarkoituksiin

Vuorovaikutusmenetelmät voidaan luokitella eri lähteitä (Arnstein 1969; Horelli & Kukkonen 2002; Huhtala & Lahtela 1998; Lampinen et al. 2003; Paldanius 1997; Roininen et al. 2003; Salmikangas 1998; Tulkki & Vehmas 2007; Vuoropuheluopas 1997; Ympäristöministeriö 2004) mukailleen kuuteen ryhmään (taulukko 1).

Taulukko 1. Osallistumistapojen luokittelua vuorovaikutuksen laadun, osallistujien roolin, osallisuuden syvyyden ja vaikuttamisasteen mukaan.

Luokka	Osallistumisaktiivisuus, rooli	Vuorovaikutus	Menetelmä	Osallisuuden syvyys	Vaikuttamisen aste
Ei vuorovaikutusta	Välinpitämättömät, tietämättömät		Suunnitteluhankkeesta tiedottaminen epäonnistuu, osallinen ei saa tietoa ja suunnitteluprosessiin osallistuminen ja vaikuttaminen estyvät		
Tiedottaminen	Seuraajat	Yksisuuntaista	Kuulutukset, kirjeet, tiedotteet, tiedotustilaisuudet, lehtiartikkelit	Tieto-osallisuutta	Ei suoraa yhteyttä vaikuttamiseen, ei varsinaista osallistumista
Tiedonhankinta ja kuuleminen	Kommentoijat	Kaksisuuntaista	Kyselyt, haastattelut, lausunnot ja muut kirjalliset kannanotot, äänestäminen, valitusoikeus	Tieto-osallisuutta	Kuuleminen
Vuoropuhelu	Keskustelijat	Kaksisuuntaista	Tulevaisuusverstaat, keskustelutilaisuudet, neuvottelut, idearyhmät, ristiriitojen sovittelumenetelmät	Konsultaatio-osallisuutta	Kuuleminen
Yhteistyö	Neuvottelijat	Monitahoista	Asukasraati, yhteistyöryhmä, alueellinen yhteistyö, sitoutuminen toistuvaan vuorovaikutukseen	Päätös-osallisuus	Kumppanuus, täysivaltainen osallistuminen
Maallikkosuunnittelu, itsesuunnittelu	Maallikkosuunnittelijat	Monitahoista	Yhteissuunnittelu, itsesuunnittelu. Kansalaiset sopivat tavoitteista ja toteutuskeinoista omaehtoisesti ja keskenään	Päätös-osallisuus, Toimeenpano-osallisuus	Täysivaltainen osallistuminen

Vuorovaikutusmahdollisuudet voidaan osallisuuden syvyyden perusteella jakaa neljään ryhmään, jotka ovat tieto-osallisuus, konsultaatio-osallisuus, päätös-osallisuus ja toimeenpano-osallisuus. Tieto-osallisuuteen kuuluvat tässä tarkastelussa taulukon 1 jaottelusta tiedottaminen, tiedonhankinta ja kuuleminen. Ilman tietoa vireillä olevasta suunnitteluhankkeesta siihen ei voi osallistua. Tuolloin osallistujan rooli on olla välinpitämätön, huolimatta siitä onko hän itse valinnut tätä roolia. Tiedottaminen on vasta yksisuuntaista vuorovaikutusta. Konsultaatio-osallisuuteen luetaan vuoropuhelu osallisten ja suunnittelijoiden tai viranomaisten välillä, ja päätösosallisuuteen erilaiset yhteistyömenetelmät. Toimeenpano-osallisuus tarkoittaa, että kuntalainen osallistuu päätöksen mukaisesti toimenpiteisiin yhdessä viranomaisten ja muiden kuntalaisten kanssa (Huhtala & Lahtela 1998).

Osallistumisella lisää demokratiaa

Osallistumisen käsitettä käytetään usein liian väljästi ja unohdetaan, että osallistuminen ja vaikuttaminen ovat eri asioita (Kettunen 2004). Osallistumisen eri muodot eroavat toisistaan niiden vaikutusasteen mukaan ja todellisten vaikutusmahdollisuuksien mukana muuttuu osallisuuden syvyys. Vaikka osallistumismenetelmiä voidaan vertailla osallistumisen laajuuden, vaikuttavuuden ja toimivuuden suhteen, menetelmien asettaminen paremmuusjärjestykseen ei ole tarkoituksenmukaista, sillä suunnittelun vaiheesta ja suunnitteluhankkeen luonteesta johtuen tarvitaan useita eri osallistumis- ja vaikuttamistapoja (mt.).

Esimerkiksi maankäyttö- ja rakennuslaki ei määrää suoraan, millä tavoin riittävä vuorovaikutteisuus on eri suunnittelutilanteissa järjestettävä. Aloitusvaiheessa painottuvat tyypillisesti tiedonhankinta ja kuuleminen, kun taas valmisteluvaiheessa tarvitaan vuoropuhelua. Tiedonvaihto ja yhteistyö voivat liittyä suunnittelun ja päätöksenteon kaikkiin osavaiheisiin suunnittelun käynnistymisestä suunnitelman laadintaan, päätöksentekoon, seurantaan ja arviointiin. Eri menetelmiä voidaan myös tarvita passiivisem-

pina ja hiljaisempina pidettyjen ryhmien, kuten nuorten tai maahanmuuttajien osallistamisessa (Tulkki & Vehmas 2007).

Monesti jää myös tarkentamatta, mihin matkailijan tai paikallisen asukkaan oikeastaan pitäisikään osallistua (Kettunen 2004). Matkailukeskusten maankäytön suunnittelussa ja kehittämisessä osallistamista vaaditaan useissa laeissa (ks. Outila, tämä teos; Mettiäinen 2007; Uusitalo & Mettiäinen 2007), mutta ei kuitenkaan kaikissa matkailukeskusten ympäristöön ja sen käyttöön liittyvisä suunnittelutapauksissa. Esimerkiksi vesialueiden suunnittelussa EU:n vesipuitedirektiivi edellyttää vuorovaikutteisuutta, mutta yksityismetsiä koskevassa suunnittelussa laki ei edellytä vuorovaikutuksen järjestämistä. Ainoa viittaus osallistamiseen yksityismetsien käytön suunnittelussa on metsälaissa, jossa edellytetään metsäkeskusten järjestävän vuorovaikutusta metsätaloutta edustavien sidosryhmien kanssa alueillaan. Tämän lisäksi yksityismetsien osallistavaa suunnittelua koskien ei ole olemassa kansallisia strategioita tai ohjeistuksia (Van der Linde ym. 2007).

Kunnat voivat vaikuttaa kaavoituksella matkailukeskusten lähimetsien käyttöön edellyttämällä maisematyölupaa, kuten Kittilä Levin ja Kolari Ylläksen kaavoituksessa, ja sikäli metsien käyttöön voidaan vaikuttaa edustuksellisen demokratian kautta (ks. Mettiäinen 2007). Matkailijoilla on kuntalaisen valitus- ja osallistumisoikeudet, jos he ovat maanomistajia, ja matkailijoiden kohdalla on jopa pohdittu kaksoiskuntalaisuutta (Aho & Ilola 2006). Sisäasiainministeriön selvityksen (2006) mukaan vapaa-ajan asukkaat haluaisivat osallistua ja vaikuttaa lomakotiseudullaan erityisesti yksityisteihin, jätehuoltoon, kiinteistöveroihin ja muihin maksuihin, ympäristönsuojeluun ja kunnan tiedotustoimintaan liittyviin asioihin. Lapin matkailukeskusten ympäristöön vaikuttavat olennaisesti myös valtion maiden luonnonvarasuunnittelu sekä suojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelmat. Laki ei ole varsinaisesti edellyttänyt kansalaisten osallistamista valtionmetsien käytön suunnitteluun, mistä huolimatta Metsähallitus on pyrkinyt osallistamaan metsäsuunnitteluun alueen asukkaita ja muita alueiden käytöstä kiinnostuneita (Wallenius 2001).

Lapin matkailukeskuskunnissa on 2000-luvun alkuvuosina puhuttanut kaivoslaki, joka mahdollistaa kaivosvarauksen tekemisen vaikkapa matkailukeskuksen viereen kansallispuiston alueelle. Kaivossuunnitelmat ovat herättäneet osin voimakastakin vastustusta, mutta kaivosten perustamiseen ei ole voitu vaikuttaa kunnissa edes kaavoituksella. Vaikuttaminen onkin jäänyt kansalaisaktiivisuuden ja lobbaamisen varaan. Matkailijat olivat Ylläksellä yhdistyksensä kautta aktiivisia kansallispuistoon sijoittuneen kaivosvaltausvarauksen vastustamisessa vuonna 2006 ja kokivat, että heidän toimintansa vaikutti varauksen peruuttamiseen (Ramm-Schmidt 2006). Kunnissa haluttaisiinkin enemmän vaikutusvaltaa kaivosten perustamispäätöksiin (Mettiäinen 2007).

Vuorovaikutus ja osallistuminen ymmärretään sekä kirjallisuudessa että arkipuheessa usein osallistumiseksi viranomaisten ja suunnittelijoiden järjestämiin suunnittelutilaisuuksiin kaavoitusprosessien eri vaiheissa. Aija Staffans (2004) on laajentanut osallistumisen tarkoittamaan myös ihmisten omaehtoista toimintaa ja sisällyttää siihen epävirallisetkin vaikutustavat kuten vetoamukset, mielipidekirjoitukset ja jatkuvan yhdistystoiminnan yhteiseksi hyväksi. Suoran demokratian keinoja on kehitetty täydentämään edustuksellista demokratiaa. Vastaavasti virallisiin suunnitteluhankkeisiin osallistumista voidaan täydentää vapaamuotoisella osallistumisella. Mökkiläisdemokratiaa on pyritty kehittämään ja edistämään suosituissa mökkeilykunnissa 2000-luvulla, koska vapaa-ajan asukkaiden tarve saada vaikuttaa mökkikunnan asioihin on kasvanut (Sisäasiainministeriö 2006).

Suomessa osallistuminen on ankkuroitunut maankäytön suunnittelun lainsäädäntöön vasta 2000-luvulle tultaessa, mutta erilaista asuinympäristön suunnitteluun liittyvää asukasosallistumista on kehitetty jo 1960–1970-luvuilta lähtien (Jauhiainen & Niemenmaa 2006). Osallistuminen kunnalliseen ja muuhun edustukselliseen demokratiaan on viime aikoina vähentynyt, mutta kansalaisilla on kiinnostusta osallistua ja vaikuttaa nykyistä enemmän suoran demokratian ja yhdistystoiminnan keinoin (Kettunen 2004). Suoran demokratian lisäksi erilaiset massaliikkeet ovat yleistymässä uutena, omaehtoisena vaikuttamisen muo-

tona maankäytön suunnittelussa. Usein yhden asian liikkeiden tarkoituksena on vastustaa suunniteltuja hankkeita kuten moottoritietä tai ydinvoimalaa tai vaikkapa metsänhakkuiden ulottamista osallistujien lähialueelle. Kaikkea kansalaisten osallistumista ei tulisi silti pitää lähtökohtaisesti vastustamisena. Ottamalla paikalliset ja muut osalliset aidosti mukaan suunnitteluun voidaan keskitettyä toimintojen suuntaamiseen ja haittojen vähentämiseen, eikä kansalaisten tarvitse olla aina vastustajien joukossa. (Haila 2002.)

Matkailukeskusten osalliset – näkökulmia Levin ja Ylläksen suunnittelun vuorovaikutteisuuteen

LANDSCAPE LAB -hankkeessa tutkittiin matkailukeskusten paikallisten toimijoiden osallisuutta ja osallistumista pohjoisen matkailukeskuksissa fokusryhmähaastatteluin. Haastattelut toteutettiin loppuvuonna 2005 ja keväällä 2006 (Mettiäinen 2007). Fokusryhmähaastatteluissa Levin ja Ylläksen matkailukeskusten paikalliset, vakituiset asukkaat, matkailijat, matkailun kausityöntekijät sekä kuntien ja viranomaisten edustajat pohtivat matkailukeskusten suunnittelua, tähänastista kehitystä ja osallisuutta. Yhteensä haastatteluihin osallistui 74 henkilöä, joista matkailukeskusten kyläläisiä oli 34, vakituksia loma-asukkaita 19, kuntien ja viranomaisten edustajia 15 ja matkailualan sesonkityöntekijöitä kuusi. Haastateltavista 33 oli naisia ja 41 miehiä. (Mettiäinen 2007.)

Fokusryhmähaastattelussa haastatellaan etukäteen suunnittelun rungon mukaisesti tutkimusaiheeseen sopivalla tavalla koostettua keskusteluryhmää. Suositeltavin fokusryhmän koko on yleensä 6–10 henkilöä. Fokusryhmähaastattelussa on hyvä olla kaksi vetäjää, joista toinen toimii fasilitaattorina ja toinen tarkkailee vuorovaikutustilannetta. Fokusryhmähaastattelussa tarkoituksena on saada esiin näkökulmia mahdollisimman monipuolisesti, eikä keskustelun tuloksena tarvitse olla konsensus. Haastattelussa voidaan käyttää erilaisia virikkeitä. Matkailukeskusten eri toimijoiden haastattelussa virikkeenä ja yhtenä tiedonkeruumuotona käytettiin

gouldilaisia mielikuvakarttoja. LANDSCAPE LAB –hankkeen fokusryhmähaastatteluihin kutsuttiin informantteja kylätoimikuntien yhteys henkilöiden kautta, sähköpostiviestein, ilmoitustauluille laitetuilla ilmoituksilla ja puhelimitse. (Mettiäinen 2007.)

Haastattelujen perusteella (taulukko 2) suosituimpia osallistumismuotoja olivat asioiden seuraaminen tiedotusvälineiden kautta ja yksityinen mielipidevaikuttaminen. Fokusryhmistä Äkäslompolon ja Sirkan kyläläiset sekä Ylläksen vakituiset matkailijat olivat kokeilleet lähes kaikkia vaikuttamismuotoja. Passiivisimpia ryhmiä olivat sesonkityöntekijät ja Levin matkailijat. Kiinnostavaa on, että eniten eri osallistumistapoja käyttäneet kyläläiset tunsivat, ettei heillä ollut riittävästi osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Aktiivisimpiin osallistujiin kuuluivat myös Ylläksen vakituiset matkailijat. He kokivat itsensä vahvoiksi osallistujiksi: osallistumiseen oli kiinnostusta ja osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet arvioitiin hyväiksi.

Taulukko 2. Levin ja Ylläksen toimijoiden käyttämiä tai toivomia osallistumistapoja.

Osallistumis- ja vaikuttamistapoja	Akäslompolon kyläläiset	Ylläsjärven kyläläiset	Sirkan kyläläiset	Levin matkailijat	Ylläksen matkailijat	Levin kausityöntekijät	Ylläksen kausityöntekijät
Osallistuminen yleisötilaisuuksiin	x	x	x		x		
Yhteydenpito kuntaan, suunnittelijoihin ja alueellisiin viranomaisiin	x	x	x	x	x	x	
Asioista perillä pysyminen mm. tiedotusvälineiden kautta	x	x	x	x	x	x	x
Kaavamuistutukset ja -valitukset yms.	x		x		x		
Omakohtainen vaikuttaminen ja yhteistoiminta yksittäisessä asiassa tai hankkeessa, talkoot	x	x	x		x		
Kylätoimikunta ja muu paikkaan liittyvä jatkuva yhdistystoiminta	x	x	x	x	x		x
Vanhempainneuvostot, yhtiökokoukset yms.			x	x			
Neuvottelufoorumi tai -parlamentti	x				x		
Julkinen mielipidevaikuttaminen (kirjoittelu sanomalehdissä ja internetissä)					x	x	
Yksityinen mielipidevaikuttaminen (esim. keskustelut, palaute)	x	x	x	x		x	x
Kunnallisdemokratia	x	x	x				
Aloitteet ja vetoamukset	x	x	x				
Suora toiminta					x		
Passiivisuus, ei kiinnostusta tai tarvetta osallistua				x		x	x
Ei mahdollisuutta osallistua tai vaikuttaa	x	x	x	x		x	

Seuraavassa käsittelemme lähemmin paikallisten asukkaiden, vakituisten loma-asukkaiden, sesonkityöntekijöiden sekä matkailukeskusten ja niiden lähiympäristön suunnittelijoiden näkemyksiä ja näkökulmia osallisuudesta ja osallistumisesta matkailukeskusten suunnitteluun.

Paikalliset asukkaat

Paikallisilla asukkailla kaavoitukseen ja muuhun kehittämis- ja suunnittelutyöhön osallistumisen intressit ja motivaatio näyttäytyivät lähes itsestään selvinä paikallisuusnäkökulman kautta. Kyse on sukutilojen maiden käytöstä, omasta elinympäristöstä ja toi-

meentulosta. Kyläläisten haastatteluryhmissä oli myös kunnallisessa luottamustehtävässä toimivia osallistujia ja erityisesti he korostivat koko kunnan elinmahdollisuuksien kehittämisen tarvetta. Kyläyhdistykset ovat olleet tärkeitä toimintamuotoja kylissä jo pitkään. Tärkeää kyläläisille on asioista yhdessä sopiminen sekä demokraattinen keskustelu ja päätöksenteko, kuten haastattelussa tuotiin ilmi:

– (m) ...Onnettominta siinä [asioiden hoito ja matkailun kehittäminen nykyään] on se, että sitä ei tehtä demokraattisen keskustelun jäljeltä, jossa kaikki istus pöyässä ja päästä kuulemaan mitä itellä kelläki on argumentteja tämän asian etteen. (Äkäslompolon kyläläisten haastattelu)

Paikalliset asukkaat toivat sekä Ylläksellä että Levillä esille huolensa mahdollisuuksistaan vaikuttaa kylänsä tulevaisuuteen. Kyläläisten tärkeä vaikuttamis- ja yhteistyömuoto on pitkään ollut aktiivinen kylätoimikunta. Lisäksi Ylläksen matkailuyrittäjät sopivat 1990-luvulla matkailun kehittämisen linjoista laajan piirin yhteistapaamisissa. Kylien matkailuyrittäjien yhteistoiminta oli lähellä itsesuunnittelua. Nykyisessä mallissa kyläläisten rooli kaavahankkeiden osallisina on muuttunut maallikkosuunnittelijoista lähinnä neuvottelijoiksi, kommentoijiksi ja keskustelijoiksi.

Vapaa-ajan asukkaat, vakituiset matkailijat

Suunnitteluun osallistuminen ymmärretään myös matkailukeskuksissa usein jonkin asian vastustamisena. Tätä käsitystä Levin vakituisten loma-asukkaiden haastattelussa vahvasti osallistumisesta varsin vähän kiinnostuneiden esittämä toteamus, että Levin kehitys on ollut heidän intressiensä ja toiveidensa mukaista. Osallistumattomuus ei silti välttämättä tarkoita tyytyväisyyttä tai mielipiteiden puuttumista. Monesti päätöksistä arvioidaan ja kritisoidaan jälkikäteen. Loma-asukkaiden osallistumishalukkuutta lomailualueella voidaan arvioida myös vertaamalla sitä heidän ar-

jen osallistumisaktiivisuuteensa (vrt. Sisäasiainministeriö 2006). Matkailijat eivät välttämättä ole vakituisella asuinpaikkakunnallaan kovin kiinnostuneita vaikuttamaan kaavaprosesseihin. Lisäksi matkailukeskuksiin liittyy loman kehys, johon ei haluta sisällyttää ikäviäkin puolia ja konflikteja sisältävää osallistumista.

- (n) ...*Ainakaan minä en oo kokenu, et mun ois tarvin niihin millään taval vaikuttaakaan. Mää katon vaan ihan mielenkiinnolla, et mitä tapahtuu ja mä...*
- (m) *Sit on helppo arvostella.*
- (n) ... *Nii sit voi arvostella kyl, et tuolki on tollain ja tuol tollain. Mut (...) ei sitä kotikunnassa sen kummempi oo pääs vaikuttamaan, että (...) tääl tarttis saada vaikuttaa niin hirveesti... (Levin vakituisten matkailijoiden haastattelu)*

Ylläksen vakituiset, pitkäaikaiset matkailijat ovat perustaneet yhdistyksen voidakseen kotiseutuyhdistyksen tavoin vaikuttaa jo pidemmän aikaa keskustelua herättäneisiin kysymyksiin. Ylläksen Ystävät ry:n toiminnassa on mukana myös paikallisia asukkaita, mitä yhdistyksen edustajat pitivät haastattelussa hyvin myönteisenä. Yhdistyksen saama hyvä vastaanotto matkailijoiden ja paikallisten keskuudessa tulkittiin merkiksi siitä, että yhdistykselle oli ollut tilausta. Myös Kolarin kunnan taholta yhdistys oli otettu huomioon myönteisesti.

Haastatteluissa sekä matkailukeskusten kyläläiset että pitkäaikaiset matkailijat korostivat matkailijoiden paikallistumisessa samanlaisia asioita, kyläläiset matkailijoiden vastaanottamisen ja yhteisöön hyväksymisen näkökulmasta ja pitkäaikaiset matkailijat omaa paikallistumisprosessiaan pohtien. Sekä kyläläiset että matkailijat pitivät tärkeimpinä kriteereinä matkailijoiden paikallistumiselle pitkäaikaista, säännöllistä lomailuhistoriaa, yhteyksiä paikalliseen väestöön ja asioiden seuraamista paikallislehdistä, kuten seuraava pitkäaikaisten matkailijoiden paikallistumista kuvaava ote kertoo:

- (IM) Missä määrin pidät itteä paikallisena?
- (n) No kyllä minä voisin sanoa, että puolipaikallisena. Se ehkä tulee myös siitä, että silloin ku kesällä on, täällä on jollaki tavalla erilaista (...) Enemmän myöskin niihin paikallisiin tutustuu kesäaikana... (...) Et kotiin tulee Kittilä-lehteä...
(Levin vakituisten matkailijoiden haastattelu)

Pitkäaikaisten, vakituisten loma-asukkaiden keskuudessa voi syntyä tuttuutta ja naapuruussuhteita kyläläisten lisäksi myös loma-naapureiden kanssa. Joillakin pitkäaikaisilla matkailukeskusten loma-asukkailla on sukusiteitä alueelle jo lapsuudesta. Nämä kokemukset ja pitkäaikaiset, vahvat sosiaaliset suhteet ovat olleet tärkeänä taustasyynä loma-asumiseen alueella. Edellisten sukupolvien asuinseudulla lomailevat matkailijat voivat katsoa olevansa matkailukeskuksessa kotiseudullaan ehkä muita perustellummin. Matkailijoiden paikallistumisessa tärkeää vaikuttaisikin olevan henkilön oman paikallisuuskokemuksen lisäksi ainakin jonkinasteinen muun paikallisyhteisön tunnustus kunkin matkailijan jäsenyydelle alueyhteisössä.

Sesonkityöntekijöiden paikallisuus ja osallistumishalukkuus

Sesonkityöntekijöiden osallistumishalukkuus matkailukeskusten suunnitteluun ja kehittämiseen on haastattelujen perusteella selvästi vähäisempää kuin matkailukeskuskylien vakituisten asukkaiden. Erityisesti sesonkityöntekijöiden kohdalla ulkopuolisuuden tunne vähensi osallistumishalukkuutta. Haastattelut antoivat viitteitä siitä, että mitä enemmän kausityöntekijöillä oli kontakteja paikallisten asukkaiden kanssa, sitä kiinnostuneempia he olivat myös osallistumaan alueen kehittämiseen. Matkailualan ammattilaisuus voi myös tarkoittaa yhtä osallisuusnäkökulmaa matkailukeskusten suunnittelussa sesonkityöntekijöiden kohdalla. Matkailualan ammattilaisuuden kautta määrittävä osallisuus on kuitenkin erilaista kuin paikallisväestön edustama paikallinen näkökulma (Ylläksen sesonkityöntekijöiden haastattelu):

- (n) ...*Ei niitä (omia mielipiteitä Ylläksen kehittämisestä; IM) oikein jaksa tuua esille, ku kuitenkin niin kaukana omasta elin-alueesta. Ei oo täältä kotosin... Ihan yhtä lailla mä voisinkin haluta lähteä jonnekkin Rukalle sanomaan omia mielipiteitänini siitä, miten sitä pitäisi kehittää. Ei oo (...) niin läheistä sidettä. (Ylläksen sesonkityöntekijöiden haastattelu)*

Haastattelemiemme matkailualan kausityöntekijöiden keskuudessa matkailukeskukseen tai sen lähikylään asettuminen ei vaikuttanut kovin todennäköiseltä. Sesonkityötä pidettiin väliaikaisena, tiettyihin elämäntilanteisiin sopivana ratkaisuna. Tarvittaisiin myös parempaa asumista ja kunnollisia Internet-yhteyksiä, jotta matkailutyö ja alueella asuminen voisivat olla muutakin kuin lyhytaikaista ja tilapäistä. Sesongista toiseen erilaisissa tilapäismajoituksissa asuvien työntekijöiden mielestä vasta lomamökin omistaminen ja vapaa-aika tekisivät heidät vakituisiksi loma-asukkaiksi (Levin sesonkityöntekijöiden haastattelu). Myös vastaus kysymyksen paikallisuudesta oli Levin sesonkityöntekijöiden haastattelussa selkeä ei: ”-(m) Me ollaan niinku käymässä täällä.” Matkailun kausityöntekijät ovat kuitenkin varsin moniulotteinen ryhmä, ja heitä oli mukana myös aktiivisesti osallistuvien kyläläisten haastatteluissa.

Sesonkityöntekijöiden haastatteluissa oli mukana myös yksi syntyperäinen kyläläinen, joka työskenteli matkailualalla tilapäisesti. Matkailukeskuksiin vain sesongiksi tulleiden kausityöntekijöiden osallistumattomuuden syyksi ilmeni ajan ja kiinnostuksen puutteen ja väliaikaisuudesta johtuvan ulkopuolisuuden tunteen lisäksi halu saada töitä myös jatkossa: ”Eläkeikään on kummiskin aikaa ”muutama” vuosi. Ehkä sitte.” (Levin sesonkityöntekijöiden haastattelu).

Sesonkityö matkailukeskuksissa voi tarjota yhden tavan koikeilla maaseudulla asumista (Aho & Ilola 2006). Myös matkailutyön sesonkiluonteisuuden voittaminen ja ympärivuotisuuden vahvistaminen on esitetty useissa kehittämissuunnitelmissa keinona saada uusia asukkaita maaseudulle, ainakin matkailukeskusten lähistölle (esim. Lapin liitto 2005, Lapin liitto 2007). Haastatte-

lemamme kausityöntekijät kuitenkin toivat keskustelussaan esille asumisen väliaikaisuuden. Heidän mukaansa hotelleihin ja muuhun matkailijoita palvelemaan majoitukseen panostetaan, mutta työntekijöiden asuinoloihin ei. Nykyisellään ahtaus ja asuntopula ovat matkailukeskusten sesonkityöntekijöiden harmina. Tämä on hyvä esimerkki siitä, miten sesonkityöläisille on syntynyt paikallisväestölle tyypilliseen tapaan käytännön kokemusta alueen toiminnallisista pullonkauloista. Siksi myös sesonkityöntekijöitä olisi tarpeen osallistaa ja hyödyntää heidän asian- ja paikallistuntemustaan suunnittelutehtävissä.

Suunnittelijoiden näkökulma

Suunnittelijoiden näkökulmasta matkailukeskusten erilaisten toimijoiden osallistuminen näyttäytyi sekä myönteisenä että kielteisenä. Osa suunnittelijoista koki, että osallistamisen kautta he voivat saada käyttöönsä tietoa, jota heillä ei muuten olisi. Lisäksi vahvan roolin kuntalaisille antaneet suunnitteluprosessit oli koettu nopeiksi ja tuloksiltaan onnistuneiksi. Matkailun kasvua mielellään edistävän kunnan näkökulmasta kehittämishankkeita vastustava osallistuminen koettiin kuitenkin harmilliseksi. Käsitys osallistumisesta suunnitelmien ja hankkeiden vastustamisena tuli esille myös suunnittelijoiden haastatteluissa. Kittilän kunnan virkamiesten ja luottamushenkilöiden haastattelussa käytettiin kielteisenä esimerkkinä loma-asukasyhdistystä, joka oli Levin naapurikeskuksessa Oloksella alkanut vaatia Veturi-kaavahankkeen yhteydessä lisäreittien suunnittelun ja kaavoituksen pysäyttämistä.

- (m) *Mulla on negatiivinen kokemus vaikuttamisesta esimerkiksi tuosta Olostunturista, kun siellä Veturi-kaavaa laadittiin. (...) Siellä on kans loma-asukasyhdistys ja osallistumiskokouksissa nämä vaikuttajat rupesivat yhdistyksenä vaikuttamaan siihen, että Olokselle ei reittejä, ei lisäkaavoitusta, ei mitään. ”Me olemme ostaneet erämaaoloista mökkimme ja haluamme tämän seudun säilyttää tällaisenaan” piste. (...)*

- (m) *Tarvitaanko me tämmösiä vaikuttajia?*
- (n) *No voihan ne mielipiteitä sanoa...*
- (m) *Tottakai, mut se oli isona ryhmänä. (Kittilän kunnan virkamiesten ja luottamushenkilöiden haastattelu)*

Kittilän kunnan virkamiesten mielestä osallistumisoikeus tulisi Levin suunnitteluhankkeissa olla kaikilla, joilla on sijoituksia ja omaisuutta keskuksessa. Osallisuus koko kunnan alueella pelkän loma-asunnon omistamisen perusteella koettiin haastattelussa kuitenkin epäoikeudenmukaiseksi.

- (m) *...Se tuntuu kaukaa haetulta, jos se [loma-asukas] lähtee johonki toiseen kylään, että sielläki aletaan [vaikuttaa], vaikka se [maankäytön suunnitelma] toki vaikuttaa sinneki jonku verran. Tuntuu, että raja pitäs jossaki olla. Mutta kyllä mie näkisin, että Levin alueella on yhtä tärkeässä roolissa ne, jotka on panneet jumalattoman omaisuutensa mökkiin tai oikeastaan huvilaansa, niin kuin sillä, mikä siellä pysyvästikki on, koska onhan neki loma-ajan siellä, eripituisia jaksoja. (Kittilän kunnan virkamiesten ja luottamushenkilöiden haastattelu)*

Ketä siis tulisi kuunnella? Osallisten rajaaminen vain nykyhetken kyläläisiin olisi riskialtista, kun matkailijat muodostavat entistä suuremman joukon alueen käyttäjäistä. Kuitenkin, jos matkailijat viettävät alueella vuosittain kolme viikkoa, tulisiko heidän näkemyksillään olla yhtä paljon painoarvoa kuin ympärivuotisilla asukkailla? Levillä haastatellut pitkäaikaiset loma-asukkaat eivät edes olleet kovin kiinnostuneita osallistumaan matkailukeskuksen kehittämiseen ja suunnitteluun. Tilannetta ja suunnitelmia pidettiin kyllä silmällä, mutta matkailijoiden yhdistyksen perustamista esimerkiksi kaavoitukseen vaikuttamista varten ei pidetty tarpeellisenä. Haastattelemamme Levin matkailijat ilmaisivatkin olevansa pääosin tyytyväisiä Levin kehitykseen: jo mökkiä metsän keskeltä ostettaessa olivat Levin kasvuun suunnitelmat olleet tiedossa.

Osallistava suunnittelu matkailukeskuksessa – kokemuksia Ylläksen maisemanhoitotyöpajasta

Ylläksen matkailukeskuksessa matkailuympäristöstä palvelurakenteineen ja matkailurakennuksineen on tullut osa Ylläsjärven ja Äkäslompolon kyläläisten elin- ja asuinympäristöä ja alkutuotannon muovaamaa perinnemaisemaa. Ylläksen matkailukeskuksella on laajentumispaineita, joiden vuoksi alueelle valmistellaan uutta yleiskaavaa. Kaavaprosessin rinnalla toiminut Matkailualueet maisemalaboratoriona – Työvälineitä kestävän matkailun edistämiseen (LANDSCAPE LAB) -hanke on tuottanut erilaista tietoa matkailun alueellisista vaikutuksista. Hankkeen yhteydessä on haluttu muun muassa selvittää, millaisia kehittämistarpeita sekä matkailuelinkeinon parissa että muilla toimialoilla työtään tekevät matkailukeskuksen asukkaat (sis. loma-asukkaat) näkevät elinympäristössään.

Hankkeessa toteutettiin maisematyöpaja, jonka tuloksena syntyi Ylläksen maisemanhoitosuunnitelma Ylläsjärven ja Äkäslompolon kyläläisten näkökulmasta (Uusitalo & Mettiäinen 2006). Ylläksen maisemanhoitosuunnitelma on alueen ympäristöhoitoa ohjaava epävirallinen asiakirja. Siinä määritellään maiseman nykytila ja tavoitetila, johon maisemanhoitotoimenpiteillä pyritään. Maisemanhoitotyöpaja voi olla yksi itesuunnittelun työvälineistä (taulukko 1). Menetelmänä Ylläksen maisemanhoitotyöpaja edusti lähinnä omaehtoista epävirallista suunnittelua ja toimenpite-osallisuutta. Maisemanhoitotyöpajan avulla vakituiset ja puolipaikalliset asukkaat pohtivat yhdessä matkailun vaikutuksia lähiympäristöön, muotoilivat konkreettisia kehittämishdotuksia ja sitoutuivat ympäristöhoitoon. Menetelmää voidaan käyttää myös virallisen suunnittelun yhteydessä vuorovaikutuksen edistämisen ja asukastiedon tuottamisen keinona. Suunnittelupajan toteuttaminen osana tutkimushanketta vastasi Raine Mäntysalon ja Kaj Nymanin (2002, 271) näkemystä suunnittelemalla tutkimisesta. Maisematyöpajassa ei niinkään kerätty tietoa fyysisestä maisemasta, vaan maisemasta muodostettiin kuva asukkaiden näkökulmasta ongelmien ja ratkaisumallien kautta.

Suunnittelupajan toteutus Ylläksellä

Suunnittelupaja (työpaja) on osallistavan suunnittelun perustyyppi. Se kuuluu niin sanottuihin vuoropuhelua edistäviin ryhmämenetelmiin, jossa osallistujat pohtivat pienryhmissä ennalta määritellyn aiheeseen liittyviä ongelmia (Kuikka 2004, 13; Tulkki & Vehmas 2007, 33, 72). Siinä sekä arvioidaan olemassa olevaa että jalostetaan ja tuotetaan uutta tietoa. Suunnitteluprosessi muodostuu suunnittelu-, järjestäytymis-, toiminta-, purku- ja tiedotusvaiheista, joita yleensä ohjaa moderaattori. Ylläsjärven ja Äkäslompolon kyläläisten näkemyksiä matkailukeskuksen ja kylän maisemasta ja maisemanhoidosta koottiin kolmepäiväisessä suunnittelutyöpajassa Ylläksellä vuoden 2006 loppusyksystä.

Työpajan suunnitteluvaihe käynnistyi keskeisten sidos- ja toimijaryhmien tunnistamisella ja tilaisuudesta tiedottamisella. Työpajaan kutsuttiin ihmisiä monin eri tavoin. Kutsu julkaistiin paikallislehdessä ja lähetettiin parille sadalle henkilölle myös kunnan sähköpostituslistan kautta. Lisäksi hankkeen aiempiin LANDSCAPE LAB -hankkeen fokusryhmähaastatteluihin osallistuneita ja heidän suosittelemiaan henkilöitä kutsuttiin puhelimitse lumipallomenetelmällä (Goodman 1961). Työpajaan kutsuttiin paikallisten asukkaiden lisäksi pitkäaikaisia loma-asukkaita.

Työpajakutsuun reagoi viisitoista Ylläsjärven ja Äkäslompolon kyläläistä. Järjestäytymisvaiheessa jaetussa lyhyessä taustakyselyssä selvisi, että työpajan osallistujat olivat asuneet Ylläksellä keskimäärin kaksikymmentä vuotta. Heistä noin puolet omisti maata Ylläsjärvellä tai Äkäslompolossa. Moni kyläläinen oli syntyperäinen asukas. Vaikka naisvaltaisessa ryhmässä toimi eri ammattialojen edustajia, yli puolella ammatti liittyi suoraan tai välillisesti matkailuelinkeinoon. Järjestäytymisen yhteydessä käytiin läpi työpajan aikataulu, tavoitteet ja esiteltiin Ylläksen maiseman perustekijöitä LANDSCAPE LAB -hankkeessa tehtyjen selvitysten ja niistä työstettyjen teemakarttojen avulla. Näillä teemakartoilla havainnollistettiin mm. Ylläksen alueen geologiaa, maisemarakennetta, kulttuuriympäristöjä, maisemakuvaa, matkailijoiden mielimaise-

mia ja matkailualueella tehtyjä äänimaisemamittauksia (ks. Uusitalo ym. 2006).

Työpajan toimintavaihe käynnistyi seuraavana aamuna valokuvauskierroksilla, joilla kyläläiset itsenäisesti alueella liikkuen kuvasivat hyviä ja huonoja esimerkkejä Ylläksen maisemista kertakäyttökameroilla (vrt. ohjatut kävelykierrokset: Tulkki & Vehmas 2007, 73). Kuvaustehtävän tarkoituksena oli johdatella tai viritellä osallistujat päivän teemaan eli keskusteluun maisemanhoidosta. Samalla he kartoittivat kylämaisemien nykytilaa omasta näkökulmastaan. Myöhemmin kyläläisten ottamia valokuvia huonoista esimerkeistä käytettiin havainnollistamaan maisematyyppejä, joihin hoitotoimenpiteitä haluttiin kohdentaa. Hyvillä esimerkeillä vastaavasti osoitettiin tavoitetiloja.

Kuvauskierrosten päätyttyä käynnistyi hoidon suunnittelu. Kyläläiset pohtivat aamu- ja iltapäivän ajan maisemanhoitoa sekä yhteisissä että pienryhmissä käydyissä keskusteluissa ja merkitsivät parantamista vaativia kohteita alueen retkeilykartoille. Koska maisemanhoito luonnonprosessien hitauden vuoksi on yleensä pitkäjänteistä toimintaa, pienryhmien keskustelua ohjattiin muun muassa seuraavilla kysymyksillä:

- Mitkä maisemakohteet ovat keskeisimpiä tai kiireellisimpiä?
- Mitä ensisijaisia hoitotoimenpiteitä kohteissa tehdään?
- Miten hoitotoimenpiteet jaksotetaan tai ajoitetaan?
- Miten hoito rahoitetaan tai kuka hoidosta vastaa?

Asukkaat muodostivat maiseman perustekijöistä ja valokuvaustehtävästä käydyin keskustelun perusteella kolme noin 3–5 hengen pienryhmää, joista he valitsivat omansa vapaasti mielenkiinnon ja asiantuntemuksensa perusteella. Yksi ryhmistä pohti Ylläksen alueen retkeilyreitistöjen kehittämistarpeita ja hoidon periaatteita. Kaksi muuta ideoivat ratkaisuja Ylläsjärven ja Äkäslompolon kyläalueiden maisemakysymyksiin. Reittiverkoston virallistamista, reittiverkoston monipuolistamista ja kunnon parantamista, reitien yhteiskäyttöä sekä reittiopastusta pidettiin keskeisimpinä toimenpiteinä retkeily-ympäristöjen kehittämisessä (ks. Uusitalo &

Mettiäinen 2006). Kyläalueiden maisemanhoidon suunnittelussa toimenpiteitä puolestaan kohdennettiin piha-, pelto-, ranta- ja tiealueiden hoitoon sekä katuvalaistukseen.

Purkuvaihe pidettiin myöhemmin syksyllä sen jälkeen, kun vetäjät olivat kirjoittaneet auki työpajasta tallennetut ääninauhat ja koonneet niiden pohjalta suunnitelmaluonnoksen. Asukasryhmä kokoontui päiväksi keskustelemaan ja täydentämään luonnosta. Purkuvaihe sisälsi myös lyhyen kyselyn, jossa osallistujia pyydettiin arvioimaan kokemuksiaan työpajasta. Prosessin päättäneessä tiedotusvaiheessa koko työpajamateriaali toimitettiin sähköisessä muodossa kunnan elinkeinoasiamiehelle ja yleiskaavahankkeen suunnittelukonsultille sekä ryhmän valitsemaalle asukasedustajalle, joka valtuutettiin edistämään maisema-asiaa Ylläksen yleiskaavahankkeessa. Lisäksi kaikille työpajaan osallistuneille tarjoutui myöhemmin mahdollisuus ladata itselleen maisemanhoitosuunnitelma hankkeen kotisivuilta.

Suunnittelupajan arviointia

Ylläksen maisematyöpajan osallistujat antoivat palautetta tilaisuuksissa käytetyistä työmenetelmistä (mm. itse piirrettävät kartat, valokuvaus, työpaja ryhmätöineen, karttamerkintöineen ja loppukeskusteluineen), joista esimerkiksi valokuvausvaiheen nähtiin avanneen uusia näkökulmia tuttuun maisemaan. Katri Tulkki ja Anne Vehmas (2007, 33) suosittelivatkin käytettäväksi monenlaisia menetelmiä, jotta erityyppisille osallisryhmille löytyisi sopiva tapa osallistua suunnitteluun. Palautteen antajat olivat pääosin hyvin tyytyväisiä maisematyöpajaan ja kokivat sen ilmapiiriin luottamukselliseksi ja keskustelua kannustaneeksi. Myös ryhmän koko oli vuorovaikutuksen kannalta ihanteellinen. Sitä todisti Ylläksen maisemista käyty vilkas keskustelu, johon kaikki aktiivisesti osallistuivat. Työpajaa pidettiin yhtenä ensimmäisistä tilaisuuksista, jossa Äkäslompolan ja Ylläsjärven kylien edustajat miettivät yhdessä Ylläksen asioita: ”Viisaus kun ei aina asu yksien korvien välissä” (Uusitalo & Mettiäinen 2006).

Lisäksi oltiin myös tyytyväisiä työpajan tuloksena laadittuun maisemanhoitosuunnitelmaan, joka puuttui pieniin mutta merkittäviin rakentamista ohjaaviin asioihin. Työpajan ansiosta ”maiseman tärkeys ihmisen arjessa korostui”. Asukkaat kokevat usein, että tämän mittakaavan asioilla on virallisen suunnittelutahon näkökulmasta vähän merkitystä (Kuikka 2004, 16). Lähes kaikki kyselyyn vastanneista kokivat, että heidän mielipiteensä oli päätynyt suunnitelma-asiakirjaan. Yksi tärkeä asia asukkaiden kannalta on mielipiteiden järjestelmällinen kirjaaminen ja niiden julkaiseminen sekä yksi selkeä lopputulos yhteistyöstä, yhteinen jaettu käsitys todellisuudesta tai yhteinen tahto, jollaisena maisemanhoitosuunnitelmaa voidaan pitää (Paldanius 1997, 43, 47, 49; Bäcklund 2002, 155; Tulkki & Vehmas 2007, 49).

Ylläksen maisematyöpajan onnistumista kuvaa myös se, että ylläsjarveläiset päättivät alkaa toteuttaa kylänhoitosuunnitelmaa talkoovoimin tulevana kesänä. Jari Paldaniuksen (1997, 13–14, 48–49) mukaan hyvin järjestettyinä julkisista suunnittelusysteemeistä irralliset vuorovaikutteiset suunnittelutilaisuudet voivat parhaimmillaan antaa virikkeitä uudistuksiin, innostaa omaehtoiseen toimintaan ja aktivoida kansalaisia vaikuttamaan päätöksentekoon virallisen suunnittelun ohii. Vuorovaikutteinen suunnittelu perustuu aktiiviseen ihmiskäsitykseen ja aktivoi ihmisiä vaikuttamaan elinolojensa ja elämänsä laatuun (Harju 1988, 253).

Onnistuessaan pajat ovat kokemusten mukaan hyvin osallistava toimintatapa, sillä niissä jokaisella kutsun tavoittaneella ja aktivoineella asukkaalla on mahdollisuus esittää mielipiteitä omasta elinympäristöstään (Kuikka 2004, 16). Ylläsjärven ja Äkäslompolon kyläläisten antaman palautteen perusteella kutsumismenetellyllä tulisi varmistaa, että tieto tilaisuudesta tavoittaa ja aktivoi kyläläisiä monipuolisesti, myös toisenlaisia intressejä edustavia ”vastarannankiiskii”. Tällaiset mielipiteet osoittivat osallistujien valmiutta laajentaa näkökulmaansa. Hyvässä vuorovaikutteisessa suunnittelussa tapahtuu oppimista. Sitä ohjaavat pienten ryhmien vuoropuhelussa tapahtuva ns. *tutkiva ajattelu*, jossa verrataan omaa ajattelua muiden ajatuksiin ja etsitään yhteistä näkemystä (Senge 1994 139–142; Staffans 2002, 196–197). Julkisissa suun-

nitteluprosesseissa käytävää keskustelua sen sijaan ohjaa ns. *asian-ajoajattelu*, jonka tuloksena eri osapuolet tuovat esiin näkemyksiään ja erilaisia näkökulmia päätöksenteon tueksi.

Ylläksen maisematyöpajaan ei ponnisteluista huolimatta saatu mukaan loma-asukkaita, matkailijoita eikä esimerkiksi matkailijayhdistysten edustajia. Syynä oli todennäköisesti tilaisuuden ajankohta sesongin ulkopuolella, mikä onkin yksi suurimmista haasteista suunnittelupajojen järjestämisessä matkailukeskuksissa. Monet matkailusta elantonsa saavat kyläläiset ovat lähes ylityöllistettyjä matkailusesonkeina, jolloin matkailijat pystyisivät osallistumaan alueella järjestettäviin yhteistilaisuuksiin. Palautteen mukaan suunnittelupajan yleisissä järjestelyissä tulee lisäksi varmistaa, että keskusteluun ja annettuihin tehtäviin on riittävästi aikaa.

Samaan asiaan on kiinnitetty huomiota myös muissa kokeiluissa. Koska intensiivinen ja monia menetelmiä hyödyntävä suunnittelupaja vaatii osallistujilta paljon, heille olisi annettava aikaa hengähtämiseen sekä uusien työtapojen ja ajatusten omaksumiseen (Kuikka 2004, 16). Lisäksi pidettiin tärkeänä sitä, että tarkastelun mittakaavasta päätetään jo ennen ryhmäkeskustelua. Muuten keskustelujen mittakaava vaihtelee yksityiskohdistta maankäytön yleisperiaatteisiin, jolloin ryhmän voi olla vaikea asettaa yhteisiä tavoitteita. Tätä tapahtuu erityisesti silloin, kun osallistujat lähtevät tiedollisesti eri tasoilta. Suunnittelupajan vetäjien onkin syytä valmistautua huolellisesti tilaisuuteen muun muassa määrittelemällä selkeästi itselleen ja osallistujille suunnittelua ja vaikuttamista rajaavat asiat ja lähtökohdat (Paldanius 1997, 13, 49; Tulkki & Vehmas 2007, 33).

Tarkemmasta mittakaavasta ja yksityiskohtia sisältävästä tiedosta huolimatta maisemanhoitosuunnitelmat voivat palvelella myös laajempaa suunnittelua. Ne voidaan esimerkiksi liittää osaksi yleiskaavojen määräyksiä ja suosituksia tai kyläsuunnitelmia. Ylläksen maisematyöpaja tarjosi kyläläisille foorumin, jossa he pääsivät tuomaan esille näkemyksiään elinympäristön laadusta maisemanhoidon näkökulmasta. Tämä asukkailta kerätty kokemuspohjainen tieto monipuolistaa Ylläksen matkailukeskuksen tulevaisuudesta käytävää arvokeskustelua. Moni suunnittelupajan

osallistujista kuitenkin epäili, etteivät maisemanhoitosuunnitelmassa esitetyt tarpeet ja keinot tule välittymään yleiskaavaan.

Staffansin (2002, 19) mukaan vuorovaikutteisen suunnittelun yksi ongelma on suunnittelun kieli ja osallistujilta vaadittavat valmiudet käsitellä tietoa, mihin on aikaisemmin jo viitattu. Hänen mukaansa tilaisuuksiin voi osallistua voi kuka vain, mutta suunnitelmiin voi aidosti vaikuttaa voi vain sellainen henkilö, joka kykenee osallistumaan poliittis-hallinnollisen suunnittelun tiedonrakennukseen. Vuorovaikutteisessa suunnittelussa tulisi myös keskustella siitä, miten eri tavoin kerättyä tietoa ja tiedonkeruumenetelmiä painotetaan. Esimerkiksi positivistista tutkimusperinnettä edustavat ammattisuunnittelijat ja asiantuntija saattavat määrällistä laadullisen tiedon (Puustinen 2002, 235–236). Toisin sanoen he voivat ottaa kannan, jossa vain laajat edustaviin otoksiin perustuvat kyselyt tai haastatteluaineistot ovat hyväksyttäviä, sillä silloin yhteiskuntatieteellisin menetelmin tuotettu tieto olisi tilastollisesti suhteutettavissa väkilukuun.

Maisemanhoidon suunnittelupaja osoittautui kaikkiaan hyväksi keinoksi kerätä asukas- ja käyttäjätietoa matkailuympäristön laadusta ja kehittämistarpeista. Työpaja tuo suunnittelun lähelle asukasta, jolloin elinympäristöä koskevat ratkaisut kytkeytyvät ajankohtaisiin ongelmiin ja paikalliseen viitekehykseen ja jolloin virallisten tahojen ja asiantuntijoiden tehtävänä on tukea asukkaiden omaehtoista toimintaa (Kuikka 2004, 16). Jari Paldanius (1997, 47) kannattaa suunnittelujärjestelmien yksinkertaistamista ja suunnitteluvaiheiden työnjaon selkeyttämistä, jolloin asukkaiden osallistuminen suunnitteluprosesseihin helpottuu ja osallistumisen vaikuttavuus kasvaa. Kun asukkaat tulevat mukaan asuinalueiden kehittämiseen, luottamushenkilöt voivat suunnata kapasiteettinsa kunnan tavoitesuunnitteluun, alueelliseen kehittämiseen ja aluepolitiikan tekoon (Harju 1988, 253).

Pelkistä teorioista, malleista, poliittisista ideologioista, valtakunnallisista alueita yhtenäistävistä normeista tai yksinomaan suunnittelijoiden ja luottamushenkilöiden näkökulmista laaditut suunnitelmat synnyttävät usein elämää hankaloittavia virheratkaisuja (Harju 1988, 252). Niiltä voidaan välttyä, kun suunnitelma

perustuu asukkaiden ja muiden paikallisten subjektiivisiin käsityksiin oman elämänlaatuun vaikuttavista elinolosuhteista. Osallistuvat asukkaat ja (jopa) matkailijat voivat sitoutua suunnitelmiin toteuttamiseen, mikä on kyläympäristön ja perinnemaisemien hoidossa avainasia. Työpaja voidaan toteuttaa joko osana matkailukeskusten virallista kaavaprosessia tai osana omaehtoista kylätoimintaa.

Yhteenveto

Matkailualueiden suunnittelussa vaikutetaan laajaan matkailuympäristöjen käyttäjäjoukkoon. Niinpä kaavoituksen osallisia on paljon: muun muassa kunnan kaavoitusorganisaation virkamiehet, ulkopuoliset suunnittelukonsultit, kunnan luottamusmiehet, matkailuyrittäjät ja muut elinkeinonharjoittajat, erilaiset yhteisöt, maanomistajat, asukkaat ja matkailijat. Jokaisella näistä tahoista on oma ympäristösuhteensa, jota yhdellä muovaa työnkuva tai teknisen alan koulutus, toisella yritystoiminnan tai aluetalouden tarpeet, kolmannella pitkät sukujuuret asuinalueeseen ja neljännellä lomalle asetetut kulttuurisidonnaiset odotukset. Näkemyseroista kertovat muun muassa asukkaiden ja ammattisuunnittelijoiden väliset kaavakonfliktit (Staffans 2002, 198). Niitä syntyy erityisesti silloin, kun asukkaiden mielestä alueelle kohdistuu rakentamissuunnitelmia, jotka vähentävät alueen luonnon- tai viherympäristöä. Suunnittelun näkökulmasta kyse voi olla sen sijaan alueen ottamisesta käyttöön kaavassa määritellyllä tavalla.

Matkailukeskusten suunnittelun vuorovaikutteisessa toteuttamisessa on haasteita, vaikka paikallisten asukkaiden ja matkailijoiden osallistaminen matkailukeskuksen suunnitteluun on välttämätöntä. Osallistamisen myötä asiantuntijaselvitykset täydentyvät ja koko suunnittelun näkökulma laajenee. Kokemuseräinen tieto ja paikallistuntemus tarkentavat käsityksiä matkailukeskuksen toimivuudesta ja alueen identiteetistä.

Vuorovaikutteinen suunnittelu auttaa suuntaamaan matkailun vaikutuksia ja vaalimaan kohteen vetovoimaa eli paikallista

elämäntapaa ja sosiaalisia suhteita. Osallistaminen tapahtuu kuitenkin pääosin virallisena kutsumenettelynä ja määräaikaaisesti. Näin osallisuuden määrittely muuttuu haasteelliseksi, koska suurin osa matkailukeskusten käyttäjistä vaihtuu vuodenvaihteen mukana. Paikallisuuden monet asteet ja erilaiset intressit lisäävät suunnittelun moniäänisyyttä ja herättävät kysymyksiä mielipiteiden edustavuudesta. Lisäksi viranomaisten suhtautuminen osallistamiseen ja kansalaisvaikuttamiseen yhden asian vastaliikkeinä tai subjektiivisena oman edun tavoitteluna ei edistä aitoa vuorovaikutusta. Vuorovaikutuksen ongelmat ja ristiriidat voivat altistaa suunnittelun arvostelulle, jossa esimerkiksi kyseenalaistetaan koko suunnittelutapa (Bäcklund 2002, 151).

Matkailukeskuksissa paikallisuus ja osallisuus tulee määritellä uudelleen. Matkailukeskuksen paikallisiin asukkaisiin voivat eri tulkintojen mukaan lukeutua niin vakituiset asukkaat, loma-asukkaat kuin sesonkityöntekijätkin, kaksi viimeksi mainittua ryhmää mahdollisina tulevana asukkaina. Sosiaalisen kestävyuden kannalta on oleellista saada kartoitettua mahdollisimman monen osallisen tarpeet ja näkemykset. Tavoitteena on kaikkien alueen käyttäjäryhmien kannalta mahdollisimman toimiva ja viihtyisä kokonaisuus.

Matkailukeskusten sosiaalisesti kestävä suunnittelu varmistaa eri vaiheissa erilaisia menetelmiä käyttämällä, että kaikilla osallisilla on mahdollisuus vaikuttaa suunnitteluun, myös hiljaisten ryhmällä. Viimeksi mainittuun lukeutuu moni matkailija erilaisista syistä. Osa voi kokea, ettei heillä ei ole oikeutta osallistua maankäytöstä päättämiseen, koska he eivät kuulu paikallisiin asukkaisiin tai maanomistajiin. Osallistumisen motiivit ja osallistumattomuuden syyt ovat matkailukeskusten tapauksessa varsin samansuuntaisia kuin vuorovaikutteisessa suunnittelussa yleensä. Matkailukeskusten toimijoiden fokusryhmähaastattelussa esiintyi esimerkiksi osallistumisesta vähän kiinnostuneita nuoria ja toisaalta aktiivisia keski-ikäisiä ja eläkeläisiä, joille kunnan hallinnossa tai maankäytön tai rakentamisen suunnittelun parissa toimiminen oli jo työn kautta tuttua.

Matkailukeskuksessa paikallisuus ja paikallisdemokratia määrittyvät uudella tavalla, eikä osallistamista voi siksi toteuttaa siellä kaavamaisesti. Osallistamisen menetelmistä täytyy valita eri ryhmiä parhaiten aktivoivat keinot. Mahdollisuuksia on lukuisia aina monikanavaisesta tiedottamisesta, tiedonhankinnasta, kuulemisesta ja vuoropuhelusta erilaisiin yhteistyö- ja itsesuunnittelumenetelmiin. On myös huomattava, että epäviralliset yhteistyö- ja itsesuunnittelumenetelmät saattavat sitouttaa ja aktivoida paikallisia asukkaita virallisia teitä tehokkaammin.

Omaehtoinen suunnittelu käynnistyy usein tarpeesta ratkaista arjen toimintaa ja elinpiiriä koskevia ajankohtaisia kysymyksiä. Sosiaalisesti kestävä kehittäminen, jossa paikallisyhteisö ja matkailijat pääsevät aidosti vaikuttamaan matkailukeskuksen suunnitteluratkaisuihin, hidastaa helposti virallista kaavoitusprosessia ja vaatii kaavoitukseen lisäresursseja vaikka valitusprosessit vähenisivätkin. Niinpä kaavoitusta edeltävää omaehtoista suunnittelua voi myös suosia siksi, että se saattaa nopeuttaa virallista kaavoitusprosessia.

Eri käyttäjäryhmien tasapuolinen vaikuttamismahdollisuus alueen kehitykseen monipuolistaa elinkeinorakennetta ja lisää viihtymistä sekä sitoutumista alueeseen. Tätä kehitystä indikoi muun muassa kakkosasuntojen yleistyminen matkailukeskuksissa. Niinpä sosiaalisen kestävyuden edistäminen voi jopa tasata matkailun sesonkiluontoisuutta ja suhdanneherkkyyttä sekä parantaa siten aluetaloudellista vakautta. Tyytyväiset paikallisasukkaat ja elinvoimainen kyläyhteisö voidaan nähdä myös matkailullisina vetovoimatekijöinä.

Kirjallisuus

Aho, Seppo & Ilola, Heli (2006) Toinen koti maalla? Kakkosasuminen ja maaseudun elinvoimaisuus. Lapin yliopiston kauppatieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 6. Lapin yliopisto. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.

- Arnstein, Sherry R. (1969) A Ladder of Citizen Participation. *Journal of American Planning Association*. 35:4, July 1969, 216–224.
- Arola, Tuija (2002) Vuorovaikutteinen kaavoitus ja kuntalaisten vaikuttaminen. Kansalaisyhteiskunnan suunnittelun ja päätöksenteon kohtaaminen maankäytön suunnittelussa. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Belsky, Jill (2004) Contributions of qualitative research to understanding the politics of community ecotourism. Teoksessa Jenny Phillimore & Lisa Goodson (toim.) *Qualitative Research in Tourism. Ontologies, epistemologies and methodologies*. Routledge, London. 273–291.
- Bäcklund, Pia (2002) Miten kuulla asukasta? Kaupunkitila ja osallisuuden haasteet. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus, Tampere. 141–157.
- Bäcklund, Pia, Häkli, Jouni & Schulman, Harry (2002) Osallisuuden jäljillä. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus, Tampere. 7–17.
- D'Amore, L. (1985) Social and cultural strategies. Teoksessa P.E. Murphy (toim.) *Tourism: A Community Approach*. Methuen, London.
- Goodman, Leo, A. (1961) Snowball Sampling. *The Annals of Mathematical Statistics* 32:1, 148–170.
- Haila, Anne (2002) Suunnittelu ja kaupunkirakentaminen. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus, Tampere. 92 – 109.
- Harju, Pertti (1988) Yhteissuunnittelu asuinalueiden kehittämisessä. Raportti SOFY-projektin kenttäkokeista. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A15. TKK Offset, Espoo.
- Horelli, Liisa & Kukkonen, Heikki (2002) Osallistuminen, ympäristö, vuoropuhelu. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus, Tampere. 243–259.
- Huhtala, Jarmo & Lahtela, Juha (1998) Kyläyhteisön tulevaisuuden yhteissuunnittelu. Lapin ympäristökeskuksen moniste 15. Lapin ympäristökeskus, Rovaniemi.
- Hynönen, Anne (2002) Matkailun alueellinen suunnittelu kestävän kehityksen näkökulmasta. Teoksessa Jarkko Saarinen & Jari Järviluoma (toim.) *Luonto matkailukohteena: virkistystä ja elämyksiä luonnosta*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 866. 135–147.

- Häkli, Jouni (1997) Näkyvä yhteiskunta: kansalaiset ja kaupunkisuunnittelun logiikka. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Vastapaino, Tampere. 37–52.
- Jauhiainen, Jussi & Niemenmaa, Vivi (2006) Alueellinen suunnittelu. Vastapaino, Tampere.
- Karjalainen, Pauli Tapani & Raivo, Petri (1999) Maantieteen maisemia: Johdatus ta kulttuurimaantieteelliseen maisematutkimukseen. Maantieteen laitoksen opetusmoniste no. 27.
- Kettunen, Pekka (2004) Osallistua vai vaikuttaa? Kunnallisan alan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut 39. Kunnallisan alan kehittämissäätiö. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Koskiaho, Briitta (2002) Onko osallisuus vahvaa demokratiaa? Maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisesta. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Gaudeamus. Helsinki. 36–57.
- Kuikka, Nina toim. (2004) Asukaskeskeisiä suunnittelumenetelmiä kylien kehittämiseen. Asu kylässä! -hanke. Nordia Tiedonantoja nro 3/2004. Multiprint, Oulu.
- Lampinen, Seppo, Saarlo, Anna, Vehmas, Anne & Karppinen, Seppo (2003) Osallistuminen eheyttävässä suunnittelussa. Suomen ympäristö 595. Ympäristöministeriö. Alueidenkäytön osasto. Helsinki.
- Lapin liitto (2005) Eläköön Lappi. Lapin maakuntasuunnitelma 2022. Julkaisu A17/2005. Rovaniemi.
- Lapin liitto (2007) Lapin matkailustrategia 2007–2010. Julkaisu A 22/ 2008. Rovaniemi.
- Meriruoho, Anna (2006) Meidän vai ”Tampereen eräilijöiden” luonto? Paikalliset tulkinnat luonnon merkityksistä Ylä-Lapin metsäkiistassa. Pro gradu –tutkielma. Matkailututkimus, luontomatkailun suuntautumisvaihtoehto. Lapin yliopisto.
- Mettiäinen, Ilona (2007) Tunturinlaidan kylästä matkailukeskukseksi. Paikallisten toimijoiden näkemyksiä Ylläksen ja Levin matkailukeskusten kehittymisestä ja vuorovaikutteisesta suunnittelusta. Matkailualueet maisemalaboratorioina – Työvälineitä kestävä matkailun edistämiseen (LANDSCAPE LAB) -hanke. Arktinen keskus. Lapin yliopisto. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.
- Mettiäinen, Ilona (2008) Development Strategy for Cross-Border Tourism 2015. Southern Finnish Lapland – Southern Kola, Russia. LapKola2 – Development of Cross-Border Tourism Business in Lapland and Southern Kola Region – project. Finnarents. Rovaniemi.

- Mäntysalo, Raine & Nyman, Kaj (2002) Osallisuuslaboratorio. Kokemuksia vuorovaikutteisen maankäytön suunnittelun koulutusprojekteista. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) Osalliset ja osaat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Gaudeamus, Tampere. 260–279.
- Nordin, Sara (2005) *Tourism of Tomorrow – Travel Trends and Forces of Change*. U 2005:27. European Tourism Research Institute ETOUR. <http://www.miun.se/upload/Etour/Publikationer/Utreddningsserien/U200527.pdf>. Luettu 10.6.2008.
- Painter, Joseph (ei vl.) Luento Maantieteen päivillä Tampereella 8.11.2003.
- Paldanius, Jari (1997) Vuorovaikutteisen suunnittelun kokemuksia Suomessa. Suomen ympäristö 107. Edita, Helsinki.
- Pelkonen, Juha & Tyrväinen, Liisa (2005) Kaupunkivieraluideiden koetut arvot ja merkitys asukkaalle Länsi-Vantaalla. Helsingin yliopisto, Metsäekologian laitos.
- Phillimore, Jenny & Goodson, Lisa (2004) Progress in qualitative research in tourism: epistemology, ontology and methodology. Teoksessa Jenny Phillimore & Lisa Goodson (toim.) *Qualitative Research in Tourism. Ontologies, epistemologies and methodologies*. Routledge, London. 3–29.
- Puustinen, Sari (2002) Suunnittelijat yleisen edun takaajina. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus, Tampere. 218–242.
- Päivänen, Jani, Kurki & Virrankoski, (2002) Parempaan kaupunginosaan. Aluefoorumi kehittämisen menetelmänä. Suomen ympäristö 589. Ympäristöministeriö. Alueidenkäytön osasto. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Ramm-Schmidt, Marja (2006) Kaivosvaltaus peruutettu. [http://www.yyry.fi/Ylläksen Ystävät ry:n kotisivu](http://www.yyry.fi/Ylläksen_Ystävät_ry:n_kotisivu) 27.04.2006. Luettu 10.06.2008.
- Rauhala, Eveliina (1994) Pallas-Ounastunturin kansallispuiston vaikutuksia paikallislinkkeihin. Julkaisematon opinnäytetyö.
- Roininen, Janne, Horelli, Liisa & Wallin, Sirkku (2003) Osallistuminen ja vuorovaikutus kaavoituksessa. Seurannan ja arvioinnin viitekehys ja menetelmät. Suomen ympäristö 664. Ympäristöministeriö. Alueidenkäytön osasto. Helsinki.
- Salmikangas, Anna-Katriina (1998) Osallisuus suomalaisessa yhteiskunnassa –kokemuksia osallisuushankkeista. Sisäasiainministeriö. Osallisuushanke. Helsinki.
- Sassi, Sinikka (2002) Kulttuurinen identiteetti ja osallisuus. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus. Helsinki. 58–74.

- Senge, Peter M. (1994) *The fifth discipline. The art and practice of the learning organization.* Currency Doubleay, New York.
- Sisäasiainministeriö (2006) *Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon.* Saaristoasiain neuvottelukunta. Suunnittelukeskus Oy, Helsinki.
- Sorsa, Riikka (2002) *Matkailun suhde ympäristöön: Kolin alueen yritykset kestävä matkailun toimeenpanijoina.* Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 883. Rovaniemen tutkimusasema, Rovaniemi.
- Staffans, Aija (2002) *Kilpailu tiedosta kiristyy. Supertyypit eletyn kaupungin tulkeina.* Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa.* Gaudeamus, Tampere. 180–199.
- Staffans, Aija (2004) *Vaikuttavat asukkaat. Vuorovaikutus ja paikallinen tieto kaupunkisuunnittelun haasteina.* Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutusjulkaisuja A 29, Espoo.
- Tulkki, Katri & Vehmas, Anne (2007) *Osallistuminen yleis- ja asemakaavoituksessa. Ympäristöhallinnon ohjeita 1/2007.* Edita Prima, Helsinki.
- Taylor, George & Davis, Diane (1997) *The Community Show: A Mythology of Resident Responsive Tourism.* Teoksessa Michael J. Stabler (toim.). *Tourism & Sustainability. Principles to Practice.* CAB International, Wallingford. 323–333.
- Tuulentie, Seija (2005) *Paikallisten osallisuus kestävä matkailun suunnittelussa – esimerkkinä Inari.* Teoksessa Tuulentie, Seija & Jarkko Saarinen (toim.). *Kestävät käytännöt matkailun suunnittelussa ja kehittämisessä.* Metlan työraportteja 20. 28–34.
- Tuulentie, Seija (2007) *Settled Tourists: Second Homes as a Part of Tourist Life Stories.* *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 7:3, 281–300.
- Uusitalo, Marja & Mettiäinen, Ilona toim. (2006) *Ylläksen maisemanhoitosuunnitelma – Ylläsjärven ja Äkäslompolon kyläläisten näkemykset.* Matkailualueet maisemalaboratoriona – Työvälineitä kestävä matkailun edistämiseen (LANDSCAPE LAB) -hanke, moniste.
- Uusitalo, Marja & Mettiäinen, Ilona (2007) *Matkailun kestävyys edistäminen lainsäädännöllä.* Teoksessa Marja Uusitalo, Pertti Sarala & Jukka Jokimäki (toim.) *Maisemalähtöinen maankäytönsuunnittelu luontomatkailemisen keskuksissa.* Arktisen keskuksen tiedotteita 49. Painatuskeskus Finland. Rovaniemi.
- Uusitalo, Marja, Sarala, Pertti & Tuulentie, Seija (toim.) (2006) *Elävä matkailumaisema – Ounasselän tunturiseudun sekä Ylläksen ja Levin maisemaselvitys.* Metlan työraportteja 33.

- Valkonen, Jarno (2003) Lapin luontopolitiikka. Analyysi vuosien 1946–2000 julkisesta keskustelusta. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 284. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Juvenes Printe Tampereen Yliopistopaino Oy. Tampere.
- Van der Linde, Daan, Myatt-Hirvonen, Outi & Salminen, Pekka (2007) VET Assessment and Core Skills Analysis Synthesis Report. P. Teoksessa Heikki Mäkinen (toim.) Enhancing Training on Collaborative Planning of Natural Resources Management. Reports of Finnish Environment Institute 26 / 2007. Finnish Environment Centre. Edita, Helsinki. 7–50.
- Verbole, Alenka (2000) Actors, Discourses and Interfaces of Rural Tourism Development at the Local Community Level in Slovenia: Social and Political Dimensions of the Rural Tourism Development Process. Journal of Sustainable Tourism 8:6.
- Vuoropuheluopas (1997) Tielaitoksen selvityksiä 14/1997.
- Wall, Geoffrey & Mathieson, Alister (2006) Tourism. Change, impacts and opportunities. Pearson, Harlow.
- Wallenius, Pauli (2001) Osallistava strateginen suunnittelu julkisten luonnonvarojen hoidossa. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 41. Metsähallitus, Vantaa.
- Ympäristöministeriö. 2004. Osallistuminen yleis- ja asemakaavoituksessa. Opasluonnos 23.11.2004. www.ymparisto.fi. Luettu 18.12.2008.

Eri maankäyttömuotojen yhteensovittaminen matkailualueiden suunnittelussa⁸

Tarja Outila

Lapin matkailustrategian (Lapin liitto 2007) mukainen ennuste matkailun kasvusta on huima: vuoteen 2010 mennessä Lapin matkailukeskuksissa rekisteröityjen yöpymisten odotetaan kasvavan kokonaisuudessa 5,3 %:lla vuoden 2006 tilanteesta. Ulkomaisten matkailijoiden yöpymiset kasvaisivat kahdeksalla prosentilla ja kotimaisten matkailijoiden neljällä prosentilla. Vuonna 2010 Lapin keskeisissä matkailukeskuksissa olisi siten arviolta 2,6 miljoonaa rekisteröityä yöpymistä, eli 1,5 miljoonaa kotimaisen ja 1,1 miljoonaa ulkomaisen matkailijan yöpymistä.

Lapissa matkailu on muuttunut vapaa-ajan teollisuudeksi. Vapaa-ajan teollisuusympäristö rakentuu luonnonympäristön ja matkailua varten rakennetun yhdyskunnan vuorovaikutuksen varaan. Matkailualueiden ja -keskusten kasvua tulee ohjata ja hallita, jotta laatu, turvallisuus ja viihtyisyys sekä alueiden vetovoimaisuus säilyisivät. Ennakoiva maankäytön ohjaus on välttämätöntä. Maankäyttö- ja rakennuslain mukainen vuorovaikutusta sekä vaikutusten arviointia korostava kaavoitusprosessi on keskeinen ja välttämätön keino intressien yhteensovittamisessa. Kaava onkin sopimus tulevasta maankäytön kehityksestä. Lapissa matkailukeskusten maankäytön tulevaisuudesta sopiminen on tullut entistä haastavammaksi ja moniulotteisemmaksi.

Luon tässä artikkelissa katsauksen maankäytön oikeudelliseen sääntelyyn ja sen vaikutuksiin matkailukeskusten suunnitteluun.

8 Tätä artikkelia ovat kommentoineet kirjoitusvaiheessa suunnittelujohtaja Voitto Tiensuu Lapin liitosta ja tutkija Seija Tuulentie Metsäntutkimuslaitokselta.

Erityisesti tarkastelen vuosituhanen vaihteen maankäyttö- ja rakennuslain vaikutuksia suunnitteluprosessiin ja vuorovaikutuskäytäntöihin.

Maankäytön ohjausjärjestelmä

Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) tuli voimaan 1.1.2000 ja samalla kumoutui vuonna 1958 voimaan tullut rakennuslaki. Maankäytön suunnittelua ja rakentamista ohjaamaan laaditulla lailla muun muassa lisättiin kunnan vastuuta ja valtaa päättää maankäytön kysymyksistä, selkeytettiin kaavahierarkiaa, selkeytettiin osallisen vaikutusmahdollisuuksia ja muutettiin muutoksenhakuun liittyviä säädöksiä. Rakentamisen ohjaukseen liittyvää säädöskokoelmaa tarkistettiin myös kokonaisuutena. Kaiken kaikkiaan kokonaisuutta selkeytettiin perustellusti.

Suomen perustuslaki (731/1999) määrittelee ihmisten perusoikeudet. Maankäytön kysymyksissä keskeiset perusoikeudet, kuten omaisuuden suoja, määritellään perustuslain säädöksissä 15 § ja 20 §. Perustuslain 20 § määrittelee yksilön vastuun suhteessa ympäristöön seuraavasti:

Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille.

Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöönsä koskevaan päätöksentekoon.

Perustuslaki turvaa ympäristöön liittyvät perusoikeudet ja toisaalta velvoitteet. Perustuslain 20 § määrittää esimerkiksi vastuut, muttei erittele, miten näitä vastuusuhteita tulisi toteuttaa.

Maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL) määrittää tarkemmin osallistumisen ja päätöksenteon maankäyttöön ja rakentamiseen liittyvissä asioissa. Maankäytön ohjausjärjestelmä ja sitä ohjaava MRL on varsin hyvä kokonaisuus, muttei suinkaan helposti

omaksuttava. Ympäristölainsäädäntöön liittyvät normit ovat niin sanottuja joustavia normeja, joissa tulkinta sekä jo hyväksytyt oikeuseriaatteet ovat merkityksellisiä oikeusharkinnassa. Lisäksi MRL liittyy muihin ympäristölakeihin, ja erityisesti luonnonsuojelulaki on läpileikkaava MRL:n prosesseissa.

Maankäytön ohjauksen näkökulmasta on tarpeen nostaa esille MRL:n keskeiset käsitteet ja säädökset, joiden ymmärtäminen on hyvän vuorovaikutuksen ja vaikuttamisen sekä maankäytön suunnittelun perusta. Alueiden käytön tavoitteet avataan MRL 1 §:ssä ja samalla kuvataan koko MRL:n tarkoitus selkeästi:

Tämän lain tavoitteena on järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävää kehitystä.

Tavoitteena on myös turvata jokaisen osallistumismahdollisuus asioiden valmisteluun, suunnittelun laatu ja vuorovaikutteisuus, asiantuntemuksen monipuolisuus sekä avoin tiedottaminen käsiteltävinä olevissa asioissa.

Maankäyttö- ja rakennuslain 5 §, joka määrittää alueidenkäytön suunnittelun tavoitteet, yksilöi edellä kuvatun tarkemmin ja määrittää ne tavoitteet, joita puolestaan eri kaavatasojen sisältövaatimusten tulee noudattaa. MRL 5 §:n 1 momentti esittää selkeästi kaavoituksen periaatteet eli vuorovaikutukseen ja riittävään vaikutusten arviointiin perustuvan suunnitteluprosessin. Maankäytön ohjauksen näkökulmasta tavoitteilla ei ole samanlaista asemaa kuten eri kaavamuuotojen sisältövaatimuksilla.

MRL:n mukainen kaavahierarkia (taulukko 1) perustuu rakentamiseen, jossa yleisempi ja epätarkempi kaavataso ohjaa yksityiskohtaisempaa kaavatasoa. Yksityiskohtaisempi kaavataso tarkentaa yleisemmän kaavatason sisältöä sekä oikeusvaikutusten että aluevarausten eli maankäytön osalta. Kullekin eri kaavatasolle on erikseen määritelty sisältövaatimukset, joiden tulee toteutua, jotta kyseinen kaavamuuoto ylipäätään saa oikeusvaikutuksensa. Oh-

jausvaikutuksesta johtuen yleispiirteisemmät kaavat tulisi hyvän suunnittelukäytännön mukaisesti laatia ennen yksityiskohtaisempia kaavamuotoja, mutta tämä ei suinkaan ole käytännössä aina tilanne, eikä se ole aina tarpeenkaan. On mahdollista, että eri kaavamuotoja laaditaan rinnakkain tai yksityiskohtaisempi kaava laaditaan ennen yleisempää kaavaa.

Taulukko 1. Maankäyttö- ja rakennuslain mukainen kaavahierarkia.

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet	Kaavamuoto	Laatija	Suunnittelualue	Hyväksyminen, vahvistaminen
	Maakuntakaava Maakuntasuunnitelma Maakuntaohjelma	Maakunnan liitto	Useamman kuin yhden kunnan alue	Maakunnan liiton valtuusto hyväksyy. YM vahvistaa
	Kahden tai useamman kunnan yhteinen yleiskaava	Maakunnan liitto, tai kuntayhtymä, tai muu yhteinen toimielin	Vähintään kahden kunnan alue	Hyväksyy sama toimielin kuin laatii. YM vahvistaa
	Yleiskaava	Kunta	Koko kunta, kunnan osa-alue tai muu maankäyttöön liittyvä kokonaisuus (vaihekaava)	Kunnanvaltuusto hyväksyy, ei vahvistamista
	Asemakaava	Kunta	Kunnan osa	Kunnanvaltuusto, kunnanhallitus tai ltk (muu kuin merkittävä asemakaava), ei vahvistamista

Valtioneuvosto päätti vuoden 2000 lopulla maankäyttö- ja rakennuslain 22 §:n mukaisista valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista (VAT), jotka päivitettiin vuonna 2008. MRL 24 § 1 momentin mukaisesti valtion viranomaisella on erityinen velvollisuus ottaa huomioon valtakunnalliset alueiden käyttötavoitteet ja edistää niiden toteuttamista. Myös maakunnan suunnittelussa ja muussa kaavoituksessa on edistettävä tavoitteiden huomioonottamista ja huolehdittava niiden toteuttamisesta. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet jaetaan kuuteen pääryhmään (taulukko 2) ja kussakin pääryhmässä voi olla yleistavoitteita ja erityistavoitteita, joiden oikeudellinen asema määräytyy kaavamuodon mukaisesti.

Taulukko 2. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet.

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet
1. Toimiva aluerakenne
2. Eheytyvä yhdyskuntarakenne ja elinympäristön laatu
3. Kulttuuri- ja luonnonperintö, virkistyskäyttö ja luonnonvarat
4. Toimivat yhteysverkot ja energiahuolto
5. Helsingin seudun erityiskysymykset
6. Luonto- ja kulttuuriympäristöinä erityiset kokonaisuudet

Merkittävä osa näistä tavoitteista kohdistuu maakuntakaavoitukseen ja kuntakaavoissa valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet saavat oikeudellisen asemansa ensisijaisesti maakuntakaavoituksen kautta. Erityistavoitteet voivat koskea myös kuntakaavoitusta tai muuta maankäytön ohjausta. (Ympäristöopas n:o 5, 42).

Maankäyttö- ja rakennuslain selvitystarvetta koskevan 9 §:n merkitys on keskeinen, sillä se ohjaa kaavaprosessia ja antaa perusteet sisältövaatimusten arvioinnille. MRL 9 § määrittää yksiselitteisesti kaavaprosessia koskevat selvitystarpeen ja vaikutusten arvioinnin seuraavasti:

Kaavan tulee perustua riittäviin tutkimuksiin ja selvityksiin. Kaavaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin selvitettävä suunnitelman ja tarkasteltavien vaihtoehtojen toteuttamisen ympäristövaikutukset, mukaan lukien yhdyskuntataloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja muut vaikutukset. Selvitykset on tehtävä koko siltä alueelta, jolla kaavalla voidaan arvioida olevan olennaisia vaikutuksia.

Kaavan sisältövaatimuksia ei pääsääntöisesti voida arvioida, ellei kaavaa ole laadittu riittävien selvitysten ja tutkimusten varaan ja ellei esitettyjen ratkaisujen vaikutuksia ole arvioitu. Nykyistä maankäytön suunnittelua ohjaamaan tuleekin laatia MRL 63 §:n mukaisesti osallistumis- ja arviointisuunnitelma (OAS), jossa esitetään hanke, kaavoituksen lähtökohdat sekä osallistumis- ja vuorovaikutusmenettely. Osallisten eli maanomistajien ja niiden, joiden asumiseen, työntekoon tai muihin oloihin kaava

saattaa huomattavasti vaikuttaa, sekä viranomaisten ja yhteisöjen, joiden toimialaa suunnittelussa käsitellään, tulee MRL 62 §:n mukaisesti saada tietoa ja pystyä osallistumaan kaavoitukseen.

Eri kaavatasoilla annettavien määräysten oikeus- ja sisältövaatimukset määritellään maankäyttö- ja rakennuslain eri pykälissä (taulukko 3). Maakuntakaavan oikeusvaikutukset määritellään MRL 32 §:n ja sisältövaatimukset MRL 28 §:n mukaisesti. Yleiskaavan oikeusvaikutuksista säädetään MRL 42 §:ssä ja sisältövaatimuksista MRL 39 §:ssä. Asemakaavan oikeusvaikutukset määritellään MRL 58 §:ssä ja sisältövaatimuksista MRL 54 §:ssä. Kaava pitää esittää kartalla ja kaavaratkaisun ohjaamiseksi voidaan kaavakartalla antaa määräyksiä. Kun otetaan huomioon kaavoituksen tehtävä, eli erilaisten intressien ja maankäyttömuotojen yhteensovittaminen, tulee erityisen huolellisesti selvittää ja osoittaa kaavamääräysten perusteet ja oikeusvaikutukset. Kaavamääräykset voivat olla luonteeltaan ehdottomia tai ehdollisia ja niillä voidaan edellyttää myös MRL:n mukaisten lupajärjestelmien käyttöä tai antaa ohjeita suunnittelua koskien.

Taulukko 3. Eri kaavatasoilla annettavia määräyksiä.

Kaavamuoto	Säädös	Määräys
Maakuntakaava	MRL 30 §	Maakuntakaavamääräys Suojelumääräys
	MRL 33 §	Rakentamisrajoitus
Yleiskaava	MRL 41 § 1 mom	Yleiskaavamääräys
	MRL 41 § 2 mom	Suojelumääräys
Yleiskaava	MRL 43 § 1 mom	Ehdollinen rakentamisrajoitus
	MRL 43 § 2 mom	Ehdoton rakentamisrajoitus Toimenpiderajoitus
	MRL 43 § 3 mom	Määräaikainen rakentamisrajoitus
	MRL 44 §	Yleiskaavan käyttö rakennusluvan perusteena (MRL 72 §, 137 §)
Asemakaava	MRL 57 § 1 mom	Asemakaavamääräykset
	MRL 57 § 2 mom	Suojelumääräykset
	MRL 58 § 1 mom	Rakentamisrajoitus

Kaavoituksessa on tavoitteena saada aikaan maankäyttöön liittyviä velvoitteita ja oikeuksia sekä suosituksia ohjaava kaavakartta, joka on oikeudellisesti sitova sopimus tulevasta maankäytön kehityksestä. Maankäyttöä ei voida ratkaista yhden intressiryhmän etujen näkökulmasta, vaan kaavaratkaisun on perustuttava kokonaisuuteen, jossa eri toimijoiden, osallisten ja elinkeinojen tarpeet ja kaavan tavoitteet huomioidaan. Kaavoituksessa tulee huomioida ympäristön arvot sekä suunnittelukohte toiminnallisena kokonaisuutena. Niinpä onkin ymmärrettävää, että kaavoitus herättää keskustelua, ristiriitoja ja joskus jopa epäoikeudenmukaisuuden tunnetta.

Matkailu maankäyttökysymyksenä

Lapin matkailussa maankäytön ja rakentamisen kasvu on ollut voimakkainta erityisesti tunturialueiden matkailukeskuksissa. Tunturikeskukset ovat historiallisen kehityskaarensa kautta vakiinnuttaneet matkailullisen asemansa. Perinteisistä tunturimajoista ja pienimuotoisista matkailurakennelmista suuriksi matkailukaupungeiksi kasvaneet epätyypilliset taajamat tukeutuvat pääasiassa luonnonympäristön vetovoimaisuuteen. Lapin matkailukeskuksista Ylläs, Olos, Salla, Pyhä-Luosto ja Saariselkä sijoittuvat kansallispuistojen, luonnonpuistojen tai muiden suojelualueiden välittömään läheisyyteen, kun taas Levillä ja Suomotunturilla on jouduttu turvaamaan riittävät luonnonarvot sekä virkistysalueiden laajuus erityisesti matkailukeskuksiin liittyvän kaavoituksen yhteydessä.

Matkailukeskukset muodostavat merkittävän aluerakenteellisen kokonaisuuden. Lapissa ja muiden matkailukeskusten maaseutumaisilla sijaintialueilla aluerakenne ei siis perustu yksinomaan kaupunkien, kuntakeskusten ja kylien muodostamaan verkostoon, vaan matkailukeskukset muodostavat keskeisen verkoston ja ovat aivan omanlaisiaan toiminnallisia kokonaisuuksia.

Matkailukeskukset ovat yritystoiminnan, työpaikkojen ja väestön keskittymiä syrjäisellä maaseudulla, mikä kasvattaa alueel-

lisiä kehityseroja. Kaupunkimaisina keskuksina ne ovat eräänlaisia enklaveja eli erillisalueita (Kauppila 2008). Lapissa Levi, Ylläs, Olos ja Pallas muodostavat suurimman matkailukeskuskonaisuuden. Etenkin Levi ja Ylläs toimivat tosin myös itsenäisesti vahvasti kasvavina keskuksina. Saariselkä muodostaa Ivalon kuntakeskuksen kanssa toiminnallisen kokonaisuuden. Itä-Lapin ja Koillismaan keskeinen matkailukeskittymä on syntynyt Sallasta ja Suomusta yhdessä Kemijärven kaupungin ja Rukan.

Ympäristöministeriö (2006) kuvaa Pohjois-Suomen merkitystä Suomen aluerakenteessa seuraavasti:

Pohjois-Suomen olosuhteissa painottuu alueen erikokoisten ja -tyyppisten keskusten, etenkin matkailukeskusten merkitys palvelujen turvaajana, mutta myös tarve keskusten verkottumiseen ja työnjakoon. (Ympäristöministeriö 2006, 24).

Lapin matkailukeskittymien rooli tunnistetaan toimentulon lähteenä ja palvelujen turvaajana. Talvimatkailun toimintamahdollisuuksien ennustetaan säilyvän pisimpään ilmastonmuutoksen aikana juuri Lapissa (Ympäristöministeriö 2006, 36). Sen sijaan Lappiin ei osoiteta merkittäviä infrastruktuurin keskittymiä tai aluekeskittymiä.

Maankäytön kannalta on tärkeää tunnistaa, millaiset kehitysnäkymät matkailukeskuksella on. Matkailuun liittyvässä tutkimuksessa on selvitetty matkailukeskuksen elinkaarta ja erilaisen kehitysimpulssien vaikutusta kehitystrendeihin (Butler [1980] 2006; Kuva 3.). Vetovoima, kysyntä ja tarjonta sekä keskuksen koko kehittyvät matkailukeskuksen sen elinkaaren eri vaiheissa saamien kehitysimpulssien mukaisesti.

Maankäytön tavoitteet tulee tarkistaa ennakoivasti ja maankäytön suunnittelu tulee ajoittaa huomattavasti konkreettisia toimenpiteitä varhaisemmaksi. Samalla tulee tiedostaa mahdolliset tulevat kasvuimpulssit. Matkailukeskusten kasvuimpulssien frekvenssit lyhenevät, mikä merkitsee sitä, että eri kaavamuuotojen elinkaaret lyhenevät. Kaavat toteutuvat tai vanhenevat aikaisempaanopeammin. Näin on käynyt esimerkiksi Inarin kunnassa Saari-

selän matkailukeskuksessa, jossa vuonna 2004 kunnanvaltuuston hyväksymä yleiskaava on todettiin jo neljä vuotta myöhemmin vanhentuneeksi. Tunturikylämäinen kehitys ei enää vastannut tulevaa kehityskuvaa, vaan Inarin kunta käynnisti yleiskaavan päivittämiseen johtavan kansainvälisen arkkitehtuuri-ideakilpailun.

Matkailukeskukset maakuntakaavoituksessa

Lapin matkailukeskukset ovat löytäneet paikkansa aluerakenteessa, eikä uusia keskuksia ole tarkoituksenmukaista perustaa. Suunnitelmien mukaan olemassa olevat matkailukeskukset kehittyvät kansainvälisemmiksi ja laajentuvat (Lapin liitto 2007). Maakuntakaavoituksella ratkaistaan seudullisesti tärkeät maankäyttöperiaatteet ja yhteystarpeet sekä verkostot. Nykyiset matkailukeskukset on osoitettu maakuntakaavoissa kaavamerkintäkoosteilla, sillä pelkästään matkailukeskusta kuvaavaa kaavamääräystä tai aluevarausmerkintää ei ole.

Maakuntakaavoitus etenee seutukunnittain. Maakuntakaavan merkitystä suunnittelujärjestelmässä kuvaa taulukko 4.

Taulukko 4. Maakuntakaava osana suunnittelujärjestelmää.

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (VAT)	Maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL)	Aluekehityslaki (AKL)
	Maakuntasuunnitelma (MRL) <ul style="list-style-type: none"> - Keskeiset kehittämistavoitteet - Toiminta ja alueiden käyttö - Pitkä tähtäys - Joustava, nopeasti reagoiva, määrääjain tarkistettava - Laajapohjainen valmistelu 	
Maakuntakaava (MRL) <ul style="list-style-type: none"> - Aluevaraukset - Alueiden käytön periaatteet - Yhteydet - Pitkä tähtäys - Oikeusvaikutukset 		Maakuntaohjelma (AKL) <ul style="list-style-type: none"> - Alueellinen kehittämissuunnitelma - Toiminnallinen - Kehittämishankkeita - Keskkipitkä ja lyhyt tähtäys
Kuntakaavoitus <ul style="list-style-type: none"> - Yleiskaavat - Asemakaavat 		

Maakuntakaava on ohjeena laadittaessa ja muutettaessa yleis- ja asemakaavaa tai ryhdyttäessä muuten toimenpiteisiin alueiden käytön järjestämiseksi. Sen lisäksi viranomaisten on alueidenkäyttöä koskevia toimenpiteitä suunnitellessaan ja niiden toteuttamisesta päättäessään otettava maakuntakaava huomioon, pyrittävä *edistämään* kaavan toteuttamista ja katsottava, ettei vaikeuteta kaavan toteuttamista.

Maakuntakaava ei ole voimassa oikeusvaikutteisen yleiskaavan eikä asemakaavan alueella muutoin kuin kaavojen muuttamista koskevan vaikutuksen osalta. Maakuntakaavasta seuraa rakentamisrajoitus virkistys- tai suojelualueeksi taikka liikenteen tai teknisen huollon verkostoja varten osoitetuilla alueilla (MRL 32 §, 33 §).

Maakuntakaavan sisältövaatimukset määrittellään maankäyttö- ja rakennuslain 28 §:ssä. Seudulliset suunnittelukysymykset yhteen sovittavana kaavamuotona maakuntakaavassa tulee ottaa huomioon muun muassa valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, maakunnan oloista johtuvat erityistarpeet, maakunnan tarkoituksenmukainen alue- ja yhdyskuntarakenne, alueiden käytön ekologinen kestävyys sekä maakunnan elinkeinoelämän toimintaedellytykset (Tiensuu 2008). Myös maiseman, luonnonarvojen ja kulttuuriperinnön vaaliminen ja virkistykseen soveltuvien alueiden riittävydestä huolehtiminen ovat maakuntakaavan tehtäviä.

Maakuntakaava toteuttaa osaltaan maakuntasuunnitelmaa, joka on pitkän tähtäimen kehittämissasiakirja. Siinä toiminnallinen kehittäminen yhdistyy aluerakennetavoitteisiin. Lapin maakuntasuunnitelmassa matkailu on yksi kärkialoista ja matkailukeskuksia pidetään aluekehitystä ja -rakennetta tasapainottavana tekijänä. (Tiensuu 2008.) Maakuntaohjelma puolestaan on maakuntakaavaan verrattava toiminnallinen kehittämissasiakirja, jossa määritetään kehittämisen painopisteet ja kärkihankkeet sekä rahoitussuunnitelma. Vuosittain laadittavassa toteuttamissuunnitelmassa matkailun kehittäminen täsmentyy esimerkiksi liikenne- ja infrastruktuurihankkeiksi sekä yritysyrityshankkeiden kehittämiseen (Tiensuu 2008).

Maakuntakaavoituksessa toteutetaan myös muita strategioita ja ohjelmia, kuten matkailustrategiaa, jossa määritetään matkailun kehittämisen päämäärä, tavoitteet ja isot linjanvedot. Strategia ohjaa julkisen rahoituksen suuntaamista koordinoitusti (Tiensuu 2008).

Esimerkkinä Tunturi-Lapin maakuntakaava

Tunturi-Lapin alue on matkailullisesti erityisen merkittävä alue. Se käsittää Enontekiön, Kittilän, Kolarin ja Muonion kunnat, joiden alueella sijaitsevat kaikki Suomen suurtunturit ja valtaosa muista tuntureista. Alueella kirjattiin vuonna 2006 yli 800 000 rekisteröityä matkailijayöpymistä (Lapin liitto 2007) ja rekisteröimättömät yöpymiset vähintään kaksinkertaistavat luvun. Tunturi-Lapin maakuntakaavan laatiminen perustuu MRL 9 §:n mukaisesti selvityksiin ja tutkimuksiin sekä vaikutusten arviointiin. Samoin maakuntakaavaa on laadittu MRL 62 §:n mukaisessa vuorovaikutusprosessissa (taulukko 5).

Taulukko 5. *Tunturi-Lapin maakuntakaavoituksessa järjestetty vuorovaikutus. (Tiensuu 2008)*

Vuorovaikutus
<ul style="list-style-type: none"> • työohjelma ja osallistumis- ja arviointisuunnitelma (OAS), neuvotteluesitys AYK:lle • tavoitteet • selvitykset • luonnokset, vaihtoehtoja, vaikutusten arviointeja • ohjausryhmä (viranomaisten ja kuntien edustajat), työryhmät (intressiryhmät): liikenne, maisema ja metsien monikäyttö • neuvottelut eturyhmien kanssa: matkailu, metsätalous, poronhoito, maaseutuelinkeinot, liikenne ja pelastus, luonnonsuojelu • yleiset tiedotustilaisuudet • käsittely liiton hallituksessa • valmisteluaineisto lausunnoilla ja nähtävillä, mielipiteet • palautteen käsittely (ohjausryhmässä, hallituksessa) • kaavaehdotuksen valmistelu • ehdotuksen käsittely hallituksessa • ehdotus lausunnoilla ja nähtävillä, muistutukset • palautteen käsittely ja ehdotuksen viimeistely • käsittely maakuntavaltuustossa, valitusmahdollisuus YM:lle • vahvistaminen YM:ssä tai VN:ssä, jatkovalitusmahdollisuus KHO:lle

Vuorovaikutuksen ja selvitysten perusteella on laadittu Tunturi-Lapin maakuntakaavaluonnos (Lapin liitto 2008), jossa matkailukeskusten alueet ja niitä ympäröivät alueet on osoitettu muun muassa merkinnöillä vm, joka tarkoittaa matkailun vetovoima-alueita sekä retkeilyn ja virkistyskehittämisen kohdealueita. Ma-merkinnällä on osoitettu kulttuuriympäristön ja maiseman vaalimisen kannalta tärkeitä alueita. RM-merkintä puolestaan tarkoittaa matkailupalvelujen aluetta. Maa- ja metsätalousvaltaisella alueella on otettu käyttöön MU-merkintä, joka tarkoittaa, että alueella on pääkäyttömuodon lisäksi erityistä ulkoilun ohjaamistarvetta. Moottorikelkkareitit ja ulkoilureitit on merkitty erikseen.

Maakuntakaavaluonnoksessa on erityisesti haettu paikallisista oloista lähteviä ratkaisuja matkailun ja muun maankäytön intressien yhteensovittamiseksi. Tunturi-Lapin maakuntakaavalle on asetettu erityisiä odotuksia metsätalouden ja matkailun intressien sovittamiseksi. Luonnoksessa ratkaisuja on haettu muun muassa kaavamääräysten avulla (taulukko 6).

Taulukko 6. *Tunturi-Lapin maakuntakaavaluonnoksen matkailuympäristöä ohjaavia kaavamääryksiä.*

Kaavamääräys	Selite:
mv Matkailun vetovoima-alue, matkailun ja virkistyskehittämisen kohdealue	Aluetta tulee kehittää matkailukeskusten, maaseutumatkailun, palvelujen ja reitistöjen yhteistoiminnallisena kokonaisuutena alueen pääkäyttötarkoitusten kanssa yhteen sopivalla tavalla
V Virkistysalue	Alueen virkistys-, maisema- ja luontoarvot huomioon ottaen metsätalous on sallittua. (Tunturi-Lapin luonnos) Alueelle voidaan suunnitella sijoitettavaksi luontoon ja maisemaan sopivalla tavalla retkeilyn ja ohjelmopalvelujen tukikohtia. Suunniteltavien tukikohtien tulee olla ympäristövaikutuksiltaan vähäisiä. (T-L:n luonnos)
MU Maa- ja metsätalousvaltainen alue, jolla on erityistä ulkoilun ohjaamistarvetta	Hakkuut tulee suunnitella maisemakuva huomioon ottaen siten, että ulkoilureittien varrella ja virkistyskäytön tukikohtien läheisyydessä turvataan riittävä maiseman peitteisyys. (T-L:n luonnos)

Yleis- ja asemakaavoitus matkailurakentamisen ohjaamisessa

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan kunta vastaa yleiskaavoituksesta ja asemakaavoituksesta. Matkailukeskusten osalta yleiskaavoitus on selvästi lisääntynyt. Edellisen matkailurakentamisen nousukauden aikana 1980–1990-luvuilla ei ollut samanlaista yleiskaavavarantoa matkailurakentamista ohjaamaan kuin 2000-luvun matkailurakentamisen tukena on. Viimeisen viiden vuoden aikana on laadittu tai päivitetty matkailukeskusten yleiskaavoja Kolarissa (Ylläs), Muoniossa (Olos), Sodankylässä ja Pelkosenniemellä (Pyhä-Luosto), Sallassa (Sallatunturi), Sodankylässä ja Inarissa (Saariselkä) sekä Kittilässä (Levi). Ylläksen yleiskaavalla tavoitellaan vuonna 2040 yli 50 000 vuodepaikkaa ja Levin ympäristön yleiskaavan mukaisesti vuonna 2020 tavoitellaan 36 000 vuodepaikkaa. Pyhätunturin alueelle laaditussa yleiskaavassa tavoitellaan 34 000 vuodepaikan kokonaismäärää, mikä on noin kymmenkertainen nykyiseen verrattuna.

Rakennuslain mukaiset rantakaavat tai rakennuskaavat ovat olleet kaavoituksen perustana. Maankäyttö- ja rakennuslain muutos aiheutti sen, että nykyisen lainsäädännön mukaisesti kaavat ovat asemakaavoja, vaikka eivät vastaakaan MRL:n mukaista asema- ja ranta-asemakaavaa. Matkailukeskuksissa joudutaan päivittämään vanhoja rakennuskaavoja asemakaavoiksi ja erityisen tärkeää onkin päivittää keskeisten alueiden ranta-asemakaavat asemakaavoiksi. Kaavamoduot ovat vielä osin liikaakin sekoittuneet, mutta asemakaavoitus on selvästi ensisijainen yksityiskohtainen kaava suurimmissa keskuksissa. Esimerkiksi Levillä Sirkan kylällä on yli 60 asemakaavaa. Tunturikeskuksiin laadittavissa yleis- ja asemakaavoissa on pyritty tarkastelemaan laajempaa suunnitelmallista kokonaisuutta.

Kuntakaavoissa ei ole tavoitteena ratkaista uusien matkailukeskusten syntymistä, sillä laajat kokonaisuudet tulee osoittaa maakuntakaavassa. Maakuntakaava ohjaa yleiskaavoitusta ja yleiskaavan puuttuessa suoraan asemakaavoitusta. Yleiskaavalla ratkaistaan MRL 35 §:n 1 momentin mukaisesti maakuntakaavaa

tarkentaen kunnan tai sen osan yhdyskuntarakenteen ja maankäytön yleispiirteinen ohjaaminen ja toimintojen yhteen sovittaminen. Yleiskaava voidaan laatia myös maankäytön ja rakentamisen ohjaamiseksi määrättyllä alueella. MRL 35 §:n 2 momentin mukaan yleiskaavassa esitetään tavoitellun kehityksen periaatteet ja osoitetaan tarpeelliset alueet yksityiskohtaisen kaavoituksen ja muun suunnittelun sekä rakentamisen ja muun maankäytön perustaksi. Yleiskaavaa arvioidaan sen sisältövaatimusten mukaan (ks. taulukko 7). MRL 39 §:ssä yksilöidyt sisältövaatimukset ovat osin ristiriitaisiakin, mutta sisältövaatimukset sisällytetään kaavoitukseen siinä määrin kuin laadittavan yleiskaavan ohjaustavoite ja tarkkuus sitä edellyttävät. Yleiskaava ei saa aiheuttaa maanomistajalle tai muulle oikeuden haltijalle kohtuutonta haittaa.

Taulukko 7. Yleiskaavan sisältövaatimukset (MRL 39§).

Sisältövaatimus
1) yhdyskuntarakenteen toimivuus, taloudellisuus ja ekologinen kestävyys; 2) olemassa olevan yhdyskuntarakenteen hyväksikäyttö; 3) asumisen tarpeet ja palveluiden saatavuus; 4) mahdollisuudet liikenteen, erityisesti joukkoliikenteen ja kevyen liikenteen, sekä energia-, vesi- ja jätehuollon tarkoituksenmukaiseen järjestämiseen ympäristön, luonnonvarojen ja talouden kannalta kestäväällä tavalla; 5) mahdollisuudet turvalliseen, terveelliseen ja eri väestöryhmien kannalta tasapainoiseen elinympäristöön; 6) kunnan elinkeinoelämän toimintaedellytykset; 7) ympäristöhaittojen vähentäminen; 8) rakennetun ympäristön, maiseman ja luonnonarvojen vaaliminen; sekä 9) virkistykseen soveltuvien alueiden riittävyys.

Yleiskaava (ja maakuntakaava) on ohjeena asemakaavaa laadittaessa ja muutettaessa. Asemakaava tulee laatia MRL 50 §:n mukaisesti alueiden käytön yksityiskohtaista järjestämistä, rakentamista ja kehittämistä varten. Asemakaavan tarkoituksena on osoittaa tarpeelliset alueet eri tarkoituksia varten ja ohjata rakentamista ja muuta maankäyttöä paikallisten olosuhteiden, kaupunki- ja maisemakuvan, hyvän rakentamistavan, olemassa olevan rakennuskannan käytön edistämisen ja kaavan muun ohjaustavoitteen edellyttämällä tavalla.

Yhteenveto

Matkailukeskusten kaavoitus on ollut viime vuosina aktiivista. Matkailurakentaminen on merkityksellistä Lapin seutukuntien kehitykselle ja näitä alueita koskevat maankäytön suunnittelukysymykset ovatkin luonteeltaan laaja-alaisia. Maakuntakaavan tarkoitus on sovittaa yhteen eri maankäyttömuodot ja maakuntakaavassa tulee osoittaa matkailukeskusten sijainti, kasvualueet sekä matkailukeskuksia sekä -alueita tukevat verkostot sekä reitit. Maakuntakaavoissa on varsin hyvin ja monipuolisesti nostettu esille seudulliset matkailukysymykset.

Maakuntakaavoitusta tulisi kuitenkin kehittää edelleen ohjaamaan selkeämmin matkailun ja muiden maankäyttömuotojen kehittämistä. Kuntakaavoissa ja erityisesti yleiskaavoissa on tehty erityisen paljon työtä matkailun ja muiden elinkeinojen, kuten metsätalouden, kaivostoiminnan ja luontaiselinkeinojen, toimintaedellytysten turvaamiseksi ja erityisesti kaikkia osapuolia tyydyttävien kaavamääräysten löytämiseksi.

Matkailukeskukset tulee jatkossa pystyä osoittamaan eri kaavatasoilla yhteneväisin merkinnöin ja ”matkailukaupungit” pitää pystyä tunnistamaan eri kaavatasoilla taajamiksi. Kaavamääräyksiä tulee edelleen hioa sekä kaavoituksen pohjana käytettävää tilastointia kehittää, jotta matkailukaupungit konkretisoituisivat tarkoituksenmukaisella tavalla. Maankäyttö- ja rakennuslain nojalla annettavissa säädöksissä ja ohjeissa ei myöskään aina riittävästi ole tunnistettu matkailukeskusten erityisyyttä ja epätyypillisyyttä.

Kirjallisuus

Butler, Richard ([1980] 2006) The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management and Resources. Teoksessa Richard Butler (toim.) The Tourism Area Life Cycle, vol. 1, Applications and Modifications. Channel View Publications, Clevedon. 3–12.

Kauppila, Pekka (2008) Inarin kunnan matkailun kehittäminen: näkökulmia keskus-periferia-asetelmasta. Teoksessa Pekka Kauppila ja Jarkko Saarinen (toim.)

- Inarin matkailuerot ja -työpaikat. Nordia Tiedonantoja. Numero 1/2008. Pohjois-Suomen maantieteellisen seuran ja Oulun yliopiston maantieteiden laitoksen julkaisuja 2008. Multiprint Oy, Oulu.
- Lapin liitto (2007) Lapin matkailustrategia 2007–2010. Julkaisu A22 / 2008. Rovaniemi 2008. <http://www.lapinliitto.fi/matkailu/matstra20072010.pdf>. Luettu 10.4.2008.
- Lapin liitto (2008) Tunturi-Lapin maakuntakaava. http://www.lapinliitto.fi/kaavoitus/linkit_6j.html. Luettu 18.12.2008.
- Lapin maakuntaohjelma 2007–2010. <http://www.lapinliitto.fi/maakuntaohjelma/mkohj20072010.pdf>. Luettu 10.4.2008.
- Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999.
- Tiensuu, Voitto (2008) Luento Lapin yliopistossa 18.2.2008.
- Ympäristöministeriö (2000). Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000. Opas 5. Edita. Helsinki. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=4403&lan=fi>. Luettu 19.4.2008.
- Ympäristöministeriö (2006). Kilpailukykyä, hyvinvointia ja ekotehokkuutta. Suomen aluerakenteen ja alueidenkäytön kehityskuva. Suomen ympäristö -sarja 31/2006. Edita. Helsinki. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=55618&lan=fi>. Luettu 19.4.2008.

Ilmastonmuutos kestävän matkailun haasteena pohjoisessa

Kaarina Tervo

Keskustelu ilmastonmuutoksesta on lisääntynyt viime vuosina huomattavasti. Myös matkailussa on alettu kiinnittää huomiota ilmastonmuutokseen liittyviin haasteisiin. Erityisesti Pohjois-Suomessa, jossa matkailu perustuu suurelta osin luontoon, ilmaston muuttumisella voikin olla merkittäviä seurauksia. Ilmaston lämpeneminen lyhentää talvikautta, ja sään ääri-ilmiöiden yleistyminen voi vaikeuttaa matkailutoimintaa monin tavoin. Toisaalta ilmaston muuttuminen voi parantaa Suomen kilpailuasemaa suhteessa muihin samantapaisiin kohteisiin erityisesti talvimatkailussa. Kesien lämpeneminen puolestaan pidentää kesämatkailukautta ja saattaa lisätä ja monipuolistaa alueen matkailumahdollisuuksia. Ilmastonmuutos on huomioitu jo esimerkiksi Lapin matkailustrategiassa 2007–2010 (Lapin matkailustrategia 2008). Strategian mukaan Tunturi-Lapin matkailukeskusten arvioidaan pääasiassa hyötyvän ilmaston muuttumisesta, mutta Etelä-Lapissa ollaan huolissaan lumen vähentymisestä erityisesti joulusesonkina. Huolta ilmastonmuutoksesta kannetaan kuitenkin myös Levin ja Ylläksen sijaintikunnissa, Kittilässä ja Kolarissa, jotka ovat lähteneet mukaan muun muassa Pohjoinen periferia -ohjelman Climatic-hankkeeseen, jossa tarkastellaan pohjoisten yhteisöjen sopeutumista ilmastonmuutokseen (<http://www.clim-atic.org>).

Matkailun ja ilmastonmuutoksen suhde ei ole yksinkertainen ja yksisuuntainen, sillä matkailun toiminnot vaikuttavat osaltaan ilmastonmuutoksen voimakkuuteen ja muutospöyteen. Esimerkiksi matkailuliikenteestä lähtö- ja kohdealueiden välillä sekä itse matkakohhteessa aiheutuu huomattavasti hiilidioksi- ja mui-

ta kasvihuonekaasupäästöjä, jotka kiihdyttävät ilmastonmuutosta. Erityisesti valtaosan matkailun hiilidioksidipäästöistä aiheuttavaa lentomatkailua pidetään ongelmallisena. Samalla kun ilmastonmuutos vaikuttaa matkailun tulevaisuuteen, matkailu vaikuttaa ilmastonmuutoksen kehittymiseen. Matkailua ei siis voida pitää vain ilmastonmuutoksen ”uhrina”, vaan se on aktiivinen toimija, joka vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa. Juuri suhteen vuorovaikutuksellisuus aiheuttanee merkittävän haasteen matkailun kestäväle toteuttamiselle myös Lapissa.

Ilmaston muuttuminen on matkailun kannalta varsin monimutkainen aihe, johon liittyy vielä paljon epävarmuustekijöitä. Tämän takia matkailun tulevaisuutta on vaikea arvioida. Yksi tapa lähestyä aihetta on käsitellä ilmaston ja sään merkitystä matkailussa nykyään ja hahmotella sen perusteella ilmastonmuutoksen vaikutuksia matkailuun yleisesti ja erityisesti Lapissa. Tulevaisuuskuvioiden avulla voidaan arvioida, minkälaisia haasteita ilmastonmuutos asettaa matkailusuunnittelulle pohjoisessa ympäristössä.

Ilmasto-olot ohjaavat matkailun kysyntää ja tarjontaa

Ilmastolla ja sääoloilla on suuri merkitys matkailussa. Ilmasto vaikuttaa enemmän matkailukysynnän ja -tarjonnan kehittymiseen ja on merkitykseltään suuri matkan suunnitteluvaiheessa. Vastavasti sää vaikuttaa varsinaisen matkakokemuksen muodostumiseen matkan aikana (Matzarakis 2001).

Yleisesti ilmasto, jolla tarkoitetaan pitkän ajan keskimääräisiä sääoloja ja niiden yleistä luonnetta, vaikuttaa siihen, minkälaiseksi kunkin alueen matkailutarjonta muodostuu (ks. Abegg 1996). Ilmasto-olot vaikuttavat myös matkailukysyntään ja eri matkailualueiden matkailukausien ajoittumiseen. Esimerkiksi Suomessa vuodenaikojen vaihtelu on vaikuttanut merkittävästi luontomatkailemisen kehittymiseen ja aktiviteettitarjonnan monipuolisuutta on selitetty vuodenaikojen keskinäisellä erilaisuudella (ks. Vuoristo 1999). Toisaalta Suomen ilmasto-olot vaihtelevat vuosittain, mikä on vai-

kuttanut matkailusesonkien vakiintumiseen. Talvisesonkia ei pystytä joka vuosi aloittamaan täsmällisesti esimerkiksi lokakuun 1. päivänä, vaan matkailukausien aloitus- ja lopetusajankohdat voivat vaihdella vuosittain. Vaikka ilmasto-olojen merkitys korostuu luontomatkailussa, ne vaikuttavat myös muihin matkailun muotoihin ja useiden matkailukohteiden vetovoimaisuutta arvioidaan erityisesti lämpötilan ja sateisuuden perusteella. Talvimatkailusta puhuttaessa korostetaan lisäksi yleensä alueen lumioloja. Matkailusesongit ajoittuvat usein näiden muuttujien kannalta suotuisille ajanjaksoille matkailun muodosta riippumatta. Monille matkailijoille matkakohteen ilmasto on yksi tärkeimpiä motivaatiotekijöitä matkakohdetta valittaessa, ja esimerkiksi myös niin kutsutut kulttuurimatkailijat valitsevat matkustusajankohtansa monesti ilmastollisin perustein (Mieczkowski 1985, 220).

Vastaavasti sää, eli tietyn alueen hetkellisten säätekijöiden kokonaisuus, vaikuttaa itse matkakokemukseen kohteessa. Sade, kylmyys ja tuuli voivat estää monien matkailuaktiiviteettien hetkellisen toteuttamisen ja jotkut matkailijat kokevat esimerkiksi liiallisen kuumuuden epämiellyttäväksi. Sää lisää myös odotuksia matkakohteen säästä ja vaikuttaa kysyntään. Esimerkiksi sateinen sää lähtöalueella voi lisätä matkojen kysyntää aurinkoisiin kohteisiin ja päinvastoin: lähtöalueen hyvä sää vähentää kysyntää, kun ihmiset päättävät viettää lomansa kotiympäristössään. Sääennusteilla onkin usein suuri merkitys matkailukysynnän kannalta. Säähän liittyvät muutkin ennusteet, kuten arviot kesän hyttystilanteesta, saattavat myös vaikuttaa matkailukausiin. Epätarkat tai virheelliset ennusteet voivat aiheuttaa merkittävää haittaa matkailukeskuksissa, mikäli ne antavat matkailijoille kielteisen kuvan kohdealueesta.

Ilmasto ja sääoloja on pidetty pitkään vapaasti hyödynnettävänä, itsestään selvinä ja muuttumattomina luonnonvaroina, mutta ilmastomuutostietoisuuden lisääntymisen myötä asennoituminen on muuttunut hiljalleen (ks. Tervo 2008). Ilmaston ja sääolojen merkitystä matkailussa on tutkittu jo melko pitkään, 1960-luvulta asti, mutta suunniteltaessa matkailun tulevaisuutta ja toivotun tulevaisuuden saavuttamiseksi vaadittavia kehittä-

mistoimenpiteitä on kiinnitetty vain harvoin erityistä huomiota ilmastollisiin tekijöihin. Niiden sijaan esimerkiksi liikennemuu-
tojen kehittymistä sekä elintason ja vapaa-ajan määrän muutok-
sia on pidetty matkailun tulevaisuuden kannalta huomionarvoi-
sempina tekijöinä (Agnew & Viner 2001). Ilmastomuutos on
kuitenkin alkanut saada sijaa suunnittelussa ja matkailututki-
muksessa 1990-luvulta alkaen ja on viime vuosina kehittynyt yhä
keskeisemmäksi tutkimuksen alaksi.

Hallitustenvälisen ilmastopaneelin (IPCC) arvioiden mukaan
maapallon pintalämpötila on kohonnut viimeisen 100 vuoden
(1906–2005) aikana noin 0,74 °C (Solomon ym. 2007). Muita
havaittuja muutoksia ovat lämpötilan vuorokausivaihtelun pie-
nentyminen, öiden lämpeneminen, pilvisyyden lisääntyminen,
sademäärän kasvaminen, merijään ja jäätiköiden vetäytyminen
sekä yläilmakehän jäähtyminen. Havainnoissa on kuitenkin suu-
ria alueellisia eroja (Houghton ym. 2001). Suomessa lämpötilan
on arvioitu kohonneen 1900-luvulla noin 0,7 °C, mutta havain-
not muista tapahtuneista muutoksista eivät ole yhtä selviä. Suo-
messä ilmaston luontainen vaihtelu on suurta, mikä vaikeuttaa
muutosten havaitsemista (Marttila ym. 2005, 20).

Tulevaisuudessa ilmastomuutoksen ennustetaan näkyvän
lämpötilojen kohoamisena, sademäärän lisääntymisenä ja muun
muassa sään ääri-ilmiöiden, kuten helteiden ja rankkasateiden
yleistymisenä. Ennusteet vaihtelevat alueittain, esimerkiksi Eu-
roopassa tietyillä alueilla kärsitään kuivuudesta, kun toisaalla sade-
määrät lisääntyvät (taulukko 1). Maailmanlaajuisista ilmastomu-
tosta kuvaavat ennusteet ovat kuitenkin yleensä suuripiirteisiä,
eikä niissä ole pystytty huomioimaan paikallisia erityisomai-
suuksia tarkkuudella, joka mahdollistaisi paikallisten ennuste-
iden tekemisen. Suomessa on tuotettu tämän takia kansallisia il-
mastomuutos-skenaarioita, joiden avulla pystytään arvioimaan
paremmin muutoksen vaikutuksia sekä niihin varautumisen tar-
vetta. Taulukkoon 2 on koottu muutama esimerkki FINSKEN-
tutkimushankkeessa tuotetuista ennusteista. Ennusteiden suuri
vaihteluväli johtuu eri mallien ja skenaarioiden käyttämisestä.

Taulukko 1. Ilmastomuutosennusteita maailmanlaajuisesti ja Euroopan eri alueille (Mather ym. 2005, taulukko 1. kirjoittajan muokkaama).

Alue	Lämpötila	Sademäärä	Muuta
Maailma	kohoaa 0,2–0,6 °C/10 vuotta, päivittäinen vaihtelu vähenee	kasvaa 3–10 % 2050 mennessä, mantereisten alueiden kuivuus lisääntyy	merenpinta nousee 4–10cm/10 vuotta
Pohjois-Eurooppa	kohoaa 0,4–0,8 °C/10 vuotta	talvisateet lisääntyvät, kesäsateet vähenevät	kesät "paranevat"
Euroopan Alpit	talvet lämpenevät	lumisateet lisääntyvät (enemmän kosteampaa lunta)	lumiraja nousee jopa 100m/10 vuotta, lumivyöryriski kasvaa
Välimeren alue	kohoaa 0,3–0,7 °C/10 vuotta	kesäsateet vähenevät, talvisateet lisääntyvät	hellepäivien lkm, aavikoituminen, eroosio ja valunta lisääntyvät, tulvien ja metsäpalojen riski sekä vedenkäyttöpaineet kasvavat, merenpinnan nousu uhkaa rannikoita

Taulukko 2. Suomen keskilämpötiloissa ja sademäärissä tapahtuvat muutokset talvisin ja kesäisin lähitulevaisuudessa sekä vuoteen 2099 mennessä verrattuna normaali-kauteen 1961–1990.

Ajanjakso, vuodenaika	Keskilämpötila (°C)	Sademäärä (%)	Muuta
2010–2039			
joulu–helmi	1,2–5,0	-1...36	ilmaston luontaisen vaihtelun takia on vaikea erottaa tapahtunutta muutosta vaihtelusta
kesä–elo	0,6–1,6	-7...17	
koko vuosi	1,3–3,1	2–16	
2070–2099			
joulu–helmi	3,7–10,9	7–76	kasvukausi pitenee, vesien lämpötilat kohoavat, voimakkaat sateet yleistyvät, pakkaspäivien lkm vähenee jopa 40–80 päivällä, jääpeitteet ohenevat
kesä–elo	1,6–5,5	-8...17	
koko vuosi	2,4–7,4	6–37	

Sarakeissa esitetyt luvut kertovat eri FINSKEN-skenaarioiden yhdessä kattaman vaihteluvälin (Jylhä ym. 2004, taulukot 3 ja 4 kirjoittajan muokkaamina, Marttila ym. 2005, 22–33).

Ilmastonmuutos-skenaarioihin on kuitenkin suhtauduttava varauksella. Tulevaisuuden ilmasto ei pystytä ennustamaan tarkasti, sillä muutosten ennakointiin liittyy paljon epävarmuustekijöitä, kuten ilmakehän koostumukseen ja ilmaston luonnolliseen vaihteluun liittyvät tekijät (Marttila ym. 2005). Ei myöskään tiedetä, millä tavoin keskilämpötilojen ja -sademäärien muutokset vaikuttavat ääri-ilmiöiden esiintymiseen ja voimakkuuteen. Skenaarioita on siis pidettävä mahdollisina tulevaisuuskuvina, jotka perustuvat yksinkertaistavien ja puutteellisesti maapallon ilmastojärjestelmää tuntevien mallien laskemiin ennusteisiin.

Matkailun tulevaisuus ilmastonmuutoksen valossa

Ilmastonmuutoksen vaikutuksia matkailuun on arvioitu useissa eri tutkimuksissa ja myös hallitustenvälinen ilmastopaneeli (IPCC) on viimeisimmissä raporteissaan ottanut kantaa matkailun tulevaisuuteen. Ilmaston muuttuminen voi tutkimusten ja ennusteiden mukaan muokata maailman matkailumaantieteellistä karttaa huomattavasti, sillä vaikutukset kohdistuvat koko matkailusysteemiin: lähtö- ja kohdealueisiin sekä liikkumiseen niiden välillä.

Yleisesti arvioidaan, että useat perinteiset rantaloma- ja Välimeren alueen kohteet muuttuvat kesäisin liian kuumiksi, että pienet saaret ja lähellä merenpinnantasa sijaitsevat matkakohdeet jäävät nousevan meriveden alle ja että nykyisten talvilomakohteiden lumikaudet lyhenevät huomattavasti (Parry 2000, Hall & Higham 2005). Vastaavasti lähempänä napoja sijaitsevat kohteet saattavat hyötyä ilmastonmuutoksesta kesien lämpenemisen ja pitenemisen myötä. Vaikutukset voivat heijastua muillekin alueille tai muuttaa matkailun kausiluonteisuutta, esimerkiksi Välimeren alueen kesien kuumuus voi saada matkailijat kiinnostumaan uusista alueista tai muuttamaan matkustuksen ajankohtaa. Lähtöalueilla ilmaston muuttuminen voi vaikuttaa matkailijoiden matkustusasenteisiin ja mielikuviiin, loma-aikoihin tai matkakohdemielitymyksiin (Tervo & Saarinen 2006). Toisaalta lähtöalueen ilmaston ”paraneminen” voi lisätä halukkuutta matkailla lähiym-

päristössä. Ympäristö- ja ilmastonmuutostietoisuuden lisääntyminen voi samoin vaikuttaa osaltaan eri matkustusmuotojen suosimiseen, jos esimerkiksi kaukomatkojen ja pitkien lentojen sijaan matkailijoita aletaan kannustaa lomaillemaan lähialueilla ja suosimaan vähemmän päästöjä aiheuttavia matkustamisen muotoja.

Suomessa matkailun altistumista ilmastonmuutokselle on selvitetty vasta muutamassa tutkimuksessa. Suomen ympäristökeskuksen koordinoima FINADAPT-hanke oli ensimmäisiä tutkimushankkeita, joissa arvioitiin eri sektoreiden ja yhteiskunnan sopeutumista ilmaston muuttumiseen Suomessa. Myös luontomatkailemisen ja luonnon virkistyskäytön tulevaisuutta arvioitiin hankkeessa erilaisten skenaarioiden valossa kartoittamalla matkailutoimijoiden ja matkailijoiden sopeutumista ilmastonmuutokseen (Sievänen ym. 2005). Suomen matkailun tulevaisuuden kannalta ilmaston muuttumisella on Sievänen ym. (2005) tutkimuksen mukaan todennäköisesti sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia. Ilmastonmuutos aiheuttaa suoraan tai välillisesti lukuisia ympäristömuutoksia, jotka koskettavat muun muassa maaperää, vesistöjä, kasvistoa ja eläimistöä. Nämä muutokset vaikuttavat edelleen matkailuun ja luonnon virkistyskäyttöön. Suurimmat vaikutukset kohdistuvat loogisesti luonnon vetovoimaan perustuviin matkailun muotoihin, joihin myös luonnon virkistyskäyttö voidaan lukea.

Kesien lämpeneminen voi parantaa ja pidentää kesämatkailukautta koko maassa, mutta sateiden ja erityisesti myrskyjen yleistyminen voi lisätä matkojen ja matkailuaktiviteettien perumisia. Kesien kokonaissademäärän arvioidaan kuitenkin pienenevän ja lisäävän kuivuutta. Vesien lämpeneminen ja valunnan lisääntyminen rankkasateiden ja tulvien vuoksi voi alentaa veden laatua ja rehevöittää vesistöjä. Tämä johtaa vesistöjen virkistysarvon alenemiseen ja vetovoimaisuuden heikkenemisen alueilla, joissa vesistöt ovat olleet keskeinen matkailukohde. Syys- ja kevätmatkailukaudet voivat myös pidentyä, mutta äärevien sääilmiöiden (esim. kova tuuli, kaatosade) yleistyminen voi rajoittaa matkailuaktiviteetteja ja luonnon virkistyskäyttöä nykyistä enemmän. Esimerkiksi Levin ja Ylläksen hiihtokeskuksissa ollaan Kolarin elinkei-

noasiamies Tapio Niittyranan mukaan huolissaan viime vuosien lisääntyneestä tuulisuudesta, etenkin, koska keskuksiin on rakennettu tuulelle herkkiä gondolihissejä.

Talvimatkailukauden tulevaisuus vaihtelee alueittain. Etelä-Suomessa ja erityisesti rannikkoalueilla lumettomuus ja jäätömyys uhkaavat lähes kaikkia talvimatkailun muotoja ja pidemmällä aikavälillä vaikutukset ulottuvat myös muualle maahan. Aluksi ilmaston lämpeneminen ja sateiden lisääntyminen talvisin voi kuitenkin parantaa talvimatkailun olosuhteita Pohjois-Suomessa. Lumimäärän odotetaan kasvavan lähitulevaisuudessa ja samalla erityisesti Pohjois-Suomen matkailuyrittäjien toimintaa häirinneet kovat pakkaset voivat jäädä historiaan (ks. Saarinen & Tervo 2006).

Muualla tapahtuvien muutosten vaikutuksia Suomen matkailuun on myös arvioitu. Esimerkiksi kesien lämpenemisen toivotaan houkuttelevan Välimeren alueen kuumuutta karttavia matkailijoita Pohjois-Eurooppaan. Talvimatkailuyrittäjät erityisesti Pohjois-Suomessa ovat puolestaan jo havainneet talvimatkailijoiden määrän lisääntyneen viime vuosina, osaksi sen takia, että Alppien lumivarmuus on heikentynyt ja matkailijat ovat etsittyneet uusiin talvikohteisiin (Saarinen & Tervo 2006, 220).

Ilmastonmuutos haastaa matkailun kestävyys

Kestävän matkailun tavoittelusta tulee äärimmäisen haasteellinen tehtävä, mikäli kestävyudessa huomioidaan myös ilmastomuutos ja sen torjuminen. Ilmastonmuutoksen kannalta kestävä matkailu tarkoittaisi pääpiirteissään matkailua, josta ei aiheudu lainkaan tai vain hyvin vähän kasvihuonekaasupäästöjä. Esimerkiksi Swarbrooken (1999, 13) mukaan kestävällä matkailulla tarkoitetaan ”matkailua, joka on taloudellisesti kannattavaa, mutta joka ei tuhoa matkailun tulevaisuuden kannalta olennaisia resursseja, erityisesti fyysistä ympäristöä tai isäntäyhteisön yhteiskuntarakennetta”. Matkailun ja ilmastomuutoksen suhteessa tämä määritelmä ei toteudu, sillä matkailu on yksi niistä toiminnoista, jotka myötävaikuttavat kasvihuoneilmiön voimistumiseen ja ilmaston-

muutokseen ja siten matkailun resursseihin. Muun muassa matkustaminen kohteeseen ja kohteessa (lentäen, autolla, junalla, laivalla), majoitus (lämmitys, ilmastointi, ruoanlaitto) sekä matkailuaktiiviteettien toteuttaminen (moottoroidut retket, lumettaminen, vesipuistot, golffkentät) aiheuttavat kasvihuonekaasupäästöjä, ennen kaikkea hiilidioksidipäästöjä (ks. Peeters 2007). Tästä johtuen monet matkailun tutkijat ovatkin suhtautuneet kriittisesti kestävän matkailun toteuttamismahdollisuuksiin (ks. Gössling & Hall 2006, Lamers & Amelung 2007).

Matkailun osuutta kasvihuonekaasujen tuottajana on arvioitu useissa tutkimuksissa. Vaikka arvioihin liittyy vielä paljon epävarmuustekijöitä, on laskettu, että matkailun tämänhetkinen osuus ilmastonmuutosta kiihdyttävistä kasvihuonekaasupäästöistä olisi noin 4–10 prosenttia (Peeters 2007, 13). Arvioiden vaihteluvälit ovat kuitenkin suuria riippuen siitä, lasketaanko esimerkiksi lentoliikenteestä aiheutuvista päästöistä mukaan vain hiilidioksidipäästöt vai kaikkien kasvihuonekaasujen yhteisvaikutus ilmastonmuutokseen. Muutaman prosentin osuus ei välttämättä vaikuta suurelta, mutta matkailun lisääntyessä ja muiden päästölähteiden päästöjen rajoittamisen myötä sekä matkailun suhteellinen että absoluuttinen osuus päästöistä tulee kasvamaan huomattavasti. Mikäli päästöt muista lähteistä eivät vähene merkittävästi, matkailun suhteellisen osuuden on arvioitu jäävän 10–20 prosenttiin. Mikäli muiden päästölähteiden osuutta onnistutaan pienentämään ilmastosopimusten tavoitteiden mukaisesti, mutta matkailun päästöihin ei puututa, matkailun osuus kasvaa 50–100 prosenttiin (ks. Peeters 2007, 13–23).

On selvää, että ilmastonmuutos lisää paineita matkailun toteuttamiseksi ympäristön kannalta kestävästi myös Lapissa. Puhdas luonto on jo pitkään ollut Suomen ja erityisesti Pohjois-Suomen tärkein vetovoimatekijä, mitä on korostettu kansainvälisessä markkinoinnissa ja Suomen matkailustrategioissa runsaasti (Saarinen 2006). Tämä on saattanut osaltaan jo vaikuttaa matkailun kestävyuden tavoittelemiseen paitsi matkailustrategioissa myös matkailuyrittäjien keskuudessa. Esimerkiksi Suomen luontomatkailuyrittäjien ilmastonmuutostietoisuutta arvioineen tutkimuk-

sen yhteydessä havaittiin, että matkailuyritykset ovat pyrkineet tietoisesti vastaamaan matkailijoiden mielikuviin puhtaasta Suomesta. Tutkimukseen osallistuneet kaksikymmentä luontomatkailuyrittäjää Lapista ja Itä-Suomesta kertoivat, että matkailupalvelujen tarjoajat ovat muun muassa tehostaneet kierrätystä, siirtyneet käyttämään vähemmän saastuttavia moottorikelkkoja tai luopuneet kokonaan moottoroiduista ajoneuvoista luodakseen kuvan ”vihreästä” matkailuyrityksestä (Tervo 2006, 67).

Toimenpiteet kertovat matkailun kestävyyslisäntymisestä paikallisella tasolla, vaikka haastatellut yrittäjät eivät välttämättä yhdistäneetkään toimiaan ilmastonmuutoksen torjumiseen tai hidastamiseen. Vain kymmenesosa yrittäjistä oli sitä mieltä, että matkailuyrityksen toiminnalla voi olla merkitystä ilmastonmuutoksen kannalta (Saarinen & Tervo 2006). Hieman tuoreempi tutkimus paljasti kuitenkin, että nykyään jo noin puolet luontomatkailuyrittäjistä uskoo pystyvänsä omalla toiminnallaan vaikuttamaan ilmastonmuutoksen etenemiseen (Tervo & Saarinen 2008).

Valitettavasti matkailuyrittäjien toiminta ei yksin riitä muuttamaan matkailua ilmastonmuutoksen kannalta kestäväan suuntaan. Kestävien periaatteiden toteuttaminen majoituspalveluissa ja matkailuaktiviteeteissa poistaa vain osan ongelmasta. Esimerkiksi Peeters (2007, 14) on arvioinut, että matkailun päästöistä noin 87 prosenttia aiheutuu liikenteestä. Majoituspalveluiden (9 %) ja aktiviteettien (4 %) osuudet jäävät murto-osaan kokonaispäästöistä. Suomen sijainti suhteellisen syrjässä suurten matkailijaryhmien lähtöalueisiin nähden on siten kenties ongelmallisin tekijä ilmastonmuutoksen kannalta. Menestyksekkään matkailun edellytyksenä on alueen helppo saavutettavuus, mikä erityisesti syrjäisten alueiden kohdalla tarkoittaa usein hyviä lentoyhteyksiä (ks. Lamers & Amelung 2007). Lapin saavutettavuus on parantunut viime vuosina, sillä alue on kasvattanut suosiotaan erityisesti ulkomaalaisten matkailijoiden silmissä, mikä on johtanut kansainvälisten lentojen määrän lisääntymiseen. Suurten parkkialueiden rakennusprojektit viittaavat myös yksityisautoilun lisääntymiseen tai autoilevien matkailijoiden houkuttelemiseen matkailukeskuk-

siin. Tällainen kehitys vie pohjaa matkailun kestävyydeltä, vaikka tukeekin alueen muuta kehitystä ja elinvoimaisuutta.

Lentoliikenteestä aiheutuvien päästöjen ei uskota lähitulevaisuudessa vähenevän merkittävästi (Peeters 2007, 13–14). Useissa tutkimuksissa on kuitenkin jo tarkasteltu vaihtoehtoisten liikennemuotojen mahdollisuuksia lentoliikenteen ja yksityisautoilun korvaajina matkailussa (van Goewerden 2007, Guiver, Lumsdon & Morris 2007). Joukkoliikenteen lisääminen ja rata- ja linja-autoverkostojen parantaminen kohdealueille matkustamiseksi ja myös alueiden sisäisen liikenteen tarpeisiin ovat osoittautuneet toimiviksi ratkaisuiksi joillakin alueilla. Pelkästään joukkoliikenteen määrällinen lisääminen ei kuitenkaan riitä. Matkailuliikenteen päästöjen vähentämiseksi matkailijat on saatava muuttamaan matkustustapojaan ja suosimaan lentokoneen tai auton sijaan juna tai linja-autoja. Lentoliikenteen on ennustettu kallistuvan tulevaisuudessa, mikäli kansainvälisen lentoliikenteen polttoaineita aletaan verottaa muun polttoaineen tapaan. Kalliit lentolippujen hinnat voivat vaikuttaa ihmisten matkustuskäyttäytymiseen, mutta Lapin kohteiden etäisyys esimerkiksi Helsingistä katsoen ei kuitenkaan välttämättä kannusta junamatkailuun. Alueen saavutettavuus maata pitkin on vielä suhteellisen huono. Matkailijoiden asenteiden ja tottumusten muuttaminen voikin olla yksi suurimmista haasteista ilmastonmuutokseen liittyen.

Lopuksi

Ilmaston lämpenemisen myötä monen talvisen matkailuaktiviteetin tulevaisuus voi olla uhattuna. Matkailussa on jo havahduttu lumettomien talvien uhkaan ja alettu kehittää menetelmiä, joilla varmistetaan toiminnan kannalta suotuiset olosuhteet ja matkailijoiden tyytyväisyys myös lumettomina jaksoina. Yksi käytetyimpiä menetelmiä on lumetus. Laskettelukeskusten ohella myös ohjelmapalveluyrityksissä on ryhdytty lumettamaan toiminta-alueita perumisten välttämiseksi (Saarinen & Tervo 2006), mikä toden-

näköisesti tulee lisäämään matkailun energian ja vedenkulutusta ja mahdollisesti kiihdyttämään ilmaston muuttumista.

Toisaalta Lapin matkailussa on alettu tietoisesti kehittää esimerkiksi matkailukeskuksia ”kävelykyliksi”, joissa liikkuminen keskusten keskustoissa on mahdollista ilman omaa autoa (Pyhä-Luosto strategia 2003, Levi 3 2004). Pyhä-Luoston ja Levin esimerkit lisäävät intoa kestäviä arvoja huomioivaan kehittämiseen myös muualla Lapissa. Pitkistä etäisyyksistä aiheutuvia päästöjä pystytään tasapainottamaan myös pidentämällä matkailijoiden viipymäaika kohdealueella. Lapin kunnissa yleinen matkailutoimijoiden tiivis yhteistyö parantaa alueen matkailupalveluiden tarjontaa. Tällöin matkailijoille pystytään tarjoamaan monipuolisia matkailupaketteja pienen alueen sisällä, eikä liikkumisesta kohdealueella aiheudu ylimääräisiä päästöjä.

Kestävän matkailun suunnitteluun ja toteuttamiseen liittyy tulevaisuudessa yhä suurempia haasteita. Edellä mainitut seikat ovat vain osa matkailun ja ilmastonmuutoksen välistä vuorovaikutusta, mutta niistä saa hyvän kuvan aiheen monimutkaisuudesta ja globaalista luonteesta. Lapin tai Suomen matkailun tulevaisuutta ei ratkaista pelkästään kansallisilla toimenpiteillä, mutta niillä voidaan osin vaikuttaa ilmastonmuutoksen voimakkuuteen ja vaikutuksiin matkailussa.

Kirjallisuus

- Abegg, Bruno (1996) Klimaänderung und Tourismus. Klimafolgenforschung am Beispiel des Wintertourismus in den Schweizer Alpen. Hochschulverlag AG an der ETH, Zürich.
- Agnew, Maureen & Viner, David (2001) Potential impacts of climate change on international tourism. *Tourism and Hospitality Research* 3:1, 37–60.
- Van Goeverden, Cornelis (2007) Long distance travel in Europe: the potential of the train. Teoksessa Paul Peeters (toim.) *Tourism and Climate Change Mitigation. Methods, greenhouse gas reductions and policies*. NHTV Academic studies, Breda.

- Guiver, Jo, Lumsdon, Les & Morris, Kirsty (2007) The role of scheduled buses in reducing car journeys in tourist areas. Teoksessa Paul Peeters (toim.) *Tourism and Climate Change Mitigation. Methods, greenhouse gas reductions and policies*. NHTV Academic studies, Breda.
- Gössling, Stefan & Hall, C. Michael (2006) An introduction to tourism and global environmental change. Teoksessa Stefan Gössling & C. Michael Hall (toim.) *Tourism and global environmental change. Ecological, social, economic and political interrelationships*. Routledge, Oxon.
- Hall, C. Michael & Higham, James (toim.) (2005) *Tourism, recreation and climate change*. Channel View Publications, Clevedon.
- Houghton, John T., Ding, Yihui, Griggs, David J., Noguera, Maria, van der Linden, Paul J., Dai, Xiaosu, Maskell, Kathy & Johnson, Cathy A. (toim.) (2001) *Climate change 2001: the scientific base*. http://www.grida.no/climate/ipcc_tar/wg1/. Luettu 5.5.2008.
- Jylhä, Kirsti, Tuomenvirta, Heikki & Ruosteenoja, Kimmo (2004) Climate change projections for Finland during the 21st century. *Boreal Environment Research* 9:2, 127–152.
- Lamers, Machiel & Amelung, Bas (2007) The environmental impacts of tourism in Antarctica. A global perspective. Teoksessa Paul Peeters (toim.) *Tourism and Climate Change Mitigation. Methods, greenhouse gas reductions and policies*. NHTV Academic studies, Breda.
- Lapin matkailustrategia 2007–2010 (2008) Lapin liitto. Julkaisu A22 / 2008. <http://www.lapinliitto.fi/julkaisut/matstra20072010.pdf>. Luettu 6.5.2008.
- Levi 3 (2004). Kehittämissuunnitelman loppuraportti, Suunnittelukeskus Oy. http://www.kittila.fi/web/files/levi3_raportti.pdf. Luettu 6.5.2008.
- Marttila, Veikko, Granholm, Heikki, Laanikari, Jussi, Yrjölä, Tiia, Aalto, Aimo, Heikinheimo, Pirkko, Honkatukia, Juha, Järvinen, Heikki, Liski, Jari, Merivirta, Raija & Paunio, Mikko (2005) Ilmastonmuutoksen kansallinen sopeutumisstrategia. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 1/2005. MMM, Vammala.
- Mather, Sue, Viner, David & Todd, Graham (2005) Climate change and policy changes: their implications for international tourism flows. Teoksessa C. Michael Hall & James Higham (toim.) *Tourism, recreation and climate change*. Channel View Publications, Clevedon.
- Matzarakis, Andreas (2001). Climate and bioclimate information for tourism in Greece. Teoksessa A. Matzarakis & C. R. de Freitas (toim.) *Proceedings of the first international workshop on climate, tourism and recreation*. http://www.mif.uni-freiburg.de/ISB/ws/papers/full_report.pdf. Luettu 5.5.2008.

- Mieczkowski, Zbigniew (1985) The tourism climatic index: a method of evaluating world climates for tourism. *The Canadian Geographer* 29:3, 220–233.
- Parry, Martin L. (toim.)(2000) Assessment of potential effects and adaptation for climate change in Europe: The Europe ACACIA Project. Jackson Environment Institute, University of East Anglia, Norwich.
- Peeters, Paul (2007) Mitigating tourism's contribution to climate change – an introduction. Teoksessa P. Peeters (toim.) *Tourism and Climate Change Mitigation. Methods, greenhouse gas reductions and policies*. NHTV Academic studies, Breda.
- Pyhä-Luosto strategia 2008 (2003). Pyhä-Luosto Matkailuyhdistys ry. <http://www.pyha.fi/talvi/frontpage/pyha-luostostrategia2008/>. Luettu 6.5.2008.
- Saarinen, Jarkko (2006) Matkailu ja paikallisuus. Matkailukehityksen, paikallisuuden ja kestävyuden yhteensovittamisen haasteet Suomen Lapissa. *Alue ja ympäristö* 35:2, 69–78.
- Saarinen, Jarkko & Tervo, Kaarina (2006) Perceptions and adaptation strategies of the tourism industry to climate change: The case of Finnish nature-based tourism entrepreneurs. *International Journal of Innovation and Sustainable Development* 1:3, 214–228.
- Sievänen, Tuija, Tervo, Kaarina, Neuvonen, Marjo, Pouta, Eija, Saarinen, Jarkko & Peltonen, Arvo (2005) Nature-based tourism, outdoor recreation and adaptation to climate change. FINADAPT Working Paper 11. Finnish Environment Institute Mimeographs 341. Helsinki.
- Solomon, Susan, Qin, Dahe, Manning, Martin, Chen, Zhenlin, Marquis, Melinda, Averyt, Kristen, Tignor, Melinda M. B., Miller, Henry Leroy Jr (toim.)(2007) Climate change 2007: The physical science basis. Contribution of working group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. <http://www.ipcc.ch/ipccreports/ar4-wg1.htm>. Luettu 15.12.2008.
- Swarbrooke, John (1999) Sustainable tourism management. CAB International, Oxon.
- Tervo, Kaarina (2006) Matkailun uudet tuulet – luontomatkailuyrittäjien sopeutuminen ilmastonmuutokseen Suomessa. Julkaisematon Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- Tervo, Kaarina (2008) Ilmastonmuutos matkailun tutkimuksessa. *Terra* 120:1, 15–21.
- Tervo, Kaarina & Saarinen, Jarkko (2006) Ilmastonmuutos ja matkailu. Katsaus ilmaston ja matkailun suhteeseen. *Matkailututkimus* 2:1, 57–70.

- Tervo, Kaarina & Saarinen, Jarkko (2008) Emerging awareness to changing climate: tourism industry's perceptions and attitudes to the future of nature-based tourism in Finland. Teoksessa Jarkko Saarinen & Kaarina Tervo (toim.) Proceedings of the international conference on tourism and global change in Polar regions. IGU Commission on Tourism and University of Oulu, 29 Nov – 2 Dec 2007.
- Vuoristo, Kai-Veikko (1999) Matkailijoiden maa. Teoksessa John Westerholm & Pauliina Raento (toim.) Suomen kartasto 1999. WSOY, Porvoo.

TEKIJÄT

Hakkarainen, Maria, YTM, tutkija, Metsäntutkimuslaitos, Rovaniemi

Jokinen, Mikko, MMM, tutkija, Metsäntutkimuslaitos, Kolari

Järviluoma, Jari, YTT, suunnittelija, Lapin yliopisto

Mettiäinen, Ilona, HM, suunnittelija, Matkailun tutkimus- ja koulutusinstituutti, Lapin yliopisto

Outila, Tarja, TkT, alueidenkäyttöpäällikkö, Lapin ympäristökeskus

Palosaari, Noora, tradenomi, kasv. yo, Rovaniemi

Rantala, Outi, YTM, matkailun assistentti, Lapin yliopisto

Sarkki, Simo, FM, tutkija, SYKE/Thule-instituutti, Oulun yliopisto

Sippola, Salla, restonomi, yht.yo, Rovaniemi

Suopajärvi, Leena, YTT, sosiologian lehtori, Lapin yliopisto

Tervo, Kaarina, FM, tutkija, Thule-instituutti, Oulun yliopisto

Tuulentie, Seija, YTT, vanhempi tutkija, Metsäntutkimuslaitos, Rovaniemi

Tyrväinen, Liisa, MMT, professori, Metsäntutkimuslaitos/Lapin yliopisto, Rovaniemi

Uusitalo, Marja, MMM, asiakaspäällikkö, tutkija, MTT, Rovaniemi

7,60

Lapin matkailu on kehittynyt 1990-luvulta lähtien huimasti ja tuonut kyliin elinvoimaa, töitä ja uusia asukkaita. Siitä on tullut osa kaikkien kyläläisten elämää, mutta se myös mullistanut perinteisen elämänmuodon. Millaista on paikallisten elämä matkailun tuoman muutoksen keskellä? Kuinka käy perinteisten maaseutuelinkeinojen – porotalouden ja metsätalouden – matkailukeskusten laajentuessa? Kuuluuko kyläläisten ääni keskusten suunnittelussa? Kirjassa haetaan vastausta muun muassa näihin kysymyksiin. Samalla tarkastellaan Lapin matkailun kasvamista kokonaisuutena, esimerkiksi ympäristökysymysten näkökulmasta.

YTT *Seija Tuulentie* työskentelee luontomatkailun tutkijana Metsäntutkimuslaitoksen Rovaniemen toimintayksikössä. Hänen sosiologian väitöskirjansa ”Meidän vähemmistömme” käsitteli saamelaiden oikeuksista käytyjä keskusteluja.

SoPhi 112

42.9

ISBN 978-952-492-230-2

9 789524 922302

www.minervakustannus.fi

minerva

Seija Tuulentie (toim.)

TURISTI TUULEE KYLÄÄN

